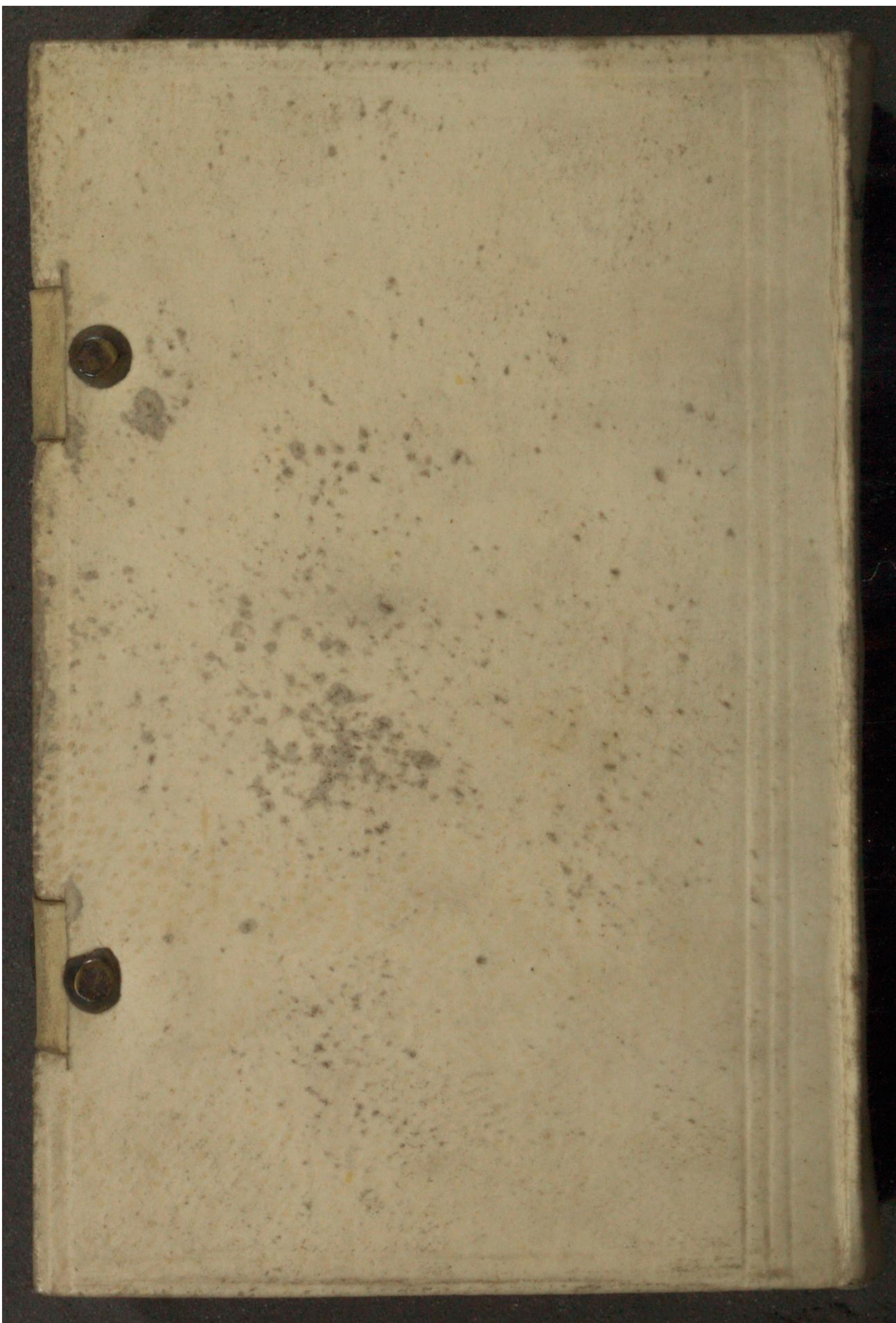
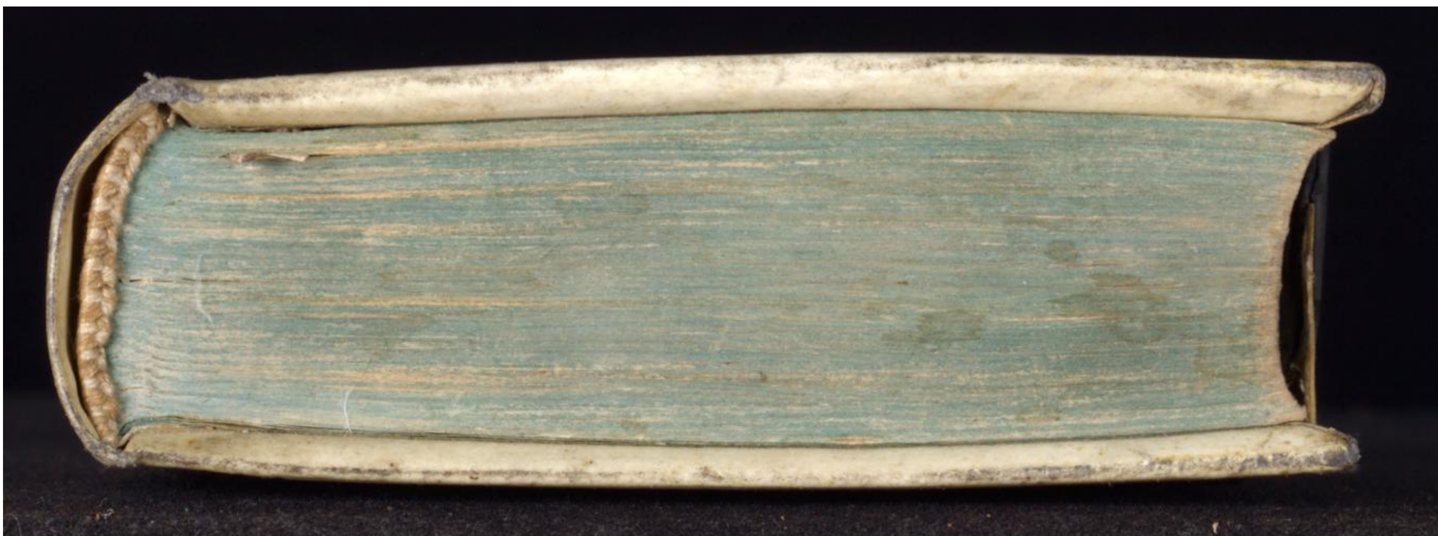



Saluberrima
1559







CONSERVANDAE SANITATIS PRAECEPTA SALVBERRIMA,

Regi Angliæ quondam à Doctoribus Scholæ Salernitanæ Versibus conscripta, nunc demum non integritati solùm atq; nitori suo restituta, sed Rhythmis quoq; Germanicis illustrata. Cum luculenta & succincta Arnoldi Villanouani, Medici ac Philosophi præstantißimi in singula capita Exegesi.

PER IOANNEM CVRIONEM Berckensem, Celeberrimæ Erphordianæ Reip. Medicum Physicum, ita iam recèns recognita ac locupletata, ut nouum opus iure uideri poßit.

Accesserunt & alia nonnulla, quæ sequens pagina indicabit,

Cum Gratia & Priuilegio Imp.

FRANC, Apud Hæredes Chr. Egen.
ANNO M. D. LIX.

ACCESSERVNT huic Libello.

De ratione uictus salutaris post incisam uenam, Epigramma Anastasij ad Armatum.

Victus & cultus ratio, exposita quatuor per singulos menses uersibus, per Ioachimum Camerarium.

De electione meliorum simplicium, ac specierum Medicinalium, Rhythmi uenustißimi Othonis Cremonensis.

De moderatione cibi & potus, item somni & uigiliarum, Doctrinæ saluberrimæ D. Philippi Melanthonis.

De ratione uictus salubris priuatorum, Polybij, discipuli Hippocratis, tractatus, Andernaco interprete.

Reueren-

REVEREN-
DO ET AMPLISSIMO IN CHRI-
sto Patri ac Domino, D. Ioanni Pico, Regij Mo-
nasterij Montis Sancti Petri, apud clarißimam
Erphordiam, Abbati dignißimo, domino ac
Mecœnati suo plurimum obseruan
do, Ioannes Curio Berckeñ.
ὑγιαίνειν.



N ITERUM sub Gratiosi nominis tui patrocinio, Amplissime Pater, Salernitanæ Scholæ περὶ ὑγιείνων, siue de tuenda Sanitate præcepta, cũ lucu-lenta & succincta Arnoldi Villanouani in singula capita exegesi, in lucem exeũt, sed solito (ut equidem arbitror) haud paulò emendatiora nitidioraq́; ut quæ ab innumeris ferè antea parum animaduersis atq; notatis errorũ mendarumq́; portentis exemerim, adeoque ab inculta, squalida, ac impura barbarie, maxima iã cura & diligentia repurgauerim: Adnixus nimirũ, ut hoc quie-

quid est operis, eo, quod prius ediderã,cùm elegantius,tum melius,ac ob id longè gratius etiam atq; optatius in manus eorum,qui sanitatis tuendæ curam susceperint,rediret. Plurima igitur ex Hippocrate,Galeno,Paulo,Alexandro,atq; alijs Græcis autoribus ab Arnoldo hisce commentarijs passim inserta,sed corruptè ac perperàm citata, ex doctis & fidelibus Latinis interpretibus in genuinum ac uerum sensum restitui. Ex Rhaze,Serapione, Auicenna, Auerrhoe,Mesue,& reliquis Arabicæ doctrinæ scriptoribus desumpta in Latiniorem sermonem conuerti. Multa superflua resecui, omissa non pauca reposui. Saniores alicubi expositiones,reiectis quæ absurdiores uidebantur,substitui.Reliqua quæ ab Arnoldo ipso rudius tradita fuerant, ne delicato lectori nauseam concitarent, paulò tersius ac nitidius reddere contendi.
Quin ipsos quoque uersiculos numeris suis, quoad fieri potuit,restitui: plurimum interim in id studij impendens,ne rhythmus,quo maiores nostri impensius delectati sunt,penitus deperiret.Sciebam equidem hoc laboris genus mihi

molestiæ, tædij, atque calumniæ plurimum, gloriæ uerò quàm minimum pariturum (præsertim cùm pauci hodie reputent, quantum sudoris exhauriatur in restituendo, dum collatione ueterum codicum emendantur deprauata: quotq; autores necessariò excutiantur ei, qui scriptores, bonos quidem illos, sed uerborum spurcitie horridos, & non uno modo deprauatos, ita emendare refingereq; instituit, ut tutius studiosorum manibus teri deinceps queant) uicit tamen impulitq; ardens cum primis iuuandæ iuuentutis amor, quem anteponendum rebus omnibus arbitror: uicerunt deinde & præstantissimorum uirorum, ut hanc sarcinam in humeros attollerem, assiduæ & frequentes adhortationes. Siquidem anno ab hinc, ni fallor, quinto, Theodoricus Lóhr à Stratis, uir pietate & eruditione admirandus, Carthusianorumq; per inferioris Germaniæ prouinciam Visitator sagacissimus, primus ad hoc laboris suscipiendum haud segniter adhortatus est. In cuius iam subitò ceu flosculi Parcarum pollice succisi locum multò acrior successit in

ſtigator Reuerendus & eruditus bonarum artium Magiſter Simeon Cruſius, olim Canonicus Magdeburgenſis, nunc moderator ac Prior Carthuſianorum domus Saluatoris prope Erphordiam, incredibilis eruditorum, piorumq́ꝫ omnium adiutor ac cultor. Quinetiam Valentinus Craticula, Sereniſsimæ atque inuictiſsimæ Romano. Regiæ Maieſtatis beneficentia ac liberalitate celeberrimæ iam Reipubl. Budeuuicenſis in Bohemia Eccleſiaſtes & Paſtor uerè καθολικὸς, ac Decanus Bechinenſis, uir optimè cũprimis de me meritus, ἐμὲ νῦν σπεύδοντα καὶ αὐτὸν ὤτρυνε. Sed his omnibus uehementius hactenus extimulauit uir humanitate iuxtà ac pietate inſignis ac Reuerendus M. Henningus Hopff, ædis Deiparæ uirginis in clariſsimo hoc oppido Canonicus, & Præpoſitus longè digniſsimus, noſtræq́ꝫ Scholę Rector magnificus, compater ac fautor meus uerè candidus, & ob id unicè mihi ſemper colendus, qui nonnunquã Ariſtarchi quoqꝫ uices ſubire in hoc opere grauatus non eſt. De te uerò quid dicam, ęximie ac clariſs. I. V. Doctor Georgi Iuda,

da, fraterna mihi necessitudine tantùm non coniunctior? qui doctissimus certè ac candidissimus optimo quidem iure nunc apud doctissimum, maximeque pium, ac Reuerendissimum Dn. Iulium dignissimum Ecclesiæ Naumburgensis Episcopum, doctorumque omnium incomparabilem fautorem ac patronum, cancellariatu fungeris? Te profectò autore atque impulsore, ut uerè et ingenuè fatear, hoc quicquid fuit molestiæ, audacter aggressus ad finem perduxi, utinam æquè feliciter. Strenuè quoque incitauit I. V. designatus Doctor Valentinus Seydelius, uir humanitate ac morum integritate nemini secundus, qui iudicem hic agit, & in profanis ac secularibus negotiis uices implet Reuerendissimi in Christo patris, ac Principis Illustrissimi Dn. Danielis Sanctæ Moguntinensis Ecclesiæ Archiepiscopi, Sacri Romani Imperii principis Electoris &c. summi & singularis studiosorum literatorumque omnium Mecœnatis. Nihil etiam intentatum reliquit, nullum non mouit lapidem felicis memoriæ uir Christianus E-

genolphus, Typographus Francofordiensis, propter distracta iam omnia proximæ editionis exemplaria. Ad hos stimulatores haud quaquam segnes accessit tandem & doctissimus excellentissimusq; medicinæ Doctor D. Adamus Lonicerus, Physicus Francofordiensis, sedulus studiorum meorum adiutor ac fautor. Idem & alij ex amicis non pauci instanter à me pugnaciterq; contenderunt. Quum itaque nullum undiquaque urgentium cernerem modum, ijq; potissimùm incitarent, quibus denegare quicquam turpe uideatur, passus sum equidem imponi mihi clitellas, & hoc quicquid est opusculi, pro uirili mea portione reformare, ac ueluti recoquere cœpi, id solum citra arrogantiam quærens, ut optima hæc medicinæ præcepta, quoad possem, dilucidiora auctioraq; efficerem. In quo quidem, dum plusculum tribuentibus mihi amicis operam dedi, si assecutus sum, quod desiderarunt, gaudeo: sin cuipiam pulcherrimæ materiæ parum decoris à me additum, & dicendi series totaq; interpretatio deformior adhuc, inutilisq;

D. Adamus Lonycerus

Iisq́ plerisque in locis uidebitur, illud mihi confugium, patrociniumq́ concedet, quòd non spontè, sed importunis amicorum efflagitationibus, ac quotidianis ferè conuitijs ad hanc prouinciam capessendam incitatus sim. Has autem meas qualescunque ineptias, Reuerende pater, tui amplissimi nominis auspicijs, tuoq́ fauore commendatas, in manus hominum redire uolui, ac principiò quidem, ut pro eo, quòd in R. G. tuæ benignitate hactenus ac fide studia mea omnia, uelut in tutissimo sinu conquieuerint, mei uicissim amoris erga R. G. tuam eximij aliquod extaret μνημόσυνον, gratique animi erga promptissimam R. G. tuæ in me uoluntatem darem aliquam significationem. Deinde uerò, ut hac etiam qualicunque mea nuncupatione posteritati testatum foret, quanto in hunc usque diem amore R. G. tua Academiam hanc nostram prosecuta sit, ut in quam, haud secus atque Louanij quondam Hieronymus ille Buslidius, non ædificijs solùm reparandis instaurandisq́, uerùm multò magis etiam augendis professorum salarijs, ingentem pe-

cuniarum summam transfuderis: sed hoc quoque laudabilior, quòd is moriens, cùm uti amplius non concederetur, in publicam studiorum utilitatem sua transtulerit, tu uerò firmo adhuc & uegeto corporis robore idem quotidie præstes. Quod ad me quidem attinet, quàmdiu quicquam spiritus in hoc corpusculo calebit, non desinam pro uiribus seruire R. G. tuæ, & sancto fratrum tuorum collegio, idq; certè magna cum animi synceritate. Nec ingratos R. G. tua experietur doctissimos simul & humanissimos Academiæ nostræ proceres quot sunt, quotq; pòst alijs erunt in annis: imò uerò non albis solùm, siue matriculis, ut uocant, sed parietibus etiam atque publicis Academiæ monumentis inscribent, quo uel omnium seculorum posteritas intelligat, se R. G. tuæ quàm plurimum debere. Deinde precibus quoque suis Deum optimum maximum suppliciter pro tua, tuorumq; omnium incolumitate & salute nunquam desinent interpellare. Optimè in Domino ualeat R. G Tua, & non munusculum hoc, quod uile admodum,

dum,

dum, minimiq́ precij offero, sed animum offerentis expendat, ac me meaque studia in clientela sua conseruare dignetur. Erphordiæ IIII. Calen. Octob. Anno M. D. LVI.

ANTONII MVSAE BRAsauoli de præsenti libello iudicium.

Vulgatus Salernitarum de tuenda ualetudine Libellus, his, qui legunt, non parum utilitatis præstat; illisq́; multò maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

M. MARCVS

M. MARCVS FRYTSCHIVS Laubanus, Candido Lectori S.

Quisquis es, & medicam non planè respuis artem,
Hunc studiose librum (sic quia dignus) ama.
Qui nouus egrediens, uitio purgatus ab omni,
Liberius Clarias gestit adire domos.
Curio fatidici decus insuperabile Phœbi,
Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Vlnis ipsum igitur complectere utrisque Iuuentus,
Ac bene de merito dic bona uota uiro.
Nam quibus instructus, sine morbis membra tueri
Poßit homo, liber hic dogmata certa tenet.
Magnanimo Anglorum regi quæ dedita quondam,
Iam renouata tibi Teutonis ora uides.
Tuq́; cohors iuuenum, teneris quæ protinus annis
Sedula das operam uerba Latina loqui:
Incolumem, moneo, si gestis ducere uitam,
Membrorumq́; cupis prosperitate frui:
Curio manè tibi, tibi Curio nocte legatur,
Non imitabilis est absq; labore labor.
Exiguum certè, quo pagina uenditur, æs est,
Quæ disces, magnæ commoditatis erunt.

Nam

Nam docet, affectus qua sint ratione regendi,
Omnis ab excessu semina morbus habet.
Vini epulique modum præscribit, Cypridis usum
Temperat, & quæ sint sana lauacra monet.
Cùm corpus nimio repletum sanguine turget,
Incisis uenis euacuare iubet.
Vesperi ait somnum capiendum, nanq; diurno
Tempore qui dormit, multa pericla ciet.
Inscius in febrim dilabitur, atq; catarrhum
Colligit, & toto corpore languet iners.
Hîc quoq; certa leges anni discrimina, nanq;
Diuersos radios ardor & algor habent.
Non eadem Veri, Meßi, Autumnoq;, Hyemiq;
Conueniunt, tribui uult sibi quodq; suum.
Quid sibi quodque uelit, quid quælibet exigat ætas,
Curio monstrabit, si tibi lectus erit.
Si sapis ergo, moras tollens studiosa iuuentus,
Hunc tibi emes (paruo uenditur ære) librum,
Insuper Autori, grato pro pignore, fata
Optabis Pylio non citiora sene.
Sic tibi non deerunt, qui scripta salubria condant,
Materia ingenijs conueniente suis.
Hisce uale, atq; bono feliciter utere seclo,
Castalium ad fontem iam uia trita patet.

Tempora

Tempora quæ forsan subitò uentura sequentur,
Non ita fœcundæ conditionis erunt.
Si sapis ergo, tibi hæc quos porrigit, arripe crines,
An bona uel mala sint secla futura latet.

EIDEM M. HENRICUS Spinæus Berckensis S.

QVòd malè curarent homines languentia membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Territus exclamat: quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ Medicina datur?
Tenditis in mortem tali ratione medendi,
Corruit & labens non reparatur opus.
Restitui in melius si uultis corpora læsa,
Viuendiq; frui commodiore uia:
Huic operi uigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tempus in omne librum.
Discitis hinc certas medicandi saucia leges,
Integra quóue modo sit retinenda salus
Præstitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi uitam qui longum uultis in æuum
Curio Tithoni, dicite, uiue dies.

ODE M. LVDOVICI
Helmboldi Mulhusini.

NVlla uis, uirtusq; manet perennis
Rebus his, quæ uiribus extruuntur
Corporis, quæ mens operatur, omni
Tempore durant.

Nunc ager, uel sylua, uel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygij aula Regis,
Arx fit econtrà modò Carolea,
Quod seges olim.

Firma sunt, si dumq; sibi tuentur
Nomen, & famam, documenta, quorum
Autor est Phœbus, sine honore nunquam
Commemorandus.

Vtilis res est medicina, totum
Sustinet mundum, nisi salua nanq;
Membra sint, præceps domui uniuersæ
Turbo minatur.

Claret idcircò Podalyriana
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aemulus fertur uolucrum per alta
Astra Galenus.

Hos duces, hos signiferos secutus
Curio, excellit simul, & referri
Inter heroas medicos profunda
Mente meretur.

Mentis

Mentis hic index liber est, amomum
Plantat, extirpat tribulos, uenena
Enecat, morbos fugat, atq; sanos
Protegit artus:
Sanitas curæ sua sit cuiuis,
Huic uiam monstrans igitur tuendæ,
Gratijs omnem comitatus ibit
Curio in orbem.

GALENVS Lib. 6. cap. 10. de tuenda Sanitate.

ARS quæ sanitati tuendæ præsidet, ijs qui sibi paruerint, constaturam sanitatem promittit. Qui uerò parêre recusant, ijs perinde est ac si omnino non esset. Recusant autem alij, ab ipsa in præsens uoluptate uicti, quos incontinentes intemperantesq; nominant: alij ab ambitione, quam Græci hodie κενοδοξίαν, id est, uanam gloriam uocant.

INDEX

INDEX SVMMARIVS EORVM quæ hoc Libello tractantur.

A.

B.

C.

C

Conspi-

G.

H.

I.

L.

M.

N.

N.

O.

P.

Saluia

INDEX.

Turtur

DE

Ex liberalitate Dni

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE,

Liber Scholæ Salernitanæ.



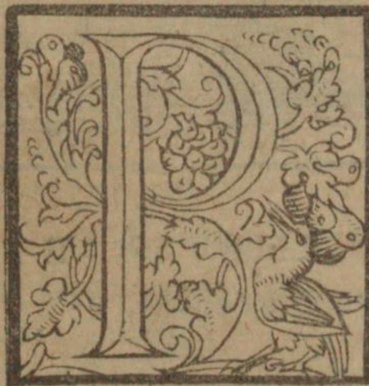
DE ANIMI PATHEMATIS, ET *remedijs quibusdam generalibus.*

Caput I.

Anglorum Regi scribit schola tota Salerni:
Si uis incolumem, si uis te reddere sanum,
Curas tolle graueis, irasci crede profanum.
Parce mero, cœnato parum, non sit tibi uanum

Surgere post epulas, somnum fuge meridianum.
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene si serues, tu longo tempore uiues.

Dem Köng von England ist geschribn/
Laß dir sorg vnd zorn nicht geliebn/
Halt messig malzeit/sitz nicht lang/
Fleuch mittag schlaff/er macht dir bang.
Den harn vnd stůl nicht vbergeh/
Du thůst sonst deiner gsundtheit wee.



RAESENS *hic liber, à Doctoribus Scholæ Salernitanæ in gratiã Regis Angliæ conscriptus, multa & uaria conseruandæ bonæ ualetudinis præcepta complectitur.* In *hoc autem capite octo inprimis generatim referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo quodq; ordine explicabimus.* Primum ergo est, *ut tuendæ sanitatis suæ studiosus, anxiferas, graueis & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet.* Curæ *enim corpus uehementer extenuant et exiccant, somnum impediunt, perpetuisq; uigilijs conficiunt,*

i. relaxare curas in..cit sani..

unt, uires destruunt, febres etiam accendunt, ac grauissimis ualetudinibus initia praebent: ipsae quoque Melancholiam generant, pariterq; calorem innatum resoluunt, & extinguunt, & magis, si diutius durârint. Autor Galenus cùm multis alijs locis, tum praecipuè Aphor. libro 2. comment. 28. & libro 3. comment. 31. & de tuenda sanitate lib. 1. cap. 11.

Sub eodem praecepto comprehendi debent & Tristitiae, quae & ipsae corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt: id quod Salomon quoque capite 17. Prouerbiorum suorum attestatur: Spiritus tristis, inquit, exiccat ossa. Sed cùm omnis moestitia generandae melancholiae uim habeat, quò tamen uehementior ac diuturnior haec affectio fuerit, eò plus adfert periculi. Nam extra hoc, quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodicè constringit, spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In moeroribus item fortibus, uti à Nemesio capite uigesimo de natura hominis, ex tertio libro Demonstrationum Galeni refertur, biliosa quaedam superfluitas consueuit in uentriculum defluere, & multò magis quum ipse malè affectus fuerit, quae sanè molestiam exhibet, ut non prius à moestitia & cruciatu cesset, quàm superflui-

Tristitia

Incomoda ... nimiae cur...

Ex tristitia macies

tas illa uomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphoris. libro 6. comment. 50. attestatur.

Idem de timore quoq; intelligendum: nam & ipse intrò & ad principium, tum spiritum, tum sanguinem unà cum refrigeratione eorum, quæ in summo corpore sunt, abducit ac contrahit: itaq; etiam pulsus tum arteriarum, tum cordis ijs, qui timent, minimi ac maximè imbecilli sunt: partes in superficie positæ algent, corpusq; pallescit, tremor incidit, uox interrumpitur, & uires denique conuelluntur omnes. Quod autem in tristitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, dißidentibus scilicet inter se paßionibus ijs non toto genere, sed magnitudine & uehementia. Itaque etiam ob timorem & immensum mœrorem nonnulli repentina morte interierunt, quòd scilicet imbecilla suapte natura animula eorum sub ualido affectu oppressa, confertim extincta & suffocata sit, quemadmodum luculenter & perspicuè docet Galenus libro 2. cap. 5. de causis sympt. Quippe extingui eam accidit propter affectus ipsius naturam, ut cuius generatio in frigerando consistat: Suffocari autem, eò quòd totus sanguis unà commeet, atq; ad principium deferatur. Cuius sanè rei insignia exempla extant apud Plinium libro 7. capite 56. naturalis historiæ. Quocirca eum, qui sanitatis suæ tuendæ curam susceperit, cane peius

Timor.

&

& angue, omnia illa, quæ non aspectu & auditu modò, uerùm & mentis agitatione tristia existunt, fugere oportebit. Quod Aristoteles quoque innuisse uidetur, quum problemate 5. sect. 7. scribit, λιποθυμίαν incidisse quandoq;, qui homines suffocari laqueo uidissent solùm. Lege plura apud Stephanum Atheniensem in libro 1. ad Glauconem comment. 11. Hoc tamen ignorandum non est, quòd obesis nonnullis, quibus corpus immodicè plenum est, ac ijs etiam, qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum utile sit, si curis, timore, & tristitijs conficiantur, quò nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte atq; auferatur: id quod uno ore confirmant Paulus Aegineta lib. 1. cap. 57. Aëtius libro 4. cap. 33. & Rhazes libro 4. cap. 9. ad Almansorem. *Tristari utile.*

Secundum, ut ab ira temperet. Nam cùm ira sit feruor quidam, ac uehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tãdem partes cum impetu diffundatur, ut eam planè dilucideq; Galenus lib. 1. ca. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum, ca. 2. definit, necessariò corpus ipsum immodicè calfacit & exiccat, quo fit, ut febrem nonnunquam accendat, in ijs præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere natura apta *Ira.*

ſunt. Etſi enim motus cordis ſedetur, in hiſce tamen remanet calor præter naturam, atq; inde hominem febricitare contingit. Quidam etiam ira commoti, quaſi attoniti, ac extra ſe poſiti uidentur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuoſius concitatos, ἀποπληξίαν incidiſſe multos, repenteq; animam expiraſſe, nonnullos uerò furore, comitialis morbi acceßione, παραλύσει, conuulſione, podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore comprehenſos, concidiſſe tradant. Obſtat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, &, ut Cicero ait, ira præſente nihil rectè fieri poteſt. Offenduntur autem ab ira potißimùm, qui temperaturam corporis totius calidiorem, quàm par ſit, aut morbo, aut natura conſecuti ſunt: præcipuè quando cor & caput naturali intemperie immoderatè feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen uitijs, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præſidium adfert. Innatum enim calorem in ipſis iam torpeſcentem excitat adaugetq;. Quod Hippocrates etiam libro 2. epidem. partic. 4. in eum ſcribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda eſt, ut excandeſcentia inducatur, & coloris reparandi, & ſanguinis in uaſa ſubter cuticulam colligendi gratia. Quocirca

Iraſci utile.

ipſa

ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis, & καχεξίᾳ laborantibus, ex quibusdam interuallis, & temporibus opportunis assumenda est, non sanè ita continenter, ut facultas offendatur, sed perinde ut exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, sed tum opportunè, tum moderatè assumere, ita & excandescentiam, si clarißimis Medicinæ scriptoribus, Galeno lib. 3. cap. 10. de difficul. respir. Paulo libr. 1. cap. 58. & Aëtio lib. 4. cap. 34. credendum est.

Tertium, ut moderatè uino utatur. Vinum enim modicè haustum natiuum calorem adauget, teste Galeno capite 4. de causis morborum. Vbi uerò immoderatius bibitur, quàm ut uinci poßit, tantum abest, ut animal calfaciat, ut etiam frigidiora uitia gignat, quemadmodum copiosè Galenus libro 3. capite 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraphlegia, & quæ Græcè caros, & comata uocamus, neruorum resolutio, comitiales morbi, conuulsiones, tetani, & debilitas uentriculi, ac reliquorum membrorum omnium, immodicum uini potum comitantur, quorum unumquodque frigidum est uitium. Sed de his plura infrà capite decimo quinto.

Vinum.

ex nimio Vino debilitas ventriculi

Quartum, ut in cœna modico cibo utatur: exiguus nanque cibus à facultate uinci perfectè

& facilè potest. Qui uerò noctu multum ingerunt, uentriculumq; nimio cibo onerant, dolorẽ primùm & angustiam perpetiuntur, deinde nec probè dormire, nec rectè concoquere possunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere pressa, subindeq; superare ingestũ cibum nequeat, id quod & infrà cap. 5. uberius ac fusius declarabimus.

Quintum, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in imum uentriculi, in quo, Gal. lib. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficitur. Infrà cap. 2. & 76.

Somnus meridianus

Sextum, ne à prandio somno indulgeat. Is nanq; somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationesq; parit. Sed de hoc uberius infrà cap. 3.

Lotij retentio.

Septimum, ne lotium diutius, quàm natura fert, remoretur: hinc enim interdum oriuntur δυσουρία & ἰσχουρία, hoc est, uitia, in quibus urina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totum supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua intercus gigni perhibentur, neq; aliud quidquam æquè uesicam lædit, atq; longior, ultra mingendi uoluntatem, lotij retentio, id quod testantur cumprimis Galenus lib. 6. cap. 4. de lo. affect. Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Alman. & Auicen. Fen. 19. 3. tract. 2. cap. 6.

Octa-

Octauum, ne compreßis natibus uentris onus supprimere & retinere tentet: ita nanq; indurantur fæces in intestinis, ob continuam suctionem uenarum meseraicarum, quæ cum intestinis continuatæ, omnem humiditatem è fæcibus exugunt, quo fit, ut illæ exiccatæ, difficilioris exitus intestina obstruant, oppilentq;: oppilationem uerò, ob flatuum eductionis præclusionem, & aliarum consequentium fæcum coaceruationem, nocumenta sequantur, cùm illa quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referūtur à Cornelio Celso lib. 1. ca. 3. Ex uentre, inquit, suppresso, inflammationes, caligines, capitis dolores, aliaq; superioris partis mala increscunt. Quibus accedunt etiam, ut Rhazes testatur, τεινεσμός, & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν, Latini uerò appetentiæ amißionem uocant.

Excrementorū retentio.

Summoperè præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu utatur: nam & hinc non rarò sequi solet τεινεσμός, siue exitus intestini, quod ab osse sacro ad anum usque pertinet, Græcis ἀπευθυσμένον καὶ ἀρχὸν dicitur, Latinis longanon, rectum, & princeps, teste Andrea Væsalio libr. 5. cap. 5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco subiungitur, longißimo tempore uicturum, quicunq; hæc præcepta studiosè & diligenter obseruauerit.

SI tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Gebrechn dir ärtz/nim an diß drei:
Freud/messig malzeit/rhů darbei.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici, uicem eius cùm apud alios tum nobiles maximè & excellentes uiros supplere poßint.

Mens hilaris. Primum, Animus hilaris ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalem, spiritus temperat, & puriores reddit, uirtutem corroborat, ætatem floridam facit, iuuenile corpus diu conseruat, uitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotijs quibuslibet obeundis aptiorem reddit. Conuenit autem ut hæc ipsa lætitia siue gaudium, bonæ ualetudini commodum, sit temperatum, non excedens modũ, neq; repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus li. 2. ca. 5. de Symptomaton causis, & Alexander Aphrodiseus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, ut uirtus uitalis unà cum innato calore tota egeratur, ac dißipetur, adeóq; syncope nonnunquam & repentina mors consequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimescenda exempla

apud T. Liuium Deca. 3. li. 2. Val. Maximum lib. 9. ca. 12. Plinium lib. 7. cap. 32. & 53. & A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cùm, iuxta tritißimum scholis medicorum dictum, contraria contrarijs curentur ac depellantur, illis potißimùm gaudiū adsciscendum est, qui tristioribus animi pathemathis immodicè conficiuntur. Quod sanè per illa cumprimis consequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant: eadem quippe & menti, Auicenna 4. 1. ca. 1. & 11. 3 tract. 2 cap. 10. teste, gaudium & lætitiam cōciliant adiunguntq;. Huiusmodi porrò sunt cibi suaues & boni succi, uinum subtile ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, ut Eobanus noster disertè canens, admonet,

Vtere conuiuis non tristibus, utere amicis,
Quos nugæ, & risus, & ioca salsa iuuant.
Quem non blanda iuuent uarij modulamina cantus?
Hinc iecur et renes, ægraq; corda stupēt.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile uocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atque hinc adeò est, quod grauißimus autor Plutarchus in libro de uirtute morum tra-

dit, Pythagoram animo pacando ſedandoq́; ab affectibus & perturbationibus uehementioribus Muſicam adhibere ſolitum. Sic Saul quoq; per Dauid pſallentem à ſpiritu maligno liberatum legimus. His ſimilia & ſcitu non indigna, libro 1. & 14. Dipnoſophiſtôn Athenæus refert. At qui hactenus quidem dicta magna ex parte hiſce etiam uerſibus ex Hieronymo Fracaſtorio cōplexi ſumus:

Tu tamen interea effugito, quæ triſtia mentem
Sollicitant, procul eſſe iube curasq́; metumq́;
Pallentem, ultrices iras: ſint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq; læta iuuabūt
Munera, ſic dulces epulæ, ſic copia rerum,
Sic urbis, ſic ruris opes, & ſumma uoluptas,
Viſere ſæpe amnes nitidos, iucundaq́; Tempe,
Et placidas ſummis ſectari in montibus auras,
Accedant iuuenumq́; chori, miſtæq́; puellæ.

Trāquillitas animi.

Secundum, Animi tranquillitas: nobiles enim & excellentes uiri, ob maximas & diuerſas curas, quas ſuſtinent (ſi ipſis cætera omnia antè pariter adfuerint) mentis inquietudine magis quàm mediocris conditionis homines, læduntur: Nam ſi quid aliud, hæc maximè ſomnum impedit, qui nobilibus, cùm bilioſæ ferè & ſiccioris naturæ ſint, inprimis conueniebat. Vigiliæ uerò, ut Galenus libr. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor eſt, magis adhuc totum corporis habitum ſic-

Nobiles bilosi et ficc[?]

cant, adeoq; ijs qui alioquin ex ſiccitate laborãt, infeſtißimæ ſunt. Vel requies hîc ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referenda eſt. Nam & hæc quoq; ad ualetudinem neceſſariò ad hibetur. Calorem enim naturalem aßiduis labori bus fractum ac dißipatum reuocat, uires exhauſtas ac penè perditas recuperat, adeoq; præſtat, ut animal ſe colligat, ac durare poßit. Quod diſertè admodum apud Ouidium lib.1. epiſt.4. Phædra Hyppolito ijs uerſibus ſignificauit:

Quod caret alterna requie, durabile non eſt,
Hæc renouat uires, feſſaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem uocat, ſicut enim non ſemper laborare, ita nec ſemper quieſcere expedit.

Tertium, Moderata diæta, id eſt, modus, ſeu ratio uiuendi, Græcis communiter δίαιτα dicitur, Latini uictus rationem reddunt. Quidã Græcam dictionẽ retinere, ac Latinis characteribus, diætam, ſcribere maluerũt, uulgus Regimen ſanitatis, ſiue regulam uictus appellat. Complectitur autem in ſe, non modò, quæ ad cibi & potus rationem attinent, ſed reliquas etiam res omnes, quas Non naturales Medici uno ore uocare ſolent. Harum enim commodus & moderatus uſus ſaluberrimus eſt, & corporis conſtitutionem conſeruat: intempeſtiuus uerò & immodicus ſanitatem, adeoq; naturam hominis, corrumpit. Diæta moderata.

Vt

Vt igitur uita morbis omnium minimè obnoxia sit, harum legitimus usus solicitè ac diligenter seruandus est. Plura infrà cap. 55.

DE CONFORTATIONE Cerebri. Cap. II.

LVmina manè, manus surgens gelida lauet unda,
Hâc illàc modicum pergat, modicum sua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet, ista
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, sta pranse, uel i, frigesce minute.

Augen vnd hend wäsch frü gar rein/
Mit gehn beweg dein leib vnd bein/
Kemme dein haar/ dein zeen auch reib/
Diß sterckt das hirn vnd gantzen leib/
Nachm bad biß warm/ nach tisch geh/ steh/
Vnd sitsam auch dein hitz vergeh.

Hîc traduntur sex præcepta de cõfortatione tum cerebri, tum reliquorũ membrorum omniũ.

Primum, *ut singulo quoq; die manè oculi ieiuno lauentur: à sordibus. n. et lemis, quæ in ipsis noctu coaceruãtur, et palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant, aut corrodantur, diligenter*

Visum conseruãtia.

genter

genter repurgari debent, idq́; aqua clara, uiridi, & frigida, inspersa potius quàm per manus admota, faciendum est, uel certè in eadem aperti ambo, quoad poterunt, immergendi, ac longiori deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modò, ac claros nitidosq́; reddit, sed sanos etiam conseruat, uisumq́; acuit & confortat, & maximè in iuuentute, quemadmodũ Paulus Aeg. lib. 1. cap. 31. Rhazes lib. 4. ca. 22. ad Almans. & Auicenna 3. 3. Tract. 1. cap. 5. & 3. 3. Trac. 4. ca. 3. fidelißimè tradunt. Cur autem frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc est, quòd, ut Galenus cùm alibi sæpe tum maximè aph. lib. 1. comment. 16. & lib. 3. cap. 41. de alim. facult. & ca. 86. artis medicinalis testatur, conseruatio in temperatis semper per similia fiat. Oculi uerò, ut li. 5. ca. 1. de genera. animal. & li. 2. ca. 10. de partibus eorundem, & in li. de sensu & sensibili ca. 2. Aristoteles scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quàm calida lauari debent. De recreatione & cõfortatione uisus paulò pòst, & infrà ca. 79.

Secundum, ut manus quoq; lauentur: cùm enim instrumenta sint, quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os, conueniet sanè & ipsas cumprimis esse mundas. Lauandæ igitur sunt, sed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem *Manuum lotio.*

cùm

cùm alias ob causas, tum maximè, quòd lotio manuum in aqua calida, & præcipuè post cibi sumptionem, Auicenna 16.3. Trac. 5. ca. 1. teste, uermes in uentre generet. Quia innatus calor, qui in uentriculo ac reliquis nutritionis membris cōcoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaq; imperfecta fit concoctio, quæ potißima generationis uermium causa

Vermes. existit. Plura de lotione manuum infrà cap. 23.

Tertium, ut postquam è somno experrectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat. ut primæ & secundæ concoctionis excrementorum redundantiæ, quæ sunt fæces & urina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturq;.

Pandiculari. Quartum, ut sub idem tempus pandiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extendat: quò uidelicet spiritus uitales unà cum sanguine, qui per somnum intrò magis fugiunt, ut lib. 6. part. 5. Ep. apho. 29. doctißimè & breuißimè Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo spiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Pectere crines. Quintum, ut crines pectat et ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri uapores in somno collecti ab oculis ad superiora alliciuntur ac dißipantur, & spiritus temperantur, subtilioresq; fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio

nistratio sensuum instrumenta, et corpus reliquū corroborat, uisionem acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoq; ob id ipsum interdiu sæpius reuocanda est, ueluti Auicenna 3.3. Tract. 4. ca. 3. copiosè scribit. Atq; huic sanè instituto pecten eburneus probè politus & læuigatus tutißimum præstabit usum, moderatè à fronte ceruicem uersus quadrages ductus. Marsilio Ficino lib. 1. de uita, cap. 8 teste.

Sextum, ut dentes fricet ac mundet: immunditiês enim dentium præterquàm quòd oris graueolentiam parit, spiritus etiam fœtidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permistæ & in uentriculum delatæ, cibum ipsum sæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium est, nam & huic adhærentes sordes, ne in uentriculum deferantur, diligenter abstergendæ sunt. Quare os manè experrecto gargarizandum, & (nisi hyems sit) multa aqua frigida, cui aceti nonnihil admistum sit, fouendum est, ut eleganter admodū lib. 1. ca. 2. Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dentibus æquè nocet, ac frequentior lactis esus, ueluti Galenus lib. 3. cap. 14. de alim. facult. disertè & copiosè scribens admonet. Nocet, inquit, lactus esus aßiduus dentibus, & circūdatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidas, dentes uerò putrefactioni &

Dentium immunditiês.

erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os uino diluto colluere conueniet. Satius autem fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita nanq; omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circumfixum fuerit, abstergetur. Quòd si etiam cuipiam tam robustum sit caput, ut uini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis consuluerit, ueruntamē & mel uino permistum, misturam ex utroq; reddit meliorem. Illud uerò dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit præsidiū, si quis post sumptum ipsum primò melicrato, deinde uino adstringente os colluat. Hæc ille. Porrò modus quo dentes à putredine, erosione, dolore, & graueolentia uindicari poßint, optimus nobis à Dioscoride lib. 4. cap. 146. Plinio lib. 26. cap. 8. Galeno lib. 8. cap. 36. de simp. medic. fac. & lib. 5. de compos. phar sec. loc. cap. 18. & Auicenna 7. 3. cap. 2. præstituitur: ut os singulo quoq; mense uino, uel aceto, in quo Tithymali radix ad dimidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solùm dentium ac oris commendat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conseruat. Plura infrà ca 80. Aures quoq; bene à suis redundantijs exonerandæ sunt, neq; solùm eorum excrementorum, quæ manifestè per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occultè exeunt, uacuatio lacessenda & mouenda est.

Vltimus uersus tria præcepta saluberrima complectitur. Primum, ut balneo lotus atq; æstuans omni cura & diligentia aduersus ambientis cœli frigidiorem intemperiem sese muniat & defendat, ne illa scilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret: A contrario siquidem ad contrarium repentina & inordinata transgreßio, Galeno aph. li. 3. com. 22. teste, periculosa admodū existit, præsertim cùm facta ad frigiditatem subita commutatio eos, qui antea difflabantur, & per sudores euacuabantur, humores, iam in profundum corporis repellat, adeoq; partes etiam ad uentriculum atq; intestina attinentes offendat.

Obseruandū etiam, ne à recèns accepto cibo, balneo statim utatur: neq; protinus post lotionem comedat aut bibat: qui enim paulò antè bibit huic caput repletur: qui uerò cibum sumpsit, nō caput modò, uerùm & corpus totū alimoniā ad se, priusquā cōcocta fuerit, trahit, adeoq; crudis & inconcoctis humoribus impletur: Statim uerò post lotionē cibū uel potū sumere, caput replet, deuoratumq; interdum superfluitare facit, quemadmodum copiosè in 3. lib. de uict. rat. in morbis acutis, comment. 55. & 56. & in lib. de Marasmo ca. 14. Galenus ostendit. De potu idem cōfirmat etiā Cor. Cels. qui li. 1. ca. 3. in eū scribit modū: Illud nosse oportet, quòd ex labore sudāti, frigida

potio perniciosißima est, atq; etiam (cùm sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoq; uenientibus, Asclepiades inutilem eam iudicauit. Atq; ex hac quidem causa, quomodocunq; sudanti adhuc, frigidum bibendum non est. Cauendum etiam ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona uentriculi concoctio oblæditur, & naturæ pugna cietur, dũ sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti & protensi, ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in uentrem confluunt, qui non, ut in alijs somnis, concoquuntur, sed longè plures fiunt inconcocti permanentes. Somnus uerò à balneo utilißimè conceditur. Nihil enim est, ut Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda scribit, quod æquè concoquat ea, quæ cõcoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, ut somnus à balneo.

Secundum, ut paulisper à cibi sumptione celso & erecto corpore consistat: quo cibus ingestus, in uentriculi fundum, ubi cõcoctionis officina est, æquabiliter descendens, promptius concoquatur: ac raro deinde nec ita longo incessu inambulet, ne ob uehementiorem corporis motũ calor è profundo ad partes exteriores attractus, dißipetur, adeoq; cibi præpediatur concoctio. Plura infrà capite 76.

Tertium, *ut post uenæ sectionem frigescat, quod est, in paulò frigidiore ambientis nos aëris constitutione tantisper immoretur, siue decumbat, dum sanguis & spiritus per phlebotomiã excitati, sedentur et conquiescant.* Atq; *huic quidẽ interpretationi astipulatur etiam* Ioannes Fernelius, *qui in libello de uacuandi ratione* cap. 19. *in hunc modum scribit:* Neq; *igitur ad consuetã munia properet, neq; celerius inambulet, neq; ullo exercitationis genere se fatiget, neq; utatur* Venere, *neq; protinus calidiora loca ingrediatur, neque in balneum descendat: quandoquidem sanguis & spiritus uehementius incitati, ne dißipentur, aut incalescant, sedãdi cõprimendiq; sunt.* Hactenus *ille.* Vel Minutè, *aduerbialiter hìc accipiẽdum, pro eo, quod est parũ siue paulisper, ut referatur scilicet ad ea, quæ immediatè præcedunt, & sit hic sensus. Sumpto cibo, cœlo frigidiori te paulisper exponito: quo calor innatus, propter circũstantem extrinsecus frigiditatẽ, ad interiora refugiens & secedens, meliorẽ & cõcoctionẽ, & sanguificationem, tum etiã nutritionem operetur.* Experientia *siquidem constat, calorem per seipsum, ac spontè quidem post cibi sumptionem, ut eum mutet facilius, ac concoquat, in profundũ refugere: atq; hinc adeò fit, ut exteriora corporis mẽbra, quæ antè utcũq; calida sentiebãtur, à prãdio atq; cœna frigore et tremore cõcutiãtur.*

Quare naturæ in eo, quod rectè operatur, opitulandum est. Nonnulli uerò in hunc modum exponere maluerunt. Ne is, scilicet cui uena secta est, se subitò calfaciat, sed paulatim: quòd subitæ mutationes citra læsionem non facilè contingant. In eiusmodi enim permutationibus, quod plurimum existit atq; repentè, periculosum est satis, quod uerò paulatim fit, tutum, ut inquit Galenus aph. lib. 2. comment. 51. Idem testatur etiam Aristoteles Sect. 8. problemate 15.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio.

Fons, Speculum, Gramen, hæc dant oculis releuamen.
Manè igitur montes, sub serum inquirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ ui, & substantiæ quadam similitudine oculos recreant, & uisum maximè consolantur.

Primum, Fons: per quem quælibet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontiũ, siue fluuiorũ, siue etiã puteorum intelligenda est. Hæc.n. ob cognationem et similitudinẽ, quam cũ oculis habet, uisum citra uiolentiam congregans, ad naturam reducit & recreat. Τὸ γὰρ καταφύσιν ἀεὶ χρήζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aph. lib. 1. cõment. 16. Oculi aũt frigidi & humidi, perspicui atque omnium partium nitidißimi & pulchrè po-

lita

titi sunt, perinde atq; aqua, quocirca ab eiusdem aspectu eos corroborari, simul ac refici consentaneum est. Atq; hoc sanè consilio Aristoteles Alexandrum illum cognomento Magnum instituens, ei præcepisse uidetur, uti frequenter ac diutius aquam uiridem, claram, et perspicuam intueretur, oculosq; in ipsam submergeret: eiusq; rei testem habemus non contemnendum Ioãnem Mesuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cæterùm si nulla fontiũ aut fluuiorũ inspiciendorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquæ frigidæ, claræ & perspicuæ in peluim uiridem infusæ contuitu eadem accedet commoditas. oculi in aq[...] mergendi

Secundum, Speculum, quod et ipsum utiq; oculorũ aciem eadẽ ratione excitare putandũ est. Oculus nanq; leuis est & lucidus, ac splendẽs instar speculi: quod tum experiẽtia inter omnes cõstat, tum à Plin. quoq; li. 11. ca. 37 ostenditur. Oculis, inquit, absoluta uis speculi, adeoq; ut tam parua illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleræq; alitum è manibus hominum oculos potißimũ appetant, quòd effigiem suam in ijs cernentes, uelut ad cognata desideria sua tendunt. Causa etiam, cur speculi inspectione oculorum acies excitetur, adeoq; uisus substantia conseruetur, hæc adsignari potest, quòd radij in superficie speculi collecti, cùm ob densitatem & duritiem eius ulterius procedere non poßint, mo Speculũ. inspec[...] speculi oculi uiridi[...]

nimè dissoluantur ac dißipentur, ob æqualitatem lenitatemq; seruentur infracti, ob nitorem uerò augeantur, & multò, quàm prius erant, reddantur fortiores: quod nec ipsum sanè Aristoteles, Mesue referente, ignorauit, cùm eundem illum Alexandrum adhortaretur, uti se subinde ad tersum & directum speculum contueretur, & longiori deinde temporis spacio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Conspicilia uitrea. Vitrea quoq; uocata cõspicilia uisus substantiam conseruant, adeoq; præstant, ne oculi minutioribus rebus contuendis uicti fatiscant, néue spiritus resoluantur. Atq; hinc certè gemmarum sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniosè sculpturi, eiusmodi utuntur conspicilijs, aut sanè per uesicam ex tenui, puro atq; albo uitro conflatam, eamq; clara & perspicua aqua plenam, oculorũ aciem rei scalpendæ intendũt. Cur uerò ita uisus non defatigetur, in causa est, quòd species de medio clariori, ad densius permeantes, maiores simul & craßiores appareant, adeoq; uisum conseruent.

Viridia. Tertium, Gramen, per quod quarumlibet herbarũ, frondiumq;, ac aliarũ etiã rerum uirentium contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundißimum spectrum uiriditas est. Atq; hinc sanè Aristoteles problemate 20. Sect. 31. quærit: Quamobrem, cùm cæteras intuemur res, conspe

ctus

ctus noster peius afficiatur atq; fatiscat, cùm ad uirides, & herbescentes inspicimus, ut olera, cæteraq; his similia, recreetur, meliorq; euadat? An, inquit, conspectum in alba, nigráue intendere minimè possumus, propterea quòd utrunq; id genus coloris uidendi uiribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigriue obtinent, itaq; aspectus cùm mediocri leniq; obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò uerò corroboratur atq; reficitur. Hæc ille. Quanquam autem uiridia omnia, utpote temperatißima, uisum maximè colligant, atq; oculos reficiãt, inter ipsa tamen alia alijs efficaciora inueniuntur. Sic certè nullius aspectus Smaragdo iucundior est. Quod Plinius lib. 37. cap. 5. disertè ijs significauit uerbis. Herbas uirentes, inquiẽs, frondesq; auidè spectamus, Smaragdos uerò tantò libentius, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Cùm & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est, ita uiridi lenitate laßitudinem mulcent. Idem ferè libro 29. cap. 6. de scarabeo uiridi scriptum reliquit. Scarabei, inquit, uiridis natura, contuentium uisum exacuit. Itaq; gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quod Galenus capite 2. & 6. lib. 8.

Smaragdo

de Sympt. causis, ubi ex professo de ijs agit, quæ oculos aut molestant, aut tristant, & li. 10. ca. 2. de usu part. cæruleo & fusco recreandi & reficiendi uisus quàm maximã uim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medij atq; temperati, adeoq; ob id oculis gratũ & iucundũ spectaculum præbent, uisumq; morbo affectũ, aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnib. sanè coloribus ad mediũ inclinantibus cõmune est. Hoc igitur prouidentes pictores, quãdo in albis corijs, & consimilibus rebus, quibus facilè uisus offenditur, pingunt, colores cæruleos ac fuscos apponũt, in quos subinde intuentes, recreant oculos ac reficiunt. Atq; etiã ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; deprehendit. Fusca uerò ac cærulea sine dolore intuentur. Quæ hactenus dicta sunt, ea omnia Marsi. Ficin. li. 2. ca. 14. de producenda uita, planius et dilucidius ijs uerbis expreßit. Causam, inquiens, perquiremus, ob quã color uiridis uisum præ cæteris foueat, salubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturã uisus esse lucidã ac lucis amicã, uolatilem tamen ac facilè dißipabilem. Idcirco dũ per lucem se dilatat uelut amicam, interdũ nimio lucis excessu rapitur prorsus, et uehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter uelut inimicas fugit, ideoq; radios in angustũ inde retrahit. Optat uerò uisus ita perfrui lumine, ut per amicũ hoc suũ amplifi-

cetur

oloris uiridis utilitas

cetur quidē, nec tamen interim dißipetur. Idm uerò in quocunq; colore plus admodū tenebrarum, siue nigredinis est, quàm lucis, non dilatatur, nec ideo delectatur radius uisus ad uotū. Vbi uicißim plus admodum splendidi coloris est, quàm nigri, spargitur latius, noxia quadā uoluptate distractus. Quamobrem color uiridis, maximè omniū, nigrum cum candido temperans præstat utrūq;, delectans pariter atq; conseruans, & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua radijs oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdātur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodam modo radios. Quæ uerò rarißima sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquam habent, lenemq; simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neq; longius disperdi permittunt Quæ deniq; præter hæc beneficia, tenera quoq; sunt & mollia, sicut aqua, resq; uirides, liquidis oculorū radijs mollitia blādiuntur. Deniq; uisus radius quidam est in quadā oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac tēperatum lumen in aqua quodammodo resistentię requirit. Itaq; gaudet aqua, delectatur speculis similibus, uiridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Mesues, Exercitationem quoq; legendi scripta maiusculis literis exarata, uisum corroborare, adeoq; non parū ad tuendam oculorum sanitatem conducere. Poste-

Scripta mai[uscu]culis liter[is] oculis prosu[nt]

Posteriore *uersu innuitur*, Oculos *matutino quidem tempore, montium, uespertino uerò, fontium collustratione recreandos & reficiendos: quorũ ratio ex prædictis facilè elici potest. Per montes porrò uiridaria, hoc est, loca herbis ac plantis uirentibus consita intelligenda sunt. De conferentibus uisui, plura infrà cap. 79. De nocentibus uerò cap. 78.*

DE DIVRNO SIVE MEridiano somno. Cap. III.



SIt breuis, aut nullus tibi somnus meridianus.
Febris, pigrities, capitis dolor, atq; catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

Meid oder kürtz den Mittag schlaff/
Das feber vnd vnlust folgt jm nach/
Weetag des haupts/der schnup darzů/
Diß bringt dir alls des Mittags rhů.

Quatuor *diurni siue meridiani somni incommoda hic referuntur.*

Primum, *febris, quæ dupliciter per somnum diurnum accendi potest: uno quidem modo in spiritibus, altero uerò in humoribus.* In *spiritibus quidem, quia acres & fumosæ exhalationes, quæ uigilijs dispergi solent, somno diurno non modò retinentur, sed etiam augentur: ijs itaq; retentis, ac unà cum spiritibus permistis contingit, ut calor inde extraneus collectus febrilis fiat: atq; hæc sanè febris, cùm nihil stabile, nihil firmũ habeat, sed uti celeriter generatur, ita soluitur etiã, ἐφήμερα Græcis, hoc est, diaria uocata est, quòd ferè diem non excedat.* In *humoribus autem, tum hæc iã dicta febris, ratione nimirum flatuum, qui ex cruditate proueniunt, tum etiam putrida per somnum diurnũ accenditur: quòd calore & spiritibus interdiu ad exteriora protensis uirtus cõcoctrix debilitetur.* Perfecta *enim & absoluta concoctio fit, quando calor & spiritus cohibentur, & in profundũ corporis secedunt.* Ob *eum nanq; motum calor naturalis incensus auctiorq; redditus, optimè cibos, non solùm in uentriculo, uerumetiam*

Febris causa.

perfecta concotio.

Nerum etiam per uniuersi corporis habitum consti tit. Quod noctu potissimum fieri rationi consonum uidetur, etenim tunc calor propter circumstantem extrinsecus aëris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facilimè mutat, cõcoquit, & in membra distribuit. Interdiu uerò contrà, ad exteriora eductus & expassus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantium febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna 1.4. tract. 2. cap. 1. copiosè docet.

Pigrities Secundum, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte manat ac funditur. Ex crassa namq; & incocta materia in uentre uaporosi ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati, plus æquo cerebrum humectant: eo autem humectato, nerui quoque qui à cerebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperãtia præterea humiditatũ, quæ ad musculos, tendines, & articulos confluere solet, tantum abest, ut somno diurno dißipetur, ut multo pertinacius etiam hærens augeatur. Necesse igitur est, ex eiusmodi subinde somno in omnibus motib. uoluntarijs pigritiam sequi, & ueluti in seipso dissolutum hominem apparere, quemadmodum disertè Galenus apho. libr. 3. comment. 5. ostendit.

Contrà

Contrà uerò, uigiliæ diurnæ hoc præcipuè nomine commendantur, quòd non modò exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; spiritus extenuent ac temperent, sed certè corpori simul atq; animo promptitudinem quandam & robur ad solitos motus addant.

Tertium, Dolor capitis, qui & ipse ab ijsdem mitijs proficiscitur. Ex cibo nanq; incocto in uentre uapores craßi excitati in caput feruntur, qui ibidem, ob dictas causas, retenti nimia humiditate, quam potius uigilijs exiccantibus absumere, conueniebat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbant, eiusq; dolorem, grauedinem, & frigidos morbos pariunt: paulului uerò inde moti, si ad cutem peruenerint, faciem uitiato colore inficiunt. Materia enim praua existente necesse est, quicquid inde defluit esse prauum. Quod Galenus apho. lib. 1. com. 14. ita scribens innuere uoluit. Oportet similẽ esse defluxũ subiectæ substantiæ: ut quãdo humida atq; aërea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est atq; suaue, &c.

Dolor capitis.

Quartum, catarrhus: quo generatim hoc loco, tametsi minus propriè, omne ῥεῦμα, hoc est, quilibet excrementitij humoris ex capite in subiectas partes descensus significatur. Qui iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatem, diuersa quoque nomina sortitus

Catarrhus.

ῥεῦμα fluxus
ῥοῦς flu[xus]

sortitus est, quemadmodum Galenus li. 3. ca. 4. de Symptom. causis, Paulus lib. 3. cap. 28. & Aëtius lib. 8. cap. 53. disertè scribunt. Vbi enim ad os ac fauces, & mox ad stomachum siue gulam, atque inde in uentriculum defluxus contingit, simplici uocabulo Græcis κατάῤῥοος, & contractè κατάῤῥους, Latinis destillatio dicitur. Dum ad nares decumbit, κόρυζα Græcis, Latinis grauedo uocatur. Vbi uerò ad palatum & asperam arteriam delabitur, ut etiam membranam interiorem, quæ hanc integit, exasperet, rauca uox efficitur, uocaturq; hoc malũ Græcè βράγχος, Latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiam uersiculis, qui infrà ca. 82. habentur, manifestò apparet:

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catarrhus,
Si ad fauces, Branchus: si ad nares, esto Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui uigiliarum tempore per cutem resolui ac dißipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum, humores in subiecta refundens, ῥεῦμα progignit.

Præter hæc & alia nonnulla somni diurni mala Auicenna 3. 1. doc. 2. cap. 9. enumerat. Nam & frigidas atq; humidas ægritudines, παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos, ob reten-

tionem

tionem humiditatum, quas uigliæ resoluere ac dißipare solent, nonnunquam procreat. Genuinum faciei colorem, uelut paulò antè etiam dictũ est, corrumpit. In sanguine enim excrementitias atq; aqueas humiditates, lotio similes, multiplicat: quæ, cùm suo tempore per uiglias non dißipentur, unà cum sanguine ad cutem expulsæ, ipsam deprauãt, adeoq; subtumidam & decoloratam reddunt. Induratam adhæc splenis affectionem gignit in corporibus promptè se habentibus ad incidendum in talem paßionem. Crassus nãq; & melancholicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initium præbet. Quemadmodum enim uigilãtia motũ ac liberũ craßi humoris transitum per angustos meatus, siue canales, solis calore uias aperiente, promouere, sic contrà, eũdem somnus, et præcipuè diurnus, transitu prohibere solet. Melãcholia enim interdiu nullo negocio per canales suos transit, & illàc cũprimis, quà excitandæ appetentiæ causa, à splene ad orificiũ uentriculi meatus protẽditur. Etenim splen recrementa & redũdantias suas per eũ expellit, atq; eijcit, adeoq; ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdiu potius, quàm nocturno tempore fieri par est. Quinetiam, ut idem autor tradit, ciborum appetentia diurno somno plurimum debilitatur & restinguitur, idq; partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis, par

tim uerò ob repletionem uentriculi ex fumis, uaporibus, & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac saturantibus. His accedit nonnunquam ἀποστημάτων, siue abscessuum generatio: superfluitates nanq; ex somno diurno multiplicatæ sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsumq; tumidum reddunt. Planè igitur ex his omnibus constat somnum diurnum, siue meridianum, à sanitatis tutela, procul abesse debere. Duas porrò causas, cur potißimùm lædat, Paulus libro 1. cap. 97. & Auicenna 3.1. doct. 2. ca. 9. aßignant. Quarũ prima quidem est, quod citò & ante horam suã interrumpatur. Calor enim natiuus per somnum ad partes interiores recedit, contrà uerò calor solis eundem ad membra exteriora, tanquam ad simile, educit atq; expandit: unde sanguinis & spirituum exagitationem, quæ somnum interrumpat, cieri necesse est. Consulitur ergo, si quando neceßitas per id tempus dormire coëgerit, ut in umbra & tenebroso loco, & antè potius, quàm post cibum, hoc fiat. Secunda uerò, quod naturã stupidam, quasiq; perterritam reddat, adeò ut retrahatur ab eo, in quo erat, nimirum à ciborum concoctione. Tempus itaq;, quo obdormiscunt, ad absolutam ciborum concoctionem non sufficit: quo fit, ut à meridie resurgentes, subinde acidos ructus edant, & flatibus repleantur: nonnulli uerò fluctuatione uentris infestentur. Cæ-

terùm

terum optimus somnus est nocturnus, quoniam nox naturali humiditate, silentioq; animum in somnum deducens, absolutam molitur concoctionem. Post somnum item nocturnum plurima parte ad excretionem recrementorum instigamur. Illud tamen ignorandum non est, quòd licet somnus diurnus in uniuersum reprobetur, nocturnus uerò, ut præstantißimus commendetur, ex diurno tamen minus offendat, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro secundo prognostic. aphorismo 11. clarißimè ostendit. De somno, inquit, quemadmodum secundum naturam nobis in consuetudine est, interdiu uigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minimè uerò nocebit, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est: Inconsuetum uerò malum est. At uerò temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc uerò diuites è contrario agunt, tum in quibusdam alijs, tum etiam in somno, interdiu dormientes, noctu uigilantes.

In his igitur, ut somnus minus lædere posſit, quinq; conditiones, Bertrutio autore, obseruandæ sunt. Prima, ut sit in consuetudine. Ex multo enim tempore consueta, etiamsi dete-

riora fuerint, incōsuetis minus molestare solent, Aphor. 50. lib. 2. Secunda, ne statim à sumpto cibo ineatur. Tertia, ne depresso, sed erecto nō nihil & bene alto capite fiat. Quarta, ne modū excedat. Quinta, ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefactio. Porrò quod ab Hippocrate dictum est à prima luce ad tertiam diei partem conuenire somnum, id spacium est ab ortu solis quatuor aut quinq; horarum. Nam dies significat spacium temporis, quo sol transit nostrum hemisphærium, ut etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodū Christophorus à Vega fusius in comment. declarat.

Additio.

Tempus itaq; somni conuenientißimum est uespertinum, aut nocturnum: semperq; cauendum, ne statim à cœna ineatur, sed unius minimum, aut duarum horarum interuallo discludatur. Ingestus enim cibus, quem statim somnus excipit, in suprema uentriculi parte supernatans, probè concoqui non potest, Galeno lib. 5. ca. 5. de loc. affect. teste. Neq; enim uentriculus tum potest cibum arctè complecti, quod idem lib. 3. ca. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cumprimis necessarium esse scribit: quare multos uapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, ut rectißimè idem Galenus com. 67. apho. lib. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto

cibo

cibo statim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuißima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquàm somno indulgeatur, ut cibus in imum uētriculi paulatim descendat. Ibi enim, ut suprà ex Galeno dictum est, concoctionis opus potißimum perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse uideatur. Ceruicali utendum est satis elato & eminenti, ut quoad eius fieri potest, erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os uentriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus, qui ad plenum nondum subsedit, facilius ad inferiores uentriculi partes descendet, probiusq; concoquetur. Inter dormiendum corpus pro ambientis aëris constitutione decenter tegendum est, ne calore & spiritibus circa interiora detentis, externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoq; noctu conuenienti tegumento, quod καπνοδόχην habeat, hoc est, foramen instar infumibuli eliciendis uaporibus aptum, operiendū est. Calceatis uerò siue uestitis pedibus dormiendum non est: Hoc enim, si quid Magnino excellentißimo medico credimus, uisum debilitat, memoriam lædit, & totum corpus extraneo calore æstuare

Corpus a[...] somnu[...] mouea[...] exerc[...]tur.

NB

Ceruicali [...] dormien[...]

Caput no[...]

Calceatus non dormias.

facit, ob uaporum reflexum. Supra dextrum latus somnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius ad uentriculum descendet. Nam & si gula exactè supra mediam ceruicis uertebrarũ, & quatuor primarum thoracis sedem, in neutram partem inclinet, ad principium tamen quintæ thoracis uertebræ, ut ampliori magnæ arteriæ trunco secundum dorsi uertebras inferiora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media uertebrarum regione abscedit. Deinde primo somno finito reuoluendum est corpus, supraq; sinistram redormiendum, quò scilicet à iecore uentriculo incumbente concoctio eius adiuuetur. Hinc rursus post breue temporis interuallum in dextro latere ad consuetum surgendi tempus cõtinuandus est. Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit: uentriculi enim contorsionem & repreßionem facit, adeoq; oculos oblædit: ita enim cubantibus superfluitates in oculos declinant, maximè si fuerint natura debiliores. Iis tamen quibus ingestus cibus tardius in uentriculo conficitur, interdum concedendus est, quòd calorem naturalem arctius comprehendens retinere atq; augere poßit. Supinus uerò grauißimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepsiæ, apoplexiæ, stupori, neruorumq; resolutioni, & similibus initia præbet. Nam ob superfluitatum ad posteriora fluorem non potest iusta per

nares

nares & palatum earundem fieri expulsio. Plinius lib. 28. ca. 4. pronos decubitus tußibus conducere, at supinos oculis tradit. Idē ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta cōcoctione æstimanda est, ita quidem, ut septem horarum spacio non sit minor, neq; octo, uel ad summum nouem excedat, ut colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. ca. 6. Plura habemur apud Auicennam 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap. 7. & nostræ ætatis doctißimum Medicæ artis scriptorem Leonhartum Fuchsium cap. 26. methodi perueniendi ad Medicinam. Ex ijs itaq; quæ conueniunt, in hunc locum studiosi transferent.

Lenhard Fuchsius

DE FLATV IN ALVO detento. Cap. IIII.

Quatuor ex uento ueniunt in uentre retento,
Spasmus, hydrops, colica, & uertigo, hoc res probat ipsa.

Wassersucht/krampff/leibes grimm/
Auch schwindel/machen verhaltne wind.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Primum est σπασμὸς Græcè, Latinis conuulsio dicta. Flatus enim retenti influxu suo sæpe neruos plus iusto referciunt: illis ita repletis, Galeno lib. 2. cap. 2. de sympt. causis, teste, tendi primùm, ac deinde in conuulsionem incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modū definitur: Conuulsio malum est, quod neruos, musculosq́; ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, uelut idem apho. li. 6. comment. 39. definit. Conuulsio est paßio inuoluntaria, in qua nerui atq; musculi præter uoluntatem conuelluntur, in eumq́; affectum ueniunt, quem etiam in motibus secundum arbitrium factis, assumebant. In hoc enim malo nerui atq; musculi in eas partes attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio nanq; fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quod ad causas eius conuulsionis, quæ primigenia affectio est, attinet, animaduertendum est, Hippocratem aph. 39. lib. 6. duas duntaxat statuisse, πλήρωσιν καὶ κένωσιν, hoc est, plenitudinē & inanitionem neruosorum corporum. In conuulsione siquidem à plenitudine membrum craßis & glutinosis humoribus impletum extenditur, et extensione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, ubi multa madent humiditate, & hæc subitò contingit. In ea uerò, quæ ab

inanitione

inanitione proficiſcitur, membrum exiccatur, & ad ſeipſum conuellitur, adeoq; ſecundum longitudinem ac latitudinem contractũ diminuitur, quẽadmodum membranis accidit, cùm igni apponuntur: & hæc ſanè paulatim, & ex longiori temporis interuallo accidere ſolet. Plura Galenus locis iam citatis, & lib. 2. ca. 2. & lib. 3. ca. 5. & libro 6. cap. 5. de loc. affect. & lib. 8. cap. 3. de compoſ. medic. locat. & alibi ſæpius.

Secundum, ὕδρωψ, quod malam Latini aquã intercutem nominant, & definitur à Bertrutio Sect. 3. tract. 2. ca. 4. in hunc modum: Hydrops eſt morbus materialis, ex re frigida, extranea, plurima, ingrediente & membra omnia manifeſtè, aut loca uacua partium, in quibus cibi & humorum concoctio perficitur, inflante, procreatus. Eadem ferè habet Auicenna 13. 3. Trac. 4. ca. 4. uel aliter, ſicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9. ca. 1. definitur. Aqua inter cutem, & ipſa longus quidam affectus eſt, iecore adeò refrigerato proueniens, ut ipſum non amplius deinceps cibos in ſanguinem, ſed in aliã qualitatem, aut in aquã, aut pituitam, aut flatũ tranſmutare poßit. Quod certè & Galenus aphoriſ. lib. 6. comment. 12. ijs uerbis confirmat: Aqua intercutem fit, cùm ſanguinis generatio fruſtratur.

Hydrops. definitio

Et huius quidẽ cùm tres ſint ſpecies: una enim Græcis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia

Hydropis tres ſpe[cies]

ἀνασάρκα, σαρκίτης, & λευκοφλεγματίας dicitur, non de omnibus promiscuè hoc secūdum nocumentum, sed de tympanite tantùm intelligendum est. Quæ quidem accidit, quum flatus ac spiritus superuacuus plurimus cum humidi momento intra mēbranam, quæ περιτόναιος Græcè, Arabibus uerò communi membranarum nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod ijdem Mirach nominant, colligitur. Stomacho nanq; & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri non potest, ut cibus ingestus in χυλὸν benignum aut sanguinem mutetur, conuertitur ergo in materiā flatulentam, quæ cùm neq; per superiora ructu, neq; per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante uiarum obstructione, uel sequestratrice & expultrice superfluitatum ui debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis uentris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

Colica paßio.

Tertium, Colica paßio: quæ grauis quidam ac uehementißimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebro partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno libro 2. ca. 1. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod κῶλον Græcè uocatur: cuius etiam merito uehementes cruciatus inducit.

inducit. Densum enim, crassum, & neruosum est, ac nihil quod in illud confluit, facilè discuti potest. Et quemadmodum in hoc κωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & alijs Græcis λεπτὸν uocatur, similis morbus existit, grauißimos & letales dolores inferens: Hippocrates in Aphorismis, & paßim alijs in locis εἰλεὸν appellat, quemadmodum etiam Galenus ubiq; & potißimum libro sexto capite secundo de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εἰλεῖσθαι circumagi, & conuolui significat. Ideo conuoluulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porrò consentaneum est, flatuosum & frigidum spiritum in dictis intestinis retentum, & egredi nequeuntem, hæc mala plurimum progignere, id quod Galenus etiam loco paulò antè citato monstrat.

Quartum, Vertigo: Flatuosus enim spiritus inclusus ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur, quo fit, ut obtenebrationes hebetudinesq; oculis obuersentur, & omnia circumagi & rotari uideantur. His Auicenna 16. 3. tract. 4. cap. 29. Epilepsiam quoq; adiungit, cuius eadem omnino cum præcedenti ratio est. Porrò quonam modo hæc retentio in singulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrimè ex Galeni lib. 3. de Sympto. causis, cap. 1. demonstrari potest. Vertigo

potest. Crepitus enim qui ad sedem defertur, ac uel in foro, uel alio quopiam loco existentibus, aut negotio aliquo, quod deserere non liceat, uiolenter retinetur, rursus sursum reducitur, uentremq́; mordet, ac caput uaporando implet, principio quidem ab animali organo sphinctere, id est, musculo ad imum intestinum accepto: hinc uerò unoquoq; intestino retrò illum à se ad supra se positū trudente, simili modo ac prius in præceps trudebat, atq; ita quidem hæc retentio, præsertim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectißimè ab Hippocrate lib. 2. prognost. apho. 24. in hunc modum scribitur: Flatum sanè sine sonitu aut crepitu exire optimum est. Melius autem est cum sonitu exire, quàm reuolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæsar, dicitur meditatus edictum, quo ueniam daret, efflatum crepitumq́; uentris in conuiuio emittendi, cùm periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Autor Suetonius in eius uita ca. 32. Veteres enim, ut Plinius lib. 28. cap. 2. confirmat, per mensas, mundiciarum causa, deflare uetabant. Extat etiam lepidißimum Nicarchi εἰς πορδὴν Epigramma, quo pestiferam retenti flatus uim describit. Id est huiusmodi:

Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα,
Πορδὴ καὶ σώζει τραυλὸν ἱεῖσα μέλος.

Οὐκοῦν

Οὐκοῦν εἰ σώζει, καὶ ἀποκτείνει πάλι πορδὴ,
Τοῖς βασιλεῦσ' ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν;

Quos uerſus quoniam eleganter admodum Ioannes Laſcaris Latinos fecit, placuit hîc adſcribere.

Interimit crepitus uentris detentus in aluo,
Et ſeruat, blæſum dum canit ille melos.
Ergo ſi perimit crepitus, ſeruatq; canendo,
Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atq; hæc ſanè cùm ita ſe habeant, ſatius fuerit iuxta D. Eraſmi Roterodami præſcriptum, natura incitante, aut ſecedere, ſi liceat, aut deuorato pudore, iuxta uetuſtiſsimum Prouerbiũ, Tußi potius crepitum diſsimulare, quàm comprimendo morbum accerſere. Recteq; Stoici, quemadmodũ Cicero lib. 9. epiſt. fami. epiſt. 22. ſcribit, crepitus aiunt æquè liberos, ac ructus eſſe oportere.

DE COENA.
Cap. V.

Ex magna cœna, ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

Das abent praſſen bſchwert den magen/
Faß wenig/das kanſtu leichter tregen.

Præci-



Præcipitur hoc loco ſanitatis ſuæ ſtudioſis, ut inſtante ſomni tempore frugali cœna contenti, uentriculum uario ciborum genere non diſtendant, ſed ea copia ingerant, quæ uires haud grauet Nam qui noctu multum ingerunt, primùm quidem ſomno deſtituti corporis inquietudine agitantur: deinde uerò puſtulas faciei, grauedinẽ capitis, graueolentiam oris, coli, calculiq; dolores, & podagram ſibi acceſſunt. Neq; ſolùm immodica hæc ſub noctem ingurgitatio bonæ ualetudini officit, ſed aliàs etiam quælibet, ut quæ

crudi-

cruditatem, inconcoctionemq́;, obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud rarò generet. Atq; eius sanè rei grauissimus testis est Auicenna, qui 13.3. Tract. 1. cap. 36. scribit: Ex rebus uentriculum maximè lædentibus esse immoderatam cibi ac potus ingestionem, & ob id fieri non posse, ut intemperantium, uinosorumq́;, ac uentri gulæq; deditorum corpora alantur atque augescant. Concoctio enim per uitæ intemperantiam impedita, necessariò humorum cruditatem efficit. Cruda uerò tantum abest, ut incrementum corpori sufficiant, ut omnino ne alere quidem poßint: quo fit, ut per uitam uarijs etiam ægritudinibus conflictentur. Qui uerò temperantes in uictus ratione frugalitatem sectantur, ij inculpatam usquequaque ciborum appetentiam conseruant, optimeq́; non in uentriculo modò, uerumetiam per uniuersi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur unicè erit, ne uenter torqueatur, adeoq́; ingestis distendatur, ut pulsus uelocior fiat, & uix spirare liceat. Cui enim ad istum modum uorare in delitijs est, uarijs sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas, non ex craßis & prauis solùm, sed etiam subtilibus, & boni succi alimentis, uitanda est. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa uerò articulorum

lorum & renum dolores, podagram, asthma, hepatis atq; lienis obstructionem ac σκίῤῥον, & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet. Proinde optimo quidem iure non nocturna solùm, sed quælibet etiam ad nauseam usque progrediens satietas, à sanitatis tutela excludenda est. Summoperè igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis uacuus, & edendi uoluptas uentriculo relinquatur. Quod Auicenna quoque 3 1. doct. 2. cap. 7. præcipiens in hanc ferè sententiam scribit: Cibo nemo ita replendus est, ut nihil loci sit reliquum, sed à mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiã uulgo dicitur: Nunquam adeò uentrem cibis expleo, quin apud amicos edendi cella mihi supersit uacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui natura uehementiorem ad cibos auiditatem consecuti sunt. Quibus uerò hæc debilior existit, ijs fortasse concedi potest, ut largius paulò ingerant, quàm appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelij Celsi lib. 3. cap 6. & Aëtij lib. 9. cap. 20. cibi plures & uarij ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam suprà ca. 3.

Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæstio: Vtrum uidelicet uberius quidẽ prandendum, parcius uerò cœnandum sit? Quæ sanè

cum ad hanc materiam propriè pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hic subiungemus: primò quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendum esse probat: deinde uerò Leonharti Fuchsij, quibus è diuerso colligit, cœnam utplurimum prandio pleniorem esse debere. Conciliator igitur differentia.121. in hunc ferè modum scribit: Iuxta corporum diuersitatem maior, minórue cibi copia exhibēda est. Illa etenim aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbum uerò lapsa, aut iunctum habent humoris uitium, aut non. Si sine humoris uitio fuerint, tum liberius est cœnandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solummodò, non etiam superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta est: Sin uerò humoris uitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Auicenna 1. 3. Tract. 5. capite 11. ijs uerbis significare uoluit. Ille, inquiens, cuius consuetudo non sustinet, ut solùm semel in die reficiatur, diuidat cibum suū in tres partes: & sumat duas tertias in prandio, & reliquam tertiam, scilicet partem, in cœna post leue exercitium, Eo nanq; tempore, quo calor solaris uiuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & maior superfluitatum fit resolutio, uberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quàm cœnæ contingere

solet. Ergo &c. Ad hæc interdiu ob præsentiam caloris uitalis solis & lucis, melior fit concoctio. Sol enim, Aristotele lib. 2. cap. 2. physicôn, & libro 2. ca. 10. de generat. & corrupt. teste, est uitæ principium. Concoctio itaq; diurna duplex habet calidum, nocturna uerò non. In eiusmodi etiã natura noctu circa superfluorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est: Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione, et somni reductione in quibusdam confortetur, duo tamen simul, alimentum uidelicet, & superfluitates conficere non potest: in his itaq; cœnæ nonnihil subtrahendum est. Corporibus uerò, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana consistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cũ eas proprijs meatibus omnes expellant, uberiore cœna uti expedit: uel quòd eorum natura ciborum concoctioni tantùm, non etiam superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta sit, uel quòd soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur, tum enim amplior fit & sanguificatio & distributio, atq; hinc deinde spirituũ generatio. Corpora uerò si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem usq; nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, uehementi, & continuo, aut non. Si quidẽ fatigantur,

nt

ut sunt eorum qui uictum manibus quærunt, ipsis largius prandere quàm cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, non tantùm ut nutriat, sed etiam humectet et irriget membra, ne arefiant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur uberior cibus assumendus est: eiusmodi enim corpora, propterea quòd ita consueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Vsus nanq;, quemadmodum Auicenna 3.1. doc.2 cap.7. testatur, res est extra rationem. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionem in ipsis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt, & ingestum probè conficiunt. Sin uerò laborioso, uehementi, & cõtinuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præsentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdũ solummodò, & non continuò fatigantur, aut debili tantùm utuntur, quod utiq; superfluitatũ copiam parit. Si exercitio plurimo, uehementi, ac laborioso utantur, sicuti uiri complures ciuiles & plebei circa fortunæ bona negotiantes, aut sanitatis conseruationi intenti, uehementi nonnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, uel aliud quiddam à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori utiq; cœna, quàm prandio indulgendum est. Nam si prandium augerent, cùm, sicuti priores

propterea rustici sæpius ... cibum appetentia ... in die

quo magis corporis ... uetur eo ... cibi in die

illi consueti nõ sint exercitio adeò uehementi ac laborioso agitari, concoctio ipsorum impedita, prauos humores generaret: horum etiam calor superfluo motu dißipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potißima fortitudinis & concoctionis causa existit. Hæc autem noctu magis quàm interdiu contingit, quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora, propterea quòd tam uehementi motu antè agitari minimè soleant, humiditatibus referta sunt, ipsis itaq; ad resistendū resolutioni & exiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus sufficit. Sin uerò exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in uita utantur, præcipiendum est eis, ut uberius prandeant, quàm cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi nanq;, cùm debilem habeant uirtutem concoctricem, à calore uiuifico & luce solis plurimum adiumenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, ut testis est Auicenna in libro de uiribus cordis, trac.1.cap.2.& lib.6.naturaliū par.4.est lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quòd superfluitates interdiu poris apertis melius quàm noctu expellātur. Non oportet præterea eos noctu uel ob id multo cibo distendi, quòd tum natura magis occupetur

circa

circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maximè conficit & benignos reddit. Licet enim uirtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, ut simul & cibũ & superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertendum est, in exhibitione copiosioris aut minoris cibi in prandio, quàm cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cùm in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum ualet, Hippocrate lib. 2. de uict. rat. in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno, testibus. Quod uel ex eo ostenditur, quòd omnis subita mutatio, si modum excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temerè Damascenus aphor. 57. ita scriptum reliquit: Mutare consuetudinem, præsertim ueterem, & noxium & pestilentißimum habetur. Quare malas & prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neq; enim natura patitur eas, quæ subitò fiunt alterationes. Galen. cap. 16. artis medicinalis. Plura Rhazes lib. 4. cap. 10. ad Alman. & infrà cap. 55. Et sic in uniuersum patet, largius prandendum, quàm cœnandum, cùm plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantùm in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum affecta sint: tunc enim Hali abbate 1. pract. 13.

teste, melius est prandere: aliàs non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Exigua nanq; cœna capiti confert & oculis, Manardo libro 6. epist. 4. teste. Hactenus ex Conciliatore adducta, medici excellentißimi, Odus de Odis patauinus duobus libris de cœnæ et prandij portione, Hieronymus Cardanus libr. 1. Contradicentium trac. 5. contradic. 18. & Leonhartus Fuchsius libro 2. paradox. cap. 21. magna ex parte falsa esse firmißimis rationibus conuincunt. Ex quibus Leonharti Fuchsij rationes hîc in oppositum subiungere placuit, ut sanitatis suæ studiosis planè cõstaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodum præscribentium libros uel à limine salutauit, qui nesciat uulgatum atq; tritum hoc illis esse decretum, ut nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum uerò aberrent, facilè deprehendet, qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, demptis ijs, qui morbis nocturnis & catarrhis seu destillationibus affliguntur, prandio pleniorem esse conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca, ac præter aliorum morem, noctemq; præueniens oportet, ut ingruentibus scilicet morbis, natura ab omnibus alijs munijs libera, unius morbi concoctioni operam nauare queat. Sunt

&

& qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere, quàm in prandio, horum certè consuetudo non temerè etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, ut ait Hippocrates 2. Aphorism. 50. & si deteriora sint insuetis, minus molestare solent. Cur autem in alijs omnibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem natiuum in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita ut necessariò ciborum tum melior fiat concoctio. Et certè idem potest noctis frigiditas, quod aliàs anni tempus hybernum, aut regio frigida potest. Horum enim unumquodque calorem natiuum adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui libro 6. epidem. Tom. 6. aphoris. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. In 1. apho. 15. quoq; uentres hyeme & uere natura calidißimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cœnam subsequitur: hic enim mirum in modum concoctionem adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, ut testatur Hippocrates 6. epidem. Tom. 5. aphor. 29. Cùm itaq; sanguis, cumq; eo calor natiuus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectißimè

Hippoc.lib.6.epidem. Tom 5.apho.10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus uerò ac somnus uisceribus prodest. Somnum quoq; optimè cibum concoquere testatur Galenus li.1. de sympto. causis cap.8. ita scribens: Itaq; toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis uerò ualidius agere uidetur. Cuius rei cõiecturam ex eo facies, tum quòd ipsa, si quando laborauerit, post somnum robustior euadit, idq; maximè, cùm à modico cibo somnum admittimus, tũ etiam, quòd per somnum cibus optimè concoquitur, non solùm in uentriculo, uerumetiam per uniuersi corporis habitum. Cui subscribit quoq; Paulus Aegineta libr.1.cap.97. dicens: Somnus est animalium facultatum quies, ab utili humore cerebrum madefaciente proueniens, hunc qui ritè capeßit, multa consequitur cõmoda. Cibos enim conficit, humores digerit. Quòd autem hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, uel quisquis tandem eius libri autor fuit, in libro de dissolutione continua, in hanc sententiam scribens: Antiqui cœnam prandio præferebant, præcipientes plus ciborum in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate, & per somnum factam, calor nanque in somno ad interiora corporis reuocatur, eademq; calefacit, perinde ut in uigilia contrarium planè accidit. Id quod Hippocrates etiã epid.6.

Tom.

Tom.4.apho.12.ijs uerbis indicauit: Planè uigilans calidior circa exteriora, frigidior uerò circa interiora. Dormiens contrà. Sed hîc reclamabunt quidam, pleniorem'q; cœnam ideo damnabunt, quòd pleno uentre ingrata sit quies, atque adeò somnus minus conueniens. His ita responsum uolo. Nemo est tam sine sensu communi, qui nesciat inter cœnam & somnum aliquid temporis interuenire debere, neq; quemadmodũ in brutis, nullam aliam nisi uorandi ac mox dormiendi uicißitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut hora, aut amplius intersit. Neq; etiam est, ut pleniorem cœnam quis eam esse putet, qua multa ingeruntur tanta uoracitate, ut uix spirare liceat, & periculũ sit, ne uel crepent, qui ita sese replent, sed frugalem potius, talem tamen in qua plus, quàm in prandio absumitur ciborum. Quòd si tamen hîc peccatũ fuerit, melius certè in cœna, quàm in prandio fertur, quòd somnus post cœnam non diu subsequẽs facilius delictum quàm uigilia, quæ prandium cõcomitatur, corrigat. In somno enim, ut diximus, calor interiora petit, & quæ illic sunt, cibis concoquendis solis uacat. Interdiu uerò ad exteriora protrahitur, neq; ijs, quæ intus sunt, prospicere potest, adeò ut uerißimè dixerit Hippocrates 2. uictus acutorum 59. Viglia uehemens cruditatem incoctionem'q; ciborũ tum potionis efficit.

Vigilans ... exteriora ... minus ... interiora calidior

Vigilia cr... Satur... dinis

Porrò cur cœnam prandio pleniorem esse oporteat, & hæc ratio est, quòd rara admodum existat corporis facultas, quæ paulò liberalius prandium, spacio uel quinq; uel sex horarum, quod ferè inter prandium & cœnam interest, conficere poßit. Quantum autem incommodi adfert, si quis nondum planè concocto eo, quod prius ingestum fuit, aliud ingerit? morbum nimirum facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingestus est, ut ait Hippocrates lib. 2. aphor. 17. hic morbum facit. Et si quis denuò obiecerit, Vtcunq; somnum à cœna differamus, tamen quando fieri non poßit, quin ad somnum conuersis, quòd materia tum ad interiora tendat, caput impleatur, huic Galenus quidem respondebit, qui lib. 4. aphor. 67. ita scribit: Et quidem sicuti à cibo ad somnum conuersis impletur caput, sic in plethoricis dispositionibus somni ipsum replentes aggrauant cerebrũ. Et somni uidelicet semper nocerent, quatenus ad profundum & uiscera materia confluit, nisi coctionis ratione plus afferrent utilitatis, quàm sit damnum, quod ex motu ad interiora consequitur. Et hæc ad uulgarem multisq; communem errorem explodendum sufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE cibi sumptionem, edendi item atq; ciborum ratione. Cap. VI.



TV nunquam comedas, stomachū ni noueris esse
Purgatum, uacuumq́ꝫ cibo, quem sumpseris antè.
Ex desiderio id poteris cognoscere certo,
Hæc sint signa tibi, subtilis in ore diæta.

Nim nicht zu dir new schnabelweid/
Du habst dann vor die alt verdewt.

Das

Das würdstu mercken selbs an dir/
Auß dünnem speichl vnd essens bgir.

Hic traduntur præcepta quædã ante cibi sumptionem seruanda.

Primum, *ne sumatur cibus, cùm uentriculus quibusdam humoribus uitiosis adhuc plenus extiterit.* Corrumpitur *enim simul alimentum, quod insuper ingeritur, unà cum prauis humoribus, qui prius sunt in corpore, ita ut ipsorũ quidem quantitas augeatur, qualitas uerò seruetur.* Eos igitur, *ut lib.6.ca.9.de sanitate tuenda,* Galenus *autor est, uomitione, in ijs, qui suapte natura facilè uomere possunt, expellere prius, quàm cibus ingeratur, oportet.* Impura *nanq; corpora, & uitiosis humoribus referta, uacuatione potius, quàm ea, quæ per cibos fit, refectione egere, testatur cũprimis* Hippocrates *aph.8.& 10.li.2.& ibidem* Galenus *in comment.* Ventriculum *uerò uitiosis humoribus esse plenum, è nidoribus & ructibus deprehendi potest, quemadmodum copiosè admodũ* Galenus *lib.1.cap.4.de loc.affec.docet, ad quem sanè lectorem nunc ablegamus.*

Secundum, *ne priore cibo nondum concocto, necdum in aluum demisso, alius sumatur: qui enim eo modo superediτur, naturã à prius ingesti cõcoctione deturbat, quo fit, ut quicquid eius cõfectũ ex uentre à uenis meseraicis in hepar deducitur,*

tur, reliqua statim omnia etiam inconcocta secū in corruptionem trahat, adeoq; tū uasa ipsa, tum totum corporis habitum cruditatibus, & uitiosorum humorū multitudine repleat, ac ob id ipsum morbis non rarò temet. Proinde rectißimè Galenus lib. 7. cap. 6. meth. meden. præcipit, ut uacuus purusq; uentriculus secundum cibum excipiat. Quinetiam Auicenna 3. 1. doct. 2. ca. 7. idem præscribens, ita ferè inquit: Nemo sanitatis suæ studiosus aliquid comedat, nisi ad hoc certo prius inuitante desiderio, et uentriculo unà cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo uacuatis. Priore enim cibo nondum concocto, alium insuper ingerere, corpori perniciosum est. Porrò ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente, uentriculi tumore iam submisso, recrementorum detectione, & urinarum coloratione licebit conijcere, num prior cibus ad unguem confectus, ac in aluum demissus sit, quemadmodum Galenus lib. 7. cap. 6. meth. meden. & post eum Paulus lib. 1. cap. 97. luculenter & perspicuè docuerunt. Vrina enim quæ aquæ speciem præ se fert, crudum adhuc in uenis succum esse indicat eum, qui à uentre submittitur. Quæ uerò fulua biliosaq; est, iamdudum concoctum esse huiusmodi succum portendit. Quæ modicè pallet, peractæ modò secundæ concoctionis est signum, quemadmodum eleganter Galenus li. 2. de sanit. tuen. ca. 4.

Sanitas

Vrina aq similis

Cornelius

Cornelius Celsus lib.1.cap.2.& Plinius lib.28.capite 6.docuerunt. Imperfectæ autem concoctionis,ut testis est 6.sectio.apho.comment.1. Galenus,acidus ructus certum indicium est.Signa etiam,quibus certò comprehendi poßit,utrum à uitiosis illis humoribus, ac prius ingesto cibo uacuus sit uenter,nec ne,& hîc subiunguntur.

signum con coctionis

Primum,desiderium certum,hoc est,uehementior,& uera noui alimenti appetentia,siue fames. Nam de Medicorum ferè omnium sententia duplex fames est: una quidem uera & naturalis:altera uerò mendosa.Veram describit Galenus apho.lib.2.comment.16.sic inquiens: Famescere illos dicimus,qui ob ciborum inopiam ad extremam esuritionem perueniunt. Idem libro 1.cap.7.de causis sympto. disertè admodum & copiosè harum appetentiarum rationem & diuersitatem describit,quem locum,utpote scitu dignißimum,hîc integrum subijcere placuit.Nam quoniam, inquit, cutetenus unumquodq; animal in ambientem aërem digeritur, accidit,ut membra,quæ sub ea sunt,prima uacuentur: quorum ingenita uis ex proximis sibi alimentum trahit, id scilicet,quod uacuatur,reficiens:deinde rursus illa, ex ijs, quæ sibi sunt proxima:sicut quæ tertio loco sunt posita,ab ijs,quæ sibi.Atque ita semper per continuum,ueluti in choro quopiam translatione celerrimè facta, ad uenas, quæ ad

uentricu-

uentriculum pertinent, uacuatio peruenit: Hæ uerò & solent pariter, & natæ sunt ex uentriculo nutrimentum trahere, perinde ut stirpiũ radices, quæ in terram sunt demissæ, ab ea. Cùm enim hoc opus uniuersum naturale sit, non animale, similiter in stirpibus, & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem, terra perpetuò paratum, largumq; alimentum rigantis ritu subministrat: quamdiu cœlitus temporum status pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem utpote terræ non affixis, præter utiq; pauca quædam, natura uentrem pro nutrimenti ueluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus & penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum potionemq; proritata, in tempore expleantur. Vocaturq; eiusmodi implendi desiderium appetentia: Fit autem ex penuriæ sensu, cùm scilicet uenæ ex ipso uentriculo, ueluti emulgentes sugentesq; aliquid trahũt. Non ferens autem eum suctum uentriculus, sed ueluti diuulsus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippe uenæ hoc pacto ad obiectos cibos cõuertuntur: Atq; ex ijs nutrimentum trahunt, nequaquam ex uentriculo. Fitq; post cibi sumptionem, ut & uenæ simul ad cibos se conuertant, et uentriculus ex ijs, quantum prius per uenas est exhau-

exhaustum, in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus, fames est. Hæc Galenus. Cùm igitur uentriculus non appetit, signum est, membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipsum Galenus lib. 3. cap. 13. de facult. natural. innuere uoluit, inquiens: Venter si melius paratiusq; nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturã, non iuuat. Porrò mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, ut idem Galenus libr. 1. cap. 7. de causis sympto. docet, tum maximè fieri solet, cùm acidus quispiam uitiosus succus uentriculũ mordet. Vitiosus nanq; succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert: appetentiam uerò proritat, naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat propter frigus. At uitioso succo, qui salsus & biliosus sit, uentrem mordente, potio magis, quàm cibus expetitur. Præterquã enim quòd calefiat, sicceturq; ab eo uentriculus, quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tum uenis succos contingit. Fundendorum autem succorum symptoma, ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas uacuat. Itaq; etiã non parum ad esuriem frigiditas eorum, quæ in uentre habentur, confert. Cùm & corpora eorũ

tunicasq;

mendosa fames.

tunicasq; uacuet, et cogendo constringendoq; ad appetentiam irritet. Atq; ita quidem uitiosus succus acidus, stypticus, & frigidus mendosæ famis existit causa.

Secundum ueræ famis signum, est subtilis diæta, uidelicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc fames sequitur, tūc illam & ueram & naturalem esse significatur. Vnicè igitur semper cauendum, ut nunquam neq; prandeatur, neq; cœnetur, nisi consueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nociua est, nisi suspectus sit esse mendosus, qualis ebriorum & fastidio laborantium esse solet: Nam si uentriculus alimentum postulat, ut Galenus lib. 3. cap. 13. de facul. natural. autor est, nec eius copia est, excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosæ, pituitosæq;, atq; serosæ, quas solas trahēti illi, tum scilicet, cùm nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temerè hactenus hoc usurpatum est. Diutius tolerare famem, uentriculū malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidem experientia constat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctē auiditate quadam ad cibos inuitari solemus, sed illis denegatis, nullam omnino appetentiam postero die percipimus. Vnde satis liquet, uentriculum, & maximè orificium eius, iamdudum uitiosis humoribus essē

Tolerare fam[...] noc[...]

Hoc in me [...] sæpe expertus [...]

plenum, quæ tamen non uera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendum etiam ne cibus assumatur, non præeunte corporis exercitio. Neq; enim temerè ab Hippocrate 6. epid. part. 4. apho. 28. dictum est, πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν. i. Labores cibos præcedant. Nam qui cibus manè, antequam prior descenderit, uel paulò ante exercitationem ingeritur, is Galeno libro 3. cap. 1. de causis sympto. teste, & intempestiuè sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum capite 24. method. perueniendi ad medic. Leonhartus Fuchsius diligenter admonet, id quoq; unicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur, id quod fiet, si concoctu facilia ijs, quæ difficulter concoquuntur, præmittantur, & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, uerbi gratia, præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quæ facilè & nullo fermè labore subsidunt, ut sunt liquida: quæ uerò tenacius hærent, & difficulter labuntur, ut solida & arida, postremò: idq; si uentriculus naturaliter se habeat. Nam si cui uẽtriculus sit natura laxior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quò ab illis roboratus uentriculus, reliqua melius conficere

ficere

ficere poßit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus libro 1. capite 2. & Galenus libro 1. capite 11. de alimentorum facultatibus. Iam uerò cautio etiam sit, ne in una eademq; refectione multi simul & uarij assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo ultra quàm satis est producatur, præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo autem genere cumprimis fuerint cibi uariæ substantiæ, ut exempli causa ab Auicenna ponuntur, carnes & pisces, uel pulli & suilla &c. Nã quæ ad istum ingeruntur modum, uariè corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & concoctionem non, ut par est, sortiuntur. Postremo enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio est, atq; ita partes quidem in coquendo redduntur dißimiles, adeò, ut primo loco ingestæ, confectæ ferè sint prius, quàm ad extremum sumptæ, medium concoctionis suæ attingant, unde sæpenumerò posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoq; innuere uoluit, 3. 1. doc. 2. capite 7. in hanc fermè sententiam scribens: Nihil quidem deterius est, quàm si multa simul ac uaria ciborum genera coniungantur, atq; iusto longius deinde in comedẽdo tempus protrahatur: cum enim postremum accedit nutrimentũ, primum iam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non assimulantur. Atq; inde sanè morborum scatur go, qui ex repugnantium

Varij cibi simul non sunt ingerendi.

ſibi humorum diſcordia naſcuntur. Iam ipſius quoq; uarius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: ut ſi in eadem refectione multi elixi, frixi, & aßi cibi ſæpius in uicem modò liquidi, modò ſolidi & aridi miniſtrentur. Atq; hinc eſt, quòd Horatius li. 2. Serm. Sat. 2. ubi uictum frugalem ac ſimplicem pro dignitate laudaſſet, hanc ſaporum cōdimentorumq; aceruationem, ut pernicioſam, his uerſibus deteſtatus ſit:

Accipe nunc uictus tenuis quæ, quantaq; ſecum
Adferat, inprimis ualeas bene, nam uariæ res
Vt noceant homini, credas, memor illius eſcæ,
Quæ ſimplex olim tibi ſederit. ac ſimul aßis
Miſcueris elixa, ſimul conchylia turdis,
Dulcia ſe in bilem uertent, ſtomachoq; tumultū
Lenta feret pituita, uides, ut pallidus omnis
Cœna deſurgat dubia? quin corpus onuſtum
Heſternis uitijs animum quoq; prægrauat unà,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari modo & Plinius libro 11. cap. 52. hanc ſaporum aceruationē damnauit. Homini, inquiens, cibus utilißimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſiora. Atqui hîc nobis fortaſſe obtrudet quiſpiam, pleroſq; uentri & gulæ mirificè deditos, qui ſeſe à primo ſtatim diluculo ad ſummam uſq; noctem multo uarioq; cibo & potu non impleant ſolùm, ſed etiam diſtendant,

ſtendant,

stendant, adeoq; cibum cibo excipiant, et toti sint in compotationibus, cùm nihil tamen inde mali percipiant, imò uerò multis incommodis difficultatibusq; afficiantur, si uel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem respondebit, qui in lib. de cibis boni & mali succi cap. 21. ita scriptum reliquit: Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenum corporibus sensibilem læsionem inferant, sensim tamen occulteq; crescente uitio, cùm iam ætas progressu temporis inclinârit, articulos neruosq;, & uiscera ijs morbis uexant, qui uel difficulter admodum, uel omnino tolli non possunt, neq; id quidem temerè: nanq; ea pars corporis, quæ natura imbecillißima est, à lædente quolibet patitur. Quòd autem uitiosi humores morbiq; gignãtur, cruditas aßidua in causa maximè, siue ea ex boni, siue ex mali succi oriatur cibis. Quin Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. cap. 7. idem confirmans sic fermè inquit: Ille, cui mala nutrimenta concoquuntur, non gaudeat ex hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortaßè delitescit, temporis tamen successu sese exerit, & grauißimam certißimamq; neglectæ artis medicæ pœnam adfert. Atq; hinc adeò pauci eorum, qui istum uiuendi modum sectantur, destinatam senectutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia accruatis succis podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, alijsq; id genus malis prius torti, ui

tam cum morte commutant. Præstat igitur, ut disertè à Fuchsio nostro scribitur, temperantia et parcitate animum corpusq; uegetum ac sanum seruare, quàm crapula crebrisq; compotationibus, & immoderatione infirmũ, morbosum, deoq; & hominibus odiosum reddere. Ac ne illud quidẽ silentio prætereundum hoc loco, quòd protracta ad unam ferè horam mora, ac iustæ commanducationis & deglutitionis gratia comeßioni interposita, non laudabilis modò, sed ad tuendam etiã ualetudinem utilißima censeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur, extenuatur, & molitur, ac sensim deinde atq; tardè deglutitur, & si imperfectam ac modicã omnino, aliquam tamen, ut in suo genere æstimandam alterationem in ore consequitur, quemadmodum lib. 3. cap. 7. de natural. facult. Galeno & Auicennæ 1.1. doct. 4. capite 2 uisum est. Cæterùm imperfecta commanducatio ut concoctioni contumax est, ita etiam horrorem quendam & insuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora uerò quæ inter edendum, multis ultro citroq; sermonibus, collocutionibusq; interpositis, ad duas uel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamq; nocumenta hactenus enumerata sequuntur. Vltimus uersus in quibusdam Exemplaribus hoc etiã modo legitur:

Hæc sint signa tibi, subtilis in ore saliua.

Nec

Nec malè quidem. Nam saliua quæ subtilis & nulla qualitate infecta, sed perinde quasi aquosa gustui offertur, tum coctionis, tum absolutæ sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno lib. 3. cap. 6. de locis affectis teste.

DE MELANCHOLICIS ET *uitandis cibis.* Cap. VII.

Persica, poma, pira, & lac, caseus, & caro salsa,
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina.
Atra hæc bile nocent, suntq; infirmis inimica.

Pfirsken/birn/milch/öpffel vnd käß/
Von ochsen/vnd alls gesaltzens fleysch/
Von hirschen/hasen/vnd von zigen/
Sollen die krancken lassen ligen.

Hic recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem serosum & melancholicum efficiunt, eoq; infirmis nocent.

Primum, *persica: de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facult. disertè ita Galenus scribit: Ipsorum succus, & ueluti caro facilè corrumpitur, prauaq; omnino est.* Quocirca (quod quidam *facere solent) non sunt post alios cibos manden-* *Persica.*

da: corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in omnibus, quæ praui quidem sunt succi, uerùm humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facilè queant, id communiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet ut & citius subducantur, & alijs cibis uiam muniant. Quæ si sumpta postrema fuerint, unà secũ alia quoq; corrumpent. Atq; inde sanè patet, hoc dictum de ijs intelligendum persicis, quæ matura post alios cibos ultima eduntur. Præsumpta enim stomacho conferunt, uentrem leniunt, & ciborum appetentiam præstant. Dioscorides etiam libr. 1. cap. 130. idem testatur in eum modum scribens: Persica matura tam stomacho quàm uentri utilia sunt: Acerba aluum cohibent, sed sicca uehementius. Decoctum è siccis alui stomachiq́; fluxiones sistit. Simeon quoq; Sethi de persicis hæc refert: Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerãtium humectantiumq́; posuerũt, alij in primo, alij uerò in secundo, quod etiã certius est. Phlegma generant, non facilè concoquuntur, celerrimè in uentriculo corrumpuntur: propterea qui crebrius ad satietatem his utuntur, in febres incidũt: lædunt & neruos proprietate quadam. Oportet uerò hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quæ ex his matura sunt, uẽtrem ducunt, immatura contrà sistunt, eoq́; efficacius sicca. Foliorum succus in potu sumptus,

lumbricos

lumbricos uentris perimit: idem perficit, si cum folijs umbilico apponatur. Suscitant quoq; ciborum appetentiam persica, prosunt & inflammato uentriculo, & genitali semini adijciunt, serosum tamen sanguinem parant: sæpiusq; post unū uel alterum mensem ob putredinem febres tum lōgiores, tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus lib. 4. cap. 43. de re medica, persicorum folijs siccis, & in puluerem redactis, plagas cruentorum uulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquā autem persica tam dictis uiribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facilè corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maximè si præpostero ordine ac intempestiuè sumantur. Infrà cap. 42.

Secundum, poma siue mala: In quibus, auto re Simeone Sethi, multa differentia est: quæcunque enim adstringunt, frigidum habent & terreum succum. Quæ acria sunt, frigidum quidem, uerùm tenuem illū habent. Medij aūt temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis uergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura nō sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere ijs, qui ad satietatem ipsis utuntur. Verùm utilia sunt ad Poma.

λειποθυμίας.i.animi deliquia,& cordis debilitatem. Spiritum quoq; flatulentum in secunda concoctione generant,eoq; infirmis nocent,sicuti de pyris mox dicetur. Neq; uerò ab his solùm fructibus,sed ab omnibus etiam quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, ægrotos abstinere conuenit. Eiusmodi planè sunt recentes,& qui ante perfectam maturitatem eduntur: cùm enim humidius alimentum,ob idq; excrementosius præbeant,non secus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atq; uinum, quod nuper ex fructibus uel uuis expressum est,in dolijs: & hoc quidē ob caliditatem ipsis à sole, cùm maturescerent, ingenitam, quemadmodum libro 4.cap.3.de usu partium Galenus attestatur. Et hoc certè Auicenna 3.1.doc.2.cap.7.teste, commune est omnibus cibarijs,quæ sanguinem seroso succo implent. Porrò & si uerò hoc interim spacio, quo manduntur, humectent, ob succi tamen ebullitionem promptè in uentriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt: qua de causa non temerè Auicenna 1.4 tract 2. cap.7.fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus lib.2.cap.21.de alimen. facul.& infrà cap.39.

Pira. Tertium,pira: quæ sanè,perinde ut & alij fructus recentes ac crudi,communiter hoc possident,ut seroso ebullienteq; succo sanguinem expleant,

pleant, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, ut eorũ cibus, Plinio lib. 23. cap. 7. teste, non ægrotis solùm, sed ualentibus etiã onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si unà cum carminatiuis uulgo dictis, hoc est, calfacientib. tenuantibus, & flatũ expellentib. comedantur, uel super his uinum uetus & odoratũ bibatur. Quod Gal. li. 1. ca. 26. de alim. fac. palàm etiã ita scribens cõfirmat: Quicquid omnib. cibarijs inest flatulentũ, id per calfaciẽtia et tenuãtia corrigitur. Piris præterea ea facultas inest, ut inter cæteros fructus quàm maximè impinguent: quare sues ipsorũ esu magis quàm quorumlibet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Coquenda uerò cum fœniculo, aniso & saccharo. infrà cap. 13. & 39.

Quartum, lac: hoc enim facilè corrũpitur, inq; nidorẽ aciditatémue in impuro uentriculo trãsit. Quapropter putrida febre correptis exhibendũ non est, quia plurimo calori conuersatũ, in nidorem statim abit. Huc accedit, quòd in uentriculo febricitantiũ haud concoquatur, sed potius corrũpitur, adeoq; febres auget. Caput quoq; dolentibus malũ est, quod cõfirmat Gale. qui li. 3. de ali. fac. ca. 14. lac capiti, nisi quis ipsum habeat ad modũ firmũ, nõ esse accommodũ, tradit. Cuius rei Lac.

causa

causa alia non est, quàm quòd lac sit nidorosum, ac facilè euaporet, caputq; petat, adeoq; dolorē augeat. Nocet prætereà sitibundis & alijs nonnullis, de quibus Hippocrates apho. 64 lib. 5. & ibidem Galenus. In phthisi tamen, hectica & alijs quibusdam paßionibus, ut Hippocrates loco iam citato autor est, utilißimè conceditur. Qua de re copiosius infrà ca. 34. Quanquam autem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex ijs præsertim animalibus, quæ bono corporis habitu sunt, probatißimum habetur: Et hoc quidem si in uentriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc enim mordaces succos, quoscunq; inuenerit, expurgat, qua de causa in urinæ difficultate & acri egestione alui, non solùm bibere conducit, sed etiam infernè per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxiones commodißimum est, non solùm abluens ipsas de partibus infestatis, atq; hoc per extersoriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiā craßitie ac pinguedine sua corporibus oblitum ac inductum, non sinit influxum acrem nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaq; ac intestinorum ulcera, item renum, uesicæ, ac uteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitudines conuenientißimum est in potu, adeoq; cutem ipsam pulchram ac nitidā reddit. Ad hæc lancinamenta ex ueneni potione,

&

& quæ in urinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestim, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamum uelut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerationibus, quæ cùm alias ob causas multas, tum ex anginis fiunt, et his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum uentriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, utilißimũ habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probũ succum generat, bonam carnem longè meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen inprimis cauere debet, qui lac bibere uoluerit, ut interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit, ac secesserit. Si enim ante eius concoctionem, alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admißionem. Qui enim hoc modo se gesserit, potum lac excernet, idq; inutilia secũ educet. Opus est enim si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo commodè purgans, non totam corporis molẽ, sed quæ in aluo & intestinis sunt,

partibusq;

partibusq; uicinis. Post hæc in uenas defertur, optimeq; nutrit, & non amplius secedit, sed uentrem sistit. Corporibus uerò distemperatis infestum inimicumq; est. In calidioribus enim citò in nidorem atq; bilem, in frigidioribus uerò in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem deniq; lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie haud paruã esse differentiam. Boum nanq; lac craßißimum ac pinguißimum, & concoctu difficile est, & ob id in uentriculo in flatus uertitur, uenarumq; obstructionem parit. Liquidißimum autem ac minimè pingue, est camelorũ, mox equarum, deinde asinarum, mediæ autem cõsistentiæ est caprarum, hoc craßius ouium. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè se habeat, neq; pingue admodum, neq; crassum sit, meritò in uictus salubris ratione præfertur. Quin & caprarũ inter se inuicemq; collatarum, & secundũ anni tempora non parua differentia est. Earum enim quæ modò pepererunt, lac liquidißimum, sed temporis progressu magis semper ac magis incrassescit. Aestate uerò media, ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem ut liquidißimum, ita etiam copiosißimum est. Quo fit, ut eligendum sit lac caprarum, non quidem prægnantium, sed enixarum, quæ tamen, quod ad partũ ipsum attinet,
medio-

mediocriter se habeant, hoc est, quæ neq; nuper enixæ sint, neq; multum à partu recesserint: hoc interim non neglecto, ut ipsis etiam alimenta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quòd lac caprinum sine melle sumptũ, haud citra periculũ sit. Plerisq; enim qui purũ illud hauserunt, coactũ est in uentriculo in speciem casei: quod quidẽ cùm accidit, mirũ est, quàm aggrauet hominem ac strangulet. Ob eam causam, lac ubi sumunt nonnulli, ne in uẽtriculo coaguletur, mellis, aquæ & salis nonnihil admiscent. Atq; hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus li. 3. ca. 14. de alim. fac. et li. 10. ca. 7. de medic, simpl fac. & in lib. de cibis boni & mali succi cap. 6 Oribasius lib. 4. Synopseos ad Eustathium cap. 12. 18. & 40. Paulus libro 1 cap. 86. & 87. Aëtius lib. 2. cap. 92. & 91.

Quintum, Caseus, quod quidẽ, cùm de omni caseorũ genere, tũ de inueterato cũprimis intelligendũ est. Hic. n. ob coaguli & salis, dũ præpararetur, iniectionẽ, tẽporis progressu acrimoniã assumpsit, humiditatemq; omnẽ deposuit, quare se ipso etiã acrior, & manifestè calidior, atq; ardentior euasit, & ob id ipsum peioris quoq; & crassioris succi, & ægrè cõcoctilis effectus est: præsumptorũ quidem concoctionẽ adiuuat certè, sed ipse difficilius cõcoquitur. Vnde uulgo dici solet: Caseus

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quàm.

Nutrimentum habet exile, stomacho nocet, & ubi fortè fortuna in corpore supercalefactus fuerit, quemadmodum disertè Galenus lib. 3. ca. 6. de lo. affect. scribit, facilè melancholicum humorem parit: recente flatuosus quidem minus est, sed uentrem magis sistit, magisq; siticulosus & æstuosus est, nec ad calculorum in renibus procreationem minus existit noxius. Deterrimum præterea edulium est ijs, quemadmodum hoc ipsum Hippocrates lib. 4. de uict. rat. in morbis acu. apho. 92. clarißimè ostendit, qui se potu repleuerunt. Grauat siquidem os uentris, primumq; corrumpitur, & alia deinceps secum corrumpit. Fugiẽdus igitur est eiusmodi, ut qui nihil conferat, neq; ad coctionem, neq; ad distributionem, neq; ad mouendam urinam, neq; ad uentris deiectionem, ceu utiq; nec ad succi probitatem. Porrò recens ac mollis caseus, frigidi humidiq; temperamenti est, & durò siccoq; flatuosior existit, sed eo minus astringit, minusq; craßi succi est, nihilominus tamen ægrè conficitur, obstruitq; & calculos gignit. At uerò qui inter utrunq;, recentem nimirum & inueteratum, glutinosum et friabilem, durum ac mollẽ, rarum laxúmue & ualidè densum coactúmue medius existit, quiq; dulcedine nonnulla participat, modiceq; salsus est, neq; lachrymas, cùm inciditur, profundit, neq; tardius aluo secedit, sed odore & sapore iucundus, moderateq; pinguis est,

atq;

atque ex bono lacte pulcherrimè elaboratus, is utique reliquis omnibus longè multumq; præstat. Verùm post alios cibos ultimo loco & exigua planè copia ingerendus est, alioquin & ipse, nihilo secius ac reliqui casei, uentriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, crassos humores, atq; flatus in corpore, lapidemq; in renibus parit. Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum libr 3. cap. 16. de alim. facul. & lib. 10. cap. 9. de simpl. medic. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aëtium lib. 2. cap. 101.

Sextum, Caro salsa. Caro enim sale condita, atq; sole deinde, aut uento, siue fumo exarefacta, cuiuscunq; ea generis, uel animalis fuerit, substantia cùm duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoq; corpori præbet exiguum & mali succi, ideoq; sanguis inde generatus crassus existit, atq; melancholicus, ac proinde, si frequens eius usus fuerit, non solùm infirmis, uerumetiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni lib. 3. ca. 6. de loc. affect. & comment. 18. lib. 2. aphor. & post eum ex Auicennæ 2. 1. doct. 2. in fine capitis 15. apertè colligitur. — *Caro salsa.*

Septimum, Caro ceruina, cui & ipsi sanè cũ omnibus duris & siccioribus carnibus hoc cõ- — *Caro ceruina.*

mune est, ut succum uitiosum, concoctu difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renũ affec. digno. & medic. cap 26. clarißimè ostendit. Ceruinam, inquit, carnem uitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: Vnicè cauendum, ne quis carne uescatur ceruorum, qui per æstatem capiuntur, quòd eo nimirum tempore uiperas sæpe & serpentes deuorent, atq; ideo sitibundi admodum fiant: Attamen, cùm naturæ instinctu edocti nouerint, sibi futurum exitio, si ante illorũ concoctionem aquã hauserint, fortiter sitim tolerant, eaq; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore uenenosæ ac ualde noxiæ sunt: & idcirco obseruãdum, ne quis eis per æstatẽ uescatur. At uerò hyeme tutius sumuntur, meliusq; ab innato calore superantur. Nisi enim probè cõcoquantur, crassum humorem generant, iecurq; & splenem obsepiunt obstruuntq;. Quinetiam corpus tremulum atq; infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius usu traditur.

Caro leporina.

Octauum, Caro leporina. Hanc Paulus, Psellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quasi colligens, quæcunq; à ueteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit: Leporum carnes, his qui exiccare corpus uolũt, sunt ualde utiles. Qui uerò

rò tẽperatura sunt sicciore, minus cõferunt: sanguinem enim crassarũ partium & melancholicũ gignũt, aluũ cohibent, & urinã proritant. Quòd si tamen probè cõcoctæ fuerint, non omnino malè nutriũt. Contrà uerò, obstructionẽ hepati ac spleni efficiunt, pulmoniq; nocent, & immodicis torquent uigilijs. Isacus in diætis uniuersalib. leporinam pro pharmaco potius quàm alimento habendam censet. At ne hoc quidẽ ignorandũ, quòd tũ hæc caro, tum ceruina quoq;, si fuerint animaliũ ætate declinantiũ, simpliciter sint euitandæ. Si quis tamẽ comedere omnino expetat, ei sanè partui propinquiores sunt eligẽdæ, quo nimirũ naturalis earũ siccitas ab ætate tẽperetur. Eadẽ ratione et pinguiores lõgè cæteris antecellũt. Siccitas nanq; pinguedine correcta ad mediocritatẽ in eiusmodi animalib. inflectitur. Verũ de hac ipsa Ioanne Manar. li. 13. ep. 4. diligẽtius nemo disseruit.

Nonum, caro bouina: circa quam notandũ imprimis, & fœminam ipsam, quæ uacca dicitur, & utrunq; marem, tam eum, qui castratus est, quàm eum etiam, qui integer ad speciei propagationem reseruatus, taurus nominatur, communi hac boum appellatione significari. Atq; hi sanè non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ nanq; ætates, ut in alijs non paucis, ita in his quoq; uitiosæ sunt, Mediæ uerò optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recèns editorum

Caro bouina.

caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres aũt, quiq; paulò ultra citráue eã ætatẽ cõsistunt, tẽperamento uiciniores sunt, & carnes habent ad concoquendũ perfectis bobus præstantiores, & multũ alimenti corporibus exhibent, boníq; succi habentur. Prouectiores uerò, qui tamẽ florentẽ ætatem nondũ attigerunt, tẽperamento sunt quàm senes minus sicco, magisq; ijs iuuenib. cõueniunt, qui bono sunt corporis habitu His perfectæ ætatis boues ualẽtius quidẽ alunt, sed ægrius tũ concoquuntur, tum in membra distrahuntur. Porrò ad senium uergentiũ, atq; ipsorum etiã senum carnes duræ, siccæ, neruosæ, cõcoctioniq; rebelles sunt, & melancholicũ humorem efficiunt, solísq; uentriculos habẽtibus calidiores, atq; illis insuper, qui uehementer sese atq; immoderatius exercent, cõcedi possunt. Quod li. 4. de uic. rat. in morb. acut. aphor. 99. Hippocrates etiam ita scribens attestatur: Bubulæ carnes melancholica proritant παθήματα. Nempe horum natura insuperabilis est, nec quiuis uentriculus eas concoquere potest. Galenus quoq; lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem ijs ferè confirmat uerbis: Carnes bubulæ alimentum quidem & ipsæ corpori suggerunt non mediocre, neq; dißipatu facile: sanguinem tamen generãt, quàm conueniat, craßiorem. Quòd si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico

prehen-

prehendetur, si largius his uescatur. Affectus autem melancholici sunt, Cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine Melancholia nominatur. Lien item quibusdam à tali succo intumescit, quam rem καχεξία, id est, prauus habitus, & hydropes sæpenumerò consequuntur. Cæterùm qua ratione incommodis, quæ frequentiorem earum usum excipere solent, prouidendum sit, luculenter & perspicuè Simeon Sethi in hunc modũ scribẽs edocuit: Si quis eas edere uelit, summaq́; cupiditate appetat, uel cogatur etiã, is medeatur nocumẽto, quod inde futurũ speratur, aceto & allijs cũ ruta intingens. Idẽ quoq; autor est, earundẽ iure siue brodio, ζωμῷ Græcis appellato, fluxus uẽtris ex flaua bile cohiberi.

Vaccinæ, cùm præter succi prauitatem etiam sexus ratione frigidiores sint, meritò à sanitatis tutela eximuntur. Non tamen ab eis, quemadmodum nec ab alijs, quæ hactenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum, optimis uerò, quantum fieri potest, sæpius utendum.

Decimum, caro caprina: de qua idem fermè quod de bouina dicendum. Hœdi enim perinde ac uituli, carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ ualetudini accommodatiores habent. Moderatè nutriunt, sanguinemq́; tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè Caro caprina.

ſi neq; tenelli admodum, neq; natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes uerò rubros in nigrum inclinantes, ac pingues præfert. Baldacho fœmellæ quàm maſculi carnem temperatiorem, & àſiccitate remotiorem eſſe, placet. Mirificè calidis & ſiccis temperaturis, atq; inſuper delicatis & ocioſæ uitæ deditis, conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitoſam, ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam, & ſtomacho inimicam, ægrè concoquitur, & ad ſuccum bonum generandum parum idonea eſt. Hanc ſequitur arietum, pòſt taurorum. Porrò in ijs omnibus carnes caſtratorum ſunt præſtantiores: ſenum autem peßimæ. Caprina in tota ualetudinis curà obſeruationeq; uitanda eſt. Nam Hippocrate lib. 4. de uict. ratione in morbis acut. teſte, habet mala, quæ in bubulis ſunt, omnia, & cruditatem, eſtq; flatuoſior, & ructus magis generat, acris eſt, malumq; ſuccum efficit. Ineunte tamen æſtate, & circa eius medium capræ melius agunt, longéq; ſeipſis in cibo præſtantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum ſurculi & germina, quæ ijs maximè idoneam præbent alimoniam, frequentißima ſunt. Ac proinde habitiores etiam, ac pinguiores, nobisq; alendis accommodatiores fiunt. Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum poßit,

argu-

argumento sunt euidentißimo uulpes, quæ autumno probatißimam ob uuas habent carnem. Sic passer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facul. & de attenuante diæta ca. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippoc. de uict. rat. in morb. acut. & Paulus lib. 1. cap. 84. & Aëtius lib. 2. cap. 119. Atq; hactenus quidem de cibis & carnibus uitandis. Exigit nunc ordo, ut de electione alimenti quod partim à iam dictis, partim uerò ab alijs quibusdam animalibus sumitur, nonnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipsos artis medicæ scriptores controuersia est. Galenus enim, ut & alij nonnulli, porcinæ palmam detulit: Rhazes uerò, Auicenna et Auerrhoes, hœdinam prætulerunt. Sunt etiam quibus uitulina præstantior uideatur. Porrò electio hæc & præstantia multipliciter attendi potest. Et primò quidem ratione tum similitudinis, quã cum humanis obtinent carnibus, tum maioris quoq; & discussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo porcina cæteris omnibus longè antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1 disertè ijs uerbis ostendit: Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quòd quidam carnes humanas pro suillis sine ulla in gustu uel olfa-

ctu suspicione comederunt: id enim ab improbis hospitibus, & alijs quibusdam factum fuisse, iam compertum est. Idem libro 10. de simpl. med. fac. cap. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maximè temperie similis est. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti enim sunt hospites et coqui complures, qui humanas carnes pro suillis uenderent: tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin et ipse narrantes audiui uiros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esitasse delicatum cum carnibus suauissimis: cæterùm cùm iã penè saturi essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ uidelicet ad unguem est, quo perculsi ac metuentes eos, qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoq; uorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac uomitu redditis quæ ederãt, ita iter denuò ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non ita multo pòst referebant. Itaq; iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse similimam. Quòd deinde suillam carnem ualidissimè nutrire diximus, hoc Galenus lib. 3. cap. 1. de alimen. facult. in eum modum scribens confirmat: Omnium ciborum, suum caro potentissimè nutrit. Cuius rei athletæ certissimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diẽ comederint, postero die statim

sentient

sentient sese redditos imbecilliores. Quòd si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modò, uerumetiam alimenti penuria macilentiores palàm conspiciuntur. Idem libro 7. metho. meden. ca. 6. ijs etiam testatur uerbis: Omnium, quos nouimus ciborũ, maximè nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates libro sexto epidem. part. 3. aphoris. 4. quum iam corpus ex multis exercitijs conciderit, suillas carnes assatas exhibere præcipit. Porrò alimentum, quod inde sumitur, firmum esse, neq; dißipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuante diæta, cap. 6. ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro, omnium aliorum ciborum firmissimè nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter uitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in libr. de renum affect. dignot. & medic. cap. 26. E pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximoperè familiaris, maximeq; tum nutribilis, tum corroborans: ob id qui diutius ea uictitant, iecoris & renum obstructione corripiuntur, quibus hæc à natura adstrictos meatus habent, eoq; longiori ab ea interuallo abstinendum. Quia uerò glutinosum, ut dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iußit: quò nimirum uiscositate ac crassitie ab ignis caliditate nonnihil consumpta, mi-

nus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de uict. ratione in morbis acut. aphor. 103. eiusmodi carnem absq; pelle, hoc est, cute mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, utpote frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramq; parit propter eam, quæ huic accidit acrimoniam. Ibidem pinguißimam quoq; suum carnem, ea, quam medij & bene carnosi habent, deteriorem existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni & mali succi cap. 4. Suilla caro, si exactè in uentriculo concoquatur, tum in sanguinem à iecinore conuertatur, probatißimos humores gignit. Quod intelligendum utique, non de carne suum uetustißimorum: ea enim ob siccitatem & duritiem ægrè concoquitur, ac succum uitiosum generat: neque porculorum lactentium: nempe hi terrestrium ferè omnium, quæ uorant homines, animalium, maximè humidam & excrementitiam obtinent carnem. Atq; eam ob rem plurima inde generatur pituita. Sed ætate mediocrium, anniculorum uidelicet, uel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulò antè citato, capite duodecimo attestatur,

attestatur. Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptißima est, & sues mediocris ætatis habentur: qui enim ad summum creuerint, hominib. uigentis ætatis, seq; exercentibus: qui uerò adhuc increscunt, ijs quorum ætas inclinat, idonei sunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis scatet. Quare ex pedestribus animantibus suilla caro probatißimus cibus est. Et hoc quidem tametsi in utroq; genere, tam domesticorum, quàm agrestium uerè dicatur, agrestes tamen à Galeno longè cæteris anteferuntur. Atq; hinc adeò in libro de attenu. diæta ca. 6. sic inquit: Apri suibus domesticis in cibo sunt anteponendi. Et lib. 8. metho. meden. cap. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est montana. Cuius causam Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 13. hanc esse tradit. Domestici, inquit, sues temperie humidiores sunt, quàm agrestes, tum ob aëris, in quo degunt, humiditatem, tum uerò etiam ob uitæ ignauiam. Qui uerò in montibus degunt, multum exercentur, ac fatigantur: præterea in aëre sicciore uiuunt: quapropter eorum caro est durior, nulliusq; prorsus pinguedinis, aut paucißimæ particeps: & alimentum, quod inde prouenit, minus habet excrementi: contrà excrementitium est, quod à domesticis sumitur. Necesse igitur est, alimentum eiusmodi nutrire ualentius, quàm alterum, succumq; gignere multò meliorem.

rem. Addit præterea Auicenna lib. 2. Cano. cap. 246. eosdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longeq; seipsis in cibo euadere præstãtiores. Ex omnibus hactenus adductis, satis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet fortem ac uehementem actionem obeuntibus, utpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisq; id genus operarijs, modò ab oppilationibus puri atq; uacui sint, ac deniq; ijs etiam, qui impinguari cupiunt, suillam potißimùm adhibendam. Ad eiusmodi enim corporum conseruationẽ alimento plurimo, firmo, atq; ægrè dißipabili opus est. Rectè itaq; Rhazes lib. 3. ad Alman. ca. 9. Crassa, inquit, caro multum sese exercentibus conuenit: ijs uerò, qui uitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans. Quod Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. cap. 7. ita fermè scribens confirmat: Vehementer sese exercentes, multoq; labore fatigati, firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda uerò carnium electio à temperamento, concoctione, & succi inde geniti probitate sumitur: atq; ea quidem ratione hœdinæ longè cæteris præferuntur. Nam ut Rhazes loco paulò antè citato autor est, temperatura sunt mediocri, nullius prauitatis participes, facilè concoquuntur, tum sanguinem quoq; inter subtilem & crassum, calidum ac frigidum temperatum efficiunt.

ficiunt. Illis tamen, qui multum exercentur, in cibo minus idoneæ sunt: siquidem alimentum, quod corpori summittunt, forti exercitio, siue labore celeriter discutitur, iuuenibus temperatis medio cri exercitio utentibus, quemadmodum & illis quoq;, de quibus suprà dictum est, magis conueniunt. Porrò quemadmodum hac ratione inter animalia domestica caro hœdina præstãtior est, sic inter agrestia quoq; capreoli facilè primas obtinent: post hœdinam autem secundum locum arietina sibi uendicat, si quid Rhazæ atq; Auerrhoi credimus. Quorum ille quidem lib. 3. ad Alman. ca. 9. ita scriptũ reliquit: Caro arietina quã hœdina craßior est, uiresq; magis auget, sed plures efficit superfluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur carnem. Hic uerò li. 5. suorũ collectan. ca. 32. de eadem hæc ferè prodidit: Post carnem, inquit, hœdinã est arietina, atq; ita oẽs propè medici sentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur: persuasum enim habet, uitulinam arietina longè melioris esse nutrimenti. Sed Galenus forsan hanc præstantiam ex eo attendit, quòd uitulina plurimum nutriat, & nutrimentum eius ægrius dißipetur, Arietina uerò insigni humiditate prædita sit. Nã humidius alimentum, ut distribuitur, ita etiam discutitur celerius. Locus Galeni, quem Auerrhoës citat, est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi cap. 12.
Verba

Verba Galeni sic habent: Ex pedestribus animantibus caro suilla probatißimus cibus est, deinde hœdina, mox uitulina. Agnina uerò humida, tum lentorem, mucoremq; in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diæta capite 7. uelut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium, ac caprarum, non undequaq; laudabilis sunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè utare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus utique locis fit hoc etiam perspicuum, apud Rhazen atq; Auerrhoën agnos masculos, qui aliquantulum increuerint, per arietes esse intelligendos. Id quod ipsemet Auerrhoës his uerbis confirmare uidetur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum &c.

Tertia demùm carnium electio siue præstantia in eo sita est, ut neque insuaue, neque mali odoris, neque glutinosum quicquam gustu repræsentent. Tales autem inprimis uitulinæ sunt, quemadmodum Auerrhoës loco citato ijs ferè uerbis ostendit. Carnes, inquit, uitulinæ bonæ sunt, minus enim quàm boum ætate declinantium carnes habent tum uiscositatis, tum frigiditatis ac siccitatis, tum odore quoque cæteris carnibus suauiores, & iucundiores sunt. Qua certè consideratione ipsis etiam hœdinis

dinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc est, lentor, siue uiscositas quædam deprehenditur, quæ in uitulinis non apparet. Hœdinæ tamen uitulinis succi probitate præstant. Ex omnibus quæ hactenus adducta sunt, liquidò iam constat, non esse tantam inter Medicos de carnium electione controuersiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoq; scire in uniuersum oportet, quòd siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sint, & minori momento conficiantur. Cùm uerò adoleuerint, ob siccitatem ægrè concoquãtur. Contrà humidioribus animalibus carnes progressu temporis consumpta humiditate superflua, aptiores, & ad concoquendum, & ad nutriendum fiant. Quod Galenus etiam libr. 3. de aliment. facult. ca. 1. in hunc scribens modum innuere uoluit. Iis, inquit, animalibus, quæ natura temperamento sunt sicciore, adolescẽs ætas ad mediocritatem ipsam confert: humidiorum uerò natura, quod sibi ad probam ac conuenientem temperiem deest, id ab ætate florenti adsumit. Non modò itaq; uituli carnes habent ad conficiendũ perfectis bobus præstantiores, sed etiam hœdi capris: uelut contrà uerueces anniculi agnis lactentib. & porci anniculi uel bimi porculis paruis. Hinc nõ temerè ab Auicenna 3. 1. doc. 2. ca. 7. dictũ est. Oportet ut cibus, nimirum sanitati conueniens

ueniens, sit, qualis caro est, præcipuè hœdorum, uitulorum lactentium, & agnorum anniculorũ.
Ex quibus omnibus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum atq; uerrium antiquorũ non undequaq; laudabilis esse alimenti. Carnes uerò uitulorum iuuenũ, agnorũ anniculorum, et maialium anniculorum, uel bimorum, ualetudini tuendæ esse accommodatißimas. Hoc quoq; ignorandum non est, quòd carnes naturali temperamento sicciores sint elixandæ: quò nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: Elixatio enim siccitatem temperat: Humidiores uerò assandæ, nempe ut earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atq; imminuta, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia, humiditatem moderatur. Quo fit, ut carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ: porcellorum uerò ac ueruecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atq; anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis conueniunt: In siccioribus uerò humidæ atq; elixæ.

DE CIBIS BENE NVTRIENTIBUS. Cap. VIII.

OVa recentia, uina rubentia, pinguia iura,

Cum

Cum simila pura, naturæ sunt ualitura.

Ein roter wein vnd eyer frisch/
Stünden sehr wol auff deinem tisch/
Feiste suppen vnd semmeln klar/
Seind sehr gesund/sag ich fürwar.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his uersibus comprehenduntur.

Primum, *oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. in eum scribit modum: Oua recentia ueteribus plurimum præstāt: quippe optima sunt recentißima: uetustißima autem peßima. Quæ uerò in horum medio sunt, proportione receßus ab extremis, bonitate aut prauitate, inter se differunt. Idem libro 1. aphorismo. comment. 4. oua inter alimenta pleni uictus numerauit. Quam sententiam Auicenna quoq; cùm alijs plerisque locis, tum maximè 4. 1. capite 1. ijs ferè uerbis confirmat: Quandoque est nutriens paruæ quantitatis plurimo reficiens alimento: eius generis sunt potißimùm oua & testes gallinacei, quorum ferè nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porrò ouorum multæ inter se sunt differentiæ. Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum, & phasianorum iuuenum*

Oua.

Ouorum differentiæ.

ac pinguium omnibus præstant, & ad uictus salubris rationem accommodatißima sunt: anatum uerò, anserum, pauonum, struthiocamelorum, & similium deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquod bonitatis discrimen est: paruula enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod uulgatis etiam hisce uersiculis comprobatur:

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona sint oua, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoq; hoc obseruatum esse, etiam Plinius meminit, qui libro 10. natural. hist. cap. 52. ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est libro 2. Sermo. Satyr. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento
Vt succi melioris, & ut magis alba rotundis
Ponere.

Candida præstantiora dixit, atq; eius rei uel inde certißimum indicium colligas, quòd anatum, & anserum oua plus aqueæ naturæ poßideant, pallidioraq́;, & ob id cibo minus idonea sint. Quanquam uerò oua per se quidem salubria sunt, coctura tamen ratione non parum immutantur, adeò ut interdum insalubria fieri poßint: Nam quædam diutius coquuntur: alia ad mediocrem usque consistentiam: alia in aqua eousq; duntaxat, dum incaluerint, lixantur.

Secundum

Secundum quas differentias, alia quidem ἑφθὰ, id est, cocta uocantur: alia τρομητὰ, id est, tremula: alia uerò ῥοφητὰ, id est, sorbilia. Tremula itaq;, hoc est, quæ eátenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere uideantur, omnium sunt præstantissima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facilimeq́; tum concoquuntur, tum distribuuntur, & sanguinem cordi quammaximè congruentem generant. Quare ijs cumprimis, qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus & imbecillibus conueniunt, præcipuè uerò eorum uitelli. Quod Auicenna quoq; in libro de uiribus cordis Tract. 2. cap 3. ubi ex professo de ouis agit, sic fermè scribens confirmat: Oua tametsi cordis medicina non sint, ad refectionem tamen eius adsciscuntur. Nam ipsum ualde corroborant, & potissimùm eorum uitelli, dummodò sumantur ex ouis bonæ carnis auium, uelut gallinarum, perdicum, ac phasianorum. Eiusmodi enim temperatura constant mediocri, citò in sanguinem conuertuntur, & post transmutationem parum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus, est subtilis ac clarus, cor maximè corroborans: quo fit, ut ouorum uitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis uitalis, cæteris alimẽtis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus qui-

dem nutriunt, sed facilius subducuntur, & faucium asperitates ex uociferatione, aut ex humorum acrimonia læuigant: humorum quoq; lentorem in pectore pulmoneq; incidunt. Oua uerò immoderatiore coctura penitus densata, quæ Græcis ἑφθὰ uocari diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, craßiusq; alimentum corpori tribuunt. Porrò iisdem ex uario præparationis modo maior adiungitur, aut bonitatis, aut prauitatis occasio: nam hæc quidē assantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam deniq; in iure coquuntur. Assa igitur elixis craßioris sunt succi, ac difficilioris cōcoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depascitur: atq; hinc sanè eousq; assata, donec adurantur ac tetrum odorem reddant, uenenosam qualitatem induunt, quemadmodū Marsilius Ficinus in libro de uita cœlitùs comparanda capite 22. diligenter admonuit. Solent autem bifariàm assari: aut enim cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in testis suis franguntur. Quorum hæc quidem deteriora sunt. Illa uerò rursus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadūt, quia densata undiq; à circunfuso igne extima parte, fumorum exhalatio intercipitur. Nuda uerò prunis imposita fumos

exhalant

exhalant depuranturq́;. Elixa aßis præstantiora sunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccemur, obsistit. Parantur & hæc quoq; dupliciter: Vel enim integra caldarijs supernè infusa elixantur, uel ex testis fractis in aquam fermè feruidam coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, ubi penitus incrassata fuerint, deteriora habentur: testæ enim quo minus craßities eorum attenuetur, ac fumi dißipentur, obstant & impediunt: sed si ab igne, cùm liquidum adhuc coactũ densatumq; non sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc uerò calor penetrat, craßitiemq; attenuat, & odoris insuauitatem auertit, unde cæteris omnibus laudabiliora censentur. Longè uerò se ipsis meliora adhuc redderentur, si ad mediocrẽ consistentiam coctis, confestimq́; à foco summotis aceti nõnihil cum butyro & croci momento cõmistum inspergeretur. Quæ uerò ἐν τῷ ταγήνῳ, id est, in sartagine spissantur, atq; ob id ipsum ταγηνιστὰ. i. frixa nũcupantur, peßimũ habent omnibus modis alimentũ, tardeq́; transeunt. Nã interim dũ in uentriculo cõcoquuntur, in nidorem ac fumum abeunt, secumq; admistos cibos corrũpunt, & succus inde prognatus non solùm crassus, uerumetiam prauus atq; excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis uerò nocentiora adhuc fiunt, quæ in uetere & ferrea

sartagine friguntur. In iure deniq; cocta, Isadeo in diætis uniuersalibus teste, locum inter assa ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quæ πνικτὰ, id est, suffocata appellantur, elixis & aßis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet: Vbi ipsa oleo ac garo & pauco uini conspersa fuerint, uas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde ubi ipsum totum supernè obturatum fuerit, ignis substruitur, quo ad oua mediocrem habeant consistentiam. Quæ enim supra modum fiunt crassa, elixis & aßis sunt similia. Quæ uerò ad mediocrem craßitiem peruenerunt, & melius quàm dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoq; ouorum partibus discrimen est. Vitellus nanq;, sicuti à Rhaze lib. 3. ad Alman. cap. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens optimè nutrit. Albumen uerò frigidum & glutinosum est, ægrè cōcoquitur, & sanguinem prauū generat, eaq; ratione adducti nōnulli, albumen debilioribus exhibendū negant. Vitellus quoq; proprietate quadam substantiæ facilè inflammatur, & in fumos abit, quo fit, ut in febribus & ægritudinibus calidioribus non, nisi probè alteratus, exhiberi debeat: Alteratur autem, ex Ioannis Michaēlis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoque

addit:

addit: Oua proprietate quadam peculiari εὐφυΐαν, id est, ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere ijs, qui μετὰ νάματος θυγατέρων ταύρου καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum tauri, id est, melle & butyro aßiduè esitauerint. Sed Galenus libr. 5. de sanita. tuen. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, senes hortatur, ut à multo ouorum esu abstineant, quòd nimirum crassum lentumq; succum creent. Qui utiq; locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus uenit, sed de ijs quæ uel elixa, uel tosta penitus densata sunt, item de frixis & ueteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro ᾠῶν legendum esse ὄων, id est, sorborum. ὄα enim καὶ οὖα Græcis, Galeno libr. 8. de simpl. medicamen. facul. cap. 13. teste, sorba sunt, quæ certè, ut idem tradit, adstringentem, atq; adeò obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cæsarem lib. 14. de agricultura cap. 17. etiam modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari poßint. Oua ipsa, inquiens, seruabis, hyeme quidem in paleis, æstate in furfuribus. Alij aqua abluta oua, sale tenui intingunt, & sic conseruant. Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam aut salem impositum est, pars

Alexan. Trall. li. 8. cap. 1.

aliqua decedet. Cæterùm plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immissu in aquam: defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadem etiã à Columella de re Rustica li. 8. ca. 6. & à Plinio lib. 10. cap. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus lib. 3. de alim facult. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aëtius lib. 2. cap. 132.

Secundum, uina rubentia: ubi ante omnia sciendum, uinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modò quicquid alit, alimentum est, uinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verùm permagna eius secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, siue, ut uulgo dicuntur, citrina: quædam uerò nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: non ergo abre capiti neruisq; innoxia sunt, urinam cient, & meatus aperiunt. Quòd debiliora sint, manifestißimum omnibus fit ex ijs, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de uictus ratione in morbis acutis scribit, inquiens: Vinum potens uehementer celeriterq́; corpus calfacit, caputq́; ferit. Imbecillum contrario agit modo. Cùm igitur minus & calfaciat, & caput tentet, necessariò etiam imbecillius erit.

Vini differentiæ.

Quòd

Quòd deinde minus calfaciant, idem com. 6. in cį tatum Hippo. lib. clarißimè ostendit. Nempe, inquit, ex uinis albis nullum ualenter calfacere potest. Quod enim summè calidum est, id continuò & flauū existit, ueluti & quod ab ipso est fuluū. Mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Quod uerum utiq; experientia comprobabit, si uina eiusdem inter se territorij comparentur. Nam inter uina rubra & rufa Gallica nonnulla albis quibusdam alibi natis longè & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorij uina inter se conferenda sunt. Quòd uerò uina alba minus quàm reliqua alant, declarat ipsorum natura, præterea Galenus comment. 11. libr. 2. apho. id ipsum in eum scribens modū confirmat: Vina aquosa (sic autē nominant alba & tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ita etiam uim quare urinam cient, & minimum nutriunt. Idem comment. 18. eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autē hæc colore quidem alba, tenuia uerò substantia. Item in libro de cibis boni & mali succi cap. 17. de ijsdem ita scriptum reliquit: Vina quæ aquosa tenuiq; substantia sunt, urinam mouent, & paucißimi sunt nutrimenti. Quòd minus etiam caput feriant, Galenus libro 5. de loc. affect. cap. 5. ijs ostendit uerbis: Vinum album atq; modicè astrin

gens, ut uentriculum robustum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ uehementes uires obtinent. Auicenna quoq; 3.1.doc.2 cap.8. in hunc propè modum scribens idem confirmat: Vinum album & tenue calorificis præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, ubi fortè ex stomachi ardore initium duxerit, humectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quàm quòd minus fument euaporentq;. Quòd deniq; meatus aperiant, urinamq; moueant, Hippocrates libro 3. de uictus ratione in morb. acut. aphor. 6. ijs uerbis disertè significauit: Ad uesicam alio uino magis penetrat, urinasq; prouocat, & perpetuò perrumpit: atque multa ad opem his morbis ferendam facit. Rationem eius rei tradit' Galenus, libro septimo methodi medendi capite 6. in eum scribens modum: Vina aquosa uires organorum adaugent, & expellendis excrementis uiam faciunt. Eoq; fit, ut etiam talia uina præter cætera urinas moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certè transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia astringunt. Tenuitate enim et tepiditate promptè mobilia fiunt, adstrictio autem ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia uina tutò exhiberi

biberi corporibus intemperie uel naturali, uel quoquo modo aduentitia biliosis: æquè uerò & studiosis, & quibuscunq; caput uel naturæ ipsius habitu, uel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & ijs, qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent, quippe uina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna ostendit, caput humoribus uaporibusq; & caliditate replent, ualideq; cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quòd si tamen res cogat aliquando eis uti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam uerò & calidiorem uentriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æstu et ardore famęq; aut mœrore uexatis, atq; item in anni tempore, regione, tempestateq; calida, uina debiliora magis conferunt: ut in quibus calida uina eos, qui refrigerandi sunt, impensius calfaciant, capitisq; dolores, & febres facilè inferant, neruosq; lædant.

Vina uerò rubra & clara, cuiusmodi Bellouacensia cumprimis habentur, cæteris calidiora sunt. Quod breuissimè Galenus comment. 6. in 3. Hippoc. libr. de uict. rat. in morb. acut. ijs uerbis significauit: Vinum quod summè calidum est, id continuò & flauum existit. Eadem cæteris quoque ualentius alere, idem comment. 11. lib. 2. aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt, & colore

lore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua uina. Inest aũt eis, & citißimè implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita sanè intelligendum uenit, ut uina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quòd ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri possunt, quòd & ipsa nimirum non mediocre, neq; dißipatu facile alimentum corpori tribuant. Atq; hinc certè non temerè à Galeno comment. 18. libr. 2. aphor. ita scriptum est: Crassa & fulua multò quidem magis corpus alunt, sed tantùm uincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando aceruatum & uelox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur: ubi uinum nigrum plenioris alimenti quàm rubrum esse contendit. Cæterùm uina quidem hæc colore rubea, ut urinam leuius, quàm alba, cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quàm naturalis aut uitalis calido offenditur: Quia calidum caput promptè ferit, ac spiritum animalem disijcit. Spiritus enim hic subtilis, ac ut ab omni excellente calido discutiatur, idoneus est: Quo fit, ut eiusmodi uina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua planè copia. Ab ijs uerò, quibus bona cerebri habitudine ac firma sa-

nitate

nitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma namq; cerebri constitutio, ut eleuatis ad sese uaporibus strenuè obsistit, ita ab ijsdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoq; ignorandum non est, nempe motus ingeniorum in eiusmodi hominibus, si uino bono ac potente moderatè utantur, longè seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandumq; uberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono uino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc est quòd Theologi in contemplatione circa sacrosancta Dominicæ paßionis mysteria, optima cumprimis uina deligunt, quæ ob id ipsum iam paßim etiam Theologica nominantur. Hæc utiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi sunt, utpote pituitosis frigidisq; temperamentis, crudiq; humoris copia refertis, tum ijs, qui frigidis in locis ociosius uiuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaq; & humida tempestate. His enim omnibus, ideo quòd frigiditatem corrigant, & obstructiones tollant, accommodatißima sunt. Genuinum calorem refocillant, unde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, ut quæ facilè penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaq; ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant,

Vina theologica.

nuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam uoluptatemq; pariunt, & robur adijciunt. Harum itaq; commoditatum moderata uini potio, immoderata uerò cõtrariorum occasionem præbet.

Vina uerò rufa, siue citrina, minus quidem quàm rubea & clara, excellentius tamen quàm alba tum calfaciunt, tum nutriunt: quo fit, ut caput etiam quàm alba magis offendant: quemadmodũ fusius comment. 1. & 6. in 3. Hippoc. lib. de uict. rat. in morb. acu. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdã uocari solent: hinc est quòd quidam dicunt, Vina alba citò plurimum calfacere.

Vina uerò nigra minus quàm rufa calfaciunt, unde minus etiam caput feriunt: sed cùm tardius per aluum quàm alba transeant, urinamq; lenius moueant, uehementius etiam quàm alba caput tentant. Et hæc ipsa plenius quidem quàm alba & rufa, minus uerò quàm rubea nutriunt, ut copiosius locis paulò antè citatis Galenus ostẽdit.

Iura è carnibus

Tertium, pinguia iura, hoc est, sorbilia ex iusculis carnium, & præcipuè pullorum confecta, ζωμοὶ & ζωμίδια Græcis, Brodia uerò uulgo appellantur. Quæ sanè cùm naturæ amica sint, citius tum concoquuntur, tum per uentrem subeunt: nam quæcunq; cum uoluptate assumuntur, ista uentriculus auidius amplectitur, faciliusq; concoquit: plurimum corporibus exhibent

alimen-

alimentum, et bonum ſanguinem producunt, idq́; excellentius adhuc, ſi cum ſimilaceo pane præpa rentur. Simila enim uel ſimilago, id eſt, ſubtiliſſima ac puriſſima delicatiſſimi tritici farina, σεμίδαλις à Græcis dicta, copioſum et laudabile corporibus alimentū præſtat, ut teſtis eſt Rhazes li. 3. ad Almanſ. cap. 3. Tria hæc alimentorū genera, quæ exigua mole plurimum nutrire oſtendimus, Auicenna quoq; 2. 1. doc. 2. Sum. 3. ca. 15. breuiter ijs ferè uerbis complexus eſt: Cibus ſubtilis, boni ſucci, & plurimi alimenti, eſt, exempli gratia, ut ius carnium, uinum, & oua, eaq́; tum ſorbilia tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima ſubſtantiæ ipſorum portio in alimentum tranſit. Vnde ſequitur tandem & robur inſigne conciliare ijs, qui ipſis ſæpius uſi fuerint. Additio iocoſa de uino Theologico ex Chiliad. 3. Centur. 2. Prouerb. 37. Eraſ. Rotero. Hac tempeſtate, inquit, apud Pariſios uulgari ioco uinum Theologicum uocant, quod ſit ualidiſſimum, minimeq; dilutum. Nec infeſtiuiter quidam huiuſce Prouerbij cauſam rogatus, reſpondit, à iureconſultis occupari, quas uocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter curata, quæ uocant, ſacerdotia. Cæterùm quoniam de paſtoribus ſcriptum eſt, Peccata populi comedetis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus Oſeæ 4.

esse uino efficacißimo. Atq; hinc esse natum uulgi dictum.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus & impinguantibus.
Cap. IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ,
Dulcia uina, cibus gustu iucūdior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, uuæq́; recentes.

Milch/marck/frischer käß vnd niern/
Süß wein/weyß/schweinin fleisch vnd hirn.
Lustspeiß/lauter eyer/feigen/
Weinbeer wil ich nicht verschweigen/
Machen feist/vnd fütern sehr wol/
Jss du jr vil/dein haut wirt vol.

Duodecim alimentorum genera plurimum nutrientia & impinguantia hoc loco referuntur.

Primum, *Triticum, ut panem uidelicet triticeum per triticum intelligas.* Hic *enim* Auicennæ *2. Cano. cap. 572. celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fuerit.* Porrò

Triticū.

quod

quod ad tritici temperamentũ attinet, ipsum est primi ordinis excalfacientium: non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifestò potest, quemadmodum Galenus lib. 8. cap. 72 de simpl. medic. facult. & post eum Paulus libr. 7. luculenter & perspicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 2. ita ferè scriptum reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulò calidius est. Præstãtia eius sumitur, partim quidem à propria substantia, partim uerò à præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico non parua speciatim differentia: quippe quod graue est ac densum, & in profundo flauũ, copiosissimi id alimenti est, crassiq; succi ac lenti: contrà quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succumq; gignit crassum minus ac lentum. Atq; eius rei locupletissimus idemq; grauissimus testis est Galenus, qui lib. 1. de alim. facult. ca. 9. ita scribit: Inter tritica plurimum habent alimenti, quæ densa sunt, totamq; substantiam habent adeò compactam, ut dentibus uix diuidi queant. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ uero iis sunt contraria, quæq; dentibus quidem facilè franguntur, fractaq; rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quòd si utrorumq; parem modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multò grauiora esse comperies. Hæc autem sunt, colore etiam la-

cis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoq;, ut diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinsecus flaua ac densa fuerunt uisa, rara intus, ac laxa, albaq; apparuerunt. Hæc ille. E quibus sanè uerbis illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, graui, ac flauo tritico confectum, omnium esse tum præstantißimũ, tum maximi alimenti, adeoq; magis etiam uictus salubris rationi conuenire, quàm qui ex quibuslibet alijs granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atq; inueterato tritico præparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendium mandet. Quòd si quis ei non assueuerit, etiamsi minimum sumpserit, ægrotabit. Est enim iniucundus, grauis, concoctu difficilis, & mali succi. Contrà uerò, qui ex electo tritico conficitur, non modò ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia generet. Medium autem Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap 27. uocat, qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; uehementer crassus. Verùm hactenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse huic sermoni, in quo præstantiam inquirere instituimus, satis sit, nunc reliquum est, ut de præparatione nonnihil etiam dicatur. Sciendum igitur, quòd omnia, quæ ex farina

tritici

tritici friguntur, crassi sint succi, & tardè transeant, iecorisq; meatus, per quos fertur alimentum, obstruant, lienis imbecillitatem augeant, calculos denuq; in renibus gignant. Quòd si tamen cocta bellè fuerint, atq; in sanguinem mutata, admodum nutriunt. Triticum uerò elixum, graue, & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritq; ualidè corpus, ac robur insigne ijs, qui ipso usi fuerint, conciliat, ut lib. 1. cap. 14. de aliment. facult. & in lib. de attenuante diæta cap. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrimè subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, accidítq; duplici nomine prauum panem fieri: priori quidem, quòd partem internam habeat crudam atq; illaboratam: posteriori uerò, quòd externam siccam habeat, ac præassatam ac testaceam. Porrò ignis moderato remissior, panem minus bellè elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit, & maximè partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, largiore spacio per totos seipsos æquabiliter assati fuerint, ij tum bellissimè in uentriculo concoquentur, tum ad cæteras actiones, quæ coctionem consequuntur, erunt

accommodatißimi. Peßimi autem panes ij sunt habendi, quibus nihil memoratorum amè, adest. Plura Galenus lib. 1. de alim. fac. cap. 9. & infrà cap. 24. huius opusculi.

Lac. Secundum, Lac: quod de eo lactis genere cumprimis intelligendum uidetur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes Adoc, uel Adhoc, uel Adech, Barbari uerò Balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum, Germanicè Buttermilch. Hoc enim cum pane calido siue recenti sumptitatum corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum sit, ac craßi succi, nõ simpliciter omnibus, sed ijs solis, qui id probè concoquant, exhibendũ est. A uentriculo enim qui quauis de causa frigidior est, minus bellè cõficitur: à temperato uerò, quamuis ægrè, conficitur tamen aliquantum. Contrà uentriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, præterquàm quòd nihil ab huiuscemodi edulijs læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 15. Intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo ca. 7 abundè diximus.

Caseus recens. Tertium, Caseus infans siue recens: de quo Dioscorides lib. 2. cap. 63. ita scriptum reliquit: Caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facilè in membra delegatur: corpus auget, aluum modicè emollit: alius tamen alio præstantior,

ſtantior, pro natura lactis, à quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auicenna 2. Cano. cap. 127. Etſi uerò caſeus iam dictus abundanter alit, & corpus impinguat, nihilominus tamen & ipſius eſum conſequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recenſuimus. Quare ad ſecundæ ualetudinis uſus inutilis habetur.

Quartum, teſticuli: quod primò quidem de gallorum ſaginatorum teſticulis intelligendum eſt. De illis enim Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 5. in eum ſcribit modum: Gallorum gallinaceorũ altilium teſtes & ſuauiſſimi ſunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi ſuprà cap. 6. Soli gallorum gallinaceorum teſtes undequaq; ſunt præſtantiſſimi, & potiſſimùm eorum, qui ſaginati fuerint. Et multò clarius adhuc ca. 20. eiuſdem libri. Gallorum, inquit, gallinaceorũ teſtes ſunt præſtantiſſimi, præcipuè altilium, & multò magis, ſi cibus eorum, quo ſunt nutriti, ſeroſo lacte fuerit imbutus: nam & boni ſunt ſucci, & ualidè nutriunt, & ad coquendum ſunt facillimi. Quinetiam Auicennæ teſtimonio 2. Cano. ca. 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. cap. 1. teſte, plurimum nutriunt. Deinde uerò intelligendum etiam de teſtibus ſuum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quantò ſuum caro alijs eſt præſtantior, tantò horum quoq; teſtes alio- Teſticuli

rum animantium testibus sunt meliores, quemadmodum disertè admodum Galenus libro 3.ca.6. de alim. facult. demonstrauit. Illud quoq; hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac mali succi: Iuniorum uerò, quæ nondum coierunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores sunt, & laudabile corpori tribuunt alimentum, si bellè conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

Caro porcina. Quintum, porcina caro: de cuius præstantia & effectu satis superq; diximus cap. 7.

Cerebrũ. Sextum, Cerebrum: de quo copiosè admodũ Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 7 in eum scribit modum: Cerebrum omne, cibus est pituitosior, craßiq; succi, & tardè permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrũ omne stomacho nocet. Quidã autem ipsius mollitie decepti, ipsum ægrotis exhibent, cùm præter alia nauseam etiam concitet. Quinimò, cùm cuipiam à cibo uomitum mouere uis, huius partem pinguiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis uerò caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos ueteres ἀσιτους appellabant. Meritò igitur nemo cerebrum ab alijs epulis mandit, cùm omnes ipsa experientia docti,

docti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, uti nonnulli cum sale uarijs modis apparato: quippe cùm craßi sit succi, & excrementitium, omnino fit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen rectè conficiatur, alimentum corpori præstabit non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quàm mandatur, super craticulam probè inassandum esse moneant: quòd scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanso. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe, cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse utile, frigidioribus uerò, quique uitam frigidis passionibus obnoxiam degant, aduersißimum. Neque id quidem temerè. Quippe similibus, ut testis est Galenus cùm alibi sæpius, tum præcipuè lib. 1. de sanita. tuend. cap. 10. quilibet excessus augescit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autẽ summatim de cerebro perstringam, ad uictus salubris rationem parum accommodum est: quare ex interuallo potius ac parcè, quàm aßiduè atque affluenter eo uescentur, qui sanitatis tuendæ curam susceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum ualet. Sic cerebrum capreoli aduersus uenena, & uirulentarũ bestiarum morsus remedio est. Terrestris lepo-

ris inassatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui ualetudine contracti sunt: affrictu aut cibo facilem infantibus demitionem præstat. Quidam etiam aduersus metum utiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in uino bibendum datur contra serpentium morsus, sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget, unde & his, qui tardiori leuioriq; ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, Animalia uolucria exiguum quidem habent cerebrum, sed ipsum tamen tantò pedestrium cerebro est præstantius, quantò & siccius: uolucriũ autem ipsorum, montana cerebrũ habent quàm palustria præstantius, pro aliarum omnium partium proportione. Porrò ex pedestribus animalibus Auicenna agninũ præfert, post hoc uerò uitulinum precipuè commendat. 2. Cano. cap. 129.

Medulla ossium.

Septimum, Medulla: de ea Galenus lib. 3. de alim. facult. capite 8. hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior, ac pinguior, adeò, ut si ea, inter se comparando, gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipsa, si probè conficiatur. Auicenna cum seminibus & pipere condit, 2. Cano. cap. 496. Quod

delicati

delicati quidam lurcones & artis obsonatricis periti faciunt cydonijs & passulis. Laudatißima est ceruina, mox uitulina, post hanc taurina, deinde caprina, & ouilla. Dioscor. lib. 2. cap. 69.

Octauum. Dulcia uina: de quibus infrà capite 11.

Nonum, cibus gustu iucundior: talis enim non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam lib. 2. apho. 38. monet, ubi sic scriptũ reliquit: Paulò deterior & potus & cibus, uerùm iucũdior, melioribus quidem, sed iniucundioribus præferendus est. Quam sententiam ipse exponens Galenus. Quæcunq;, inquit, cum uoluptate assumuntur, ista uentriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem consueuit ea, quæ iniucunda & insuauia sunt, utpote quæ uel nauseas, uel inflationes, uel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam ijs, qui boni sunt succi cibis, accidit. Quando uerò paulò fuerit deterior, tunc in ijs, qui libenter hunc assumunt, non modò non etiam deterior, sed quandoq; melior redditur.

Decimum, oua sorbilia: quæ sanè præcedẽti capite parua mole plurimum alere ostendimus. *Oua sorbilia.*

Vndecimum, Maturæ ficus: De quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriũt, carnem tamen non compactam, neq; firmam generant ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subina- *Ficus.*

nem, ut fabæ. Ventrem flatibus implent, nisi probè cōcoquantur, Minus uerò cæteris oporis sunt mali succi, & uentrem proritant, & facilè exeunt. Effatu dignam abstergendi facultatem obtinent, quo fit, ut post ipsarum esum nephretici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximeq; ad caricas accedunt, multaq; cum illis utilia habent. Si quis tamen largius esitauerit, in una re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit, ut ex ipsarum usu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem post usum ficuū alimentū quod incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra uenena facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus ijs utatur. Caricæ pectus iuuant, & ad tusses faciunt, urinam ciunt, satisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ uentrem irritant, sed nisi celerius uentrem pertranseant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem usq; crebrò edantur, scabiem & pruritum excitant. Cibus autem bonus est, & aduersus uenena remedium, si cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lienisq; obstructiones auferunt, uerùm calfaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis

tis bilem procreant. Addit Galenus: Iecori lienìq; inflammatione obseßis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborũ ac potuum: obstructis autem illis, aut σκίῤῥῳ adfectis, ipsas ex sese nil commodare nec officere: sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas, non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus, exhibent ipsas longè ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calaminiha, aut origano, aut hyssopo. Ad eundem autem modum, si caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrẽ, aut omnino incidendi ac extenuandi, assumantur, iuuabunt nõ solùm sic affectos, sed etiã sanos. Siquidem iecoris meatus, per quos fertur alimentũ, apertos esse non ægrotis modò, sed sanis etiam est tutißimum. Ad eum igitur modũ uulgo ficubus cum attenuantib. sale, aceto, & garo præparatis, uescuntur, quòd ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides lib.1. cap. 144. Galenus li. 2. de alim. fac. cap. 8. Paulus lib. 1. cap. 81. & Aëtius lib. 1.

Duodecimum, Vuæ recentes, id est, dulces & maturæ. Nam ficus & uuæ, quemadmodũ inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumq; Vuæ.

praui

praui succi habent, præsertim cùm exactam maturitatem fuerint adepta. Porrò quòd ipsa nutriunt, maximo argumento sunt ij qui uinearum fructum custodiunt, qui cùm duos menses solis uuis ac ficubus, quorum custodiæ præsunt, uescantur, (nisi fortè panis quidpiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt: At caro, quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit, sed laxa est ac præhumida, ob id celeriter etiam, cùm uesci ipsis desierint, constringitur ac considet. Verùm uuæ minus alunt quàm ficus, maximumq; id ipsis inest commodum, quòd uelociter subeant. Quocirca, si quando hæserint, grauiter lædunt: neq; enim retentæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac uenas distribuuntur, succum crudum generant, qui non facilè in probum sanguinem mutetur. Vinaceorum siue nucleorũ substantia sicca est, & quodammodò adstringens, omniaq; intestina peruadit, nihil, quod sensu deprehendi queat, à sese mutata. Vuæ uerò tantisper à collectione, dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aëri expositæ, neq; sistunt uentrem, neq; proritant, minusq; flatibus implent, cæteris autem facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Non parua autem est inter uuas differentia, quòd aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, aliæ deniq; quæ nullam uehementem ha-
beant

beant qualitatem: uocant autem ipsas uinosas. Cæterùm quæ dulces sunt, succum habent calidiorem, & ob id sunt sitibundæ: austeræ uerò & acidæ frigidiorem: uinosæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Aluum subducunt dulces, & maximè si sint humidæ. Omnium quidem certè usus (si quis moderatè sumat) est tutißimus, quum natura fuerint carnosæ, ac maturæ, siue in uite summam maturitatem obtinuerint, siue quod maturitati deerat, ex consequenti suspensione sint adeptæ. Vuæ quæ albæ sunt, uehementius aluum turbant & subducunt, magisq; stomachum inflant, quàm nigræ. Omnes uerò ciborum appetentiã excitant, & Venerem. Conuenit cùm eduntur, membranam & nucleos expuere, quòd difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter & perspicuè docuit Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 9. & lib. 1. de locis affect. cap. 4. & post eum Simeon Sethi in Syntagmate de cibariorum facult. Cæterùm uuæ recentes, è quibus uinacci exempti sunt, celerrimè pertranseunt, cibisq; alijs præeunt, si in uentriculum purum inciderint, et sumptæ primis epulis fuerint. Quod si sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam prauum succum in uentriculo offenderint, celerrimè unà cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de alijs quoq; fructibus aluum subducentibus intelligendum. Si cui uiridibus

ridibus ac recentibus uuis uesci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida ut maceret, ac frigida deinde abluat oportet prius, quàm mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita præparantur, innoxiæ fiunt. Vuas, quæ subtilem ac tenuem habeant corticem, citius deorsum concedere, minusq; uentrem flatibus implere: his uerò contrarias contraria operari, Rhazes libro tertio ad Almanso. capite 20. autor est. Vuæ acerbæ atque immaturæ, frigidæ & humidæ sunt, uentrem constipant, stomachum corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcè uocatur ὀμφάκιον, uulgo Italorũ & Officinis Agresta, bibitur ad recentem sanguinis excreationem, etiamsi rupta parte aliqua contingat: sed pauco & aquatiore est utendum. Plurimis uerò antè diebus inueteratus, cumq; stillatitio rosarum liquore decoctus atq; exhibitus, nauseantibus, & his qui cibaria in uentriculo non retinent, succurrit. In cibo adstringit, bilioso alui profluuio & dysenteriæ proficit. Sunt præter has etiam uuæ siccæ, quæ, quòd in siccando solem patiantur & ignem, passæ siue passulæ uocantur: hæ sunt alijs uuis calidiores, stomacho gratiores, ualentius alunt, sed minus subducunt aluum, eandemq; fermè cum alijs uuis habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces, acerbæ

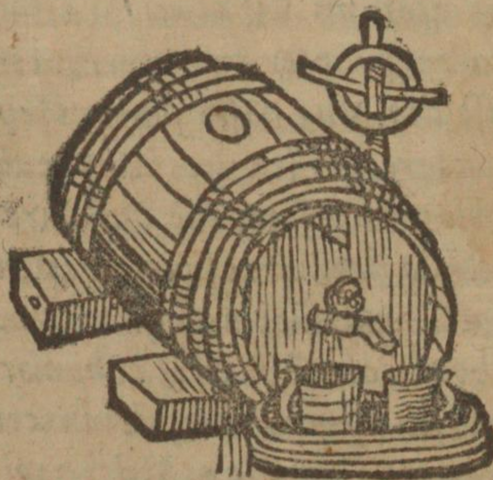
Vuæ passæ.

autem

autem omnino paucæ: plurimæ uerò ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces nonnihil quoq; austeræ qualitatis habent, & austeræ dulcedinis. Cæterùm ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. Ad hoc, austeræ stomachum roborant, & uentrem constipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quæ nec stomachũ dissoluant, nec aluum subducant. Dulcibus tamen, ut uis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi, quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os uentriculi infestant, obtundunt. Bellè nutriunt, exacinatæ pectus & pulmonem iuuant, stomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos expuere, propter duritiem & terream ipsorum essentiã. Vuæ passæ pingues septẽ drachmarum pondere, per sex dies sumptæ ab ieiuno, purgant phlegma, et sanguinẽ abundare faciunt. Tota substãtia familiares sunt hepati, et usu crebro consuetæ: nutriũt enim ipsum et impinguãt, sanguini bonũ colorẽ præstãt, et humores percoquunt: ob id felicissimè, exemptis uinaceis, miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulò largius sumantur, incẽdunt et exurunt sanguinẽ. Præstantiores aũt sunt, quæ tũ pingues sunt, tũ corticẽ habent

bent tenuem, dulcioresq;. Passulæ minus quidem quàm caricæ uentrem mouent absterguntq;, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus lib. 2. de alim. facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. cap. 81. Aëtius lib. 1. Simeon Sethi in Syntagmate. Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 20. Auicenna 2. Cano. cap. 737. Auerrhoës 5. collectan. cap. 37. Rabi Moses Tract. 3. ad Sultanum Babyloniæ, & Iacobus Syluius lib. 1. de medic. simp. nat. Ex quibus sanè omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur uuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

DE BONI VINI PROprietatibus. Cap. X.



VIna probantur odore, sapore, nitore, colore.

Si bona uina cupis, quinq; hæc laudantur in illis:
Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frisca.

Lieblichen geruch/schmack/farb/vñ schein
Sol haben ein ausserwelter wein.

Quatuor generales boni uini differentias primus uersus complectitur, cuiq; eæ omnes insunt, idipsum uulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem, & saporem, Cos appellari solet.

Prima *quidem* Odor *est.* V*inum enim instar aromatis unguentiq; suaueolens, Constantino Africano lib. 5. Theorices cap. 28. teste, alimentum corpori suppeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatum, ceu fontes, corroborat, facultates animamq; exhilarat, spiritus quoq; tenues adauget, eosq; languidos tantumq; non exolutos reficit et recreat: quo fit, ut solo etiam olfactu* λειποθυμίᾳ *languentibus sæpe animum reuocet.* Iucundo *enim odore, quemadmodum in libro de alimentis* Hippocrates *testatur, uires celerrimè reficiuntur. Contrà, quod fœtidum est, natura abominatur: Spiritus nanq; crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauamq; fumorum qualitatem sursum transmittēs capiti dolorem infert. Humain uerò siue Ioannitius de Vini differentia,* Vini odor.

quæ ab odore ſumitur, in ſupplemento comment. 1. Galeni in libr. 3. Hippoc. de uict. rat. in morbis acut. in hunc fermè modum ſcriptum reliquit: Vinum boni odoris ſuccum quidem gignit laudabilem, ſed cùm calidiore ſit temperamento ſubtilioreq; ſubſtantia, corpus celeriter calfacit, & caput uaporum copia infeſtat. Quod uerò non boni odoris exiſtit, ſed ferientem quandam et inſuauem nactum eſt qualitatem, etſi prauum procreat ſuccum, capiti tamen ob frigiditatē & craſſitiem ſuam minorem noxam ſuggerit. Quod nullo deniq; pacto odorem habet, ſed eſt aquæ inſtar inodorum, hoc ipſum, cùm inſigni craßitudine præditum ſit, tantum abeſt ut caput offendat, ut ei ne uapores quidē aut fumos cōmunicare poßit.

Vini ſapor.

Secunda, Sapor: Quod præcedenti capite de iucundiore cibo diximus, ſi ad iucundiorem etiam uini ſaporem tranſtuleris, nihil erit quod nos de ipſo nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum uoluptate aſſumitur, auidius à uētriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorādum tamen hoc loco, quòd et uini ſecundū guſtandi qualitatem permagna ſit diuerſitas. Dulcia enim, eodem Conſtantino teſte, plus alijs nutriunt, ſanguinem craßiorē generant, uentrē humectant, concoctioni renituntur, & ſitim excitant. Pontica ſiue συπτικὰ ſtomachum quidem corroborant, uentrem conſtipant, & inteſtinis conueniunt,

sunt, sed in thoracis pulmonisq; ægritudinibus, in quibus sputum detinetur, inhabilia sunt, neq; facilè concoquuntur. Acerba, quæ etiam διουρητικὰ sunt, hoc est, quemadmodum infrà cap. 44. ostendetur, urinam prouocant, crassos humores incîdunt atq; dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

Tertia, Nitor, siue splendor: qui sanè non ipsius modò uini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit. *Vini nitor.*

Quarta, Color: quod enim ad uini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora nanq; (si ipsis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentius quàm alba nutriunt, atq; ea de causa macris etiã quàm alba conuenientiora sunt. Cõtrà uerò obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verùm de hac uini differentia cap. 8. abũdè diximus. Duo sequentes uersus quinq; speciales boni uini notas continent. Quarum prima quidem est, ut sit forte, fortitudo uerò ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno commen. 1. in li. 3. Hipp. de uic. rat. in morbis acut. teste, uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatũ Hippocratis librum ijs confirmat uerbis: Fortia uina uehemẽter calfaciẽtiã caput humorib. uaporibusq; et caliditate replẽt. Eiusmodi nanq; uina præterquàm quòd non me- *Vini color.* *Vinum forte.*

diocriter corpus alunt, ſpirituum etiam non exiguam copiam generant. Abſtinendum tamen ab ipſis, niſi diluta ſint, iis potiſsimùm, qui debile cerebrum habent. Cùm enim uaporoſa admodũ ſint, facilè caput grauant, eaq; occaſione cerebrum offendunt.

Vinum formoſum

Secunda, ut ſit formoſum: Vinum enim formoſum ſiue pulchrum maiori cum uoluptate aſſumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus diſtribuitur, promptiusq; nutrit.

Vinũ fragrans.

Tertia, ut ſit fragrans. Vinum enim fragrãs ſiue ſuaueolens & aromaticum, uires maximè roborat, &, ut paulò antè dictum eſt, ſpiritus tenues generat.

Vinũ frigidum.

Quarta, ut ſit frigidum. Nam uinum actu ſiue φαντασίᾳ frigidum eſſe debet, non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido incaleſcit, hoc rarius ſtatim & tenuius penetrantiusq;, ut omnia ſubeat, redditur: qua ratione, niſi quis ipſum parciſsimè ſumpſerit, citius inebriat, neruos debilitat, & caput lædit.

Vinũ friſcum.

Quinta, ut ſit friſcum, ſiue leue, hoc eſt, friſch vnd rösch im fallen. Tale autem cumprimis cenſendum, quod effundendo ſonum efficit, ſpumamq; agit in medio tenuem ac facilè labilem ſeu euaneſcentem: uel per cuius fiſuram modò ſurſum, modò deorſum diſcurrentes conſpiciuntur

tur ἄτομοι, id eſt, minutiſsima quædam corpuſcula, qualia in ſole uidentur, quum per feneſtrã radios ac lumen immittit. Niſi enim ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multò etiam magis, ſi penitus ſono atq; atomis deſtituatur. Quod uerò ſpumam habet cum magnis ampullis ad ſcyphi latus diu hærentibus, debile ſiue dilutum eſſe dignoſcitur. Annotatiuncula. In tertio uerſu παρόμοιον eſt, nam ſingula eius uerba ſimiliter incipiunt.

DE VINO DVLCI ET albo. Cap. XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida uina.

Klar/ſüſſer weiſſer wein mir gliebt/
Dann er dem leib gůt narung gibt.

Docetur hoc uerſu, candida & dulcia uina, ſi ipſis cætera quoq; adfuerint, quàm reliqua maioris eſſe nutrimenti. Cuius quidem rei cauſa dulcedini attribuenda eſt. Nutrimentum enim hominis, ut copioſè admodum lib. 4. de ſimp. medic. fac. cap. 14 Galenus monſtrat, dulce, aut dulci permiſtum eſſe oportet. Quippe dulcia, cùm naturæ ſanguinis noſtri & carnis proximè congruant, non ſolùm ori & palato, uerùm & alijs pleriſq; ui- Vinum candidũ, & dulce

sceribus accepta sunt, adeò, ut ab illis auidißimè excipiantur. Vngunt enim, implent, & restituūt erosas particulas. Atq; ita sanè fit, ut uina quoq;, quæ ca. 8. in numero corpus nostrū alentiū posuimus, quò dulciora sunt, eò magis nutriant. Quod etiā Auic. testimonio confirmatur, qui 3. 1. doc. 2. ca. 8. ita ferè scriptū reliquit: Vinū quod crassum simul est et dulce, ijs potißimùm conuenit, qui corporis robur atq; molem sibi parare student. Idē trac. 1. 2. cano ca. 3. causam, cur dulcia plurimum alant, hanc esse tradit, Nempe quòd dulcibus natura delectetur, & quæ uisceribus inest trahendi uis, eadē auidißimè rapiat. Quāquàm uerò hic uersus de omni uino dulci rectè intelligitur, mediocre tamen, quod summū dulcedinis gradū non attingit, præferendum est. Nam quæ excellenter dulcia sunt, quale Apianum est, quod muscatellum siue muscatellinum uulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim uis hepatis ea ex uentriculo, priusquàm concocta & à superfluitatibus secreta sint, exugit atq; attrahit: quare sanguis serosis & crudis expletur humoribus, adeoq; ut ebulliat atq; putrescat, idoneus efficitur. Neq; id solùm de uino, sed & de omnibus extremè dulcibus æstimandum est. Adhæc, dulcia omnia, quæ sumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem est fastidium: dul-

cia enim caliditate atq; humiditate sua os uentriculi leniunt ac læuigant, illiq; affectionem inanitioni ac corrugationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum, uelox inflammatio atq; in flauam bilem conuersio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei sunt. Quo fit, ut omnium horum maximè mel bilescat, quod dulcissimum sit: deinde & dulcia uina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; biliosis, quemadmodum Galenus comment. 2. in libr. 3. de uic. rat. in morb. acu. luculenter & perspicuè docuit. Tertium, hepatis atque lienis obstructio. Hæc enim uiscera dulcia uehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad se unà cum fæcibus trahunt, & maximè hepar, unde facilius etiam in obstructionis periculum adducuntur, crassa nimirùm substantia, in qua dulcis sapor fixus ac fundatus est, ad hoc cooperante, ut testis est tract. 1. secundi cano ca. 1. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citant ac profundunt. Cæterùm aduersus iam dicta tria incommoda acida cumprimis remedio sunt. Appetentiam enim aciditate reuocant, inflammationem frigiditate restinguunt, & obstructiones substantiæ subtilitate recludunt. Et licet uina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atq; lienem obsepiant, in pulmone tamen contrarium operantur: hunc enim

ab obstructione liberant. Nam in descensu per οἰσοφάγον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipsum à dulcibus resudat nisi subtile: neq; sanguis ex rebus dulcibus genitus ad pulmonem penetrat, nisi prius in hepate depuratus, atq; in corde tenuatus fuerit, quemadmodum idipsum Galenus comment. 2. lib. 3. de uict. rat. in morbis acut. clarißimè ostendit. Vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei grauißimum habemus testem Hippocratem, qui lib. 2. de uict. rat. in morb. acu. apho. 2. in eum scribit modum: Vinum dulce uinoso minus caput grauat, minusq; mentem ferit. Rationem reddit Macrobius lib. 7. cap. 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori, quod uel naturæ ipsius habitu, uel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa extenuatum est, uinum dulce cumprimis, & crassum, ac sufficienter coloratum exhibendum esse. Hoc enim euidenter nutrit, substantiamq; corporis deperditã restituit, & impinguat. Sed corpori obeso ac pingui uina tenuia, odore et sapore iucunda, subalbida, & moderatè fortia, magis ex usu sunt. Sitis restinctioni adhibendum est uinum album, tenue ac debile. Hoc enim non refrigerat solùm, sed ualidè etiam humectat: quo fit, ut sitim etiam facilius depellat; & quantò sitis urgentior fuerit, tantò illud conuenientius sumitur. Ad spirituum uerò & uirtutum tum instaurationem, tum roborationem

rationem, uinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum, & sufficientis fortitudinis utilius bibitur, idq; cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt, & sine febre, à uinis mediocris substantiæ & sapore dulci, multum iuuantur, & potißimùm qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante diæta cap. ultimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquàm utilia habentur.

DE VINO RVBRO. Cap. XII.

SI uinum rubrum nimium quandoq; bibatur,
Venter stipatur, uox limpida turbificatur.

Des roten weins gar wenig brauch/
Dann offt genügt stopfft er den bauch.
Auch hat er solch natur an jm/
Daß er dir offt benimpt die stim.

Hîc recensentur duo incommoda ex immoderata uini rubri potatione.

Primum, *uentris constipatio: cuius rei causam nonnulli hanc aßignant, nempe quòd uinum rubrum, si cætera consentiunt, reliquis impensius tum calfaciat, tum alat: ac caliditatis quidem ra-* *Vinum rubrum nociuum*

tione magis deſiccet: ratione uerò nutritionis auidius à natura detineatur. Alij uerò ad immodicam uini rubri ſtyptici, ſiue pomici aſſumptionē referunt. Hoc enim cùm conſtipandi, denſandi, et aſtringendi uim habeat, nō ſolùm ægrè in corpus diſtribuitur, ſed aluum quoq; ſupprimit.

Faucium exaſperatio.

Secundum, gutturis & faucium exaſperatio, ſiue raucitas. Eam enim uina quædā impenſè rubra ſiccitate et terrena eſſentia ſua efficiūt. In horū numero uina quoq; rubra Brabantiæ reponenda ſunt: Nam & ipſa ſanè ob ſiccitatem & terrenam eſſentiam fauces exaſperant, idq; potiſſimùm faciunt cùm adhuc muſta ſunt, aluum tamen non cohibent. Muſta enim admodum rubentia uentris ſoluendi uim habent, & hoc quidem ex multa terrenæ fæcis admiſtione. Hæc enim propterea quòd nitroſa ac ſalſa qualitate prædita ſit, inteſtina mordicans & abſtergens alui ſubductionem molitur. Ab eiuſmodi igitur, dum muſta, id eſt, turbida ſunt ac feruent, abſtinendum eſt: Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipſis reſoluitur, qui ad cerebrum ſublatus, oculos acrimonia ſua corrodit atq; rubefacit. Idem de muſtis quoq; Brabantiæ, ſiue ea rubra, ſiue alba fuerint, æſtimandum eſt. Cauſa autem, cur fumus iſte mordicet, ex eo eſt, quòd uinum, unde diſſoluitur, ſit mordicatiuum. Oportet enim ſimilē eſſe defluxū ſubiectæ ſubſtantiæ,

ut commen.14.lib.1.apho.& com.2.lib.3.de uic. rati.in morb. acut. Galenus clarißimè ostendit. In uniuersum, uina crassa pontica siue συπτικά, rubra uel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis uentriculi aliorumq; uiscerum corroborationem bibuntur: quando nimirum recrementa uel plura iusto, uel ramentosa descendunt, uelut in alui profluuio atq; dysenteria contingit, sicuti & uina alba austera, & quæcunq; alia adstringentia medicamenta. In eum usum & fulua uina prosunt, non tamen simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates lib.3.de uic. rat.in morb.acut.apho.7.& post eum in suis cõmentarijs Galenus manifestè docuerunt. Quibus autem uenter non facilè concoquit, ijs uina subtilia, uel substantia & colore mediocria, odorata, sapore iucunda, sufficienter fortia, ac stypticitate quadam participantia, conferunt.

DE LETALIVM VENENOrum remedijs. Cap. XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cũ theriaca nux,
Præstant antidotum contra letale uenenum.

Nuſſs vnd knoblauch/
Rettich vnd raut/

Thiriack

Tiriak vnd birn/
Thůn der gifft wehrn.

Hic sex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia cōtra letalia uenena, ac uenenatorū morsus.

Primum, Allium: quod cùm aduersus omne uenenorum genus, tum inprimis aduersus uitiosæ ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptum enim, quemadmodum id ipsum Dioscorides lib.2.cap.145. Plinius lib.20.cap.6. & Constantinus Cæsar lib.12.cap.30. de agricultura, clarißimè ostendunt, uires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna 2. Cano. cap.123. parem facultatem & Cæpe attribuit, quo fit, ut sub Allio hoc quoq; comprehendi debeat. Idem 3.1. doc.5. cap.7. ceu theriacen uitiosarum aquarum cæpe commendat, & maximè quidem si cum aceto sumatur. Nam cæpe, cùm extenuandi, incidendi, cumq; stypticitate quadam abstergendi, & non ignauiter aperiendi uires obtineat, caloreq; tertium ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate uentriculum offendant, temperat, crassasq;, ut promptius descendant, extenuat. Acetum uerò cum ipso permistum, non modò uirtutem eius in aquarum tum extenuatione tum penetratione auget, sed à siti quoq;, quam cæpe mouere solet, præseruat. Eadem & in allio ratio est: quare post crassæ & turbidæ aquæ potum præcipuè commendatur. Eas enim ut citò de-

Allium.

scen-

ſcendant, extenuat, & ne uentriculo ac inteſtinis officiant, uenásue obſtruant, iuuamentū præſtat. Allium præterea, Auicenna 3.1.doct.5.ca.4. teſte, iter facientibus contra occurrentis aëris frigiditatem mirificè prodeſt: qua ex cauſa per diuerſas mundi plagas oberrantibus, uarioq; potu utentibus, utiliſſimè præſumitur: id quod Macer lib.1.cap.5. hiſce etiam uerſibus innuere uoluit:

Allia qui manè ieiuno ſumpſerit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuerſorum mutatio facta locorum.

Allium quoq; contra uirulentarum beſtiarū, ſerpentium, & uiperarum ictus, & priuatim hæmorrhoï, prodeſt, ita ut non aliud magis, ſi cū uino iugiter adſumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabioſorum morſus & illitu & cibo ualet. Venenatis μυγαλῆς, hoc eſt, muris aranei morſibus, efficaciſſimè cū ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & uenenata animalia allij odore fugantur, ut ex illo Vergiliano diſticho patet:

Theſtilis & rapido feſſis meſſoribus æſtu,
Allia ſerpyllumq; herbas contundit olentes.

Eius rei cauſam Aemilius Macer loco paulò antè citato his uerſibus exponit:

Hæc ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi fortè ſopor feſſos depreſſerit illos,
Vermibus à nocuis tuti requieſcere poſſint.

Porrò

Porrò cùm fœtor allij, qui id non deguſtârunt, longè grauiſsimus & moleſtiſsimus ſit, ei quoq; rei, ne qui ſumpſerunt, alios offendant, remediū aliquod adhibendum eſt. Menander itaq; è Græcis autor eſt, allium edentibus, ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Quidam tradunt, ipſa grauem halitū non eſſe factura, ſi quis ab ipſorū eſu crudā fabam inſuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatē uiridibus etiā rutæ folijs adſignat. Macer li. 3. ca. 6. zedoariæ radicē id efficere, his uerbis tradit:

Allia quem faciunt fœtorem pellit ab ore.

Cæpe. Cæpe quoq; ex Dioſcoridis Anazarbei ſententia rabioſi canis morſibus cum aceto, ruta, & melle illitum auxiliatur. Eadem ad uerbum ferè mutuatus eſt Auicenna 2. Cano. cap. 123. Verùm in hoc diſſentit, quòd acetum omiſerit, & ſalem in mellis locum ſuffecerit. Cæpe præterea flatus uenenatorum in cibo diſcutit atq; expellit. Et ſuccus, qui ex eius eſu plurimus in ſtomacho gignitur, peculiari quadam proprietate uenenatorum noxas frangere à quibuſdam creditur. Cæterùm ſilentio illud hoc loco minimè prætereundum eſt, quòd allium, cæpe ac porrum in cibo nō conueniant, neq; temperatis, neq; calidis corporibus. Nam extra hoc, quòd paucißimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atq; pungentem ſanguinem, maximè ſi cruda ingerantur, generant:

nerant: humores tamen crassos tenuant, lentosq; incidunt. In totum, omnia hæc si cruda edamur, peiores quàm cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. Porrum Simeon Sethi calidum & siccum in secundo facit ordine. Vrinam cit, & noxium succum creat. Aßiduè comestum uisus hebetudinem, & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit somnia. Neruos, dentes, & gingiuas acrimonia sua lædit. Et sanguinem nigrum atq; melancholicum generat: Biliosis itaq; & melancholicis uitandum est, potißimùm si crudum fuerit. Cæpæ ex quarto sunt ordine excalfacientium: earumq; essentia crassarum est partiū. Si succum exprimas, quod reliquum est, admodū terreæ substantiæ est, eiusq; calidæ: At succus aqueæ aëreæq; caliditatis. Si crudæ edantur, humores in stomacho malos, putridos, & corruptibiles generant. Difficilia et terribilia inducūt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis coctæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriā & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Si uerò cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquuntur, temperant. Si quis tamen crebrius his utatur, in lienis uitia incidit: Tutius igitur est, eas rarò attingere. Allium,

ut

ut Galeno placet, excalfacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quàm cæpe. Inflationes permutat alterátue. Veterem tußim crudum coctúmue comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & screatum prouocat. Aciem oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. metho. meden. capite 8. Est, inquit, allium ex eorũ ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minimè sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existiment maiorem quàm cæpas sitim excitare: sed planè errore: cùm non modò non maiorem quàm cæpæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaq; ipse certè agrestium theriacen id appello. Abstinendum tamen, ut paulò antè dictum est, ab aßiduo horum trium usu, & potißimùm cùm is qui ipsis uescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui uel succum pituitosum, uel crudum & crassum ac lentum aceruârint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Ruta. Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera. Vnum satiuum atq; hortense: alterum montanum syluestreq́;. Ruta montana syluestrisq́; in cibis damnatur, quòd ex quarto sit ordine excalfacientium & siccantium: Satiua uerò cùm ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem non solùm gustu acri, sed & amaro, Ex quo sanè etiam

digerere

digerere atq; incidere crassos lentosq́; humores potest. Ob eam uim & per urinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flatusq́; extinguit. Quare ad inflationes coli, uteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet. Discutit atq; exiccat strenuè: est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ ualenter desiccant. Traditur etiam quòd eruda, saleq́; condita ac comesta, uisus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo aßiduè utebantur. Nonnulli & succum eius cum succo fœniculi & melle commiscentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verùm cùm acrimonia quædam, oculis infesta, succo eius insit, uentilando applicari debet, ut uapor eius tantùm, & non substantia oculos pertingat. Quæcunq; autem ruta & per se pro letalium medicamentorum antidoto ualet, sō ijs tritis, & ex uino sumptis: Contra aconitum maximè & ixiam Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, uesparum aculeos, & cantharidas, ac salamādras, canisúe rabiosi morsus: Acetabuli mensura succus, siue semen è uino bibitur, & folia trita uel commanducata imponuntur cum melle & sale, uel cum aceto & pice decocta: Succo uerò perunctos, aut eā habentes, negant feriri ab his maleficijs: Serpentesq́;, si ura-

tur ruta, nidorem fugere. Folia per se præsumpta, aut cum nuce iuglande, aridisq; ficis, inefficaces uenenorum uires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles lib. 9. cap. 6. de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus. Ruta quoq; cum ficubus & amygdalis dulcibus manè sumpta, à ueneno præseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu cõpositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, itẽ ficis totidem, & rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano: et qui hoc ieiunus sumat, nullum uenenum nociturum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natur. histor. cap. 8. Eadem Galenus quoq; lib. 2. de antidotis cap. 43. & libro 2 de aliment. facult. capite 28. & in libro de cibis boni & mali succi capite 14. confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. capite 43. Plinium lib. 20. ca. 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de simp. medicament. facul. Constantinũ Cæsarem lib. 12. ca. 25. de agricul & Simeonẽ Sethi in Syntag.

Pyra. Tertium, Pyra: Hæc nanq; ueneni, & præcipuè fungorum malignitatem pellunt abiguntq;. Quod quidem de pyris syluestribus cumprimis intelligendum uidetur: De eis enim Dioscorides libro 1. capite 132. ita scriptum reliquit: Aiunt

fungos,

fungos, si syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. cap. 23. Fructus, aut folia pyrastri cum fungis decocta, strangulantem illam uim auferunt, esitataq; eisdē auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib. 5. ca. 55. in eum scribens modum innuere etiam uoluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, uim strangulandi, quæ fungis inest, tollunt, eademq; in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib. 23. capite 7. ponderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea potest & de pyris aromaticis, quæ sanè cùm spiritus fragrantia sua corroborent, ueneni etiam noxam pellunt.

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter raphanus minor dicitur, Germanicè Rettich: Syluestris, Plinio lib. 19. capite 5. teste, Latinis Armoracia appellatur, Germanicè Merrettich. Satiuus excalfacit ordine tertio, desiccat secundo: Syluestris autē in utroq; efficacior est. Quin et semen ipsum plāta efficacius est. Satiuus cōtra uiperarū ictus auxiliatur. His qui fungis strangulantur, tam cibo, quàm potu salutaris est Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamētis lædatur. Succus ipsorū ex aqua acceptus, boletis & uenenis resistit. Si uerò raphani succo quis manus suas probè illinat ac cōfricet, intrepidè & citra periculū reptilia ac ser- Raphanus.

pentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani euestigio ipsos interficiunt, & succus in hoc expertus magis ac fortior est. Si quis præsumpto raphano à scorpio percutiatur, non solùm non morietur, sed etiam celerem sanitatem adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiã causam contra uenena ualere dicitur, quòd uomitiones moueat, quibus stomachus à noxijs humoribus expurgetur. Semen quoq; uenenis & uenenatis uermibus aduersatur Contra cerastis morsus, potum ex uino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calfactione attenuandi atq; incîdendi facultatem habet Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitam scindit & absumit. Sanguinẽ acrem atq; pungentem efficit, eoq; biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorẽ crassum ac lentũ, &, si uirtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides libro 2. ca. 105. utpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, ἀνάδοσιν, hoc est, distributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his uerbis: Summo tamen cibo sumi debet, quo magis eius distributionem adiuuet: cùm autem præsumitur, cibum suspendit: quare uomituris commodissimè datur ante cibum. Verùm Galenus lib. 2. de alim.

facult.

facult. cap. 70. ſe mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna εὐπεψίας ἕνεκεν, id eſt, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipſi quidem, inquit, hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant, qui tamen ipſos ſunt imitati, omnes læſi fuerunt. Sumpti enim poſt cibum, coctionem non iuuant, ſed impediunt potius. Subinde enim eructant, uentriculum probè claudi non ſinunt, caput uaporibus replent, eiq́; grauitatem inducunt. Minus tamen officiunt, qui exigua copia à cœna cum ſale & aceto ingeruntur. Indi εὐφυίαν τε τὴν διάνοιαν εὐεπίβολον. id eſt, bonam ingenij habitudinem ac induſtriam homini, mentemq́;, quæ rectè ac perſpicuè percipiat atq; intelligat, efficere tradunt. Dioſcoridi ſenſuum etiam aciem excitant. Lienem extenuant, iecinori & lumborum doloribus proſunt. Nonnulli quoq; cum oximelite uomendi gratia propinant, multamq́; educunt pituitam, & à febre quotidiana ſæpe & quartana liberantur. Folia, ſi parua copia ſumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam, quæ collapſa fuerit, excitandam accommodata ſunt. Plura de raphano Dioſcorides atq; Galenus locis paulò antè citatis, Plinius lib. 20. cap. 4. Conſtantinus lib. 12. de agricult. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota ſubſtantia ſua tam brutis, quàm ratione præditis ani- Theriace.

malibus contra omne ueneni genus auxilio est, neminemq; pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum unquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hac statim epota antidoto, perijsse, memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta, haud multò pòst morsu impetitus, belluæ ueneno ceu illam superante interijt. In pestifera etiam lue, solum hoc antidotum malo correptis prodesse adeò hactenus uisum est, ut nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Nanq; pestis, tanquam & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, uerùm ciuitates quoq; totas depascens, malè conficit. Quippe praua quædam aëris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cùm respirationis necesßitate periculum euitare nequeant, ipsum aërem ueluti uenenum quoddam ad se per os attrahunt. Theriacen autem in eiusmodi aëris statu præsumentes, neutiquam à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inspirati malitiam inalterans, mutansq;, ut quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniurijs securum facit, ut nec à deleterio quopiam poßit infici. Consimilis ferè uirtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti usu fuit, nomine, Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ proximum est, pa-

rumq;

rumq; differunt, nisi fortè quòd Theriace paulò calidior, & contra serpentum uenena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præsumentem, ob firmam corporis constitutionem ex illo præparatam, non potuisse ueneno poto interire. Cùm enim bellum aduersus Romanos gerens, à Pompeio uictus, in extremis medicamenti ueneno sanus mori cogeretur, medicamento epoto, eoq; copioso, ipse quidem non interijt: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem uolentes oppetere, eiusdem medicamenti potu subitò conciderunt. Deinde cùm mortem ille obire statim non posset, ueneno propter antidotum præsumptum inefficaci, uocato quodam ipsius amico nomine Bistoco, iniunxit ipsum iugularet. Atq; sic medicamenti opus ferro absoluens, mori ipsum uiolenter coëgit. Hæc ferè Galenus in lib. de Theriaca ad Pisonem cap. 2. & 8. & 18. Lege plura apud eundem in lib. de usu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, & lib. 1. de antidotis cap. 16. et Auicennam 6.4. trac. 3. ca. 1. & 6.4. trac. 1. ca. 5.

Sextum, nuces: nempe iuglandes, quas nonnulli etiam regias appellant. Hæ multo sunt in usu sunt. Cum ruta & ficus præsumptæ, & à summo cibo, letalibus uenenis aduersantur: nec minus si à ueneni haustu comedantur. Largius esitatæ latos lumbricos pellunt. Cum cepa uerò, sale Nuces.

& melle, canis hominisq; morsui conferunt. Et hoc de aridis cumprimis intelligendum est. Alimentum porrò, quod corpori præbent, exiguum est. Aridæ uiridibus ac humidis peiores habentur: unguinosiores enim, magisq; pingues sunt, itaq; facilè etiam in bilem transeunt: & quò diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc sanè concoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso, inutiles fiunt, atq; bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tussientibus inimicæ, oculos lædunt, uertiginem faciunt, idq; cùm à cibo sumuntur, linguæ παράλυσιν inducunt, & in ore inflammationes & ulcera pariunt. Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad uomitiones ieiunis in cibo utiles. Cæterùm quæ uirides adhuc sunt atq; humidæ, neq; adstringentis qualitatis, neq; oleosæ conspicuè participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ stomacho minus nocent: dulciores enim sunt, faciliusq; concoquuntur, & multò magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionem sunt, siccæ uerò minus. Pleriq; autē uentris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem usum uirides sunt accommodatiores, ut quæ adstringitis qualitatis minus sint participes. Quin & siccarum quoq;, si prius (quod nonnulli faciunt)

unt) in aqua fuerint maceratæ, facultas uiridibus est adsimilis. Ad hæc uiridium nuclei depellati atque torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in uniuersum, corporibus sanis nuces uirides magis quàm siccas conuenire. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 140. Plinius lib. 23. cap. 8. Galenus lib. 2. de alimen. facult. ca. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE. CAP. XIIII.



LVcidus ac mundus sit ritè habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloacæ.

Die lufft darinn du wonst sei liecht/
Reiñ/vnuergifft/vnd stincke nicht.

Hîc agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre: cuius, ut Galenus lib. 9 cap. 14. method. medend. & in arte medicinali cap. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper uersari, comedereq; ac bibere, & uigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hîc igitur causæ sine qua non, obtinet rationem. Quapropter sedulò hoc agendum, ut in ambiente, quoad fieri potest, quàm optimo habitemus. Quod ut rectè consequamur, quatuor eius notas hisce uersibus expressas diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, ut sit lucidus, clarus, minimeq; crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit, ut spiritus etiam turbidi ac craßi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoq; contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis uiuidum ac iucundum, minúsue circa uoluntarios motus pigrum

grum reddit hominem, quàm si in lucido ac claro uersetur aëre, aut manè surgat. Secunda, ut sit mundus, hoc est, exquisitè sincerus ac purus, nullisq; uaporibus inquinatus. Impurus nanq; iuxta qualitatem & naturam illius, quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam uariat atq; immutat, quemadmodum id ipsum Hali Rhoboam comment. 16. in libr. 3. Artis medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut in prælijs contingit. Nam hunc pestis ferè subsequitur. Inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ: Sub qua sanè comprehenduntur & particulares aëris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur: nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multò quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aër huiusmodi sordibus inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, uiarũ spiritus obstructione facultatis animalis transitũ prohibens, & halitu suo caput grauans. Huiusmodi ergo aër omnibus ex æquo ætatibus, omniq; tẽperaturæ noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non ætati est utilis. Hinc non temerè

merè Auicenna 2.1.doct.2.sum.1.cap.2.in hunc propè modum scriptum reliquit: Aër quidem optimè temperatus et clarus, cui nihil prorsus admistum est alienæ materiæ, quæ tota substantia spiritus temperaturæ contraria sit, sanitatem non efficit tantùm, sed etiam conseruat. Contrarius uerò effectus producit contrarios. Verùm quò prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aërem pro tuenda bona ualetudine duobus modis esse necessarium: Primò quidem ob spirituum & caloris innati refrigerationem: Deinde uerò ob fumidi excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem. Quemadmodum enim externum ignem sine aëris euẽtilatione suffocari atq; extingui uidemus, ita etiam de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per aßiduam inspirationem & transpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quasi uentiletur, necesse est spiritum perire: Aëre enim indiget nutriente, conseruante, tẽperante, atq; depurante siue segregante. Nutritio ergo, conseruatio, & temperatio caloris innati fiunt per aëris attractionem. Depuratio per eiusdem expulsionem. Ac priores quidem fiunt asperæ arteriæ dilatatione, quam διαςολὴν Græci nominant: ea enim aër frigidus attrahitur, qui uitale robur, unde spiritus quoq; animalis gignitur, excitat & recreat. Altera uerò eiusdem arte-

riæ

riæ accidit contractione, συςολὴν Græci uocãt, qua certè, quod ex humorum deustione in toto animante contractum uelut fumidum est excrementum, expellitur. Aër itaq; qui sic attrahitur, si fœtidus et impurus fuerit, calorem innatum atq; spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest, facilimè infici corda uenenato aëre. Quare pro tuenda bona ualetudine eligendus est aër optimæ essentiæ, qui nihil uaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neq; turbidus, aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores cõturbat, & ut antea etiam dictũ est, animam contristat. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana uel edita uentorum perflatu undiq; lustretur. Et cui fumi, pulueres, & nebulæ admistæ non sint. Et qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa σάρδεις, & Hierapolin, aliubiq; in multis terrarum locis uisitur. Nec qui ex cloacis, quæ urbem, aut numerosum exercitum purgent, uitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarũ arborum putredine, aut fimo comquinatur. Nec qui ob stagnum, uel flumen uicinum nebulosus est. Nec qui editis undiq; montibus in cauo loco, siue ualle conclusus nullum recipit perflatum. Suffocans enim putrisq; est, similis ei, qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem

&

& perflatus defectum, plurimus aceruatur squalor ac situs. Proinde omni planè ætati noxius est, & uitandus, quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc ferè Galenus libro 1. capite 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione, ob generaliorem putrefactionem, inclusus conuenientior existit: unde per id tempus domi manere, fenestrasq; occludere oportet, ne qua pestilens aër ingrediatur. Quòd si cui tamen eas aperire placuerit, curandũ imprimis, ut sint uersus Orientem, aut Septentrionem constitutæ: idq; fiat à sole iam aliquot horis orto. Calor enim solis citius irrumpens caliginem atq; putredines aëris dißipat, omnemq; craßitudinem eius attenuat. Ad postremum uerò cauendum etiam, ne uel minimum quidem aër in qualitatibus suis tam actiuis quàm paßiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate, & siccitate, excedat. Si uerò talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliendum erit, ut qualem esse expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri possit, Galenus libro 9. method. medend. capite 14. & Auicenna 2.1. doc. 2. Sum. 1. cap. 6. 7. 8. & 9. copiosè admodum docent.

DE NIMIA VINI POTAtione, Cap. XV.

Si



SI nocturna tibi noceat potatio uini,
Hoc tu manè bibas iterum, & fuerit medicina.

Warestu truncken nechten spat/
Trunck frü herwider/ist mein rath.

Præceptum hoc loco de ijs traditur, qui manè ob pridianum uini potum ægrotant: nempe ut tum quoque ipsis paulum uini propinetur. Porrò largior uini inuitatio, quæ ultrà quàm satis est, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquam, sæpe sitim matutinam, aliquando uerò immodicam etiam corporis excalfactionem suscitare solet. Si quidem excalfactionum, maximus error est, id manè repetere: nam

nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoq; incendium restingueres. Si ebrietatem cum nausea quadam, nihil incommodauerit, si etiam paulum eius manè propinetur. Sic enim facilè uomitus elicietur, uentriculusq; à bile & pituita, cæterisq; prauis ac uitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitũ enim præstare iuuamentũ, ut stomachus à materieb. humoralibus euacuetur, autor est Auic. 4. 1. cap. 13. probatq; uomitũ bis fieri in mense continuis duobus diebus, ex autoritate Hippoc. in libro de diæta salubri, & in libro de insomnijs, nimirũ ut secũdus dies prioris uomitus reliquias extrudat. Idẽ 3. 1. doc. 2. ca. 8. non parũ emolumenti ex eo consecuturum adserit, si quis semel in mense inebrietur: quo uidelicet per ebrietatẽ uomitus excitetur, ut qui maximè ab ægritudinib. chronicis, hoc est, lõgis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses trac. 4. ad Soltanum Babyloniæ hanc sententiam ceu erroneam ijs conuellit uerbis: Nocet, inquiens, ebrietas omnis, & maximè aßidua. Errauit ergo qui esse putauit utilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Guilielmo Placentino libro 1. cap. 8. de curatione morborum, & à Gordonio particul. 2. Lilij, cap. 21. & à Valesco lib. 1. Philonij cap. 8. redarguitur, ut quibus præseruari, quàm curari melius esse uideatur. De uomitu plura

plura infrà cap. 85. Si quis ex nocturna uini potatione, propterea quòd bibere illud non consueuerit, oblæditur, huic & manè, quo adsuescat, idem propinandũ est: sic enim fiet, ut ex uini sumptione minorem læsionem sentiat. Nam à consueto, ut est apud Hippocratem lib. 2. aphor. 50. minor fit læsio. Si uerò nocturnam uini potationem manè sitis excipiat, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione uini, sed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab aßidua & quotidiana ebrietate summoperè omnibus, tam firmum, quàm imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum esse. Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum 3. 1. doc. 2. cap. 8. Auicenna testatur, sex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò nanq; iecoris εὐεξίαν, hoc est, bonum habitum dissoluit. Vinum enim immoderatius sumptum calorem eius naturalem uel obtundit, uel resoluit, atq; debilitat, adeò ut facultatem amittat sanguificam, & aquosas humiditates ὑδρωπα efficientes pro sanguine generet. Vel hepar ipsum unà cum humoribus eius adurit: quam sanè rem magna ex parte sequi solet, uel ἐλεφαντίασις, quæ est Arabum lepra, uel mania. Deinde aßidua fumorum è uino sublatione bonam etiam cerebri constitutionem destruit: Calidum quidem phrenitidi, aut maniæ, frigidum uerò epilepsiæ, lethargo, apoplexiæ, aut

Ebrietatis incommoda.

caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam uini perpotationem sequitur: atque inde sanè accidit ut bibacibus & frequenter inebriari solitis caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur, idq; non tantùm in senio, cuius maximè proprium hoc uitium est, sed in cruda quoq; uiridiq; senecta, & quandoque etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis uitia, nempe conuulsionem, ac paralysin adducit. Vbi enim immoderatius sumitur uinum, ut quod calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere solet. Talis siquidem natura promptè omnia subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur copia uinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. libro quinto aphorismor. teste. Vinum etiam frequenter in uentriculo acescit, unde non minimum læduntur nerui. Ex defectu præterea concoctionis uinum sæpe conuertitur uel in crudas atque aquosas humiditates, quibus laxati nerui resoluuntur, uel in frigidos, crassos, & glutinosos succos, quibus ijdem obstructi aut distenduntur, aut contrahuntur. Quinto, Apoplexiam procreat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, lentoq; humore, quem temporis tractu generat, adeò principalissimos cerebri uentriculos una

atim et cumulatim replet, ut subitò omnes corporis particulæ motu simul ac sensu destituantur. Sexto uerò repentinam sæpe mortem adfert: locis enim spirationis uini, uel inde generatarum humiditatum multitudine uehementer coarctatis atque impeditis, ebrius stertendo & dormiendo suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro tertio de temperamentis, in eum scribens modum confirmat: Vinum, inquit, non semper animal calfacit, æquè ut nec oleum flammam accendit, tametsi aptißimum est ignis nutrimentum. Imò si imbecillæ & exiguæ flammæ confertim multum oleum infundas, suffocabis eam, prorsusq; extingues potius, quàm augebis. Sic igitur & uinum, ubi plus bibitur, quàm ut uinci poßit, tantum abest ut animal calfaciat, ut etiam frigidiora uitia gignat, quippe apoplexia, & paraplegia, & quæ Græcè Caros, & comata uocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum uini potum comitantur: quorum unumquodque frigidum est uitium. Hæc ille. Quanquã uerò à nobis hactenus dicta mala uino immoderatius sumpto accepta ferenda sunt, non parum tamen conferre existimandũ est, si modicè bibatur. Auicenna loco suprà citato quinq; eius recenset commoda. Primo nanq; calore & subtilitate substantiæ, tum cõuenienti quoq; & occulta pro-

prietate facilem efficit ciborum, quibus permiscetur, in omnia membra distributionem. Vnde elegantißimè ab Hippocrate in libro de alimento ὄχημα τῆς τροφῆς, hoc est, alimenti uehiculum nuncupatur. Idq; meritò sanè: neq; enim ex uentriculo in uenas, quæ sunt in hepate multæ & angustæ, succus facilè transmitti posset, nisi aliquis ei tenuis & aquosus humor, tanquam uehiculum, permisceretur. Deinde eadem etiã ratione phlegma incîdit atq; resoluit, meatuum obstructiones aperit, adeoq; naturam ipsam ad excretionem incitat. Tertiò flauam bilem per urinam, sudorem, excrementa, & transpirationem insensibilem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοὴν Græci uocant, expellit: idq; intelligendum maximè de uino tenui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, uel abundè diluto. Potentia enim flauam bilem augent potius, quàm expellunt: quòd insita quadam ui in eam facilè commutentur, & hepar, ultra quàm satis est, calfaciant. Quartò atram bilem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os uentriculi nullo negocio deducit, eandemq; è corpore tandem unà cum fæcibus exigit. Quinetiam melancholiæ noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrarijs reprimit ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem, & auaritiam: uinum uerò lætitiam, audaciam,

ciam, magnanimitatem, & liberalitatem parit. Quintò medetur omnibus modis seu speciebus lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos, tantumq; non exolutos, abundè reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, neruis, chordis & iuncturis insidentes aut eximit, aut certè minuit. Ad hæc, in arefactiua laßitudine, re ita postulante, uelociter humectat, præsertim si dilutum fuerit. Præstat præterea & alia quàm plurima commoda. Galeno enim teste li.3. de temperamen. ca.3. omnium celerrimè nutrit: nam ut adsimiletur, mutationem desiderat minimam. Calorem & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, præq; omnibus alijs potibus concoctionem semicrudorum humorum in quauis corporis parte adiuuat, &, ut unico uerbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit uiriliorem: unde abstemij, si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effœminatiores.

DE MELIORE VINO. Cap. XVI.

GIgnit & humores melius uinum meliores.

Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi
pigrum.
Vinum sit clarumq́;, uetus, subtile,
maturum,
Ac bene dilutum, saliens moderami
ne sumptum.

Der beste wein dem leib wol nutzt/
Der schwartzfarb wein benimpt den lust.
Trinck mässig alten subtiln wein/
Gemischt/klar/springend sol er sein.

Hîc docetur imprimis, ex meliore uino meliores humores procreari: neq; id sanè immeritò. Nam quantò præstantior humorum materia fuerit, tantò ex ea etiam meliores humores gigni, rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri uini potu torpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cùm reliquis sit craßius, ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus etiam craßiores inde produci necesse est. Similem enim esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, ut locis suprà aliquoties citatis Galenus autor est. Iam uerò spiritus craßiores corpus grauant, & ad uoluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione Vini.

Primum, *ut sit clarum: hoc enim, utpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.*

Secundum, *ut sit uetus*: Nouum enim siue mustum (si cætera consentiant) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infrà cap. 26. Neq; ita tamen hoc intelligendum uenit, ut nobis admodum uetus eligendum uideatur. Tale enim iuxta Auicennæ sententiam 3. 1. doc. 2. cap. 8. inter medicamenta potius, quàm potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quàm alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eò quòd à fæcibus & uiriditate, quibus permistum & confusum fuit, iam repurgatũ, seq; ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinũ nanq; sicuti lib. 8. ca. 14. de simp. medic fac. à Galeno scribitur, ex secũdo est ordine excalfacientiũ: sed quod admodum uetus est, ex tertio: sicut mustũ, quod uocãt ex primo. Caliditati eius proportiõe respõdet siccitas. Vinum uetus.

Tertium, *ut sit subtile*: tale enim spiritus procreat multos atque subtiles: cùm è diuerso crassum crassos generet.

Quartum, *ut sit maturum, non austerum, siue stypticum*. Austerum nanq; uinum, quemadmodum comment. 8. lib. 3. de uic. rat. in mor. acu. Galenus attestatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per urinas expurgari est opus, lædit quoq; superiora omnia,

Sed tamen ipsa adstrictionis ratione omnino iuuamentum præstat ægritudinibus intestinorum. Verùm huiusmodi adstrictionem labefactat, exoluitq; si aqua temperatum fuerit.

Dilutum. Quintum, ut sit dilutum: Vinum enim cùm diluitur, hoc est, aqua temperatur, remittit fumositatem suam, atq; ob eam rem minus cùm caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de uino subtili potißimùm intelligendum uidetur, nempe crassum diluẽdo subtilius ac magis fumosum efficitur, atq; ob id citius inebriat. De eo igitur Auicennam intellexisse censendum est, 3.1.doc.2 capite 8. dum inquit: Mixtum uelocius inebriat.

Sextum, ut infundendo quasi subsiliat: & est una de boni uini conditionibus, de quibus ca. 10. dictum est.

Septimum, ut modicè sumatur: Vinũ enim modicè sumptum acuit ingenium. Excitat enim uini calor inueniendi uim, quæ torpet nonnunquam in ieiunis. Extat hæc sententia in lib. de disciplina scholarium, qui Seuerino Boëthio adscribitur, cap. 2. Vinum, inquit, modicè sumptum intellectui uidetur conferre acumen: non autem modicè sumptum rationem perturbat, intellectũ hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit.

Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona ualetudine eligendum esse uinum ætate medium,

medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore æquale, ita ut non acre sit, nec acutum, neq; dulce, nec fumosum, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus æquo imbecillũ, sed medium, natum in colle aperto meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato. Porrò circa uini usum pro ætatis ratione tres notandæ sunt regulæ. Prima, ne pueris detur uinum in potu: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quòd haustum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput est utile, nec suprà, quàm par est, humidos calidosq; fieri: quoniam eò iam caloris humorisq; peruenerunt, ut si paululum utramuis qualitatẽ auxeris, iam modum excesserint. Cùm autem sit omnis excessus fugiendus, maximè hunc fugere expedit, ex quo non corpori modò, uerumetiam animo damnum accedit. Galenus lib. 1. cap. 15. de sanita. tuenda. Secunda, ut seni detur, quamum citra dispendium ualetudinis ferre queat, hoc est quantum appetit genuina ac regulari appetentia. Quemadmodum enim ocreæ ueteres, aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora senum uino electo, quale est Bellouacense, reficiuntur ac reno-

Verg. 2. Georgic. Apertos Bacchus amat colles &c.

uantur. Senibus enim cùm exangues & frigidi sint, unum illud maximum commodum ex uino accedit, quòd ætatis frigiditatem ad symmetriam & mediocritatem caloris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & soporem, quo ferè destituuntur, reuocet: obstructiones item, quibus ijdem obnoxij sunt, tollat. Sanè uinum sicuti pueris alienißimum, ita senibus aptißimum est. Galenus libro 5. de sanita. tuenda capite 7. Tertia, ut iuuenibus non exhibeatur nisi temperatè. Nam, ut Galenus inquit libro 1. de sanitate tuenda, capite 15. neque iam adultis uinum, nisi modicè sumptum, existimandum est utile esse: quòd uidelicet & ad iram & ad libidinem præcipites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidamq; reddit. Cæterùm his ipsis ad bilis excrementa uel mitiganda, uel expellenda, est sanè non inutile: Corpus corroborat, & ingenium, ob subtilium & tenuium spirituum copiam, exacuit. Plura Plato libro secundo de legibus, Seneca libr. 2 cap. 20. de Ira, & Galenus in libro, Quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, cap. 10.

Vinum lac senum.

DE CEREVISIA. Cap. XVII.

NOn acidum sapiat ceruisia, sit bene clara.



Ex granis fit cocta bonis satis, ac ueterata.

Das Bier sei klar vnd alt von jorn/
Nicht saur/gekocht von gůtem korn.

Hîc quinq; traduntur notæ eligendæ ceruisiæ.

Prima, *ut non sit acida: hæc enim uentriculo inimica est. Acetum nanq;, quemadmodum comment. 39. libr. 3. de uict. rat. in morbis acut. Galenus docet, suapte natura neruos offendit, idq; sanè experimentum testatur, & demonstrat ratio. Nempe exangues sunt, & ideo frigidi facileq; ab ijs, quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: sed substantia aceti, quod tenuium est partium, in eorum mergitur profundum: atque in omnes ita irrumpit partes, ut ne minimum quidem ex*

cis illæsum maneat. Sic igitur acetum neruosas offendit partes. Ventriculus autem neruosus est. Ergo &c.

Secunda, ut sit clara: turbida enim impinguat quidem, sed urinarum meatus obstruit, atq; ob id calculosis plurimùm nocet, flatus gignit, difficilem atq; breuem spirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, ut sit cocta ex bonis, ac ualidis, & minimè corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, uel auena: quantò enim grana meliora fuerint, tantò & meliorem inde humorem gigni par est.

Quarta, ut sit bene ac perfectè cocta. Hæc enim melius concoquitur, & naturæ conuenientior existit. Malè uerò cocta, uentris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, ut sit uetus, & à fæcibus repurgata. Recens enim præterquam quòd iisdem malis, quibus malè cocta obnoxia est, stranguriam etiã facit. Plura infrà cap. 46.

DE VSV CERVISIAE. Cap. XVIII.

DE qua potetur, stomachus non inde grauetur.

Dem

Dem Bier dem maltz oder farb gebricht/
Das saur oder jung ist/trincke nicht/
Trincks doch nach not/vnd füll dein kragn
Nur daß nit werd beschwert dein magn.

Hic unicum de Ceruisiæ usu præceptum traditur: nempe ut modicè sumatur, neq; ea stomachus prægrauetur, uel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruisia quàm uino deterior est, & diutius perdurat, quòd craßior, concoctuq; difficilior sit, quàm uinum. Fumi nanq; craßiores inde ad caput eleuantur, quàm ex uino: quare tardius etiam discutiuntur. Ex quo sanè loco sequitur etiam, in principio prandij uel cœnæ potum à ceruisia utilius, quàm à uino inchoari. Ventriculus etenim ante cibi sumptionem uacuus & nutrimenti indigus è proximis haud dubiè uisceribus attraxit. Illa uerò, ut copiosè admodum lib. 3. de facul. nat cap. 13. Galenus docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est: quo fit, ut superfluitatibus iam atq; excrementis abundet. Quæ certè potißima causa est, cur in maxima fame Medici consulant, ut ante cibi sumptionem uomitus eliciatur: quo nimirum superfluitates illæ à uentriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum χυλῷ misceãtur. Si igitur in principio mensæ biberetur uinum, quo natura præcipuè delectatur, quodq; auidißimè ab ea, quæ uisceribus inest, trahendi

ui

Inebriari, uino, quam Ceruisia melius.

prandium et cena à Ceruisia inchoanda.

cui rapitur: superfluitates à uentriculo attractæ unà cum uino in omnia statim corporis membra non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atq; ob hoc fortaßis Ioannes Matthæus de Gradi. consilio 90. non in principio solùm mensæ, sed in maxima quoq; siti, & post quamlibet actionem fortẽ ac uehementem à uino abstinendum censet: quippe quod ita sumptum incoctum adhuc ac crudũ ad neruos facilè penetret, atq; inibi in acetum cõmutetur. Ceruisia uerò utpote craßior, & ad cõcoctionem pertinacior, non tam auidè rapitur: quare ab ea potus in principio prandij uel cœnæ utilius inchoatur. Ceruisia humores etiam orificio stomachi insidentes abluit, & sitim, quæ ex nimia uini potatione timetur, præterea et quamlibet aliam mendosam, coërcet ac reprimit.

QVAE VICTVS RATIO QVOlibet anni tempore sit utilis. Cap. XIX.

Temporibus ueris modicum prandere iuberis,
Sed calor æstatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas ne sint tibi luctus,
De mensa sume quantum uis, tempore Brumæ.

Im

Im Lentzen iß mit mässigkeit/
Im Sommer wirt dir schlemmen leid.
Des Herbstes frucht wünsch nicht vmsust/
Im Winter iss nach allem lust.

Hic pro singulis anni temporibus conueniens instituitur uictus ratio: Et primò quidem de Vere agitur. Verno siquidem tempore modicè prandendum est, id est, paulum cibo demendum, adijciendumq; potioni, Cornelio Celso lib. 1. cap. 3. & Auicenna 2. 1. doc. 2. ca. 6. testibus. Hyeme enim ob temporis gulositatem, exercitij paruitatem, et resolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeq; phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatē, siue ἀντιπερίστασιν, adunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit: Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata est. Si itaq; in Vere magna daretur cibi copia, natura impedita à prædictorum humorum concoctione diuerteretur: utpote humoribus, & magna ciborum copia plus æquo grauata: unde relicti in corpore humores crudi et incocti facilè in membrum aliquod decumbentes ægritudinem inducerent. Quare summoperè cauendū est, ut id tēporis cibo nonnihil dematur. Ciborū enim diminutio ab ægritudinibus ueris maximè præseruat, Auicēna ibidē teste. Et hoc quidē de adulto et extremo

tremo uere intelligendum. Nouum enim hyemi adsimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpori nanq; in humoribus temperato cibus iuxta caloris innati, atq; eius, quæ à corpore fit resolutionis, proportionem exhibendus est: ablata enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates lib. 1. apho. 15. Ventres hyeme & uere natura calidißimi sunt, & somni longißimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

Aestatis cibus.

Secundo, de æstate: nempe quòd immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem uirtus concoctrix tunc debilis existit: Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium causa est, propter extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extrà protenditur, atq; ita cõtingit dissolui ac dißipari eius substantiam: ob hoc igitur debilior redditur, quàm ut multum cibum conficere queat, Galen. comment. 15. libr. 1. apho. Vbi minimè tamen silentio prætereundum est, ob maximam humiditatum corporis tam substantialium, quàm nutrimentalium, quæ per æstatem fieri solet, difflationem, plurimum quidem ac craßius alimentum exhibendum esse, si uirtus cõcoctioni sufficeret. Verùm cùm uno eodemq; tem

pore

pore multum conficere non sufficiat, parum de eo ac sæpius exhibendum est. Id quod comment. 17. lib. 1. apho. Galenus ijs significauit uerbis: Aestiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniã & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & uires habeant imbecilles. Idem Cornelius Celsus lib. 1. cap. 3. sic scribens confirmat: Aestate ut sæpius cibo utendum, sic exiguo est. Quanquam uerò cibo nonnihil per æstatem demendum est, potioni tamen adijciendum uidetur. Maxima siquidem tum fit difflatio & exiccatio corporis, & calor humidum longè exuperat, unde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaq; frigidisq; cibis, ac potione tum multa, tum diluta utendum. Vinũ uerò purum ac uinosum, ut quod facilè inflammetur, & uiolento æstu uehementem calorem incendat, uitandum.

Tertio, de Autumno: ut scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum uuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur, uel parcè saltem de ipsis assumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum & putrefactioni accommodum generant, idq; maximè in uentriculo impuro & corporibus κακοχύμοις, qualia per autumnũ sæpius occurrunt: quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cuiusmodi habentur impri-

nis uariolæ, morbilli, et pestilentes. Quod palàm etiam Paulus Aegineta libro 1. capite 53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxium est, ut quæ non copia tantùm obsint, uerumetiam uitiosos procreent humores & inflationes. Etenim præstantissima, nempe ficus & uuæ, flatus pariunt corrumpuntq; cibos, nisi ante alios præsumantur: ita uerò neq; inflant, neque corrumpunt. Cæterùm quò exactior uictus ratio per autumnum habeatur, unicè hoc omnibus, qui sanitatis tuendæ curam susceperint, cauendum est, quemadmodum libro 4. ad Almans. capite 26. Rhazes præcipit, ne famem uel sitim patiantur, uel cibo una hora repleantur, uel aqua. Vinum autem bibendum est paulò liberius, non tamen immodicè, ceu in æstate, dilutũ: nempe ut corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum est, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat. Minus etiam eius quàm per æstatem sumendum est. Siquidē natura tunc imbecillior existit, quàm ut magnam uini copiam cōcoquere queat. Sunt apud Galenum in libro de cibis boni & mali succi, cap. 3. pulcherrima quædam ac utilissima de horæis fructibus præcepta, quem sanè locum, quia ualde eruditus est, hic integrum subijcere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectonic, astronomiæ, arithmeticæ, logistices studijs pluri-

plurimum ualuit: maximeq; omnibus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiam, bonitatem, ut quiuis ex philosophis, admirationi fuit. Is cũ puer ipse adhuc essem, eam mihi uictus rationem instituit, ut nullis per id tempus obnoxius morbis uixerim. Vbi uerò adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus conceßit, ego uerò doctrinæ studijs ardentius quàm cæteri condiscipuli die noctuq; operam dabam. Sed cùm per totum id tempus, quod ὀπώραν uocant, horæis, hoc est, temporarijs uel fugacibus fructibus unà cum æqualibus meis uberius usus essem, adueniente autumno, acuto morbo correptus sum, ut uenamq; incidere opus fuit. Cumq; ergo in urbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit, eiusq; generis uictus admonuit, quo eodem suadente, usus antea fueram, utq; ab illo in posterum minimè discederem, uitaremq; sodalium incontinentium consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamq; adhibuit, ut sobriè uiuerem, atq; horæos fructus cum moderatione gustarem. Atq; ita in eo anno qui erat ætatis meæ undeuicesimus, incolumis uixi. Sed cùm altero deinde anno pater exceßisset è uita, ipseq; unà cum eiusdem ætatis amicis oporæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, ut tunc quoq; sanguinis mißione opus esset. Deinde uerò uel sin

gulis annis, uel alternis nonnunquam, ad octauũ usq; & uicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumq; tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo transuerso annexum est, abscessu corriperetur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficubus uuisq; omnino maturis, quas neq; intemperanter, ut antea, sed cum moderatione sumebam. Quam sanè uictus rationem, cùm quidam ex sodalib. natu me duobus annis maior comprobaret, curam ambo adhibuimus, ut exerceremur, cruditatesq; omnino uitaremus, ob idq; ad hanc usq; diem multos iam annos incolumes uiximus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante exercitatione usi sunt, moderateq; cibum sumpserunt, rectè omnes semper ualuerunt, sed alij quidem à quinto iam & uicesimo, alij ab aliquanto paucioribus annis, ut cuiq; scilicet persuasum fuit, horæos fructus, cibosq; alios mali succi uitari oportere. Hæc ille.

Hyemis cibi parci.

Quarto, de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auicenna 2.1.doc.2.cap.6.teste, quantum uolumus, hoc est, plus quàm cæteris temporibus edendum est. Quod Galeni etiam testimonio confirmatur, qui commen.17.lib.1.apho.in eum scribit modum: Hyberno tempore multa quidem danda sunt propter robur uirium, sed rarò, quia non ualde multa indigent adiectione laborantes,

ut

ut quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia unitus, tũ quia corroboratus διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id est, iuxtapositionem sui contrarij, nempe äëris frigidi corpora ambientis. De qua plura Aristoteles lib. 1. cap. 12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc ueritatem habet in robustis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intensum hyemis frigus non modò non corroborat calorem innatum, sed magis debilitat. Quòd uerò hyberno tẽpore calor plurimus sit, innuit Hippoc. apho. 15. lib. 1. Ventres hyeme & uere natura calidißimi sunt, & somni longißimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & craßiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eò quòd calor intensior sit. Vino autẽ utendum est tum meraciore, tum rubicundiore. Quanquam uerò in hyeme ob robur caloris innati & fortitudinem uirtutis concoctricis, cibi craßiores ac densiores conueniunt, quia tamen tunc temporis ob phlegmatis abundantiam corpora facilimè replentur & obstruuntur, & parua fit à continente resolutio: tutius est uti cibis inter solidum & rarum medijs: qualis est caro hœdina, uitulina, ueruecina, luciorum, percarum & cancrorum: Craßioribus uerò, ut bouina, ceruina,

na, porcina, concharum, ostreorum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione utendum: adhibitis semper rebus apertiuis & diureticis, nimirum petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Cæterùm circa uictus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum uenit: Quòd autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme uerò eis uti, quemadmodũ sanè æstate humectantib. & refrigerantibus: Vere aũt, quòd medij sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum libro 1. cap. 25. de aliment. facult. Galenus attestatur.

DE PRAVO POTV CORrigendo. Cap. XX.

Saluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta,
Adde rosæ florem, minuuntq; potenter amorem.

Salb vnd Rauten/macht sichern tranck/
Die Roß darbei die lieb bezwang.

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

Saluia. Primum, Saluia: cuius folia potibus immersa

sa uitia eorum proprietate quadam tollunt. Peculiarem præterea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos: ijs uerò roboratis, malis fumis ex prauo potu procedentibus melius resistitur.

Secundum, Ruta: Huius nanq; folia integra ac citra contritionem ullam potioni imposita, auxiliarem uim contra perniciem eius præstant. Etenim caliditate & proprietate sua potus uitia emendant. De ruta, quomodo aduersus uenena conferat, satis dictum est suprà cap. 13. Additur in posteriore uersu, quòd flos rosæ superioribus adiunctus, non modò dictam earum uim augeat, sed Veneris insuper appetitum cohibeat atque tollat. Quod sanè de rosis potißimùm intelligendum est, quæ puniceo colore rubent: hæ nanq; fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent. Ruta.

DE NAUSEA MARINA.
Cap. XXI.

NAusea non poterit hæc quem uexare, marinam
Undam cum uino mixtam qui sumpserit antè.

Das Meer dir keinen grawen bringt/
So dus vor trinckst mit wein gemengt.

Cùm plerisq; necessitas incidat nauigio per mare proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas & uomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primùm iam nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nempe si diuites illi fuerint, ut per dies aliquot, antequam nauem conscendant, uinum suum aqua marina temperent: sin pauperes, aquam marinam absq; mistione bibant. Sic enim fiet, ut nauseas citra ullum negociū euitent. Nam uinum & præcipuè aquosum, quod Paulo Aeginetæ οἰνάριον Græcè dicitur, stomacho uomitionibus turbato maximè conuenit. Aqua uerò marina salsa & adstrictoria sua ui os uentriculi claudens uomitiones præcidit atque impedit. Porrò uomitionibus primùm iam oborientibus, nec facilè, nec utiliter resistitur: ut quæ omnino magna ex parte præsidio esse soleant cōtra magnas et uehementes ægritudines, nimirum elephantiasin, aquam inter cutem, apoplexiam, & stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non solùm præseruant, sed easdem etiam iam obortas uel curant, uel certè leuant. At si diutius crebriusq; urgeant, adeò ut nauigantes uehementer debilitentur, comestione stypticorum & acidorum fructuum, cuiusmodi sunt mala cydonia, mala Matiana (hoc est, ut interpretatur Iacobus Syluius, poma syluestria, ut uerò Ianus Cornarius, poma Arantia) & nostra orbicu-

orbicularia poma, quæ Epiroticis malis respondere putamur, uulgo Capenduta, siue pommes de Capendus Gallicè uocantur, & punica siue granata acida, restringendæ sunt. Hæc enim os uentriculi corroborant, & humorem sursum repentem deorsum reuellunt, ac infernè per uentrem euacuant, fluentemq; stomachum sistunt. Quin et ipse stomachus ab hisce roboratus fructibus humores ad se undarum exagitatione confluentes reprimit. Apij quoq; semen torrefactum ac in uino potum, confert. Absinthium quoque tam in cibo, quàm in potu sumptum nauseas tollit. Panis item assatus, si ex uino aquoso et odoro maceratus ingeratur, prodest. In summa, tota uictus ratio tum ex acidis & uentriculum roborantibus, tum uapores etiam siue fumos ad caput ascendere prohibentibus, constituenda est: In quorum numero & lenticulæ cumprimis in aceto, uel succo uuæ acerbæ incoctæ, reponendæ sunt. Plura Paulus Aegeneta lib. 1. cap. 56. & Auicenna 3. 1. doc. 5. cap. 8.

Vapores stomachi prohibētia.

DE GENERALI CONDImento. Cap. XXII.

Saluia, sal, uinum, piper, allia, petroselinum,
Ex his fac sallam, ne sit commixtio falsa.

Pfeffer/knoblauch/salbey vnd saltz/
Wein/petersilg machen ein salß.

Communes recensentur hoc loco materiæ, ex quibus in mensa ἐμβάμματα, hoc est, intinctus, condimenta, siue salsamenta ex tempore parare possint, si specialia defuerint. Sunt autem eæ numero sex. Et prima quidem Saluia est: Ex hac enim fit condimentum in assatione siue coctura anserum & porcellorum. Hi nanq; saluia persæpe farciri solent antequam assentur: ut nimirum superfluis ac glutinosis ipsorum humiditatibus resolutis atq; dissipatis, saluiæ penitus sibi cũ odorem, tum saporem induant. Saluia tamen post assationem reijcienda et non comedenda est: Quinetiam ruricolæ & plebei homines condimentum ex saluia conficiunt, quo in anserum esu utuntur. Allium enim cum saluia contundunt, ut acrimoniam deponat, & uino commiscent. Secunda, Sal: de quo infrà cap. 52. Tertia, uinum: Quod sanè extemporale diuitum, uel nobilium condimentum est. Nam in sinapij, aut ueriuti defectu, uinum cum sale temperatum pro salsamento ingerunt. Porrò ueriutum (ut hoc obiter etiam hic explicetur) Gallicum uocabulum est, idem significans quod ὀμφάκιον quod est succus acerbæ uuæ, nondum maturescentis. Italicè Agresto, Officinis Agresta, Gallicè Veriust, & hinc facta Latina nominis terminatione, Veriutũ. Quarta, Piper:

Salsamẽta uaria.

Sal cum uino.

Piper: Estq́; rusticorum & agrestium hominum salsamentum: quippe quibus fabæ atq; pisa pipere condita in quotidiano sint usu. Quinetiam ex pane tosto cum ceruisia, siue uino, ius nigrum pipere conditum pultis instar conficitur, quod ob id uulgato iam ferè ubiq; nomine piper etiam appellatur. Hoc super carnes aut pisces effusum in delitijs habetur. Quinta, Allium: hinc quoq; salsamentum rustici conficiunt, quod cum omnibus propè cibis suis, siue aßi illi fuerint, siue elixi, siue dulces, siue salsi, imò uerò & cum induratis ouis esitant. Allium nanq; tritum cum molli caseo ac lacte commiscent, atq; epulis deinde apponunt. Sexta, Petroselinum: Siquidem ex folijs eius contusis, cumq́; ueriuto uel uino albo commistis, fit salsa uiridis, quæ cum aßis ferè manditur. Cæterùm silentio minimè prætereundum hoc loco, quòd pro ratione temporum sibi inuicem succedentium, tum cibariorum etiam, quibus cum apponuntur, salsamenta uariari conueniat. Calidis siquidem temporibus frigida, aut minima certè caliditate participantia: econtrariò uerò frigidis calida conferunt. Salsamentorum igitur statuenda materia est, in æstate omphacium, turiones uitis, acetũ, succus malorũ limoniorum, uel citrãgulorũ, uel punicorũ, siue granatorũ, cũ saccharo, stillatitio rosarum liquore, qui ῥοδόσταγμα Græcè dicitur, et amygdalis. Quibus tamẽ interdum

Piper.

Allium.

Petroselinum.

dum serpylli nonnihil ac petroselini ad frigiditatis commoderationem addi potest. Temporibus frigidis aptißima constituetur salsamentorũ materia, sinapi, eruca, zingiber, piper, cinnamomũ, caryophyllon, allium, saluia, serpyllum, mentha, petroselinum, iuscula carnium, uinum, & acetũ, idq́; non acre nimis, sed uini naturæ propinquũ. Temperatis autem temporibus inter caliditatem & frigiditatem media magis congruet. Porrò quod ad cibaria ipsa attinet, alia alijs, quemadmodum sanè coqui non ignorant, egent condimentis. Carni nanq; ueruecinæ similiter & uitulinæ, atq; capreolinæ, salsa uiridis apponi solet, in æstate quidem ex aceto, & omphacio, cum paucis speciebus, nempe cũ petroselino, zingibere albo, omphacio, & pane tosto, eoq́; in aceto uel agresta macerato, sine allij admistione: In hyeme uerò eadem, sed cum largiore specierũ copia, pauco allio, optimo uino, & pauca agresta, apponitur. Nonnunquam uerò sinapium & eruca sufficiunt. Carnibus bouinis elixatis perquàm utile pro condimento est, duntaxat ad usus eorum qui rectè ualent, iusculum nigrũ ex pane tosto, cumq́; iure carnium, pauco omphacio, & pipere coctũ, quod piperis etiam nomine appellari diximus.
Hoc idem & pro suillis non inutile hyberno tempore fuerit. Nihil porrò uetat in principio refectionis per æstatem carnes suillas etiam frigidas

cum

cum aceto ac petroselino mandi. Quòd si tamen eædem carnes, nempe bouina atq; suilla, pastillatæ fuerint, hyeme quidem cæpe atq; allium cum exiguo specierum dulcium pondere: æstate uerò ὀμφάκιον sine cæpis, aut paruulas cæpas, sed minuta planè copia, assumere alienum non est. Sin uerò ex carnibus subtilioribus pastillatura constiterit, repudiato per æstatem cæparum usu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo specierum dulcium puluere apponendum est. Ouum etiam conquassatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme uerò uinum in omphacij locum sufficere, adeoq; species augere operæprecium erit. Cuniculorum & pullorum assaturæ conuenit cõdimentum ex cinnamomo & mica panis, æstate quidem cum omphacio, sed hyeme cum uino. Suillæ carni assatæ per hyemem conueniet liquor, qui inde assando destillauerit, cum cæpis contusis & optimo uino temperatus: per æstatem uerò salsa uiridis, cuius suprà mentionem fecimus, ex usu magis erit. Phasianorum, perdicum, & turturum assaturæ præter salem aliud non requirunt condimentum. Caponibus uerò & gallinis elixatis non inutile condimentum est per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco specierum dulcium puluere, & maximè quidem si saluia, hyssopus ac petroselinum iuri simul incocta fuerint: æstate ius ipsum per se cum momento

croci

croci & succo turionum uitis sufficit. Cæterùm pro caponum & gallinarum pinguium pastillatarum condimento, præter exiguam specierum dulcium copiam nihil penitus apponendum est, idq; in fine tantùm, per æstatem quidem cum omphacio, per hyemem uerò cum optimo uino. Pisces uerò tantò calidioribus atque acrioribus opus habent condimentis, quantò craßiore magisq; excrementitia carne & humidiore natura constiterint, concoctuq; pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoq; habenda est ratio. Plura Magninus de conseruanda sanitate, parti 3. cap. 20. & 21.

DE VTILITATE LOTIONIS manuum. Cap. XXIII.

Lotio post mensam tibi confert munera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore uis sanus, ablue sæpe manus.

Wäsch dein händ/vnderlaß es nicht/
Du reinigst dich/vnd scherpffst dein gsicht.

Duæ hic referuntur commoditates ex lotione manuum à sumpto cibo. Primò nanq; manus ipsas puras atq; mundas efficit: Deinde uerò lumina etiam reddit acuta, id est, uisus aciem exci-

ſtat. Et hoc quidem non per ſe, ſed ex accidenti. Manus enim inſtrumenta ſunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atq; mundas eſſe conuenit. Sed de hoc abundè ſuprà cap. 2.

DE PANE. CAP. XXIIII.



PAnis non calidus, nec ſit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq́;, oculatus, ſit bene coctus,
Et ſalſus modicè, ex granis ualidis electus.
Ne comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.
Et panis ſalſus, fermentatus, bene coctus.
Purus ſit ſanus, nō talis ſit tibi uanus.

Dein

Dein brot sei weder warm noch alt/
Gefeurt vnd leicht/nicht one saltz/
Von gůtem gtreyd gebachen wol/
Die rind macht dich schwartz gblůtes vol.

Duo circa panis electionem cauenda esse, hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem maximè existit recentior, & primùm iam è furno extractus. Nam cùm lentorem quendam adhuc retineat, uehementer inflet, uisceraq́; obstruat, necesse est: eoq́; ad sanitatem inutilis habetur. Quod 2. Cano. tract. 2. cap. 572. in eum propè modum scribens Auicenna innuere etiam uoluit. Non comedatur calidus, sicut est, quando uidelicet è furno extrahitur: huius enim, quemadmodum & reliquorũ similium usus, propterea quòd inflet, & immodicè uiscera obsepiat atq; obstruat, naturæ aduersus infensusq; est. Hic idem, ut libro 2. de uic. ratione in morb. acu. apho. 34. Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Auicenna cõfirmat, manifesta caliditate et recenti fuligine sitim facit, celeriterq́; uaporosa humiditate satiat, sed suprà suspenditur, & tardè descendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circuncisis) facilius concoquitur: est enim humidior: Idq́; duobus potißimùm modis cognoscitur. Primùm ex pueris, ferè enim ij maximè eo delectantur, utpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si uetus est siccißimus, qui

recentißi-

recentißimus est, eum humidißimum esse oportet. Qui quidem & si uictus salubris rationi ut alimentum minus congruit, odoratu tamen præstantißimus habetur. Valenti nanq; ac suaueolenti uino imbutus & naribus admotus, cor ipsum mirum in modum recreat ac roborat, atq; hac sane ratione syncope correptis utilißime adhibetur. Imò uerò & solo eius olfactu uitam prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum esse, Diogenes Laërtius libro 9. in eius uita ijs testatur uerbis: Cùm iam ex senio deficeret, & propinquus uideretur morti, mœrentem sororem, quòd ille in celebritate Cereris moriturus, ipsa deæ uota exoluere nequiret, bono animo esse iußit, panesq; calidos sibi quotidie afferre, eos igitur naribus cùm admouisset, uiuum se, dum ea celebritas transiret, seruauit. Vbi uerò dies illi transierunt, tres autem erant, quietißimè ac minimo dolore conclusit uitam 109. ætatis anno. Extat super hac re Græcū eiusdem Laërtij epigramma tale:

Panis odor.

Καὶ τίς ἔφυ σοφὸς ὧδε, τίς ἔργον ἔρεξε τοσοῦτον,
ὅσον ὁ παντοδαὴς μήνυσε Δημόκριτος;
ὃς θάνατον παρέοντα, τρί' ἤματα δώμασιν ἔσχεν
καὶ θερμοῖς ἄρτων ἄσθμασιν ἐξένισεν.

Id est:

Quisnam tam sapiens uisus, qui tale patrârit
Vnquam, quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præsentia fata dies, &
Illa recèns cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia 155. et Manardus lib. 18. epist. 6. Secundum, ne uetustate induratus, siue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quòd nimiũ exiccet, melancholicumq; succũ generet, pro alimento nõ conuenit.

Panis electio. Secundo loco quinq; enumerantur panis electi conditiones. Prima, ut sit bene fermentatus: Siquidem concoctu inter panes, ut lib. 1. de alim. facult. cap. 9. Galenus attestatur, sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrimè subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Porrò qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodus. Qui uerò parum habet fermenti, hic, iuxta Auicennæ sententiam, ubertim quidem nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur, qui eo utitur, promptè læditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, ut sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum ponderis magna mole nobis præstans: Hinc enim uiscositatem omnem sublatam esse perspicuum est. Parum tamẽ si Auicennæ credimus, alit, uentrem excrementis implet, & facilè per intestina descendit, quemadmodum

modum ille quoque, qui, quòd ex farina à furfure non separata, & furfure à pura farina non separato fiat, αὐτόπυρος siue συγκομιστὸς à Græcis, à Galeno uerò πιτυρίας, id est, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cùm nonnihil facultatis habeat abstersoriæ, meritò intestinis irritatis uelox fit eius deiectio. Iis autem contrarij quidem sunt panes purißimi, plurimum ponderis exigua mole habentes, omnium uerò panum tardißimè deijciuntur. Tertia, ut plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido bellè percoctus: malè nanque coctus cùm ægrè conficitur, tum uentriculum etiam grauat. Quod Auicennæ etiam testimonio confirmatur, qui loco citato ita ferè inquit: Panis qui non probè percoquitur, plurimum quidem nutrit, sed si quis priuatus, & ab exercitatione alienus, eo uti uoluerit, celerrimè in obstructionis periculum incurret. Huius etiam generis est in patella coctus. Nam partes ipsius intimæ minus bellè elaborantur. Sed de hac conditione abundè suprà capite 9. in Tritico dictum est. Quarta, ut mediocri sit sale conditus: dulcior enim obstruit, salsior exiccat, qui uerò in utriusque excessus medio consistit, si ipsi cætera omnia antè pariter adfuerint, optimum præbet alimentum. Modus uerò salis gustu iudicandus est: qui nanq; in longiori huius mistura

offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere praestiterit. Quinta, ut ex optimis granis, laudatissimo nimirum tritico sit confectus: de quo satis superq; dictum est cap. 9. Tertio demum loco praecipitur, ut ab esu crustae panis, propterea quòd choleram adustam atq; succos melancholicos generet, abstineamus: quatenus enim ipsa adusta & sicca est, succum etiam inde genitum adustum & siccum esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hippocrat. lib. de uict. rat. in morb. acut. commem. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationem ambusta, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt inhabilia, cholerámq; pariunt propter eam, quae his accidit, acrimoniam. Meritò igitur nobiles, qui natura biliosi sunt, utranq; sibi crustam, tam superiorem, quàm inferiorem auferri à pane curant: quos praecellentes Ecclesiarum proceres, atq; delicatiores obsonatricis speculationis magistri imitantur.

Crusta panis.

Deligenda itaq; è pane medulla est: quippe quae melius, firmius, atq; uelocius, quàm crusta, praestet alimentum. Iis tamen qui sani adhuc sunt, sed uentriculum habent humidiorem, quiq; extenuari cupiunt, crusta nonnunquam post alios cibos uesci conceditur: ut quae praesumptos cibos deorsum subducat, & os uentriculi roboret. Vltimi duo

duo uersus optimi ac saluberrimi panis quinq; notas continent: nempe ut sit probè salitus & fermentatus, ut bene percoctus, ut purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis, & ualidis, ac bona messe collectis, quæ imbrium multitudine uitiata non sint. Quod Auicenna loco citato ijs ferè uerbis innuere etiam uoluit: Oportet, inquiens, ut panis sit mundus, salitus, bellè subactus, fermentatus, probè coctus, & hesternus, hoc est, post biduum non repositus. Minimè prætcrea silentio prætermittendum, quòd maior panis portio ex comparatione semper sumenda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores, quàm ad carnes & oua: rursus ad carnes maior, quàm ad oua: & ad mollia oua copiosior, quàm ad dura.

Additio.

Tritum in scholis Medicorum est dictum, Differtionem utiq; omnem esse incommodam. Verùm quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sanè desumptum est ex 3.1. doct. 2. cap. 7. Auicennæ, ubi inter reliqua sic fermè scribit: Panis impedimentum, ubi non percoquat uenter, maximum censeri debet. Carnis uerò non ita. In stomacho quippe residet diu, onere inprimis molesto, quòd si non concoctus satis, deniq; dilapsus fuerit, hepar præfarcit, ac meseraicas. Caro autẽ maiorem ducit cum humano corpore similitudinem, proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis, aut

meseraicarum præfartio leuior, ac curationi minus minusq; obsistens, imbibentibus membris longè procliuius ob cognationem quandam carnis succum, quàm panis. Hæc Cælius Rhodiginus libro 5. capite 36. lectio. antiqua. Sciendum præterea, quòd panis ex farina cribro succreta, & à furfure repurgata, maius ac purius præstet alimentum: furfuraceus uerò, id est, cui furfuris nonnihil commistum est, minimum quidem omnium nutriat, sed facilius, ceu antea etiam diximus, per aluum subeat. De Pane plura Galenus libro primo capite 9. & 10. de aliment. facult. & lib. 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

DE CARNE PORCINA. Cap. XXV.



EST porcina caro sine uino peior ouina,

Si tribuas uinum, fuerit cibus ac medicina.

Ein gůter schweinin brat mit wein/
Wirt dir ein kőstlich artznei sein.
Damit das schwein den schőps vberwind/
Schweinen gekrőß die besten sind.

Priore uersu carnis porcinæ instituitur cum ouilla comparatio: nempe quòd porcina absq; uino sumpta, quàm ouilla peior habeatur. Porrò quòd praua sit ouilla, Galenus lib. 3. de alimen. facult. cap. 1. ijs confirmat uerbis: Agni carnem habent humidißimã ac pituitosam: Ouium uerò excrementosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, quæ bonũ alioqui succum generat, peior esse, si absq; uino edatur, hoc loco asseritur. Idq; non aliam certè ob causam, nisi quòd & ipsa pituitosam habeat substantiam, quæ quidem uino corrigitur, & ad συμμετρίαν *perducitur. Altero deinde uersu innuitur, eandem cum uino sumptam, suprà quàm quòd ualentißimè nutrit, facultatem etiam habere ceu medicamenti, ut quæ humectando corpus inalteret. Id quod de porcellis aßis potißimùm atq; apris pulcherrimè apparatis intelligendũ est. Cæterùm carnes porcinæ, quæ sale cõdiuntur, ac sole deinde uel fumo exiccantur (quemadmodũ apud nos in annũ reponendæ, à rusticis ac plebeis hominib. apparãtur)*

ouillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cum uino, siue absq; uino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis hoc ipsum quod hic traditur, eo uidelicet, quo diximus, modo accipiendum est.

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Ilia siue omasa, id est, pinguiora porcorum intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc uersiculo conferuntur: quantumq; ad uictus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura multò cùm præstantiora, tum suauiora sunt, ut testis est cap. 11. lib. 3. de alim. fac. Galen. Neq; ullius etiam animalis intestinis libentius quàm eorum quæ sanguine referta, uel pinguia admodum sunt, uescimur. Eiusmodi autem porci cumprimis habentur. Iam uerò & sanguis suillus humidus est, & minus calidus, humano maximè temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cùm itaq; porcorum intestina sanguine plena sint, nec aliud animal ex brutis facilius tum saginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis eius libentius uescimur. De carne suilla abundè suprà cap. 7.

DE MVSTO.
Cap. XXVI.

Impedit



IMpedit urinam mustum, soluit citò uentrem,
Hepatis ἔμφραξιν, splenis generat lapidemq́ꝫ.

Der Most den harn verhindert sehr/
Den Maßdarm macht er loß vnd lehr.
Er thůt dem Miltz vnd Leber schadn/
Darzů dich mit dem stein beladn.

Quinq; referuntur hoc loco incommoda, quæ uini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Primum *quidem reddendæ urinæ impedimentum est, quod dupliciter sanè intelligendum est. Vel enim craßitudine, quam ex multa terrenæ fæcis admißione obtinuit, usq; eò hepar adeoq; renes ipsos obsepit atq; obstruit, ut urina penitus supprimatur: uel certè consuetum eius reddendæ* *Musti nocumenta.*

morem ac ordinem immutat: Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus, ac alijs quibusdam subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate præditæ sunt, atq; eam ob rem, ubi in uesicam descenderint, ipsam mordicant, urinamq; inordinatè ac præter morem consuetum profundere cogunt.

Secundum, facilis ac cita uentris solutio: uiscera enim nitrosa siue salsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat: idq; præstat, primò quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum etiam, quos progignit, multitudine, tertiò uerò propterea, quòd ad coquendũ sit difficile, ac stomachum grauet: citò deorsum subit, inferiorémque uentriculi meatum, qui Græcis πυλωρός, nobis autem Ianitor, & inferius os uentriculi, Barbaris portonarius appellatur, compressum, arctißimeq; coactum & contractum aperit. Quæ causa etiam, cur promptius aluum subducat, potior tamen ea est, quòd nitrosum quippiam ipsi insit, ac tergendi facultas.

Tertium, bonæ hepatis temperaturæ noxa: Hepar enim, quemadmodum 3.1.doct.2.cap.8. Auicenna confirmat, plurima fæcis commistione obstruit, flatuum multitudine debilitat, & dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines, diuersas nimirum hydropis species, generat.

Quar-

Quartum, Splenis ac cōstitutionis eiusdem offensio: Siquidē hoc uiscus æquè obstruitur musto atq; hepar, imò uerò et duro insuper tumore, quē σκίῤῥον Græci dicūt, haud rarò corripitur.

Quintum, calculi generatio, & potißimùm in renibus: qui colore ruber est, & friabilis. Hūc eam maximè ob causam mustum generare dicitur, quòd substantia constet craßiore, adeoq; craßitudine renes offerciat. Et hoc uerè quidem de musto dulcioris uini, cui nitrosæ ac mordicantes fæces admistæ non sunt, intelligitur. Nam cui eæ admistæ sunt, tantum abest à generatione calculi, ut nihil ei magis poßit esse contrarium: quippe quòd urinam uehementer moueat, ac prouocet. Eiusmodi uerò nonnulla ex Rhenensibus inuenias, quæ non modò arenulas secum per urinā agant, sed meiere etiam frequentius cogant. Frequens porrò mictio arenulas iam adhærescentes motu suo absterget & aufert. Quare &c. Plura infrà capite quadragesimoquinto.

DE AQVAE POTV. Cap. XXVII.

Potus aquę sumptus comedenti incommoda præstat,
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Trinckstu



Trinckstu wasser in deiñ kragen
Vber tisch/es kelt deiñ magen.

Aquæ potus noxius.

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi, hoc loco asseritur. Primò nanq; uẽtriculum infrigidat, & relaxat, maximeq; omnium cibi appetentiam deijcit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potißimùm, ut testis est lib. 7. method. meden. cap. 6. Galenus, ex frigiditate eius omnia, cuius culpa & in præcordijs diutißimè moratur, & fluctuationes excitat, & in flatum mutatur, & corrumpitur, & ita uentriculi resoluit robur, sic ut deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, uidelicet antequam cibus fuerit concoctus. Siquidem innatam cibi si bibatur,

tur,ita ut eos uentriculi corpus propter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3.1.doc.2.cap.7.his ferè uerbis Auicenna uoluit: Neq; post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum,uidelicet cibum,& uentriculi corpus,separationem faciat,& fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente etiam capite, nempe octauo,in hunc propè modum scribens attestatur: Cùm à comestione natura concoctioni studet, si tantum aquæ exhaustum prius fuerit, quantum commodæ ciborum permistioni sufficit, tum ea quæ succedit aquæ potio,inchoatam concoctionem turbat atq; impedit. Idem in Canticis sectio.2.apho.29.& 30. Aquæ potu in mensa utendum non est,nisi ratione adhærentiæ & tardioris descensus buccellæ. Aqua enim cum cibo sumenda non est. Quem locum Auerrhoës exponens inquit: Causa quidem huius est,quoniam aqua,quæ statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus à uentriculo incalescat,infrigidat, concoctionem impedit,& cruditatem parit. Eadem etiam causa est,cur ingestus cibus uentriculo innatet,neq; eidem adhæreat,nec uniatur,ut ipsum,sicuti par est,conterat. Actio nanq; uentriculi in sumptum cibum fit,conterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddam succedit, quale solet cùm multum aquæ in lebetem feruentem infundimus:nam tum caloris uis in elixando hebetatur.

tatur. Ita & in uentriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, ut disertè admodum docet Aristoteles libro 4. meteorolo. capite 3. & post eum Galenus libro 3. de facult. natural. capite 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descensum concedi potest, nempe ut per eam cibi promptius uentrem permeent, & ad inferiora descendant, idq; magis adhuc si sitis etiam molestans ad bibendum urgeat. Exigua enim frigidæ potio eo, quo diximus, modo sumpta uentriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit uerò, quia partes eius in unum cogit. Et hoc ex locis Auicennæ iam citatis satis liquet. Cæterùm notandum, quòd quamuis in depulsione sitis aquæ quàm uini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ ualetudini tuendæ sunt consideratis, uinum haud dubiè præferendum est. Nam dato ac concesso, quòd in sitis extinctione (quæ, ex Aristotelis & Galeni sententia, est appetitus frigidi simul & humidi, aut alterutrius) aqua in uniuersum sit melior, quia frigida & humida, naturaliter tamen in cibi permistione, & eiusdem ad omnes corporis partes delatione, uinum præstantius habetur. Siquidem facilius cùm propter substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiscetur. Quinetiam

natura eo magis delectatur, adeoq; citius attrahit & alijs cibis permiscet: idq; eo excellentius etiam, quòd hæc mistio per modum quendam fiat ebullitionis, quam uinum utiq;, cùm sit potestate calidum, adiuuat: aqua uerò ob innatam frigiditatem turbat atq; impedit. Et sic omnibus perspicuum sit, uinum in ciborum tum permistione, tum delatione aquæ præferendum esse: quippe substantiæ tenuitate & genuina caliditate promptè permeat & penetrat. Nam quæ calida simul & tenuia sunt, facilè penetrant: quo fit, ut uinum etiam, quàm aqua, magis ad omnes corporis partes deducat. Aquæ nihil inest potestate calidi, nihil substantiæ aëreæ, nihil igneæ: unde tardiuscula sit, & plurimum temporis moretur, adeoq; omnem cursum impediat necesse est. Adsignatur præterea & alia ratio, cur aqua uino in potu sit postponenda: nempe hæc, quòd aqua cùm per se neq; concoquat, neq; nutriat, alimenti tamen nutritionem uel maximè impediat. Atq; inde sanè cibi omnes, quãtò aqueæ naturæ magis participes sunt, tãtò minus nutriũt. Vinũ igitur cõmodius cũ cibo bibitur, quippe quòd nõ solùm nõ impediat nutritionẽ, sed multũ etiã iuuet: Maximè enim celerrimeq; tũ nutrit tũ instaurat, quemadmodũ suprà ca. 8. & 11. abundè ostendimus. Insuper & hoc notandũ, quòd aquæ potio, Auicẽna 3.1. doc. 2. cap. 8. teste, non inter edendũ modò, sed in alijs

quoq;

quoq; certis quibusdam uitæ studijs noxia existit. Et primò quidem, si ieiuno stomacho sumatur: tunc enim liberè ceu nullo retinaculo præpedita ad principaliora membra penetrans insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potissimùm in homine uerè ieiuno. Nam ebrio maximum quandoq; leuamen adfert, neq; ipse quicquam inde læsionis percipit, si ieiunus aquam bibat. Idq; eam maximè ob rem, quòd ieiunus ebrius non sit omnino ieiunus, aut stomacho uacuo, sed nonnullas etiam tum retinet hesternæ crapulæ reliquias: eas igitur, cùm nitrosa qualitate præditæ, ac ob id perquàm molestæ sint, aqua contemperans stomacho abstergit: quinetiam uapores ad caput tendentes deorsum reuellit, ac totum uentriculi habitum in pristinũ quodammodo statum reponit, corroboratq;, ita ut alimentum rursus appetat, contineat, & concoquat. Secundò, si ab exercitatione uehementiore, aut statim à coitu sumatur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonnihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò, si mox à balneo sumatur: idq; eis potissimùm qui uacuo uentre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorum laxata iam, & meatus immodicè aperti sunt: quare aqua, ut dictum est, liberè ac citra ullum obstaculum penetrans in summum

Aqua crapulæ confert.

uitæ

uitæ discrimen perducit. Hinc est quod Auicenna 6.4 tract.1. Sum.1. cap. 11. ita ferè scriptum reliquit: Ex aqua frigida, quæ ieiuno stomacho, aut illico post balneum, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὑδρώπισις timenda est. Quartò, si deprauatæ sitis, quæ ebrijs sæpe ac alijs quibusdam uentri ac gulæ seruientibus media nocte aut summo mane oboritur, depellendæ gratia sumatur. Frigidæ enim potu tum concoctio impeditur, tum resolutio ac dißipatio uini potentis, uel salsi aut biliosi humoris in ore uentriculi contenti, prohibetur. Quo fit, ut sitis æquè uehemens statim urgeat, & temporis spacio magis augeatur. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur: per hunc enim humores prædicti sitim excitantes concoquuntur & descendunt, ideoq; ut subinde cesset sitis necesse est. Quòd si uerò sitis uehementior fuerit, quàm ut frigidi aëris inspiratu, aut oris collutione sedari poßit, aquæ frigidæ potu restinguenda est: nam melius est concoctionem aliquantisper impediri, quàm multa siti uentriculum accendi, præsertim ex meraciore uino. Aqua igitur frigida ex uase strictii orificij, siue gracilis colli bibenda est, ut plurimum temporis moretur in orificio stomachi, ualentiusq; sitim mitiget: ac de ea sæpius etiam, sed paululum sumendum est, ne concoctio penitus excludatur. Quintò, generaliter ac communi ratione sanis

obest, si multum aquæ frigidæ bibant: Calorem enim innatum extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deijcit, & neruosis omnibus aduersatur partibus, ut testis est lib. 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudentißimè igitur monuisse uidetur, quisquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperatè frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquam, non per se quidem, sed ex accidente. Ventriculum nanque ac unà uillos eius in unum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA. Cap. XXVIII.

SVnt nutritiuæ multum carnes uitulinæ.

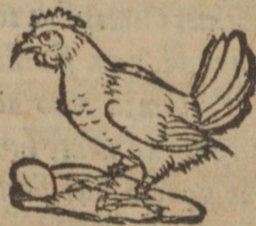
Kalbfleysch thůt füttern wol den leib/
Darzů die folgenden vögel schreib.

Laudibus hic efferuntur carnes uitulinæ, eò quòd alimentum corpori suggerant non mediocre: Et hoc satis ex Auicenna constat. Nam 3. 1. doc. 2. cap. 7. inter cætera præcipit, ut cibus Sanitatis tutelæ conueniens sit talis, quales sunt carnes, & propriè hœdorum, & uitulorum lactentium paruorum, & agnorum anniculorum: ut

quæ

quæ consimilis ferè sint naturæ, & facilè in sanguinem commutentur. Galenus quoq; lib. 3. cap. 1. de alim. facul. Carnes uituli lactentis, sex uel octo hebdomadarum, assatas, ut optimas tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum, commendat. Sed de his abundè dictum est suprà capite 7. Ideo non est cur hic plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS, Cap. XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba,
Quiscula, phasiades, merulæ, simul ortygometra,
Perdix, frigellusq́; ὦτις, tremulusq́;, amarellus.

Agitur hoc loco de præstantia alimenti, quod ab auium genere sumitur: enumerantur autem quatuordecim, sed ita quidē, ut inde et reliquarū iudicia facilè colligas.

Gallina. Primum, gallina est: quo nomine non solùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, sed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi ueniunt. Siquidem horum omnium caro (ut copiosè admodum differentia 68. Conciliator ex Haly, Auenzoari, Auerrhois, & Mesuæ sententia probat) alimenti est inter aues optimi: quia facilè in sanguinem uertitur, & parum excrementosa est. Caro autem gallinarum est melior quàm gallorum, nisi sint castrati. Nigrarum quoq;, & quæ nondum pepererunt, est melior & leuior, ut gallorum, qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cùm ipsius temperamenti, tum humorum æquandorum facultatem. Iis maximè conuenit, qui uitam in ocio ac quiete degunt, quiq; leuiori ingenio ac mente sunt. Colorem uiuidum comparat, uocem clarificat, genitali semini adijcit, & cerebri substantiam auget. Iusculum eorum optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coëuntium testes, deperditas in morbis uires mirificè restituunt: quam ob causam hecticis, & marasmo laborantibus, morborumq; diuturnitate macrefactis utiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & Venereas roborant uires. Decrepitorum autem præcipuè gallorũ caro nitrosa & salsa, cibo inepta, medicamentosa est iure suo maximè: potißimùm uerò gallorum ruforum, qui ad motũ sint alacres,

ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obesorum & macrorum medij, quoq; uetustiores, eò magis sunt medicamentosi. Plura Mesues lib. 2. de medicament. simp. purgant. distinct. 1. cap. 23 Simeon Sethi in Syntagmat. & Auicenna 2. Cano. cap. 296.

Secunda, Capo, siue Capus: hoc nomine semi marem gallum uocant, cùm fuerit castratus, sicuti à M. Varrone lib. 3. cap. 9. & Columella libr. 8. ca. 2. de re rustica traditur. Hic enim in cibis gratior est, utpote remoto Veneris usu pinguior atque salubrioris alimenti redditus. Quare cum uoluptate assumitur à uentriculo, ac facilius concoquitur. Capus.

Tertia, Turtur: huius quoq; caro cibis annumeranda est nulla omnino ex parte damnandis, qui neq; tenues, neq; crassi sunt, sed ueluti in συμμετρίᾳ, omnisq; excessus mediocritate consistũt. De ea Galenus cap. 7. lib. de attenuante diæta, in hunc scribit modum: Qui non exercetur, mandendæ ei erunt modicè non modò gallinæ, sed columbæ etiam, ac turtures, tametsi turtur temperamento est sicca, et potissimùm quæ in montibus degit, itaq; uesci quis poterit eis innoxiè: recens tamen non turtur modò non est mandenda, sed nec perdix, nec alia omnia, quæ carnem habent moderatè siccam, sed ubi unum diem ad minus suspenderis, ita demum mandas licet. Porrò palum Turtur.

bes, præterquàm quòd carnem habent columbis, & perdicibus, & turturibus duriorem, difficilē etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices uerò, ac turtures, neq; durißimas habēt carnes, neq; concoctu difficiles, neq; prauo succo uitiosas, sed & ipsarum durities, si mortuæ uno die asseruentur, facilè uincitur, fiuntq; friabiles omnino atq; inculpatæ. Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinemq; minimè uiscosum generant, & craßi ac tenuis medium. Proinde quibus salubris cibus curæ est, eos, ut arbitror, his uti conueniet. Hæc ille. Plura Galenus in libro de cibis boni & mali succi, cap. 5. & Rhazes apho. lib. 3. apho. 17.

Sturnus. Quarta, quorundam opinione Sturnus est, quem ψάρον Græci uocant: auis nigra, albis maculis distincta, magnitudine merulæ. Eius generi proprium cateruatim uolare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, sicuti ab Aristotele lib. 9. cap. 26. de historia animalium, & à Plinio lib. 10. cap. 24. traditur, Germanicè ein Sprăe oder Staar. Galenus lib. 6. cap. 16. de sanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas, & turdos, quæ quidem boni succi esse ab omnibus existimantur, sturnos etiam commemorat: cùm tamen à multis illaudabilis esse alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atq; uitiosum generent succū, & cicuta,

quæ

quæ uenenũ esse ab omnibus statuitur, uescantur, ut est apud Galenum lib. 1. cap. 2. & lib. 3. ca. 17. de simp. med. fac. Huic obiectioni Aloisius Mundella sic occurrendum putat: Nempe Galenum in 6 de sanit. tuen. in calculi renũ uitio sturnos tanquam tenuis alimẽti approbasse, itemq; palumbes & passerculos, qui in turribus nidificant, πυργίτας Græci uocant: Vel Sturnos non ita fortasse improbi succi esse, præsertim iuuenculos, ut uulgus putat: quædã nanq; sunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate existentia, boni sunt succi, ut uituli & hœdi: si uerò annosa fiant, praui. Hæc enim, ut ait Galenus lib. 3. de alim. fac. ca. 1. & concoctionis, & boni succi, & nutritionis laude carent. Multò autem magis Galeno credendũ est, quàm uulgo ita inconsultè aliquã generalem proferenti sententiam. Neq; etiam, quòd ueneno pascantur, ab horum esu abstinendum est. Nonnulla enim animalia sunt, quæ licet uenenis quandoque nutriantur, boni tamen sunt succi, quemadmodũ de sturnis iam commemoratis constat. His enim cicuta nutrimentũ est, homini medicamentũ. Siquidem sturnorũ natura cicutam in substantiam suã uertere potest, quod hominũ nõ potest. Sunt tamẽ quibus Starna hoc loco magis arrideat, ut per eã auis accipiatur grãdiuscula, magnitudine anseris, colore cinereo, cuius caro succi sit laudabilis, præsertim iuuenculæ. Atq; ita sanè Rhazes lib. 3.

ad Almanſorem cap. 10. intellexiſſe uidetur, ubi hanc reliquo auium generi præferens in eum propè modum ſcriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuiſsima, atq; his, qui attenuante uictus ratione delectantur, cõuenientiſsima inuenitur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine puſillæ perdicis intelligenda eſt. Sic Rabbi Moſes accepiſſe uidetur, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec ſtarnæ domino noſtro conuenire putandæ ſunt: quia uentrem conſtringunt. Sed hanc proprietatem alij perdicibus adſcribunt. Nam carnes earum, ſicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulò antè citato, aſſeritur, uentrẽ ſiſtunt. Quin etiam Baldachus quidam non contemnendus autor ſtarnas mirificè commendans tabula 15. de rebus non naturalibus, ita ferè ſcribit: Starnæ, phaſianorum, ac perdicum naturæ propinquæ ſunt, & ſecundum ordinem ſeſe in temperamento & ſubtilitate habent. Præſtantiſsimæ enim ſunt ſtarnæ, mox phaſiani, deinde perdices, ut quæ reliquis excellentius deſiccent. Docet præterea Ioannes Michaël Sauonarola, ab harum trium eſu abſtinendum eſſe tum ijs, qui quamlibet actionem fortem ac uehementem obeunt, tum ſanis etiam: ut ſi quãdo morbus aliquis inciderit, habeant quod ultra conſuetudinem ad edendum inuitet.

Columba Quinta, columba: auis uulgo nota, quæ cùm bilio, am admodũ habeat carnem, ſanguinem moderato

derato craßiorem & calidiorem necessariò gignit: atq; ob id febres nonnunquam facit. Quare in pastillis potius cum aceto, aut omphacio, & coriandro præparata, quàm assa mandenda est: ita nanq; exuperantia caliditatis eius ad συμμετρίαν commoderationemq; reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, semini genitali & sanguini adijcit: sed caput atq; oculos lædit. Quin etiam lepram, si frequentius usurpetur, generare fertur. Non minimum uerò reliquis pulli eius uolucres tum succi probitate, tum concoctionis facilitate præstant. Inuolucres enim calidam ac humidam habent carnem atq; excrementitiam, & maximè domestici. Ex columbis enim, ut Oribasius tradit libro 4. ad Eustathium cap. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt: & omnino agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoq; pulli sunt per Ver & Autumnum, quàm per Aestatem atq; Hyemem exclusi fotiq;. Porrò antiquæ & annosæ non solùm columbæ, uerùm & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessum, tum uerò & coctionis difficultatem uitandæ sunt. Plura Simeon Sethi in Syntag. Rhazes lib. 3. cap. 10. ad Alman. Auicenna lib. 2. Cano. cap. 133. & Auerrhoës lib. 5. collectan. cap. 32.

Sexta, Quiscula: uulgare nomen à sono fictum: neoterici Qualeam uocant: Latinis (ut Festus ait) dicta est Coturnix itidem à uoce, à qua Quiscula, Coturnix.

multis auibus nomina indita sunt, ὄρτυξ à Græcis appellatur, Germanicè ein Wachtel. Caro eius, iuxta Auerrhois sententiam, temperata est, ad caliditatem tamen paulò propensior, ac tenuis substantiæ, optimiq; succi: quare sanis, ac ijs, qui conualescunt, alimentum est ad bonam ualetudinem accommodatißimum. Verùm Psello, Isaaco, atq; alijs quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus Coturnix auis est, tum ad concoctionem, tum ad succi bonitatem inhabilis: ut quæ & ueratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur: unde Auicenna 2. Cano. cap. 154. ab eius usu suadet abstinendum: ueluti à tetanum & spasmum inducente. Vbi notandum tamen, Auicennam non ob id solùm coturnicis cibũ improbare, quòd elleboro nutriatur, sed etiam quòd talis facultas spasmũ ac tetanũ generandi, illius insit substantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caseo pastillatas edere cõsueuerunt. Potest etiam per coturnicem intelligi alia quædã auis perdice aliquantulũ maior, genis, rostro, & pedibus rubenti colore, reliqua uerò pennarum facie ad leucophæũ uergente, quæ Italorũ uulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarũ uolucrum genere, & in syluestribus, & frigidis locis, montibusq; uersatur & degit, neq; ab Italicis regionibus unquam recedit. Cuius auium speciei apud ueteres fuerit, nondum satis compertum habetur:

betur: ſed ex guſtu, & odoratu, & loci natura, in quo continuè commoratur, & ex ijs quibus paſcitur (nam illa grati admodum ſunt odoris) boni & laudabilis eſſe alimenti iudicanda eſt, & propterea in cibis meritò expetenda. Quo ſanè modo Rhazes etiam lib. 3. cap. 10. ad Alman. coturnicem accepiſſe uidetur, cùm ei ſecũdum poſt ſtarnam bonitatis locum tribuit. De utraq; coturnice cùm plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloiſius Mundella epiſt. 6.

Septima, Phaſianus: quem à Phaſide amne apud Colchos, ubi primùm cognitus eſt, ita nuncuparunt. Hæc eſt decantata omnium libris auis, quã primam ferè in menſis eſſe iudicant propter carnis bonitatem, à qua medicinæ profeſſores ueluti à ſcopo de tẽperamentis ciborũ iudicia auſpicantur: ſucci enim probitate & iucũditate longè cæteris antecellit, neq; ſolùm ad uictus ſalubris rationem, uerùm ad robur quoq; conciliandũ accõmodatiſſima eſt. Caro enim iuuenculi ac pinguis cõualeſcentibus & morborũ diuturnitate macre factis optimus cibus eſt. Sed ob nimiũ atq; immenſum precium principũ duntaxat menſis atq; magnatũ dicata eſt. Meminit Phaſiani Galenus li. 3. de alim. fac. ca. 18. ſic inquiens: Caro Phaſianorũ, quod ad cõcoctionẽ, et nutrimentũ attinet, gallinis eſt ſimilis, uoluptate tamẽ in edẽdo ſupat: & ſicciore cõſtat tẽperamento, ut qui in ſicciore degat Phaſianus.

aëre,

dere, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazen aph. li. 3. aph. 13.

Merula. Octaua, Merula: quæ quidem auis est nigro pennarum colore, rostro rutilo, et sturni magnitudine. Κόσσυφος à Græcis dicitur, Germanicè ein Amssel/ oder Merle. Quanquam uerò hæc à Galeno, Oribasio atq; Aegineta inter optimi succi alimenta connumeratur, carnem tamen, quàm perdicis & attagenis est, duriorem obtinet. Quare & ipsa iuuencula ac pinguis mandenda est. Turdi quoq; & reliquæ id genus auiculæ montanæ omnes in hanc classem referendæ sunt.

Ortygometra. Nona, ὀρτυγομήτρα: ea auis est turturis magnitudine, pennarum colore nec quicquam à coturnice differens, rostrum longius est & acutius, crura pedesq; satis etiam præ corporis spacio longos obtinet, quinetiam fruguora est, & ad uena: antequam coturnices haud uspiam audias, neq; coturnices te amplius uisurum speres, ubi hæc audiri desijt. Vox mirifica est, coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi quòd subtilior multò & acutior sit. Caro eius optimũ gignit succum, ubi per diem suspenderis. Gylbertus Longolius in eruditißimo suo de Auibus Dialogo eandem esse putat cum cynchramo, quem Screccum Germanicè, id est, Ein Schnertze oder Screcke

nuncupa-

nuncupamus. ὀρτυγομήτρα autem Græcis dicta est, quòd coturnicibus per maria terrasq; adeuolantibus dux & rex itineris esse soleat. ab ὄρτυξ, id est, coturnix, & μήτρα, id est, matrix. Plura Aristoteles lib. 8. ca. 12. de historia animal. Plinius lib. 10. cap. 23. natural. histor. Solinus ca. 18. & Athenæus lib. 9. deipnosophist.

Decima, Perdix: huius quoq; caro medij ferè temperamenti est, & concoctu facilis, probumq; succum gignit, præsertim si non illico post occisionem, sed unum ad minus diem suspensa comedatur. Sic enim quod durum in se continet, abijcit, & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulò antè ostensum est. Sanguinem copiosum ac tenuem generat, adeoq; crassiorem, si fortè in corpore inuenerit, extenuat: idq; alæ potissimùm præstant: quæ ut in reliquo auium genere, ita in hoc quoq; facilius concoquuntur. Et uno uerbo, optimæ quidem alæ sunt auium iuuenũ saginatarum, pessimæ uerò macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum est ijs, qui se non exercent, & qui uitam degunt ociosam, quiq; imbecilliores & inualidi sunt, tũ etiam attenuante uictus ratione assuetis, & hydropicis, quiq; humido sunt uentriculo: uitiosos enim & corruptos ipsius humores consumit atq; abstergit. Memoriam assiduè mansa corroborat, impinguat, semen auget, & uenerem stimulat, Perdix.

sed

ſed uentrem cohibet: unde accommodatiſsimum diarrhœa laborantibus fit edulium, ſi aſſa cũ aceto ingeratur. Medulla cum uino præſumpta ictericos ſanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio eſt. Fel quoq; ſuffuſionibus oculorũ à principio mirificè prodeſt: facit & ad ipſorum hebetudinem. Si tempora ſingulis menſibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus libro 3. cap. 18. de alim. facul. & lib. 8. ca. 2. meth. meden. & Simeon Sethi in Syntagma.

Frigellus Vndecima, frigellus: Ea ex turdorum genere auis eſt: cuius Ariſtoteles lib. 9. cap. 20. de hiſtoria animal. tres conſtituit ſpecies. Vna uiſciuora, quæ niſi uiſco & reſina non ueſcitur, & magnitudine paulò minor quàm pica eſt: Germanicè ein Krametuogel. Altera pilaris, quæ ſonum ædit acutum, & magnitudine merulæ eſt. Vulgo ein Droſſel. Tertia, quam iliacã uocant nonnulli, minima inter has, minusq; maculis diſtincta, à Germanis ein Weindroſſel nũcupatur: de quo ſanè turdo intelligenda ſunt, quæ de frigello hoc loco dicũtur. Hic utrinq; iuxta oculos, & in pectore, & in ipſo alæ flexu, intus & foris maculas habet latiuſculas, rubras. Primũ genus nõ niſi hyeme apud nos cernitur, aut ſi uideatur, rarum eſt. Secundũ per totum annũ apparet maculoſo ualde pectore, et cantus ſui gratia à multis in caueis alitur. Tertiũ per æſtatem apud nos nuſquã

uidetur,

uidetur, sed uindemiæ tempore, atq; instante hyeme primum cernitur, adeoq; ob id frigellus, nempe quòd aduentu suo frigus instare prænunciet, nominatur. In uineis potißimùm reperiũtur, ac dulcium uuarũ esu sæpius inebriantur, uelociter uolant, & optimi sunt succi, præsertim circa festũ Omnium sanctorum. Lege Guilielmum Turnerũ in libello de Auibus. Guilielmũ Turnerũ

Duodecima, Otis: quæ et ipsa in cibis gratißima atq; optimi succi est, nempe ex syluestriũ gallinarum genere. Gylbertus Lon. eam esse adserit, quam Bonosam uulgo, Germa. ein Haselhůn nuncupamus. De qua Galen. li. 3. de alim. fac. ca. 19. & Athenæus li. 9. deipnos. Sunt tamen quibus orex hoc loco magis placeat, ut gallina phasiani per eam accipiatur. Alij uerò gallinam aquaticã interpretantur. Siue igitur gallina sit aquatica, siue phasiani, caro eius bonum gignit succum. Otis.

Decimatertia, Tremulus: quæ quidem auis est fusco pennarũ colore, magnitudine quàm gallina minor, uelocißimi uolatus, altè uociferans ac clamosa, in cuius capite crista plumea, ex earum auiũ genere, quas σεισοπυγίδας Græci uocant: caudã enim cum pedibus incedit aßiduè quatit, et ob id tremulus uocatur. Sẽper ferè iuxta maria uersatur: ne quis paruã illam auiculã longæ caudæ, quæ codatremula uulgo, siue motacilla, & Germa. ein Bach oder wasser Steltz dicitur, Tremulus.

per

per tremulum hoc loco intelligendam putet. Huc etiam referri posset (si non eadem est) auis quædam cornice minor, plumis ferè uiridibus & nigris per totum dorsum, caput, et collum: uentre albo, longa & semper erecta in capite crista plumea, alis obtusioribus, & inter uolandum magnũ strepitum edentibus, unde & uannellus à barbaris dicitur, clamosa admodum & querula: quæ aquis uermium gratia, quibus solis uictitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis & locis erica consitis plurimum degit. Theutonicè ein Kywitz.

Amarellus. Decimaquarta, Amarellus: auis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor: ab Aristotele lib. 8. cap. 3. de histor. animal. Bosca appellatur, Germanicè ein Schmehlente. Illud porrò nosse in uniuersum expedit, quòd præstantius alimentum ab ijs sumatur auibus, quæ uolatu magis nituntur, celeriusq; uolant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis, & ad bonam ualetudinem accommodatissima, sic è diuerso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoq; ad coquendum difficilior, atq; inæqualis temperamenti: cuiusmodi imprimis existit pauonum, anserum, gruum, malardorum, & quotquot oblongum habent collum, ac rostrum, inq; paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi prauitatẽ attinet, passeres etiam referendi sunt, qui in turribus

ribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidißimi sunt, & longius à temperamento recedũt, ac durius alimentum dant, uenerem'q; impensius stimulant. Circa electionem uerò alimenti, quod ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius, quod nutritur, sanitatem uel robur spectes) carnes uariè laudari. Sic Galenus ad facilem con coctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit: Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt. Idem quoq; Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem atq; intellectum roboret, mirificè cõmendat. Auium porrò omniũ uolucrium genus paucißimum præstat alimentũ, si ad genus greßilium conferatur, potißimùm si ad suillam, qua non aliud inuenias, quod copiosioris sit nutrimenti: uolucrium tamen caro ad coquendum est facilior: quare ijs, qui neglecto corporis exercitio, consilijs potißimùm, & studijs, ac contemplationi uacant, conuenientißima est, præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemadmodum lib. 3. de alim. facult. cap. 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum, atq; mundũ, et spirituum generationi, ac mẽtis exercitijs, & intellectui aptißimum. Siccius nanq; alimentum, quale dictarum

auium est, studio contemplationiq; intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris est, sicuti luculenter & perspicuè docuit Galenus in libro, cui titulus, Quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, capite 5. Lege plura apud eundem libro 8. capite 2. method. medendi, & in libro de attenuante diæta capite 6. De Attagene, quem ein Birckhůn Germanicè uocamus, pulcherrima quædam & scitu dignissima, Gybertus Longolius in dialogo de Auibus, prodidit.

DE PISCIBVS. CAP. XXX.



SI pisces molles sunt magno corpore tolles.
Si pisces duri, parui sunt plus ualituri.

Groß

Groß vnd weiche fisch veracht/
Ob harten vnd klein der schlemmer lacht.

Hic duæ traduntur laudabilium piscium notæ. Pisces enim aut dura carne suapte natura sunt, aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, uetuli iunioribus præstant. Carnis nanq; mollities pro modo humiditatis respondet, quæ crudior in nouello pisce, in uetulo uerò concoctior existit. Quare nouelli pisces lento ac pituitoso succo magis quàm uetuli abundant. Atq; hac certè ratione nonnulli anguillam etiam uetulam iuniori præferunt. Ex ijs uerò, qui dura carne præditi sunt, iuniores longè præstantiores & concoctu faciliores habentur: eiusmodi porrò lucij cũprimis sunt & percæ. Carnis enim durities concoctioni resistit. Quæ sanè sententia ex 2. Cano. ca. 555. Auicennæ desumpta est, ubi sic fermè scriptũ reliquit: Ex piscibus dura carne præditis eligendi sunt minores, ex molli uerò maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 29. & 30.

Lucius & perca, & saxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitia, et cum carpa, galbio, truta.

Die gnanten fische seind gesundt/
Gůt der natur vnd auch dem mund:

Hic decem recensentur pisces, quorũ alimentum hominum corporibus saluberrimum esse putatur.

Lucius. Primus, Lucius est: piscis uulgo notus, qui quòd non modò in alterius, sed suæ etiam speciei pisces grassetur, tyranni appellationem uulgato uersiculo sortitus est.

> Lucius est piscis rex atq; tyrannus aquarum.

Natatu uelox, ac duræ carnis est, sed omniũ Medicorum iudicio εὔπεπτος, atq; optimi succi, Germanicè ein Hecht.

Perca. Secundus, Perca: qui branchijs subrufus est, dorso spinis armatus: unde ἀκανθοστεφῆ εἶναι καὶ ποικιλόχροα, Aristoteles scribit. Duræ quoq; carnis est, et uulgo cognitus, Germanicè ein Bersig. Porrò alimentum, quod ex eo sumitur, non modò ad coquendum est facile, sed gustui etiam gratum est, atq; hominum corporibus saluberrimum, ut quod sanguinem medium consistentia generet. Medium autem uoco (inquit Galenus li. 3. de alim. facul cap 27.) qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; uehementer crassus. Vnde maximo in precio hic piscis semper est habitus. Ausonius in Mosella sic de eo canit:

> Nec te delitias mensarum Perca silebo,
> Amnigenos inter pisces dignande marinis.

Quanquã certè τὸ πέρκη antiquißimis etiã

Græco-

Græcorum usitatum sit, reperiuntur tamen quibus per ἀντίφρασιν, quòd nulli piscium parcat, à parcendo sic dictus esse uideatur: ut qui iratus alios pisces pinnis suis, quas supra dorsum habet, uulneret. Qua ratione à Lucio quoq; immunis est. Imò, ut Albertus refert, naturalis quædam lucio cum perca amicitia est. Læsus enim lucius non tam facilè à quouis alio piscium sanatur quàm à perca.

Solum igitur liquidis percam laceratus in undis
Vestigat lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus uulnera eius tangendo lenit atq; sanat.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piscis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuò manent, Latinè etiam fundulus, & Germanicè ein Schmerle odder Grundel nuncupatur: Cuius alimentum (licet squamis careat) ad uoluptatem, coctionem, simul ac distributionem, & succi bonitatem, præstantißimum est. Multos tamen inuenias, quibus Saxaulus potius, siue Saxaulis hic legendum esse uideatur, ut hoc nomine ex planorum piscium genere eum intelligamus, qui βούγλωττος & βούγλωσσος à Græcis dictus, hodie γλῶττα nuncupatur. A Varrone & Plauto lingulaca, à lingua Saxatilis

figura, quæ Græcis est γλῶττα, cui βου particula addita est, ut magnitudinem potius quàm bubulæ linguæ figuram significet. A Plinio Solea. Item ab Ouidio:

Fulgentes soleæ candore, & concolor illis
Passer.

A figura soleæ, quæ solo pedis subijcitur, Germanicè ein Zunge. Qui & ipse inter marinos pisces alimenti est haudquaquam contemnendi. Galenus libro 3. de alimen. facult. cap. 29. similes quodammodò inter se esse passerem & soleam scribit, non tamen omnino eiusdem esse speciei: Soleam enim molliorem esse, ciboq; suauiorem, ac in totum passere præstantiorem. Suauitate quidem, alimenti copia, succi bonitate solea præstantior est, at carne duriore, solidioreq; esse experientia sensusq; conuincunt. Plura Guilielmus Rondeletius lib. 11. cap. 11. de piscibus marinis.

Albica. Quartus, Albica: qui & ipse marinus, reponendus in numerum sale conditorum, & in fumo deinde, uel in aëre exiccatorum, qui à baculo, quo ante cocturam contunduntur, Stockfisch Germanorum lingua appellantur. Albica autem ex eo dictus uidetur, quòd molli, humida, atq; candida admodũ sit carne: unde Germanicè quoq; ein weißling / & Saxonicè ein weittig oder weltling nominatur, & pro bono gratoq; cibo habetur.

Quintus,

Quintus, Tinca, uel tencha: piscis aquæ dul- Tencha.
cis notus, pelle lubrica, muccosa, ad nigredinē ten- Tinca.
dente, ac carne dura: unde ab his trib. nēpe lucio,
perca, & tinca post coctionē pellis auferri solet.
Auson. in Mosell. uulgi solatiū uocat, quòd paupe-
ribus tantū apponatur. Excremētitius est, & to-
tus lutosus. Theuto. ein tinche oder schleihe.

Sextus, Gornus, gornatus, siue gurnadus: pi- Gornus.
scis marinus albus, atq; minimus, medij digiti lon-
gitudinem non excedens. Vnà cum capite ac spi-
nis manditur. Theutonicè ein gänart.

Septimus, Plagitia: piscis marinus planorū Plagitia.
generi subijciēdus, rhōbo figura similis, sed cōtra-
ctior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte al-
bicat, prona fuscus est et terrei coloris, instar paſ-
ſerum auiū, unde à Latinis paſſer etiā dicitur, à
Græcis ψῆττα, Germanicè ein plateißle / halb-
fisch / oder scholle. Guil. Rond. li. 11. ca. 7.

Octauus, Carpa, siue Carpio: piscis fluuia- Karper Carpa.
tilis notus, squamosus. Cuius caro excrementitia
est ac muccosa, quare à magnatib. in uino deco-
quitur. Ita nanq; multò quàm antè præstātior eua-
dit: quicquid enim muccosum, aut uirosum gustu
refert, id totū deponit. Germanicè ein Carpen.

Nonus, Galbio: piscis marinus notus, car-
tilagineus, corpore tenui, & in amplißimas alas Galbio.
expanso, raia Latinè dicitur, & à quibusdā ro-
chetus, siue rochus, à Græcis βάτος, καὶ βατὶς, à

rubi, quem βάτον uocant, similitudine. Quemadmodum enim spinosus est aculeatusq; rubus, ita raia omnis aculeis aspera, non quidem toto corpore: sunt enim λειόβατοι, id est, leues raiæ, quibus nulli sunt in corpore aculei: sed siue leues sint raiæ, siue asperæ, omnes uncos aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato, & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, concoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani, Germanicè ein Roch. Guiliel. Rondel. lib. 12. cap. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contusorum pisciū classem, ut eum hoc nomine intelligamus, qui Germanicè Rotscher uocatur, qui & ipse duræ carnis est, ac sanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galenus lib 3. de alim. facu. cap. 28. Gobio, inquit, littoralis est piscis, ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Suauißimus ac concoctu facillimus, simulq; ad distributionem & succi bonitatem optimè comparatus. Gallicè Gouion, Theutonicè ein Bachkreß/oder Kreßling. Huc referendi uidentur pisciculi omnes, quos Pfrellen oder Erlitzen Germanicè uocamus, et quotquot tales occurrunt, nempe iucundi, boni succi, et ad coquendum faciles.

Truta. Pfrilling

Decimus, Truta: Hic omnium, qui in dulcibus aquis generantur, piscium æquali cunctarum gentium iudicio longè nobilißimus habetur. Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum

totum dorſum ſpecioſè pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in ſalmone etiam conſpicitur, ut proculdubiò is piſcis ſit, qui Auſonio in Moſella Salar uocatur, cùm dicit:

Purpureiſq; Salar ſtellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam uoluptate cibos reliquos ſuperet. Carnem habet ualde friabilem, ut in qua nihil neq; lentoris, neq; pinguedinis inſit, quo fit ut alimentum, quod ex eo ſumitur, hominum etiam corporibus ſaluberrimum eſſe cenſeatur. Huc, quod ad ſucci bonitatem attinet, aſchiæ etiam et auratæ, quos äſchen & rote forellen Germanicè nuncupamus, referendi ſunt. Porrò Truta Gallicum eſt: nam uulgo Truitte uocant, Germanicè ein forel. Verùm hactenus ſingulatim de piſcibus, Nunc generatim etiam atq; uniuerſè nonnihil de præſtantia ipſorum dicemus.

Sciendum igitur imprimis, alimentum, quod ex piſcibus prouenit, quemadmodum id ipſum libro 3. cap. 25. de aliment. facul. Galenus atteſtatur, ſanguinem gignere conſiſtentia tenuiorem, quàm quod ex pedeſtribus animalibus ſumitur, adeò ut non affluenter nutriat, & celerius diſcutiatur: magis tamen excrementitiũ eſt. Phlegmatici enim, id eſt, frigidioris humidioriſq; temperamenti ſunt piſces. Ob eandem tamen cauſam quidam, ipſos concoctu difficiles eſſe, ac tardi tranſi *Piſcium electio.*

tus censuerunt, quippe ratione frigiditatis lenti etiam sunt, atq; diutius ob id uentriculo immorantur, & concoctioni repugnant: quo fit, ut sæpius corrumpantur, & putrescendo sitim generent. Carnium itaq; laudabilium alimentum hoc nomine, quàm piscium salubrius est.

Secundò uerò hoc etiam sciendum, nempe pelagicos, hoc est, marinos (modò cæteræ bonæ notæ cõsentiant) in uictus salubris ratione, quàm qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstant, minus excrementitium est, & carnium naturæ propinquius. At uerò cùm pelagici (cæteris paribus) quàm fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est, eosdẽ difficilius etiam concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinemq; gignere puriorem. Aegris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

Tertiò sciendum, ex piscibus tam marinis, quàm fluuiatilibus, eligendos esse, qui carne sint minimum muccosa aut lenta, sed alba, suaui, subtili, friabili, odorata, quæ tardè putrescat, & qui non degunt in paludibus, lacubusq;, atq; id genus locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas herbas, & mali succi radices habentibus. Peßimam enim habent carnẽ, qui in eiusmodi locis degunt.

Eligendi uerò non admodum iuuenes, neq; prægrandes, neq; pinguedine multa respersi, sed ut

in suo genere, carnosi, & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distantibus capiuntur, utique si cæteræ laudabilium piscium notæ non abfuerint. Iisdem quoq; notis consentientibus, quantò spinis agnatis ac squamis horridiores fuerint, tantò præstantiores etiam esse par est. Spinarum enim & squamarum multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui uiuunt in mari puro ac profundiore, uentorumq; procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthio nutriti ijs præstant, qui in mari Mortuo siue Meridionali capiuntur.

Eorũ aũt, qui in fluuijs gignũtur, salubriores sunt, qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copiosa est. Ex quibus iã dictis liquidò cõstat, qui piscium probi maliue censeri debeant.

Cetacei enim ac bestiales, cuiusmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potißimùm habentur, cùm laudabilium piscium notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt, & præsertim recentes. Quare mirum non est, si prauum succũ in eorum corporibus, qui quotidie illis uescuntur, congerant. Quos tamen si quando, meliorum

meliorum non ſuppetente copia, edere cogamur, magnoperè cauendum, ne illico à captu ingerantur, ſed ſeruandi ſunt per dies aliquot, dum caro eorum molleſcat, adeoq; citra ſubſtantiæ corruptionem tenereſcat. Ad quod fieri ſolet ubi leuiter ſale conſperſi fuerint. Quo modo ſapidiores etiam, ac multò quàm antè præſtantiores euadere, lib. 3. de alim. facul. cap. 24. & 40. Galenus autor eſt. Quicquid enim muccoſum, aut uiroſum guſtu referunt, id totum deponunt.

Ex piſcibus marinis raia & gornus in laudabilium claſſe cenſentur, carnem enim habent conſiſtentia puriſſimam. Deinde uerò paſſer & ſolea, quorum tamen caro lentior eſt, minusq; tum alba, tum friabilis, & craſſior, ſapore etiam atq; odore minus commendabilis. Merlengo tamen, ſiue merlano, quem ἀφύλω Græci uocant, ſecundus fortè à raia deberetur locus, minore enim participat craſſitie ac lentore, quàm paſſer et ſolea, & ſubſtantia utcunq; friabilis eſt: ſed ſi odorem, ſaporem, colorem, ſubſtantiæ puritatem & mollitiem ſpectes, bonitate nonnihil à gorno ac raia deficere uidebitur. Idem de harengo iudicium eſt. Morhua iuuenis bonitate prædictis ſatis propinquat, ſed ſi diligentius ad præſcriptas laudabilium piſcium notas exigatur, craſſior multò atque lentior inuenietur. Salmones autem, rhombi, (uulgo gallorum turboti) & maquerelli ſiue ma-

erelli, longè à reliquis bonitate deficiunt: sunt enim multò craßiores, magisq; lenti, & concoctu difficiliores, neq; competunt nisi uehementiore exercitio fatigatis, robustis ac iuuenibus, idq; magis etiam si quid salsedinis ipsis cõmisceatur, quo lentor, craßities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, lucius & perca mediocres laudatißimi sunt, præsertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet uendosia, carnem tamen habet non perinde albam, subtilem, & friabilem, sæpiusq; in stagnis quàm fluuijs reperitur.

Illud porrò summatim nosse etiam expedit, quòd pisces fluuiatiles, modò cætera consentiãt, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad gustus ipsius uoluptatem cæteris multò sint præstantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera, ad Boreã spectante, ac rapidè fluente degant: præsertim si urbis alicuius amplißimæ, latrinarum, balneorum, culinarumq; loturæ & purgamenta in illam nõ defluant, neq; & uestes & alia eiusdem generis in ea abluantur: Multo uerò magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abũdet. Cancri uerò tam marini quàm fluuiatiles, sicuti lib. 3. de alim. fac. cap. 33. à Galeno traditur, dura in totũ carne constant, ideoq;

&

& ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægrè tamen in uentriculo corrumpuntur.

In piscibus quoq; id communiter memoria tenere oportet, quòd recentes ualde nutriant & humectent, mammas lacte repleant, semen prolificum suppeditent, adeoq; uenerem excitent, & biliosis corporibus sint accommodatißimi: Cæterùm abstinendum ab ipsorum esu post quamlibet actionem fortem ac uehementem: qui nanq; id temporis ingeruntur, eos & malè concoqui, & dum in iecur ac uenas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facilè in probum sanguinem mutetur, à ratione alienum non est. Præterea uerò, cùm hæc ipsorum etiam natura sit, ut tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in uentriculum incidant debilem, aut prauis succis uitiatum: quippe qui tum neq; bellè concoquantur, & facilius ferè unà cũ alijs in uentriculo existentibus corrũpantur. Neq; itẽ unà cũ carnibus, nec lacticinijs, neq; summo post alios cibos loco, si quid Auicennæ credimus, edendi sunt.

Postremò uerò hoc etiam sciendum, quòd crassioris succi pisces infra mediocritatem saliti recentibus sint præferendi: Verùm recèns saliti, Galeno lib. 3. de alim. facul. cap. 24. teste, iam diu salitis sunt meliores. Pisces etiam laudabiles exiguo sale cõspersi, atq; moderatè sumpti, appetentiam, si quis eis delectetur, reuocãt & roborant.

DE

DE ANGVILLA, ET NONnihil etiam de Caseo, Cap. XXXI.



VOcibus anguillæ prauę sunt, si comedantur,
Qui physicen non ignorant, hæc testificantur.
Caseus, anguillæ, nimis obsunt si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Der Ael ist ein vngsunder fisch/
Thůt der stimmen grossen verdrieß.
Zu keß vnd aeln schmier wol die keln/
Vil gůter trůnck die haben wöln.

Anguillam uocibus nocere hoc in loco traditur, idq; rationibus tum medicis, tum philosophicis comprobatur. Limosus enim piscis est, crassiq; & lenti succi, obstructiones facit, longiusq; à memoratis paulò antè probi piscis indicijs recedit: quod Galenus etiã in libro de cibis boni & mali succi, ca. 15. in hunc modum scribens attestatur: Anguilla

Anguillæ

Anguillæ nunquam boni succi sunt, tametsi purò in humore uersentur, nedũ in eo qui urbium sordes & purgamenta in se recipit. Idem ferè & in lib. de Attenuante diæta cap. 6. confirmare uidetur. Anguillæ, inquiens, & mollium pars maxima tametsi carnem habent mollem, quod tamen succo lento & pituitoso abundat, ijs, qui salubri uictus ratione uti uolunt, plurimum est noxia. Pari modo de mustelis quoq;, quæ uulgato iam nomine lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nã & ipsæ nihilo secius quàm anguillæ plurimum craßi succi gignunt: tametsi paruulæ lampetræ non perinde malæ & periculosæ sint. Minore enim, ut sensus ipse iudex est, craßitie & lentore participant. Quo fit, ut hi pisces, licet non ingratum ori saporem offerant (quod salua tamen eorum reuerentia dictum uelim, qui in eorum usu diu perseuerant) admodum sint periculosi. Siquidem generatio eorum in aquis serpentum generationi in terris respondet, non sine ueneni suspitione. Vnde etiam M. Varroni lib. 4. de lingua latina, nomen habent quòd anguibus adsimilentur. Atq; hac certè ratione capita & caudæ, ac similiter interior spina, ut quæ uenenũ in se contineant, nullo modo edenda sunt. Conueniens autem erit ob succi craßitiem ac lentorem, ut in optimo uino immersæ necentur, atq; cum insculo deinde optimarum specierum, sicuti ab Apitianæ scholæ sectatoribus

Lãpetra

Anguillæ coctio.

toribus solent, præparentur: ac primò quidem duabus ebullitionibus in uino & aqua præbulliant, illisq; reiectis tandem ad perfectionem coquãtur. Vel gelu inde in patina fiat, uel pastillatura, uel assatura, idq; cum salsamento competenti, in hyeme quidem cum uiridi, fortibus speciebus, & uino: in æstate uerò cum debilibus speciebus, omphacio, & aceto. Commodius tamen ab eiusmodi piscium esu abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici, sed præcipuũ sentium nocumentum ex eorum obsonijs, qui arenulas mingere consueuerunt, quoniã illæ anguillari glutino in calculos cogi & adstringi uideantur. Podagra quoque laborãtibus manifestè officiunt, nec ullis morbis medentur, sic ut iniquè natura fecisse uideatur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; piscibus indiderit saporem. Medici omni ex loco, omniq; tempore, & præsertim circa solstitium anguillas detestantur. Anguillę esus calculosis noxius.

Sequitur deinde, caseum atq; anguillas plurimum nocere si comedantur: quod sanè de ijs, quæ magna mole ingeruntur, intelligendum est. Causæ quidem de caseo suprà cap. 7. De anguillis uerò in præsenti capite habentur.

Postremo loco hoc etiam adseritur, nempe prauitatem eorum uberiore ac frequentiore uini potu corrigi atq; emendari: quod minimè tamen de uino subtili ac penetrante, neq; itẽ de eo quod

in potus delatiui uicem substituitur, intelligendū est. Tale nanq; cum cibis mali succi bibendum non est, quemadmodum 3.1. doct. 2. capite 8. Auicenna sic fermè scribens diligenter admodum monuit: Neq; cum cibis praui succi, nec antequam illi conficiantur, neq; ab eorundem concoctione uinum protinus bibendum est: quippe quòd mali chymi cibos in omnia statim corporis exteriora membra, quò fortasse citra uini adminiculum minimè penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de uino forti nō admodum penetrante, quod sæpius atq; modicè commodæ ciborum permistionis gratia sumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, concoctoriam facultatem roborat, frigidosq; & phlegmaticos humores concoquēdo benignos reddit: quo fit, ut ad casei atq; anguillarum, quæ ægrè admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterùm neq; illud silentio hoc loco inuoluendum, nempe uinum non in anguillarū modò, sed quorumlibet etiam piscium esu exhibendum: quippe frigidioris humidiorisq; temperamenti sunt omnes, adeoq; difficilius ob id ipsum conficiuntur, tardiusq; transeunt: uino igitur sæpius ac modicè sumpto facilè emendātur, adq; συμμετρίαν perducuntur. Hinc nō temerè hactenus hoc usurpatum est: Ex piscibus uiuos quidē aqua foueri, mortuos uerò uino condiri oportere.

DE

DE CIBI POTVSQVE IN prandio atque cœna permistione, siue alternatione. Cap. XXXII.

INter prandendum sit sæpe parumq; bibendum,
Si sumas ouum, molle sit, atq; nouum.

Trinck offt vnd wenig vber tisch/
Kein ey nicht iß/dann weich vnd frisch.

Hîc duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potusq; in prandio atq; cœna permistione siue alternatione: Inter prandendum nanq; cœnandúmue in uicem modò edendū, modò bibendum est, ac ne id quidem largè & copiosè, sed sæpe potius & parcè: Neq; enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quæ tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, quoniam cibus permistione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia, facilius peruehitur.

Vbi notandum, triplicem à Medicis constitui potum. Ac primum quidem permixtiuū uocari, quòd unà nimirū cum cibis ingeratur: Alterū delatiuum, quòd concoctione in uentre iam confecta & absoluta, in hepate uerò inchoata, ut cibi Potus triplex.

penetrationem adiuuet, exhibeatur. Tertium uerò sitis sedatiuum, quo in explenda siti utimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de

Permixtiuus.

permixtiuo accipienda sunt. Hic enim interponi sæpius ac permisceri cibis debet, neq; ad finem prandij uel cœnæ, siue dum sitis urgeat (saluo tamen aliorum iudicio) differendus est. Imò uerò crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu uel potentia siccioribus uescũtur, quiq; uehementius sese atq; immoderatius exercendo siccum panem uorant: non tamen copiosè, ne concoctio impediatur. Simile enim quiddã succederet, quale aquam in lebetem feruentem sæpius largè & copiosè infundentibus solet: quippe caloris uis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus.

Sitis autem sedatiuus potus circa prandij uel cœnæ finem naturæ congruere magis uidetur: tunc enim ob calidi sicciq; cibi æstuationem uera sitis urget. Nanq; uerisimile non est eodem ac breui temporis momento infestari naturam esurie sitiq; simul, eò quòd hæc irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus, uel minuendus, prout ipsa sitis expostulat.

Delatiuus.

Atqui delatiuus prima coctione iam peracta, atq; etiam paulò antè quàm aliud quidpiam edatur, propinandus est: præsertim cum prius ingestus cibus consistentia fuerit craßior: neq; differendus

rendus est, dum sitis oboriatur. Ventriculũ enim ad reliquum suscipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam, quæ in uentriculo continentur, distributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatius eo abutendum est, ut maturè concoqui poßit. Siquidem incoctus ad hepar non transit. Quod uerum utiq; erit, si in delatiui locum non substituatur aqua. In illa enim necesse non est, ut concoctio expectetur, priusquã ad hepar transmeet. Rationabiliter uerò in potu delatiuo, ceu etiam in permixtiuo non aqua, sed uinum propinari debet, aut aliud quidpiam, quod uino sit ἀνάλογον, ueluti ceruisia, μελίκρατον, aut ex cerasijs uel malis, aut simili quopiam fructus genere confectæ potiones: quibus tamen omnibus uinum est præferendum. Facilem enim efficit alimenti in omnia membra distributionem: unde non ineptè ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocrate nuncupatur, ut copiosè admodum suprà cap. 15. & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potusq; permistione satis iam diximus, illud minimè omittendum est, quod nonnullis ut rectum placere uideo, nempe ut iuxta craßiorem, sicciorem, & frigidiorem cibum de utroq; potu tam delatiuo, quàm permixtiuo largius assumamus, & ut rursus circa calidiorem, subtiliorem, atq; humidiorem, parcius. Et iterum ut uinum subtile ualensq; cum cibo natura

crasso, duro, ac frigido bibamus, & è diuerso, ut calidioribus concoctioniq; magis parentibus cibis uinũ debilius adiũgamus. Quæ ratio si stabit, ualentiore uino iuxta carnem utemur bubulam, quàm pullorũ gallinaceorum: itemq; iuxta pisces, quàm carnes animalium terrestrium.

Secundum *præceptum de ouis erat, nempe ut recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio reddita est suprà cap. 8.*

DE PISIS. CAP. XXXIII.



PIsum laudandum nunc sumpsimus
ac reprobandum,
Est inflatiuum cum pellibus, atq; nociuum,
Pellibus ablatis sunt bona pisa satis.

Die erbschen die nur nicht schadt
[illegible] ist mit [illegible] radt

Inquisitione dignũ uidetur, quod de pisis hoc loco traditur: nempe ipsa laudem mereri quandoq;, nonnunquam uerò & uituperium. Vbi scire ante omnia conuenit, pisa duas habere facultates, adstrictoriam nimirũ & purgatoriam: quarum hæc certè in ipsorum uelut carne est, illa uerò in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpantur, quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, ut in diætis uniuersalibus Isaacus id ipsum confirmat, uentrem subducunt: altero uerò magis condensant & adstringunt, plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita ut pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur: purgatoria quidem facultate succum excernere uolente, adstrictoria uerò retinente: hincq; intus affligitur natura, ab utroq; horum diuexata. Porrò si pisa cortice spoliata mandantur, tunc purgatoriæ actioni maximè conferunt. Quod de pisis hic dicitur, idem de omnibus fermè leguminibus, puta fabis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipuè tamen corticẽ habentibus craßiorem, ut de fabis & ciceribus nigris, intelligendũ est. Hac namque ratione legumina omnia, quemadmodũ lib. 4. de uic. rat. in mor. acu. apho. 93. Hippoc. attestatur, flatuosa sunt, et cruda, & cocta, & fricta, et macerata, et uiridia. Cortex præterea in omnib. peiorem generat succum, quàm quæ ipsorũ uelut Pisa.

caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui, ac fragili, quæ tametsi unà cum corticibus innoxiè mandi queant, præstat tamen ut decorticentur. Legumina uiridia adhuc & nondum exactè matura, ualde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen inest, quod ad corticem saltem & carnem attinet, faciliusq; concoquuntur: quare ea nonnulli sanis corporibus, quàm matura atq; exiccata magis conuenire arbitrati sunt: quod tamen à ueritate alienum uidetur. Nam ea admodum esse excrementitia, & substantiæ corruptioni magis obnoxia, constat: quo fit, ut à sanis non usquequaq; citra noxam sumi queant. Hoc tamen negari non potest, quòd matura & exiccata cùm ab extimis corticibus purgata fuerint, ad uictus salubris rationem, quàm recentia non decorticata, accommodatiora sint, & è diuerso uiridia quàm exiccata cortice non spoliata. Porrò, cùm omniũ leguminum substantia inflet, concoctioni renitatur, craßiq; & praui succi alimentum in corpus diffundat, meritò à uictus salubris ratione excluditur. Brodium tamen siue iusculum eorum, eò

Erbs brũ. quòd flatum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate deponat, uentrem subducat, urinam ciat, uenarum atq; uiscerũ obstructiones amoliatur, adeoq; ad uasorum etiam, quæ colatoria uulgo uocantur, nempe hepatis, renum & uesicæ, emunda-

emundationem sit efficacißimum, non parum cō moditatis in uictus salubris ratione habere digno scitur. Cuius proinde usum ieiuniorum tempore, quando craßis atq; obstruentibus utimur cibis, frequentiorem esse conuenit. Multiplex porrò ac uarius hominibus leguminum usus esse solet. Nonnulli enim cum salsis carnibus esitant: quem modum Galenus lib. 1. cap. 25. de alim. facult. non probat. Nam hæ quoq; sanguinem craßiorem & melancholicum magis generant. Quapropter non est his copiosius utendum, & maximè si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso, aut prauo succo abundet. Peßimè autem coci diuitibus legumina sapa adparant: quandoquidem legumina haudquaquam incrassantium mistionem postulant, sed humidorū potius, & quæ ipsorum crassitiem incîdant. Quibus uerò sapa commiscetur, iecoris obstructiones solent gignere, uiscerisq; huius ac lienis inflammationes inaugent, nisi melle addito, meliora fiant. Perspicuum autē est, quòd & scirrhosos uisceris utriusq; affectus sapa exacerbat. Vt autem legumina esui accommodatiora fiant, magis nutriant, & crassum prauumq; succum amittant, in hunc ferè modum coquenda ueniunt: Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primò quidem manibus diutulè confricentur, ut à cortice separentur, deinde per totā noctem in eadem macerando temperentur, se-

Pisorum coctio.

quenti uerò die duabus uel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dum tertia quartáue aquæ portio absumatur, percoquantur. Aquam autem adhibere oportet leuißimam, ceu pluuialem. Nam & hac citius coquentur, & molliora euadent, & concoctioni minus facessent negocij. Ius decocti colo tandem transfundendum, & ad usus reseruandum. De quo ubi & quantum cuiq; libuerit, accipiendum, cumq; cinnamomo denuò, & croco temperandum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terream naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, unam piperis, aliquantum etiam cymini adijciunt, quo facilius secedat: ad extremum aliquid aceti uiniue, & butyri admiscent, atq; unica iterum ebullitione coquunt, spumam interea diligenter auferentes. Quod quidem in principio refectionis potißimùm sumendum. Illud postremò minimè prætereundũ, quòd brodium siue iusculum cicerum & pisorum alborum multò sit præstantius, & humanæ naturæ accommodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE TABIDORVM.
Cap. XXXIIII.

LAc φθισικοῖς sanum caprinum, postq; cameli,
Ac nutritiuum plus omnibus est asininum.

Plus



Plus nutritiuum uaccinum sit, quoq; ouinum,
Adsit si febris, caput & doleat, fugiendum est.

Schwachen vnd verzerten leuten/
Wil ich zur zigenmilch deuten/
Camel vnd Esels milch nert fast/
Von küen vnd schaaffen aller bast.

Hîc præcepta quædam traduntur de electione lactis genere, quatenus uidelicet φθισικοῖς, *hoc est, tabidis, emaciatis, hectica febre laborantibus, & quomodocunq; consumptis, sit cõducturum. Cibi enim his ipsis, quòd calorem natiuum imbecillum obtineant, concoctu faciles conueniunt: boni item ac multi alimenti, ut corpus emaciatum instaurent: sed liquidi & tenues, ut uias ob siccitatem cõtractas facilius subeant, & penetrent: ob febrim quoq; refrigerent nonnihil, & ob ulceris saniem, detergeant, & ob solutionem continui,* Lactis electio.

tinui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac: facilè enim coquitur, ac omnium quæ alimenti gratia sumimus, lac, butyro & caseo multum nutrit: optimum optimi est succi: sero casei & butyri liquidum est, subfrigidum est, ut lib. 5. cap. 20. & lib. 10. cap. 7. de simp. medic. facul. terget sapore dulci butyrosæ substantiæ, & acrimonia seri: glutinat caseo, & eodem ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali succi, capite 9. teste, pulmonis ulceribus affectos potione tantùm lactis curari putant, antea scilicet quàm ea ipsa ulcera amplientur, callosáq; fiant.

Lac caprinum. Ac primum quidem præceptum est de lacte caprino: quod utile esse phthisicis, Auicenna lib. 2. Cano. cap. 444. & 1. 4. tract. 3. cap. 6. confirmat. Neq; id sanè iniuria: siquidem inter cætera lactis genera moderatè se habet, cùm non admodum pingue crassumq; sit, ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat.

Secundum de camelino: quod illo tenuius est, serosiq; humoris magis particeps: quo fit, ut minus tum nutriat, tum emaciatis conferat. Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo nanq; hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur atq; instauratur.

Tertium,

Tertium de asinino: Asinæ nanq; inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accommodatißimum: quippe cùm tenuißimum sit, & minimè coagulatur, & quoquo uersus ocyßimè in corpus digeritur, quemadmodum elegantißimè libro 7. method. meden. capite 6. à Galeno scribitur. Quod Auicenna quoq; 1. 4. trac. 3. capite 6. confirmat. Non est, inquiens, lac post muliebre, quod hecticis æquè conferat, ac asininum, Hecticam enim si quidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ eiusdem, & humano corpori familiarißimũ, ab alijs medicis, præcipueq; ab Herodoto & Euriphone ad tabidos affectus celebratur. Quoniam cæteris est subtilius, frigidius, & humidius, citius concoquitur, uelocius penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quoduis horum manè ieiunis, horis tribus, aut quatuor ante cibum, unc. quatuor primùm: quas si rectè confecerit, postridie quinq;, sex uncias, & sic diebus consequentibus auctum, si bene concoquat, usq; ad libram unam. Quatenus enim uires augeri cernimus, eatenus nos quoq; cibis adijciemus. Sumat autem patiens ex mamilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & sanguis & semen promptißimè corrumpitur) per se aut cum pauco melle, uel saccharo, & sale, ne in uentriculo acescat. A lacte hausta

Alexand. Trall. li. 12. ca. 4.

Lac muliebre.

ſto non dormiat, ne corrumpat, nec corpus exerceat motu aut frictione, ne crudum lac in corpus trahat.

Cæterùm ſilentio prætereundum hoc loco non eſt, quòd non ſemper lac muliebre, aut aſininum phthiſicis proſit: imò uerò lac acidum ſiue ebutyratum ab ipſis in certis quibuſdam caſibus cõuenientius adſumitur. Et primò quidem, quando cum phthiſi fluxus uentris ſimul infeſtat. Deinde cùm metus eſt, ne in uentriculo coaguletur, uel ardor adeſt uehementis febris, aut uentriculus ſuapte natura bilioſus exiſtit, ut in quo lac nullo negotio in bilem tranſeat. Quinetiam quando phthiſi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus ſunt obſtructiones. Lac enim acidum cohibet & adſtringit aluum, neq; facilè in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo promptè accendi poterat, ademptum ſit: eadem ratione nec in putrida facilè putreſcit. Præterea cùm immundus ac ſordidus eſt uentriculus: in eiuſmodi enim lac promptiſsimè corrumpitur. Poſtremò uerò cùm phthiſicus lac integrum & dulce abominatur, ab acido autem ſiue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copioſè admodum Hieronymus Cardanus libro ſecundo Contradicentium, Trac. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 194.

Quartum de lacte uaccino: quod ut inter

cætera

cætera lactis genera craßius ac pinguius inueni- Lac uac
tur, ita alere etiam magis putandum est. Atque cinum.
hinc sanè Rhazes libro 3. capite 15. ad Almanso.
sic fermè de eo scriptum reliquit: Lac uaccinum
quorumlibet aliorum animalium lacte craßius iu
dicatur, atq; ob id corporis molem et obesitatem
adipisci uolentibus accommodatißimū habetur.
His amplius Auicenna lib. 2. Cano. cap. 444. hoc
quoq; addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet
animalis, cuius fœtus eandem in utero moram cū
homine ducat, id est, per nouem menses, humano
lacti esse maximè cōforme: illud uerò, quod sit a-
nimalis, cuius imprægnatio quàm mulieris diutur
nior sit, esse deterius: quo fit, ut, cùm uacca nouē
mensibus uitulum ferat, lac eius humano maximè
conforme, atq; ob id optimum quoq; habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad con
sistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad
uaccinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte uitando in febribus putri-
dis, & dolore capitis: cuius rei causæ adsigna-
tæ sunt suprà cap. 7.

DE BVTYRO. CAP. XXXV.

LEnit, & humectat, soluit sine fe-
bre butyrum.

Dem



Dem kalten ist die butter wider/
Sie feucht/laxiert/lindert die glider.

Tres butyri proprietates hîc referuntur.

Butyri proprietates tres

Primò, cum doloris sedatione lenit, & maturat: Siquidem temperatè calidum est, & natura pingue atq; oleosum, facultatisq; concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus, secundum duritiem & mollitiem. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præsertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit.

Secundò humectat: ex meliore namq; lactis essentia constat, quemadmodum ergo lacti, unde seiunctum est, humectandi uis inest, ita & butyro inesse oportet.

Tertiò uerò soluit: largius enim sumptum,

cùm ob suæ substantiæ lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facilè per uentrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non æquè ut alijs conuenit: ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò nosse hoc loco utile est, quòd butyrum ob superabundantē & humiditatem & pinguitudinē in alimentis, usu præsertim immoderatiore, expetendum non sit: Ventriculum enim resupinat, ac subuertit, & ad uomitum incitat. Neque ultimo post alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cùm humidum sit ac lubricum, facileq; subduci queat, in superficie natans corrumpitur, & ob hoc ipsum ante alios cibos sumendū est. Ita enim citius subducitur, & alijs cibis uiam munit. Quocunq; oleo magis tum nutrit, tum cibos condit: quo fit, ut obsonijs additum olei atque adipis uicem meritò penset. Vnicè tamen hoc semper cauendum, ne usus eius sit immoderatus, néue in uentriculo accendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi trac. 6. ca. 15. rub. 4. Ioannes Michaël Sauonarola scriptū reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, ut ob nimium Butyri usum multi leprosi in Germania reperiantur. Recens butyrum, ut Auenzoar testatur, contra bestias, quæ uirus cia-

eulantur, uenenaq́; & foris illitum, & per os assumptum efficax est: ab aspide enim percußis utilißimè imponitur: & in pestilenti aëris constitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis manè ab ieiunis deuoratum, mirificè ad sanos ab infectione præseruandos confert. Plura de butyro Dioscorides libro secundo, capite 66. Galenus libro 10. cap. 10. de simp. med. facul. Paulus Aegineta libro 7. & Simeon Sethi in Syntag.

Annotatiuncula. Tametsi βούτυρον primam necessariò habeat longam, eadem tamen correpta, & media producta, Ioannes Baptista Fiera quoq; hoc uersu extulit:

Lac dabit aërij tibi condimenta butyri.

DE SERO. CA. XXXVI.



INciditq́; lauat, penetrat, mundat quoq; serum.

Das Molckn zertreibt vnd macht subtil/
Durchtringet/wäscht/vnd reinigt vil.

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquosa est substantia. Hoc (*ut libro 2. distinct. 1. cap. 9. de med. simpl. purgan.* Mesues *inquit*) *excalfacit atq; siccat ordine primo completo, & usq; ad secundum. Quinetiam attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua refertum est facultate, aluum absq; aliqua mordacitate leniter subducit.* Bilem *tum flauam, tum atram ab exustis humoribus genitam deijcit: quo fit, ut mirificè conferat maniacis, & melancholicis.* Præstat *item ad uiscerum infarctus, & morbis inde prouenientibus opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis, & lienosis.* Datur *utiliter febrientibus ex bile, & uiscerum, ac uasorum obstructionibus.* Competit *etiamnum uitijs in cute à bile, & perustis humoribus emergentibus.* Quare *lichenibus, uiti ignibus, alphis, psoris, lepræq; admodum conuenit. Hæc ille.* Comitialibus *quoque, atq; ijs, qui ob potentis uini largiorem potũ malè habent, auxilium præstat.* Plura Dioscorides *libro 2. ca. 64.* Galenus *lib. 10. de simp. med. facult. cap. 8.* Rhazes *lib. 3. ad Alman. cap. 15. &* Auicenna *2. Cano. cap. 444.*

DE CASEO. CAP. XXXVII.



CAseus est gelidus, stipans, crassus, quoq; durus,
Caseus & panis sunt optima fercula sanis.
Si non sunt sani, tunc hunc ne iungito pani.

Der kesse stopfft/ist kalt vnd grob/
Keß vnd brot hat grosses lob/
Es ist dem gsunden offt gar gůt/
Den keß der kranck wol hinweg thůt.

Duo hoc loco peraguntur. Primò *quatuor referuntur facultates Casei. Quarum prima est, ipsum esse gelidum, id est, temperatura frigidum, quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus, & non de uetere, qui calidus & siccus est. Atq; huius sanè rei grauißimũ habemus testem Paulum Aeginetam, qui lib. 7. sic ait:* Ca*seus recens & mollis repellendi uim obtinet, leuiter refrigerans. Quin etiam de eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis coagulatione, absq; ulla*

ulla alterius rei commistione. Reperitur enim qui ob aromatωn quorundam, ac odoratarum herbarum admistionem acrior & calidior euaserit, & ob id linguam uellicet, atq; uentriculum excalfaciat. Talis autem colore potißimùm uiridis existit, qui si maiore paulò mole ingeratur, corpus uehementer exurit. Secunda est, caseum stipare, hoc est, adstringere ac cohibere aluum, quod maximè solet præstare uetus, cui multum coaguli admistũ est. Tertia est, ipsum esse craßũ, quod est, crassos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caseus fit ex craßiore & terrestri magis cuiuslibet lactis substantia, admisto coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, Caseum esse durum, id est, ægrè & concoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum craßiorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adseritur: nempe caseum parua mole cum pane sumptum, optimum sanis hominibus esse cibum, quippe qui panis admistione cõcoctu reddatur facilior, cùm alioqui per se sumptus, admodum ob concoctionis tarditatẽ offendat. Aegrotantibus uerò, propterea quòd neq; ad concoctionem, ut dictum est, neq; ad mouendam urinam, neq; ad ciendam aluum, neq; ad succi deniq; probitatem, quicquam boni conferat, omnino fugiendus est. Plura de hoc suprà cap. 7. & 9.

CASEVS DE SEIPSO.

IGnari Medici me dicunt esse nociuum,
Et tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum, quia commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminet ille dapes.
Qui physicen non ignorant, hæc testificantur.

Mann meint der käß bring nichts dann schad/
Er thůt dem magen offt genad.
Du solt jn nach der malzeit nagn/
Er deckt die speiß vnd schleußt den magn!

In prioribus duobus uersibus προσωποποιΐα est. Fingitur enim Caseus seipsum aduersus malignos uicinos ac uituperatores defendere. Ignari, inquiens, Medici, hoc est, indocti ac medicinæ rudes, dicunt me, uidelicet Caseum, in uniuersum nociuum esse: quum ipsi tamen ignorent causam, cur humanæ naturæ nocere dicar.

Allusum

Allusum autem uidetur ad illud, quod ab Hippocrate in libro de ueteri medicina scriptum est in hunc modum: Atqui, inquit, mihi necessarium esse uidetur, ut omnis Medicus de natura sciat, & omni studio annitatur, ut cognoscat, si modò aliquid eorum quæ fieri debent, rectè præstare uelit. Quid est homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur, comparatus, & quid cuiq; ab unoquoq; continget ac accidet, & non simpliciter sic existimare, quòd malum edulium est caseus. Dolorem enim adfert repleto ex ipso. Sed quem dolorem, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodum existit? Nam & alia multa edulia ac pocula natura mala sunt, & afficiunt hominem non eodem modo Proferatur autem mihi, uerbi causa, aliquid, uelut uinum meracũ multum potum, hominem aliquo modo debilem reddit, & omnes qui uiderint hoc fatentur & cognoscunt, quòd hæc est uis uini, & quòd ipsum est causa, & in quas in homine partes maximè poßit nouimus. Talem itaq; ueritatem etiã de alijs ostendere uolo. Etenim Caseus, quãdoquidem hunc in exemplũ sumpsi, nõ omnes homines lædit, sed sunt qui ex ipso repleti, ne tantillũ quidẽ offendũtur, imò graci'ib. mirabiliter etiã conferre proditur. Sunt autẽ qui difficulter summouentes ipsum ab eo liberantur. Horũ uerò naturæ differunt, differuntq; etiã iuxta hoc, quod est in corpore caseo

contrarium. Nam à caſeo excitatur & commouetur, in his quibus eiuſmodi humor multus in corpore exiſtit, & quò magis hic potens eſt, eò magis ueriſimile eſt ipſos malè affligi. Si uerò toti humanæ naturæ malus eſſet, omnes utiq; læderet. Hæc autem ſi quis nouiſſet, nõ incurreret ea, neq; ſanè pateretur. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duæ recenſentur utilitates ab ingeſto caſeo. Quarum prima quidem eſt, ipſum debilitatem abſcindere ſtomachi: ubi ſciendum tamen, quòd non quilibet ſtatim caſeus cuiuis ſubueniat ſtomacho (caſei ſiquidem in certis quibuſdam caſibus omnes ex æquo nocent, ſtomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoq; qui ex longa ægritudine adhuc debilis ſe colligit) ſed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quemadmodum lib. 3 ad Alman. cap. 15 Rhazes teſtatur, calido atq; ſicco ſtomacho apprimè confert: exuſtionem enim, caliditatem, & ſiccitatem eius frigiditatis ac humiditatis ratione reprimit, & emendat. Contrà uerò eidem, uetus admodum, & acris, cuiq; multum coaguli iniectum eſt, manifeſtè officit. Stomacho autem, cuius pelliculis multa infarta ſunt phlegmata, plurimum confert caſeus, qui inueterauit, & ob id quàm prior acrior atq; ardentior euaſit: phlegmata enim acrimonia ſua incidit, abſtergit, & infrà ſubducit. Rurſus uerò recens ac mollis huic maximè nocet.

Secun-

Secunda est, caseum priori loco exhibendū ijs, quibus uenter maiorem in modum soluitur: posteriori uerò quibus idem ob imbecillitatem non respondet. In uniuersum nanq; adstringentia si prius ante alium cibum aut edantur, aut bibantur, aluum comprimunt. Quibus autem ob imbecillitatem uenter non respondet, ij molliendi uirtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliud præsument: deinde adstringentia, (quorum in numero caseus etiam reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in uentriculi fundum, ubi concoctionis officina est, propellunt, adq; excretionem tandem incitant: id quod ex ueræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum lib. 2. de alimen. facult. cap. 22. ubi rationem tradit, cur rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis uenter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib. 1. cap. 81. De acido caseo ita scribit Aëtius lib. 2. cap. 101. Recens caseus, qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundißimus est, & stomacho innoxius præ omnibus alijs caseis existit, minus ægrè concoquitur, & minus ægrè transit, neq; uerò ualde craßi succi est, quo crimine in commune omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidū caseum exigua mole ultimo post alios cibos loco ingestum, robo-

rare os uentriculi, atq; auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI ET bibendi. Cap. XXXVIII.

INter prandendum sit sæpe parumq́; bibendum,
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Zwischen dem mal solt zechen lan/

Præcipitur inprimis hoc loco, ut inter prandendum cœnandúmue in uicem modò edatur, modò bibatur, id est, inter edendum sæpius quidem, sed parum bibatur: neq; potus, quemadmodum suprà quoq; cap 32. dictum est, eousq; differatur, dum uenter cibo expletus uideatur. Deinde uerò ut eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri potest, euitetur: & maximè si ingestus cibus in uentriculo non dum concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim et impeditur primò sumpti cibi concoctio, ita ut eum inconcoctum è uentriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deijcitur, corpus grauatur, & ad dispositionem, in qua homo neq; sanus, neq; æger dici queat, siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Vt

Vt uites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Das nacht jmbs fahe mit trincken an.

Cœnam à potu inchoandam esse hîc adseritur. Sunt qui hunc in modum exponant: Si uis uitare pœnam, id est, infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quàm comedas. Sed inepta prorsus ac inualida est hæc expositio. Secundũ Medicos enim cœnã à cibo quàm potu auspicari cõducibilius est. Neq; Angli ipsi, quibus præsens liber dicatus est, eiusmodi morẽ consuetudinẽmue seruant. Quacunq; enim diei hora bibere uoluerint, bolũ ferè siue frustulũ panis præsumunt. Quare quod dicitur, sic intelligendũ potius uidetur: Incipe cœnam à potu, id est, à cibo liquido & cõcoctu facili. Et hoc est quod ait Hippocrates in aphorismis li. 2 aph. 11. Facilius est impleri potu, quàm cibo. Atq; eius quidem rei hæc assignari potest ratio: Quia si cibus liquidus & cõcoctu facilis postremo sumeretur loco, concoctionem eius multò citius, quàm crassi ac duri, qui prius ingestus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnã subsequitur, mirum in modũ concoctionem adiuuat. Hancq; ob causam liquidus cibus, cùm ob crassũ illum nondum ex toto concoctum, ad exitum peruenire nequeat, nimis adureretur: aut certè, si exierit, crassum illũ, sed inconcoctum adhuc, secũ traheret, periculumq; ita ei, qui comederit, non

uulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam suprà cap. 6. diximus. Porrò de quæstione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem differentia 118.

POst pisces nux sit, post carnes caseus adsit,
Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.
Singula post oua, pocula sume noua.

Nuß vff fisch/vffn ey ein trunck/
Nach fleisch ist dir der keß gesund:
Es sind drei nüß/die ein ist gůt/
Die ander schadt/die drit der todt.

Tria hoc loco peraguntur: primus nanq; uersus duo præcepta complectitur. Quorum primum quidem est, ut post esum piscium nuces in casei locum substituantur. Quod tribus fermè modis probari solet. Ac primo quidē, propterea quòd nuces collectionem phlegmatis, quod ex frequenti piscium esu generatur, caliditate ac siccitate sua discutiant & dispergant. Atq; hinc sanè est, quòd in uere, quando nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, summo statim post alios cibos loco nuces exhibeantur. Deinde ea etiam re, quòd pisces frigidioris ferè humidiorisq; sint temperaturæ, adeoq; difficilius ob id i-

Nuces post pisces.

psum cōcoquantur, tardius subducātur, & promptißimè in uentriculo corrumpantur ac putrescāt: Nuces uerò, cùm euidenter excalfaciāt atq; desiccent, eorum concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentū perducant. Tertiò uerò ob eam quoq; causam, quòd pisces interdum ueneni nonnihil in se contineant: nuces autem, ut copiosè admodum ostendimus suprà cap. 13. uenenis aduersentur.

Secundum, ut post carnium esum non nuces, sed caseus exhibeatur. Caseus enim præstat, ut cibus ad fundum uentriculi, ubi concoctionis opus potißimū uiget, promptius descēdat. Quod de eo sanè caseo maximè intelligendū est, qui medium locū inter recētē ac ueterem sortitus sit.

In secundo deinde uersu de triplici agitur nuce: quarū una quidem prodesse, altera nocere, tertia uerò mortē inferre dicitur. Per primā aūt eā nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præstantiā Moschata uulgo appellatur. Hæc siccat & excalfacit ordine secūdo cōpleto. Adstringit, oris suauitatem cōmendat, & fœtentis animæ uirus commansa abolet: Lentigines in facie emēdat, uisum acuit, uentriculū & iecur roborat, lienem absumit, urinā ciet, fluentē aluū sistit, flatus discutit, & frigidis uteri affectib. mirificè prodest. Per alterā accipiunt uel nucē Auellanā, quæ λεπτοκάρυον, καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur: uel

cam.

rā, quæ in cōmuni est usu, & κάρυον βασιλικὸν Græcè, Latinè uerò Iuglās dicitur. Quarū illam quidē nocere ob id tradiderūt, quòd ægrè concoquatur, cibis in uētriculo supernatet, uomitus excitet, flatus generet, et largius esitata caput tētet: Hāc uerò, quòd pari modo cōcoctu difficilis, stomacho inutilis, biliosa, et tußienib. inimica sit, capitiq; dolorem inferat. Ob hancq; ipsam sanè causam, Nuces etiā dici à nocendo, Grāmatici autumane. Græcorū quidā κάρυα, quòd καρυβαρίαν .i. capitis grauedinē faciāt, nominari tradūt. Per tertiā uerò iocosè nōnulli nucē interpretātur balistæ, quòd nimirū repentinā inferat mortē. Verū alij nucē intelligūt Methellā: quippe quæ uenenū sit ναρκωτικὸν .i. torporē inducēs. Quarto enim refrigerat excessu, ita ut drachmarū duarū pondere esitata statim interimat, minore uerò mēsura temulentiā faciat. Quos quidem affectus præstat etiā in canib. quibus necādis aptißima habetur. Lege Rhazen lib.3.ca.30.ad Al. Serapionē de sim.me.ca.365.et Aui.2.Can.ca.512. PORRO ut grati etiā discipuli uicib. fungar, Georgij Sturtiadæ medici eruditione et experiētia clarißimi, meiq; olim in re medica præceptoris obseruādiß. de tribus hisce nucib. opinionē huic quoq; loco inseram. Is igitur per nucē hîc aliud nihil quàm Iuglandem intelligendū adserebat: per unicā quidē paucas numero, quæ citra denariū cōsisterent: per

ꝑ alterã, quæ paulò largiore copia ingererẽtur: per tertiã uerò quæ immoderatißimè ſumerẽtur.

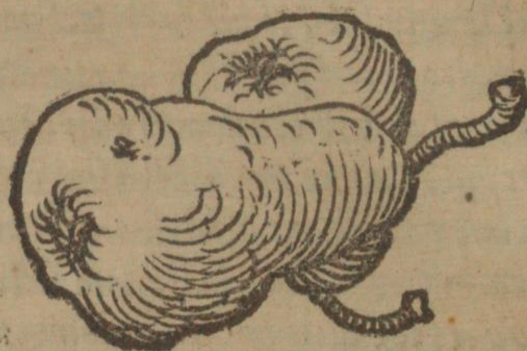
Secundũ hanc igitur interpretationem unica nux prodeſſe dicenda eſt, uel quòd nuces letalibus aduerſentur uenenis: uel quòd uiridium ac recentiũ nuclei depellati, & ante alios cibos ſumpti uentrẽ leniter ſubducant: torrefacti uerò aliquantulum atq; à reliquo cibo commanducati ciborum in corpus diſtributionem adiuuent. Altera nocere, quòd nimirum cõcoctu ſint difficiles, ac caput immoderatiore uſu tentent. Tertia uerò mortem inferre, quòd præter iam dicta incõmoda δυσεντερίαμ etiam ad iſtum ingeſtæ modum generent: quæ niſi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

Tertio demum uerſiculo præcipitur, ut poſt oui cuiuſq; recentis atq; mollis eſum hauſtulus, & præcipuè uini, ſumatur. Eiuſq; rei duplex ferè adſignatur ratio. Ac prior quidem, quòd ouum recens ac molle ſucci ſit optimi, & concoctu facilis, paruaq; mole, ut ſuprà cap. 6. oſtendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idq; uitello ſuo potißimum: uinum autem, quum natura eo delectetur maximè, præſtet ut à membris auidius attrahatur, celeriusq; ita permeet. Poſterior uerò, quòd ouum tardius deſcendat per gulam (quæ Græcis proprio nomine οἰσοφάγος, ab οἴω, fero, & φάγημα, cibus, quòd cibum &

potum

potum in uentriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) uinum autem descensum eius adiuuet.

DE PYRIS. CAP. XXXIX.



ADde pyro potum, nux est medicina ueneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine uino sunt pyra uirus.
Si pyra sunt uirus, sit maledicta pyrus.
Dum coquis antidotum pyra sunt, sed cruda uenenum.
Cruda grauant stomachum, releuant sed cocta grauatum.
Post pyra da potum, post pomum uade cacatum.
Auff die birne thū eiñ trunck/
Nüsse seind wider gifft gesundt.

Birne on wein sein gifftes vol/
Kocht mann sie/es vergeht jn wol/
Rohe beschweren sie den magn/
Nach öpffeln thů den bauch entladn.

Hic docetur inprimis, ut super pyrorum esu uinum bibatur, idq; tum uetus, tum odoratum: atq; eius quidem ratio reddita est suprà cap. 7. Pyra enim sanguinem seroso replent succo, inflationesq; ac colicos cruciatus suscitant. Vinum ergo, cùm calfaciat, tenuet, flatus discutiat, & serosam redundantiam consumat, super ipsis conuenientißimè bibitur. Deinde Nucem ueneno medicinam esse traditur: de quo copiosè suprà capite 13. Secundo ac tertio uersu dicitur, pyra absq; uino commansa esse uirus, hoc est, nocere humanæ naturæ: cuius ratio iam reddita est: ne quis interim simpliciter, ut de illis, quæ excessu qualitatum elementorum, quarum mistione constant, aut propria qualitate, siue forma (ut uocant) occulta uenena esse noscuntur, ita de pyris quoquè suspicetur: Sic enim commansa perniciem subinde uel noxam aliquam inferrent, ac proinde arbor ea ferens meritò detestabilis esset, adeoq; ob id ipsum excindenda, atq; in ignem conijcienda. Quarto uersu innuitur, pyra recentia & cruda esse uenenum, id est, nocere humanæ naturæ: Nam extra hoc quòd sanguinem seroso atque ebulliente replent succo, inflationes & colicos Pyra.

cruciatus excitant, phlegmata etiam ac ſcabiem generant. Cocta uerò contrà ἀντίδοτον, id eſt, remedium præſtant, perinde atq; illa paulò antè præſtare diximus, quæ cum uino manderentur. Atq; hæc ſanè ultimo poſt alios cibos loco ſumēda potiſſimùm ſunt: ita nanq; excrementorum ſubductionem adiuuant. Quinto uerſu docetur, crudorum pyrorum eſum grauē eſſe ſtomacho. Ipſum enim non à concoctionis tantùm opere diſtrahit, ſed flatibus etiam diſtendit. Cocta uerò econtrario grauatum ſtomachum leuant, & reficiunt, inq; ſuum priſtinum uigorem reſtituunt. Vltimo tandem uerſu hoc imprimis præcipitur, ut uinum ſuper pyrorum eſu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita eſt. Deinde, ut à pomorum eſu aluus ſubducatur: quam rem Auicenna 2. Cano. cap. 569. ſic fermè ſcribens confirmat: Poma dulcia & acida, ubi in ſtomacho craſſum inuenerint ſuccum, quandoq; incîdunt ipſum, & per egeſtionem expurgant. Quæ ſententia apud Oribaſium quoq; reperitur lib. 4. Synopſeos ad Euſtathium filium cap. 29. Acida, inquit, cùm in uentriculo ſuccum craſſum inueniunt, eundem incidendo aluum ſubducunt, & ob eam cauſam fæces liquefaciunt. Quæ dulci ſucco ſunt prædita, ea ſine acrimonia facilius deſcendunt. Quinetiam hæc adſignari poteſt ratio, nempe quòd poma flatum in uentriculo excitent, flatus uerò per aluum facilè ducat.

Gale. li. 2 ca. 21. de alim. fac.

DE

DE CERASIS. Kirschen
Cap. XL.



SI cerasum comedas, tibi confert grā
dia dona,
Expurgat stomachū, nucleus lapidem
tibi tollit,
Hinc melior toto corpore sanguis
inest.

Der kirschen schaln den magen fegt/
Der kern des steines weetag legt/
Der safft macht dir ein gůt geblůt/
Die drei gehn auß der kirschen gůt.

Tria ex cerasorum esu commoda hoc loco recensentur: ac primum quidem, quòd stomachū expurgent: idq; de illis potißimùm intelligendum, quæ unà cum nucleis manduntur. Ad eum nanq; modum (ut nonnullis placet) ingesta abstergent & emundant. Secundum, quòd nuclei eorum, Cerasorum commoda.

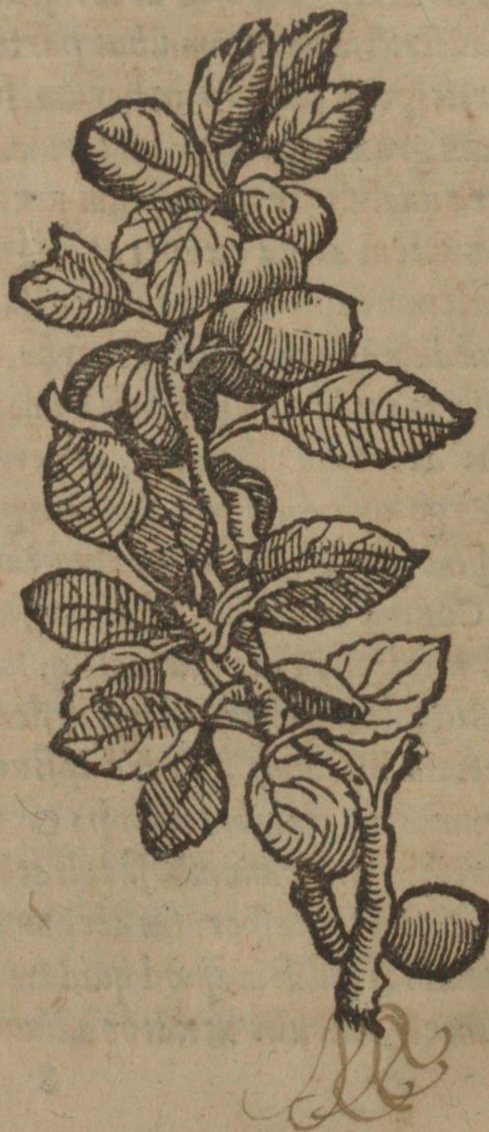
cùm inde expressus succus siue lac sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem nō in renibus tantùm, sed in uesica quoq; frangant & expellant. Tertium uerò, quòd quæ ipsorum uelut caro est, optimum generet sanguinem, corroboret, & impinguet. Et hoc certè experientia testatur, & demonstrat ratio. Siquidem in passeribus, qui cerasis plurimum delectantur, eo ipso tempore, quo hæc matura sunt, iecuscula nō paulò maiora quàm aliàs reperiuntur. Vnde hepar frequentiore cerasorum usu augeri ac roborari certò colligitur. Sed hîc notandum, quòd duplicia sint cerasa, crassa nimirum & parua: ac crassa rursus duplicia, nempe dulcia & pontica, siue acerba. Dulcia omnia & parua insalubriora sunt, facilè corrumpuntur, & lumbricos in corpore generant. Crassa pontica quoq; duplicia inueniuntur. Quædam enim pediculo constant longiore, bacca etiamnum cæteris craßiore, gustu acerbo, & admodum acido, colore perpetuò rufescente, nec unquam in atrum uergente. Italis uerle dicuntur. Hæc tenera adeò et fragilia sunt, ut nisi sub arbore sua comedantur, facilè gestatu collidantur & marcescant: Quare non nisi recētia, atq; in principio tantū mensæ sumēda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ ui prædita sunt. Alia deniq; crassa, nigra, & maximè omnium pontica sunt, quæ in compluribus

Italiæ

Italiæ locis Marasche uulgo nuncupantur, à sapore sic dicta, quòd non iniucundi amaroris tantillum resipiant. Ea summo post alios cibos loco edenda sunt, ita ut os uentriculi ponticitate sua claudant: quo clauso concoctio & melius & citius peragitur. Galenus habita cerasorum omnis generis ratione lib. 7. simp. medi. cap. 19. ea hisce paucis perstrinxit: Cerasus arbor fructus fert non paris adstrictionis in omnibus particulatim plantis participem. Nam & in harum, sicut etiam malorum granatorum, & malorum, quibusdam austera qualitas, in quibusdam uerò dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipsorum dulcium ea, quæ nondum cocta sunt, ac matura, quædam admodum sunt acerba, quædam similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in cerasijs non semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in intestinis sunt subducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contrà austera. Quæcunq; uerò acida sunt, ea pituitosis excrementosisq; stomachis sunt apta. Siquidem austeris magis desiccant, & nonnihil etiam incidunt. Porrò ipsius arboris gummi communem omnibus uiscosis & mordacitatis expertibus medicaminib. facultatē obtinet, quæ & ad arterias exasperatas accommoda est. Propriè autem, si quidem, quod quidam subscribunt, uerum est, calculis uexatos adiuuat. Nam

sic illi tenuium partium inesset facultas quædam.
Hæc ille. Plura Dioscorides libro 1. capite 129.
Plinius lib. 15. ca. 25. & Simeon Sethi in Syntag.

DE PRVNIS.
Cap. XLI.



FRigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Die pflaumen machen weych im leib/
Vnd kůln/ als mann von jnen schreibt.

Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidem, quòd corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quemadmodum lib. 2. de medicaminibus simpl. purgantibus bened. capite 19. à Mesue scribitur) calido frigido temperata, aut paulò frigidiora, humida ordine secundo: μέσα, *id est, dulcacida frigida, principio secundi. Omnia tamen refrigerant. Quare Lusitani, qui calidam incolunt regionem, carnium suarũ cocturæ pruna plerunq; immiscent, & potißimùm Damascena. Posterior uerò, quòd aluum moueant. Et hoc Galenus quidem libro 2. de alim. facult. capite 31. ita scribens confirmat: Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti accedit: utilis tamen est ijs, quibus propositum est, uentrem mediocriter humectare ac refrigerare: Ipsum enim cùm humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certè de maturis intelligendũ: Cruda enim, quemadmodum Auicenna testatur, non parum adstrictionis præ se ferunt. Et quãquam posterior hæc prunorum facultas, non secus atque prior etiam, Damascenis ferè attribuatur, Armenis tamen po-* Pruna.

tius adſcribenda erat, ut quæ, Auicenna & Meſue teſtibus, præter cætera magis alterent, largeq́; ſoluant. Vſui uerò maximè ſunt matura: immatura minus. Optima autem inter ipſa, & humanæ naturæ conuenientißima ſunt oblonga, carne cùm dura tum exigua, ſiccitate nonnulla participantia, cortice exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia, ſed μέσα, id eſt, dulcacida, qualia Damaſcena cumprimis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerant. Multa porrò & uaria prunorum genera reperiuntur, non omnium tamen uſus approbatur: Et ex ipſis agreſtia quædam parua, dura acerbaq́;, & cibo iniucunda, Galeno ἀγριοκοκκίμηλα, uulgò pruneola ſiue prunula nominãtur, Germanicè Schlehen. Horum fructus, inquit Galenus libro 7. de ſimp. medic. facul. capite 35. euidenter adſtrictorius eſt, uentremq́; ſiſtit. Quo fit, ut aquam nonnulli uentri ſiſtendo accommodatißimam inde eliciant. Cæterùm pruna, quæ uentris ſubducendi gratia ſumuntur, in aqua frigida prius quàm ingerantur, aliquandiu præmaceranda ſunt. Ita nanque præparata magis tum humectant, tum refrigerant, adeoq́; ad appetentiam, quæ collapſa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in uentre habetur, detergendam ac ſubducendã accommodatiora fiunt: Quare biliofis etiam non ſolùm febribus, ſed alijs quoq; morbis ſalubria reddun-

redduntur. Pruna recentia atq; humida siccis ualentius quidem alterant, sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum. Sicca uerò non solùm ad nutritionem accommodatiora sunt, uerùm magis etiam corroborãt. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de cerasis quoq; aliquo modo intelligi potest, sed horũ humiditas quàm illorum subtilior ac minus lenta est, quo fit, ut minus etiam alant. De prunis Dioscorides lib. 1. cap. 137. Galenus & Mesues locis paulò antè citatis, & Auicenna li. 2. Can. ca. 541.

DE PERSICIS, RACEMIS, & Passulis. Cap. XLII.



PErsica cum musto uobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus sociando racemos.
Passula non spleni, tussi ualet, est bona reni.

Pfirsich so mann sie ißt mit most/
Weinbeer vnd nüß sein güte kost/
Zum hüstn güt/zum miltz rosin sein böß/
Vnd machn die niern von vnflat loß.

Duo præcepta cumprimis hoc loco traduntur.

Ac primum *quidem, ut mustum cum persicis bibatur, aut sanè persica simul cū musto exhibeantur.* Mustum *nanque calfacit admodum, ebullitionémque in corpore efficit: sed persica ebullitionem hanc atque calfactionem frigiditate sua cohibent & moderantur.* Contrà *uerò persicis, cùm uehementius refrigerent, meritò adhibetur mustum, quippe quod frigiditatem eorū, ne uentriculo noxam inferant, calore suo facilè mitiget ac temperet.* De Persicis suprà ca.7.

Secundum *uerò, ut uuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potißimùm & antiquis nucibus intelligendum est:* Virides *etenim ac humidæ per se salubres censentur.* Antiquæ *uerò & aridæ excellenter siccant, adeoq; ob oleo-*

sam

ſam ſuam qualitatem promptè in corporibus ac-cenduntur. Iure igitur uuarum racemi cum ipſis mandendi ueniunt, ut qui exiccationi atq; inflammationi humiditate ſua reſiſtant. De nucibus copioſè ſuprà cap. 13.

Tertio deinde uerſu traditur, paſſulas ſiue uuas paſſas lieni officere: Ipſum enim communi ratione dulcium omnium obſtruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta, ca. 9. in eum modum ſcriptum reliquit: Vuæ paſſæ ſi non ſint adſtringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conducunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, eos enim lauant & abſtergent, urinamq; cient. Renes nanq; multa ad ipſos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoq; ſuprà ca. 9.

DE FICVBVS. CAP. XLIII.



Scropha,

SCropha, tumor, glandes, ficus, cataplasmate cedunt,
Iunge papauer ei, confracta foris trahit ossa.

Dem kropff/der schwulst/hewdruse groß/
Von Feign ein pflaster ist nicht böß/
Ist gestoßner maen darbei/
Gebrochen gbein ist ein artznei.

Ficuum facultates.

Hic duæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referuntur: Ac prior quidem, quòd cum aqua siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ, humidæq; impositæ, scrophulas, glandes, atq; tumores discutiant. Per scrophulas uerò, quemadmodum doctißimè ab Iano Cornario in cap. 8. li. 1. Macri scribitur, Latinis non recepto adeò uocabulo, strumæ intelliguntur. Videtur autem ex Græca uoce factum esse. Sicut enim Græci χοιράδας appellant, quas nos strumas dicimus, sic uisum fuit huic, qui primus scrophas appellauit eos glandularum circa collum ac guttur tumores, Græcæ uocis etymon exprimere: χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ sunt, hoc est, à porcis ac suibus: Vel quòd, Auicenna 3. 4. tract. 2. cap. 9. teste, ob edacitatem haud rarò circa hoc animal reperiantur, uel quòd earum figura porcis plurimum adsimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, ut Guidoni Cauliaco

liaco placet utcunq; mollis, unicus, mobilis, & separatus à partibus circumiacentibus, in emunctorijs plerunq; nascens. Vulgò Hagedrusen / à glandis forma, quam præ se ferre uidetur, nomenclaturam accepit. Lege Io. Tagaultium li.1. institutio. chirurg cap. 13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His enim omnibus curandis ac maturandis ficus in aqua cum momento aceti, ut penetrationem earum adiuuet, decoquendæ sunt, donec mollescant, mox liquore per colum transfuso, ficus ipsæ in mortario contundendæ, ac cum eodem rursus cataplasma informandum. Cataplasma autem propriè medicamentum uocatur, quod è plantis uiridibus contusis, uel ijsdem ad mollitudinem usq; in aqua decoctis componitur: id quod innuitur etiam uulgato uersiculo:

Tunc cataplasma facis, cùm succum ponis
& herbam.

Posterior uerò facultas: quòd cum papauere impositæ ficus fracta extrahant ossa. Quo sanè loco erraticum illud papauer intelligendum est, quod in aruis paßim nascitur, flore rufo, & capite pollicaris unguis magnitudine. Pueri in Scholis ἐγκαυσόρ, id est, atramentum librarium ex contritis florum folijs conficere solent. Germanicè Klapper oder Korn rosen. Dioscorides li. 1. cap. 145. de folijs eius priuatim testimonium præ-

bet,

bet, quòd cum ficubus cataplasmatis modo imposita ad extrahendum ossa fracta conducant. Sed adscribam ipsius uerba. Ανάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις. i. Grossi cum syluestris papaueris folijs ossa extrahunt.

Vermiculos, ueneremq́; facit, sed cuilibet obstat.

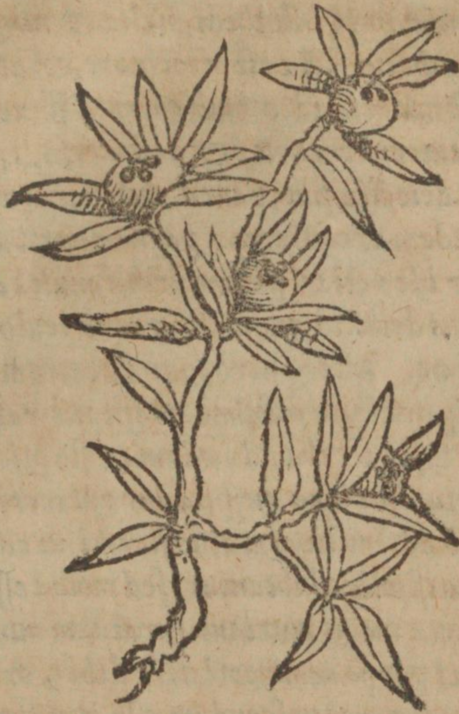
Leuß/geyl/vnd vnkeusch macht die feig/
Es ist zuwiderstehen leicht.

Duo hîc traduntur effectus ficuum. Primò *nanq; ex largiore ipsarum usu pediculorum multitudo prouenit: Quod de ijs potißimùm intelligendum est, quæ, ut refert Galenus lib. 2. de alim. fac. ca. 8. & post hunc Auicenna 2. Cano. ca. 283. maturæ prorsus ac siccæ sunt: quãdoquidem sanguinem non admodum bonum sudoremq́; multum gignunt.* Deinde *uerò ad uenerem irritant. Excrementitiæ enim sunt, et inflationes pariunt, quibus uirga erigitur, et Venereæ roborantur uires. Plura suprà cap. 9.*

DE MESPILIS. CA. XLIIII.

MVltiplicant mictum, uentrem dant mespila strictum,
Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Es



Es stopfft den bauch/macht blasen leh:
Hart mispel sehr/die weich vil mehr.

Duæ mespilorum utilitates hoc loco recensentur. Vna quidem, quòd mictum siue urinam multiplicent atq; augeant. Quod certè non primò & per se, ac propria sui ratione efficiunt, sed ex accidenti. Fæces enim comprimendo indurant, quo fit, ut uẽtris humor ad uesicã distribuatur. Quin etiam ratio adsignari potest similis illi, quæ est apud Hippocratem aph. li. 4. aph. 83. Mictio noctu plurima facta paruã significat deiectionem.

Mespilorum utilitates duæ

Mictio nocturna

Quoniam

Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis cõfertа distributio facta est in iocinore, & aliò deriuata est materia, ideo multæ urinæ fluxerunt, parum autem stercoris: & è conuerso, si multa stercoris deiectio fiat, pauca erit urinarum excretio, eadem de causa: nam parua distributio facta est, & ideo etiam parum urinæ, multa autem per stercus deiectio, quoniam in uentriculo maneat humidum. Altera uerò, quòd uentrem detineant: idq; præstant maximè qualitatis ratione, quæ inest ipsis acerba admodum & styptica. Ex quo infertur hoc loco, mespila dura placere, quippe quæ ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accommodatissimè exhibeantur: sed mollia esse meliora: ut quæ magis nutriant, & aluum minus sistant. Illud porrò neminem latere debet, omnibus huiuscemodi parcè uescendum esse, non autem affluenter, ut pyris, persicis, ficubus, uuis, & similibus. Nullo enim ipsorum ut alimento, sed ut medicamento potius indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritie substantiæ, ut quæ extra hoc quòd serò in arbore maturitatem consequantur, minus etiam, quàm ut edi queant, mollescant. Atq; hac sanè de causa, priusquàm edantur, reponi solent donec emolliantur. Sic enim quàmplurimum ex acerbitate & stypticitate amittunt, & in cibo suauiora fiunt.

DE

DE MVSTO. CAP. XLV.



Prouocat urinam mustum, citò
soluit, & inflat.

Etlicher most reitzt an den harm/
Eröffnet vnd bläßt auff den darm.

Tres hic enumerantur commoditates musti: Primò enim urinam prouocat. Siquidem fæcibus eius nitrosum quidpiam inest, ac tergendi facultas, atq; eam ob rem ubi in uesicam descenderit, ipsam mordicans ad urinæ profusionem impellit. Qui tamen uersus non de quolibet musto, sed de eo solùm intelligendus est, quod fæces habet mordicantes. Eiusmodi porrò ex Rhenensibus nō pauca reperias. Mustum enim cui fæces insunt crassæ, non mordicantes, quemadmodum suprà cap. 26. ostendimus, meatus obsepit atq; obstruit

urinarios, ita ut urina potius ſupprimatur.

Deinde uentrem ſoluit: Viſcera enim nitroſa & ſalſa fæcis ſuæ qualitate abſtergens ad deiectionem incitat.

Tertiò uerò inflat, quod quidem propter eã contingit, quã in corpore excitat, ebullitionem. Inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus ſatis ſuprà cap. 26.

DE CEREVISIA ET ACETO. Cap. XLVI.



CRaſſos humores nutrit ceruiſia, uires
Præſtat, & augmentat carnem, generatq; cruorem.
Poruocat urinam, uentrem quoq; mollit, & inflat,

Frigidas

Frigidat & modicum. Sed plus desiccat
acetum.
Frigidat, emaceratq́; melanch. dat, sper
ma minorat,
Siccos infestat neruos, & pinguia sic-
cat.

Das bier gibt grober feuchte viel/
Sterckts gblůt/vnnd mehrets fleysch on
ziel/
Es lehrt die blasn/vnd weicht den bauch/
Es kült ein weng/vnd bläßt auff auch.
Der essig kült vnd treugt/macht magr/
Gibt schwer geblůt/vnd schadt dem hagr.
Der männlich sam von essig schwindt/
Das geäder letzt/die feißt benimpt.

Duo hoc in loco peraguntur. Primò enim breuiter octo Ceruisiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, quòd crassos humores in humano corpore generet: idq; maximè si uino comparetur. Porrò iuxta materiæ uarietatem, unde conficitur, aliam in se atq; aliam recipit uel incrassandi, uel extenuandi humoris rationem. Siquidem ex craßiore substantia craßiores, ex tenuiore uerò tenuiores humores procreari par est.

Secunda, quòd robur addat.

Tertia, quòd carnem augeat.

Quarta, quòd bonum gignat sanguinem. Quæ quidem tres proprietates potißimùm intelligendæ sunt de ceruisia multæ substantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis ritè & perfectè cocta: qualis Erphordiensis cum primis existit. Ea enim multum habet substantiæ, boni est succi, uberrimum corporibus exhibet alimentum, & uires auget.

Quinta, quòd urinam prouocet: quæ proprietas claris maximè conuenit cereuisijs, quibus plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea nanq; ob lupuli copiam celerrimè penetrat, & urinam prouocat.

Sexta, quòd uentrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit. Grati saporis est. multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinem bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro Phrysico primum locum sibi uendicat. Minus tamen conuenit illis, quibus caput non admodum firmũ est: quippe qui ex ea facilè inebrientur.

Septima, quòd flatibus uentrem distendat: idq; maximè præstat Cereuisia cruda, hoc est, malè et imperfectè cocta: quæ certè, præterquam quòd ægrè concoquitur, inflationes etiam & obstructiones gignit, urinamq; remoratur: impinguat tamen admodum. In hanc classem Coyta Hollandiæ referenda est.

Octaua,

Octaua, quòd paululum infrigidet: Eiusmodi censentur cumprimis cereuisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines uulgo utuntur. Eæ nanq; omnes uino collatæ, refrigerandi facultatem habere uidentur. Vbi sciendum, cereuisiam confici posse ex auena, hordeo, & tritico: sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura siue qualitas. Cereuisiæ præparatio.
Quæ nanq; ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeũ enim refrigerat siccatq; in primo abscessu. Quæ ex hordeo simul atq; auena, minus alunt nec inflant, neq; obstruunt admodum. Quæ uerò ex tritico, calidiores existunt, magisq; tum obstruunt, tum nutriunt. Craßiores ceruisiæ tenuioribus tardiùs concoquuntur, atq; in corpus uniuersum distribuuntur, magis tamen nutriunt.
Tenuiores uerò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinã, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Peßima habenda est cereuisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, uel chamæpeuce: Ea enim adeò efficitur ualida & halituosa, ut parum absit, quin bibentes paulò immoderatius ad insaniam redigantur, maximum capitis dolorem generat, & neruos lædit.
De Cereuisia plura suprà cap. 17. & 18. Est præterea eruditißimum Ioannis Placotomi, de natura & uiribus cereuisiarum, opusculum, in omni-

um manibus, unde facilè suppleri queant, quæ hîc desiderantur.

Aceti proprietates quinq;.

Secundo deinde loco quinq; aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quòd exiccet. Secunda, quòd refrigeret. De temperatura uel maxima est inter autores controuersia, alijs frigidum, alijs contrà calidum adstruentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt, quòd uim habeat refrigerandi magis, quàm calfaciendi. Exiccat tertio gradu, estq; ualde tenuium partiũ, crassos & glutinosos humores attenuat, atq; incîdit, humorumq; putrefactioni uel maximè resistit. Eamq; ob rem Medici peste grassante cùm in cibo, tum in potu aceti usum mirificè commendant. Hinc sanè 3.1.doc.5.cap.1. Auicenna inter alia sic fermè de eo scribit: Aceto præterea pestis tempore uti in cibo atq; potu, nocumenti ipsius securitatẽ præstat. Tertia, quòd emaciet, hoc est, macrum reddat: Vehementer enim attenuat, incîdit, ac desiccat, & excellentius si, ut 3.1.doc.4.cap.5. Auicẽna tradit, ieiuno usurpetur stomacho. Aßiduus tamen atq; immoderatior eius usus plurima omnino adfert incommoda. Visum nanq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, et tusses cõmouet. Hepati quoq; inimicũ est: Siquidẽ, ut trac.3.ad Soltanum Babyloniæ Rabbi Moses autor est, ipsum radit, sanguinẽq; eius dealbat. Stomacho præterea, iũcturis, et neruosis omnib. mali nonnihil immoderatiore

ratiore usu ingenerat, articularesq; dolores, tremores, & paralysin excitat. Proinde qui frigido sunt & sicco tẽperamento, quiq; inualidũ pectus, pulmonem, hepar, stomachũ, et neruos habent, ab aceto abstineant, aut modicè saltem eo utantur.

Quarta, quòd generet melancholiam: Frigiditate enim sua & siccitate ipsum hepar refrigerat & exiccat, atq; ad generandam fæcem melancholicam opportunum reddit, quæ deinceps facilè in ueram melancholiam uertitur. Hippocrates lib. 3. de uict. rat. in morb. acu. apho. 38.

Quinta, quòd Veneris appetentiam rescindat & semen imminuat. Nimium enim attenuat, incîdit, exiccat, & refrigerat Cibariorum tamen appetentiam suscitat. Harum facultatum libr. 3. ad Almansorem cap. 17. Rhazes etiam meminit. Acetum, inquiens, frigidum est & siccum, maciem efficit, uirtutem destruit, sperma minuit, bilemq; corroborat nigram, flauam uerò demolitur, sanguinemq; debilitat & cibos, quibus admiscetur, attenuat atq; incîdit.

Vltimo tandem uersu tria comprehẽduntur. Ac primum quidem, quòd macris noceat. Cùm enim acetum excellenter attenuet, incîdat, atq; desiccet, ex neceßitate etiam maciem auget. Quippe similibus, ut Galenus lib. 1. cap. 10. de sanitat. tuend. testatur, quemlibet excessum augescere par est, contrarijs uerò remitti aut minui.

Secundum, quòd noceat neruis: Exangues enim sunt: & cùm tenue sit, ualde eos penetrat. Plura de hoc suprà cap. 17. in acida cereuisia.

Tertium, quòd immodicè pinguia corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iam reddita est. De aceto plura Dioscorides lib. 5. cap. 17. Galenus lib. 1. de simpl. medic. facul. cap. 19. & deinceps. & lib. 8. eiusdem operis cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

DE RAPIS. CAP. XLVII.



RApa iuuat stomachũ, nouit producere uentum,
Prouocat urinam, præstatq́3 in dente ruinam.
Si malè cocta datur, tibi torsio sic generatur.

Die

Die rüben seind dem magen leicht/
Daruon der windt im leib entweicht/
Der harm darzů/die zeen falln auß/
Seinds vbel kocht / kompt krimmen drauß.

Hîc tria cumprimis raporum recensentur cō̄modà. Ac primum quidem, quòd stomachum iuuent. Secundum, quòd flatus gignant. Tertium, quòd urinam prouocent. Quæ sanè omnia de ijs intelligi debent, quæ bellè, & præcipuè cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora stomacho fiunt, satis tum nutriunt, tum impinguant, sed humentem ac fluxā carnem creant, flatus & genitale semen generāt, Veneremq́; stimulant, urinam prouocant, fauces leniunt, atq; thoracem, ac uisum præterea, ut Auenzoar & Auerrhoës testantur, peculiari quapiam proprietate roborant. Fertur etiam, quòd fibræ illorum, siue caudæ, aluum fortiter moueāt. Atque hinc sanè uulgati excogitati sunt uersiculi: Raporū commoda & incōmoda.

Radix rapa bona est, comedenti dat tria dona,
Visum clarificat, uentrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorūdem referuntur incommoda. Nam & dentes lædunt, & torsiones siue tormina in uentre suscitant. Atq; his quidem malis cruda maximè obnoxia sunt. Primùm enim non ægrè modò dentibus franguntur, uerumetiā minus iusto in uentriculo conficiūtur;

quo fit, ut & ipsa corrumpantur, et fœtidos præterea halitus dentibus suggerant, acciditq; dupliciita nomine dentes offendi, cõmanducatione nimirum, & halitu. Deinde uerò ad istum modum liberalius ingesta, concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomachoq; noxia. Nonnunquã autem & uentrem mordicant. Quorum posterius etiam uulgato nobis indicatur uersiculo:

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis.

Crebrior raporum usus crassum humorem generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt, nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidem edendo sunt, rapa corporis nutritioni uel maximè conueniunt, idq; ex saporis iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim edulio-rum omnium natura est, ut amara, & quæ linguã cõtrahunt, minus, dulcia uerò magis alant. Rapa autem cùm alijs radicibus dulciora sint, minusq; linguam contrahant, maius etiam alijs præstare alimentum, magisq; uictus salubris rationi conuenire, consentaneum est. Sanguinem tamen craßiorem & melancholicum generant, cùm minus iusto in uentriculo, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem, conficiuntur. Coctionem autem diuturniorem postulant, eaq; sunt laudatißima, quæ, primæ ebullitionis aqua segregata & abiecta, bis percoquuntur. Cruda, ob prædictas paulò antè causas, nullo modo edẽda sunt. Cymæ raporum decoctæ man-

manduntur, & urinam cient. Rapum muria cōditum, uel cum aceto & sale sumptum, minus quidem alimenti sufficit, sed multò magis appetentiam recreat. Huius semen tritum & magna copia haustum, Venerem suscitat. Fertur, quòd si quis hoc ipsum semen cum calamintha & Lemnia terra commixtum sumat, eo die neq; ueneno, neq; morsu uenenati animalis lædi. Appensum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 104. Plinius lib. 18. cap. 13. Galenus lib. 2. de alim. facul. cap. 62. & lib. 6. de simp. med. facul. cap. 98. & Simeon Sethi in Syntag.

DE ANIMALIVM VISCERIBUS. Cap. XLVIII.

EGeritur tardè cor, concoquitur
quoq; durè.
Sic quoq; uentriculus, tamen exteriora
probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum
medicinæ.
Concoctu facilis pulmo est, citò labitur
ipse.
Est melius cerebrum gallinæ, quàm reliquorum.

Die hertz sind nicht zudäwen gůt/
Der mag deßgleich im mittel thůt.

Die zung vnd lung mir wol gefelt/
Der hůner hirn ist ausserwelt.

Agitur hoc loco de natura & facultate uisce-
Cor. rum, quæ homines cibi causa ex animalibus se-
cant. Recensentur autem numero quinq;. Quorũ
primum quidem est, Cor tardè tum conçoqui,
tum per intestina descendere. Caro enim eius
dura est, cui, ut ægrè concoquatur, & tardißi-
mè descendat, natura comparatum est. Testis Ga
lenus lib. 3. de alim. facul cap. 11. Cor, inquiens,
substantia quidem caro est fibrosa ac dura, ideó
que ad coquendum est difficile, & tardè perme-
at. Huc iecur quoq; referendum uidetur. Nam,
ut ibidem testatur Galenus, omnium animalium
iecur craßi est succi, ac ad coquendum difficile,
tardeq; permeat. Renes itidem praui admodum
sunt succi, & concoctu difficiles. Galenus ibidem
ca. 5. Secundum est, stomachum quoq; ægrè
Stomachus. concoqui, & lentè transire. Est enim membrum
cartilaginosum ac nerueum, neq; facilè in bonum
sanguinem mutari potest. Cartilaginosa enim du
ra sunt, nerueæ uerò animalium particulæ succũ
absolutè pituitosum gignũt, Oribasio li. 4. Synop.
ad Eustathium filium ca. 7. teste. Galenus li. 3. de
alim. fac. cap. 12. in hunc ferè modum de eo scri-
ptum reliquit: Durior carnibus est stomachus, ob
id, etiamsi ritè conficiatur, succum tamen gignet
non planè sanguineum neq; inculpatum, sed frigi
diorem,

diorem, ac crudiorem. Proinde multū temporis requirit, priusquàm satis confici & in probum sanguinem mutari queat. In extremis tamen partibus, nempe in fundo & orificio, facilius conficitur, ut in quibus pinguior sit, & carnium naturæ propinquior. Tertium est, Linguam boni esse alimenti, idq; maximè, Auicenna lib. 2. Cano. cap. 145. teste, circa radicē. Illic enim suauißima est, facilè concoquitur, & probum corpori alimentū præstat: cùm fungosa alioqui laxáue sit, & respectu solidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamen porcellinæ præstantißimæ sunt, ut quæ ablata circumcingente pellicula à structoribus ac prægustatoribus principum, carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exuperantem humiditatem parum in uictus salubris ratione commendantur. Quamobrem ipsis usuri obsonatricis artis periti, caryophylla inserere solent, priusquàm assentur: sic enim illarum humiditas contēperatur, edendoq; accōmodatiores fiunt. Quartum est, pulmonem facilè & concoqui, & per intestina descendere: mollis enim admodum est et rarus. Paulus libro 1 capite 85. hæc sic tradit: Pulmo facilius quidem, utpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax. Agninus uerò pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamen uim poßidet. Impositu enim, ut autor est Dioscorides

Lingua.

Pulmo.

rides libro 2. capite 37. & Galenus libro 11. de simpl. medic. facult. capite 8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & sanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. capite
Cerebrũ 568. Quintum est, gallinæ cerebrum omnium esse præstantißimum. Vbi sciendum inprimis, cerebrum esse pituitosum, craßi, uitiosiq; succi: Lentè transit, concoctioni aduersatur, stomachum lædit, & nauseam excitat: ideo rectè uulgo ad corrigendam frigiditatem et humiditatem, cum sale, & puluere zingiberis, aut piperis condiri solet. Suillum naturæ inimicum est: Ouillum uerò, uitulinum, leporinum, cuniculinúmue cum sale ac calidis speciebus mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ facilè primam laudem obtinet. Abundè enim nutrit, genitali semini adijcit, & cerebri substantiam auget, unde & his, qui tardiori leuioriq; ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Dioscoridi libro 2. cap. 43. sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit. Quod Auicenna libro 2. Cano. capite 129. & 296. ad fluxum sanguinis narium transtulit, nempe qui membranæ cerebri uitio contractus sit. Cerebrum, inquit, gallinæ prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex uelaminibus cerebri. Plura de hoc suprà cap. 9.

DE SEMINE FOENICVLI. Cap. XLIX.

Semen

SEmen Fœniculi pellit spiracula culi.
Der fenchel samen treibt vnd jagt
Die geng des hindertheyls mit macht.

Hoc in loco traditur, semen fœniculi, quod μάραθρον Græcè dicitur, flatus dißipare atque expellere, idq; maximè ratione caliditatis. Nam, ut libro septimo de simpl medic. facult. cap. 97. Galenus memoriæ prodidit, tam ualenter excalfacit, ut ex tertio ordine excalfacientium censeri promereatur: desiccat uerò non æquè, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit: proinde lac procreat: quod, si admodum desiccaret, non sanè efficeret. Suffusis eadem ratione, auxiliatur, urinas menſesq; ciet. Ex esu præterea seminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauseam, & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum uino decoctum uirulentorum uermium ictus sanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morsibus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis, memoriæ prospiciendæ gratia, hisce uersibus inclusa sunt: Fœniculum.

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atq; uenenum,
Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutum.

Transcri-

Transcripta autem ea sunt partim ex Dioscoride lib.3.cap.67.partim uerò ex Auicenna li.2. Cano.ca.281. Quo sanè loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum existimasse, serpentes, & uermes uenenatos, recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumq; aciem succo eius reficere, ueris initio, ubi latebris relictis in apricum prodierint. Vnde intellectum est, hominum quoq; caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicander sub exordium Theriacῶn, Plinius libro octauo capite 27. & libro 19.capite 9. & libro 20.capite 23. Macer libro primo capite 16. & Mesues capite primo de ægritudinibus oculorum. Attamen quum concoctioni aliquantulum renitatur, & exiguum, prauiq; succi alimentum corporibus exhibeat, non ut alimento, sed ut medicamento potius fœniculo utendum est. Proinde alijs interim cibis ipsum uice condimenti, & ut eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nonnunquam cum lactucis, ut earum humiditas & frigiditas contemperentur, sic etiã cum cucurbitis interdum, aut rapis, ut prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere simul & mandere consueuimus.

DE ANISO. CAP. L.



EMendat uiſum, ſtomachum con
fortat Aniſum.
Copia dulcoris aniſi ſit melioris.

V

Das gſicht vnd magen Aniß ſterckt/
Je ſüſſer je beſſer nutz er wirckt.

Duæ hîc referuntur utilitates Aniſi. Primò nanq; uiſum emendat, & maximè quidem foris impoſitum. Atq; hinc ſanè apud Plinium libro 20. cap. 17. naturalis hiſt. Epiphoris oculorum è uino radicem eius tuſam ab Iolla imponi ſolitam legimus: Ipſum cum croco pari modo & uino, & per ſe tritum cum polenta ad magnas fluxiones extrahendaq́;, ſi qua in oculos inciderint.

Aniſi utilitates.

Secundo deinde loco ſtomachum roborare dicitur, quod profectò de ſemine eius potiſsimùm intelligendũ eſt. Illud nanq;, ut li. 6. de ſimp. medic. facult. cap. 44. Galenus adſerit, maximè utile eſt, acre & ſubamarum, ut propè ad urentium accedat caliditatem. Eſt autem & in ſiccando tertij ordinis, ſicut & in calfaciendo. Stomachum igitur calfacit, et qui in ipſo ſunt, humores craſſos, ac frigidos, lentosq́; attenuat, incîdit, liquidosq́; et expulſioni accommodos reddit. Inflationes quoq;, quæ ab iiſdem proficiſcuntur, diſcutit. Atq; hinc adeò fit, ut ſtomachus tum repurgetur, tum exiccetur, & onere, quo grauatus fuit, depoſito roboretur. Quinetiam uiſui eadem ratione cõferre exiſtimandũ eſt, quippe cui nihil æquè noceat atq; ſtomachi impuritas. Hinc enim impuri, fœtidi, & turbulenti fumi ad oculos ſublati noxam ſpiritibus uiſiuis inuehunt. Melius ad hoc

ſemper recens, plenum, non ſurfuroſum, dulcedine & odore præſtans. Præter has utilitates & aliæ quàmplurimæ à Dioſcoride lib. 3. cap 56. Plinio loco paulò antè citato, Serapione cap. 242. & Auicenna lib. 2. Cano. cap. 1. recenſentur. Oris enim halitum iucundiorem facit, doloris leuamentum præſtat, urinam ciet, diſcutiendi uim habet, aquam quæ ſubijt cutem dißipat, potum ſitim ex ſalſis humoribus contractam extinguit, animaliũ uenenis aduerſatur, ualet ad inflationes. Aluum & alba fœminarum profluuia toſtum ſiſtit, lac ad mammas elicit, Venerem ſtimulat. Dyſpnœas à pituita profectas toſtum purgat, cum melle ſumptum melius. Vetuſtis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodeſt. Iecoris, lienis, renum, uteri, ac reliquorum etiam uiſcerum obſtructiones tollit. Vias enim ab humoribus craßis, frigidis, ac lentis præcluſas & obſeſſas aperit. Atque ob id febribus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, ſuffitum naribus: cum roſaceo tritum inſtillatumq; fractis auribus medetur.

DE SPODIO.
Cap. LI.

SI cruor emanat, Spodium ſumptum citò ſanat.

Gebranter helffenbein verstelt
Das blůt/daß des kein tropff mehr felt.

Spodium sanguinis profluuia hîc sistere traditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis descripto potißimùm intelligendum uenit. Hoc, ut ex Auicenna 2. Cano. cap. 617. colligitur, non est nisi radices cannarum arundinúmue adustæ. Quare cum eo, quod Græci ἀντισπόδιον appellant, conuenire uidetur. Officinæ Platearij nixæ testimonio, pro spodio tam Græcorum quàm Arabũ, oßibus ustis utuntur, quæ elephantis esse putant, quum uerisimilius sit bouis, uel alterius esse animantis ossa. Quocirca cùm uerum & Græcorum spodium, quod Tutiæ uocatæ species est, habeatur, ex officinis prorsus hæc combusta ossa proscribantur, eiusq; in Græcorum compositionibus usus sit, in Arabum uerò compositionibus cannarum Indiæ spodio, aut si illud haberi non poßit, radicibus cannarum nostrarum adustis utendum erit. Græcorum spodium solum admouetur: Arabum uerò etiam sumitur & deuoratur. Hoc ipsum itaq; sanguinem undecunq; etiam manantem hîc sistere traditur: & maximè quidem, quod frigidum sit & siccum, ualideq; adstringat: aut certè, quod sumptum siue admotum peculiari quadam proprietate hepar intemperie uel naturali, uel quoquomodo aduentitia calidius, moderetur ac roboret. Hoc autem uiscere (quod

Spodium

princi-

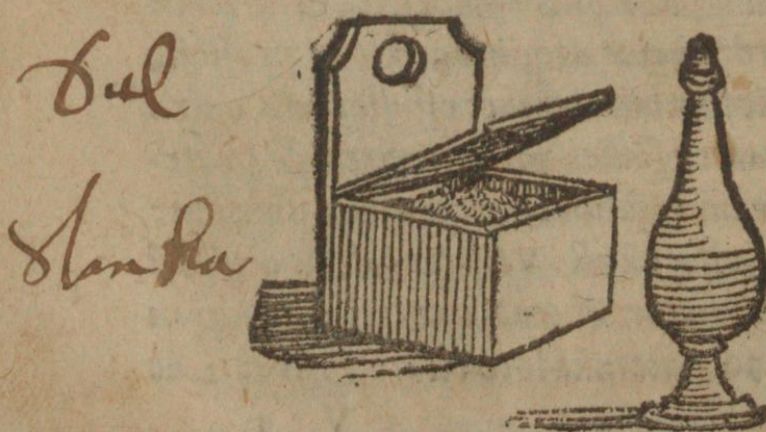
principium ac fons sanguificationis est) roborato, sanguis ab eodem melius etiam retinetur. Puluis igitur eius cum stillatitijs liquoribus rosarũ & plantaginis in nares iniectus αἱμοῤῥαγίαν earundem curat. Idem cum succo plantaginis cõtra αἱμόπτυσιν & dysenteriam efficaciter sumitur. Quin & aliæ quàmplurimæ ab autoribus spodio attribuuntur dotes. Siquidem cor quoque proprietate quadam corroborat, & spiritus claros ac solidos efficit: quapropter exhilarat etiam atq; lætificat. Potum, aut appositum calidæ cardiacæ, & contractæ ab effusione flauæ bilis ad os uentriculi syncopæ, calidoq; cordis tremori auxiliatur: adiuuamе scilicet talem ipsius actionem facultate adstrictoria, & maximè quidem in temperaturis calidis. In frigidis uerò cum croco temperatum eadem præstat. Febribus confert acutis, sitim sedat, & immodico cholerico alui profluuio atq; uomitui subuenit. Pustulis quoque quæ in ore & lingua erumpunt, prodest. Feruorem furoremq; flauæ bilis compescit, uentriculũ roborat, ardori eius atq; imbecillitati proficit, flauæq; ad ipsum bilis inhibet effusionem. Contra melancholiam ex sollicitudine, timorem de præteritis, terrorem de futuris, & quaslibet animi perturbationes, efficax est. Vtiliter calidis oculorũ abscessibus illinitur. Plura Rhazes li. 3. ad Almansorem cap. 36. Auicenna loco citato, & trac. 2. de

uiribus cordis, ca.3. Auerrhoës li.5. collec. ca 56. Serapion ca.331. et Leonhartus Fuchsius li.1. ca. 17. de cõposit. medic. Porrò autem quemadmodũ spodium peculiari hepatis roborandi facultate præditum est, ita et aliæ nonnullæ medicinæ alijs singularibus quibusdam membris roborandis accommodatæ sunt, ueluti macis cordi, moschus cerebro, glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, & galanga stomacho, id quod uulgatis etiam hisce uersiculis comprobatur:

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoq; moscho,
Pulmo liquiritia, splen capp. stomachusq; galanga.

Annotatiuncula. Hepar priorem syllabam longam habet. Est enim Græcum ἧπαρ, quare contra naturam hîc breuis posita est.

DE SALE. CAP. LII.



VAs condimenti præponi debet edenti,
Sal uirus refugat, rectè insipidumq́; saporat.
Non sapit esca probè, quæ datur absq; sale.
Vrunt res salsæ uisum, semenq́; minorant,
Et generant scabiem, pruritum, siue uigorem.

Das saltzfaß stetz zu tische trag/
Es dempfft die gifft/gibt gůten gschmag/
Den augen schadt versaltzen ding/
Es schwecht den sam / vnnd mehrt den grindt.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim generale traditur præceptum, nemini hactenus, humaniori saltem atq; ciuiliori, non obseruatum: nempe ut uas condimenti, hoc est, salinum primùm in mensa apponatur: idq́; adeò uulgatum ubiq; est, ut hisce etiam uersiculis decantetur:

Sal primò poni debet, primoq́; reponi,
Non bene mensa tibi ponitur absq; sale.

Duo deinde salis recensentur commoda: ac primum quidem, quòd uenenis resistat. Cuius duplex adsignari potest ratio: Vel quòd sal uim ha- *Salis cōmoda.*

beat uehementer ſiccam & adſtringentem, atq; ob id quicquid in corporibus humidum eſt, id omne depaſcat, reliquum adſtrictione leniter contrahat, eiusq; rei teſtis eſt Galenus lib. 11. de ſimp. medic. facult. cap. 50 ſic inquiens: Nam ſal quicquid in corporibus humidum ineſt, id quodammodo abſumit: & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ, adſtrictione contrahit, ac proinde etiam cōditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: Vel quòd ſal non ſolùm humores è corpore ducēdos liquet, incidat, tenuet, purget, & exiccet: ſed poros etiam, per quos uenent uis in interiora corporis irruere ſolet, denſet ac conſtringat, adeoq; penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundum uerò, quòd cibos condiat, id eſt, ſapidiores reddat: Nulla ſiquidem cibaria citra ſalis commiſtionem ſapere, quotidiano diſcimus experimento Tertio demum loco ſalis, ſiue perſalſorum eduliorum, quatuor enumerantur nocumenta. Quorum primum quidem eſt, quòd uſu præſertim immoderatiore urant, hoc eſt, corrumpant, aut hebetem certè ac debiliorem reddant uiſum. Cuius itidem duplex adſignari poteſt ratio: uel quòd oculi, ut ſuprà cap. 2. ex Ariſtotele oſtendimus, ſint de natura aquæ. Res uerò perſalſæ humidam ipſorum ſubſtantiam exiccent & cōſumant, adeoq; hebetudinem ob id uiſui adferant. Vel quòd à cibarijs perſalſis in uentriculo exiſtentibus

Salis ſiue cibariorum nimis ſalſorum nocumenta

stentibus mordaces admodum atq; acres resoluã tur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonia sua rodant, ac rubefaciant. Atq; hinc sanè eos, qui salem excoquunt, rubros ferè oculos habere conspicimus. Secundum, quòd Veneris appetentiam compescant. Nam cùm omnes corporis exiccent & consumant humores, sperma quoq; necessariò exhauriunt ac minuunt. Tertium, quòd scabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant succum, sanguinemq; adurunt, atq; hinc profectò scabies incidere consueuit. Quartum, quòd pruritum etiam excitent: mordacia enim ac prurituosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit lib. 3. ad Almanso: cap. 17. Sal, inquit, sanguinem eorum, qui multã ex ipso sumunt quantitatem, adurit: uisum quoq; debilitat, atq; sperma minuit: pruritum generat, & scabiem. Ad hæc, serpiginem nonnunquam, et impetiginem, morpheamq; ac lepram progignit ijs, quorum corpora ad patiendum sunt parata. Quin urinarios etiam meatus, usu præsertim immoderato ac frequentiore excoriat. Modicè tamen salsa profligato fastidio appetentiam reuocant. Fertur præterea, quòd si sal cum aceto et succo rutæ permistus, pedum plantis diligenter infricetur, non noxam tantùm ex uini crapula contractam curet, sed ijs etiam, qui cibos auersantur, Græci ἀκροίτους appellant, auiditatem re

stituat. Plura de Sale Dioscorides lib.5.cap.85. Galenus lib.9.cap.30.& lib.11.cap.50.de simp. medi.facul. Simeon Sethi in Syntag. Auicenna 2. Cano.cap.624.& Mesues lib. 2.sec.2.cap.16. de medic.simp.purgantibus.

DE SAPORIBVS, AC EORVM qualitatibus. Cap. LIII.

Hi feruore uigent tres, salsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stypans, ponticus atq;
Vnctus, & insipidus, dulcis dant temperamentum.

Der schmack hat in sich neun gestalt/
Die erstn drei heyß/die andern kalt/
Die letsten drei das mittel haben/
Diß neun thůn vnser zungen laben.

Hic agitur de saporibus, siue qualitatibus gustatorijs: Vbi sciendum imprimis, Saporem accipi pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Species autem eius aliter ab alijs numerari solent. Galenus lib.1.de sim.med.fac.cap.38.non facilè numero comprehensibiles esse tradit, à Theophrasto li.6.de causis plantarum ca.1.& 4 eius octo recensentur differentiæ, exempli gratia, dulcis, pinguis,

Sapores octo.

pinguis, austerus, acerbus, acris, salsus, amarus, & acidus. Quibus nonum quoq; nonnulli adijciendum putarunt, nempe insipidum, quem ἄποιον Græci uocant, quòd extra omnem sit insignem tũ caliditatẽ, tum frigiditatem, mediam, quoad fieri queat, constitutionẽ obtinens, qualem præbet sensum aqua planè omnis qualitatis uacua. Ex quib. tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum salsus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio: Siquidem acre, ut Auicenna 2. Cano. trac. 1. cap. 3. confirmat, est calidius, hinc amarum, deinde salsum, quoniam acre maiorem uim habet resoluẽdi, incidendi, & abstergendi, quàm amarum: Salsum uerò est uelut amarum frigida aliqua humiditate retusum, hebetatumq;. Secũdo deinde loco tres ex saporibus statuumur frigidi: Acidus uidelicet, austerus, & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, deinde acidus. Quod sanè perspicuum euadit in omnibus fructibus qui dulcescunt. Principio enim acerbi sunt uehementis infrigidationis: processu deinde temporis cùm per solarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur, qua sensim deposita, aciditatem acquirunt, sicut ὄμφακες, hinc dulcedinem tandẽ adsciscunt. Acidũ uerò quamuis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatẽ & penetrationem suã eò in pluribus maioris est infrigidationis.

nis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc nihil linguæ præter extimam eius superficiem contrahit: illud uerò non modò extimam superficiem, uerumetiam interiora eius contrahit atq; exasperat. Postremò uerò tres dicuntur temperati, id est, mediæ qualitatis, ita ut corpus neq; refrigerent excellenter, neque calfaciant: nempe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, ut libro 3. ad Almanso. cap. 1. Rhazæ uisum est. Porrò suæ cuiq; ac propriæ saporis adsignantur facultates.

Dulcia enim concoquunt, emolliunt, rarefaciunt, laxant, plurimumq; corporibus exhibent alimenti, & impinguant. Cùm enim naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit, ac uoluptate ac dilatatione afficitur, eis fruens non læditur, non exulceratur ab eis, nec refugit ea, ut amara seu acria. Ac sanè quicquid nutrit, ex genere dulcium esse oportet. Nam dulcia ungunt, implent, & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cùm sint ualde calida & aërea, citò in igneam naturam transeunt, ut mel et saccharum celerrimè uertuntur in rubram bilē. Quare auidius usi sacchаro sæpe periculosè inflammantur. Ad hæc, dulces cibi intemperantius eduntur, humorisq; copiam generant, quam

sequuntur

sequuntur interdum uel putrefactiones, uel obstructiones & abscessus hepatis atq; lienis: et maximè quidem cùm hæc uiscera ad patiendum accommodata fuerint. Stomachum quoq; relaxant admodum, & aluum cient. Pectori tamen conferunt & pulmoni, genitaleq; semen augent.

Amara meatus perpurgant, abstergunt, extenuant, humorum crassitiem incidunt, & linguam mordent, suntq; in natura terrestri, crassa, in qua excedunt calor & siccitas, ut in Bile, Nitro, Marrubio, Absinthio. Immodico usu sanguinem citò adurunt & corrumpunt, bilemq; augent rubrã.

Acerba, Græcis ϛρυφνὰ appellata, recentiores pontica, à pungendo uocant, quo uerbo medici quoq; libenter utuntur, linguam contrahunt, & introrsum pellunt, ideoq; constipandi, densandi, & adstringendi uim habent. Suntq; in natura terrestri, crassa, frigida, & sicca. Ideo enim acerbus sapor dicitur esse tardior, quàm acidus, quia acidus est in natura tenuiore minus terrestri. Acerba sunt, ut, fructus glandiũ, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt ϛρυφνὰ & fructus, qui uulgo Ribes dicuntur, Germanicè Sanct Johans treubel. Item castaneæ, corna, et poma Cynosbati, uulgo Hainboten.

Austera, Græcis αὐστηρὰ, medicis etiam nostri temporis στυπτικὰ, à uerbo Græco στύφω, dicta, contrahunt, constringunt, densant, incrassant, et infrigidant. Sunt enim in natura terrestri, crassa, frigida & sicca, sed plus habente caloris & humiditatis, quàm habent acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore usu humores abundè extenuant, inaniuntq́;, eoq́; sanguinem gignunt melancholicum, et corpus reddunt gracile. Ventriculum tamen, quemadmodū Gale. id ipsum in lib. de cibis boni et mali succi ca. 17. attestatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregiè austera sunt, laxum stomachū ac uentrē firmant, ac tum præcipuè, cùm calida intemperie affecti sunt. Hac enim de causa, atq; etiā ad alui fluctiones sistendas, austeris utimur uinis. Iuuāt enim uentriculū natiua siccitate, & aliquantulū adstringunt. Pinguia siue oleosa, quæ Græcis λιπαρὰ, et uulgo unctuosa nominātur, dulcibus uicina sunt, aqueæ & aëreæ substantiæ: leniunt, emolliūt, lubricāt, laxant, concoquunt, maturant, et humectāt, sine manifesta tamen calfactione. Hæc si sint mediocria, optimè nutriūt: Sed immodicè pinguia supernatāt, abominabilia sunt, et nauseabunda, uentriculū resupināt, coctionem impediunt, flatus & obstructiones generant. Ad hæc, cibi quoq; antequā edendo naturæ satisfactū sit, satietatē adferunt. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui lib. 3. de alim. fac.

cap.

cap.26.ita scriptum reliquit: Pinguia & lenta cibaria, statim ut sumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt. Præterea, quod maius est, compluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Febricitantibus, ac ijs etiam quibus stomachus atq; hepar calidiora sunt, non æquè ut alijs conferunt: ipsis enim facilè accenduntur & in flauam bilem transeunt. Reliquis uerò phlegmatis generant copiam, somnolentiam pariunt, rationalemq; mentis partem reddunt hebetiorem. Carnium tamen atq; olerum cocturæ non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis δριμέα, & uulgo acuta, non solùm mordent ac rodunt linguam, sed etiam penetrant, urunt, ulcerant, aperiunt, flatus dissipant, tenuant, incîdunt, separant, resoluunt, è longinquo attrahunt. Suntq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & siccitas: & superant calore res amaras: Vnde calorem augent, & corpus uelociter inflãmant, ac sanguinem adurunt, ipsumq; in bilem prius rubram, deinde in nigram conuertunt, siccant etiam, emaciantq; ac sitim faciunt. Acria autem sunt, ut piper, zingiber, alliũ, cepa, calx, & granum gnidium, quod Bellershalß Germanicè uocamus.

Salsa, Græcis ἁλμυρὰ, incîdunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo seruant, et à putredine uindicant, conturbant, subuertunt uentriculum,

triculum, & ad uomitum impellunt, desiccant citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, sitim excitant, exasperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura suprà cap. 52.

Acida, Græcis ὀξέα, uulgo acetosa, mordendo constringunt, & refrigerant, penetrant, incîdũt, extenuant, diuidunt, tergent, farctu liberant, per purgant citra excalfactionem. Suntq; in natura tenui, frigida & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ sunt tantùm acida, sunt præcipuè frigida, ut ὀξαλὶς, quæ uulgo acetosa, & Germanicè Saur ampffer nominatur: quia hæc purè hunc saporem habet. Est & species mali punici uerè acida. Alia quædam sunt mixtæ qualitatis, ut acetum, quod est subacre, quia etsi frigidũ est, tamen retinet obscurum calorem ex uini corruptione: inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cùm enim exhalant aëreæ partes, & reliquæ manent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte fit Acetum sua natura frigidum. Acida sanguinis atq; rubræ bilis feruorem compescunt, &, ut lib. 4. Synops. ad Eustathium filium cap. 29. Oribasius attestatur, cùm in uentriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam fæces liquefaciunt. At si purum uentriculum inueniant, eum magis supprimunt. Corpus infrigidant ac desiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant. Neruis etiam

ac

ac neruosis omnibus nocent. Appetentiam tamen cient: quia humores uitiosos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non urente irritant uentriculum. Ex insipidis quædam magis nutriunt, nempe quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædam uerò mediocriter calfaciunt, aut refrigerant: Quæ sanè si multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium, sin uerò siccitas in eis exuperet, exiccantium ordini adscribenda ueniunt. De his omnibus plura Galenus in lib. de simp. medic. facul. præsertim lib. 5. cap. 25. Paulus lib. 7. cap. 1. Aëtius lib. 1. cap. 1. Rhazes libro 3. ad Almansor. cap. 1. Serapion sermo. 2. de tempera. simpl. Auicenna lib. 2. Cano. trac. 1. ca. 3. Mesues lib. 1. Theorem. 1. & Philip. Melanth. in lib. de Anima.

DE VIPPA. CAP. LIIII.



BIs duo uippa facit, mundat dentes, dat acutum
Visum: quod minus est implet, minuit quod abundat.

Die zeen ein weinsupp reingen sol/
Sie scherpfft die augn/vnd däwet wol.

Hîc quatuor recensentur commoda Vippæ: Primò dentes mundat. Panis enim uino imbutus diutius circa dentes moratur, atq; eam ob causam facilius etiam fæculentam materiam ipsis obhærentem absterget ac consumit, quàm uinum per se sumptum. Deinde uisum acuit: Malos enim fumos, qui è uentriculo cerebrum petunt, suáq; permistione spiritus uisiuos obscurant, reprimit: adeoq; materias prauas stomacho inhærentes concoquit, incîdit, & deorsum pellit. Tertiò cruda concoquit: quia os uentriculi leni quadam adstrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimumq; alimenti corporibus exhibet. Quartò uerò uitiosorum humorum multitudinem minuit: Eos enim concoquit, incîdit, exiccat & deorsum expellit: idq; maximè, si panis assatus prius, aut super prunis exiccatus fuerit. Quin eodem etiam modo superfluè concocta ad συμμετρίαν reuocat. Porrò Vippa Germanicè dicitur ein weinsuppe. De ea Hermolaus Barbarus cap. 95. lib. 5. corollarij in Dioscoridem

Vippa.

ita

ita scribit: Erat *ueteribus ientaculum, buccea ex uino, quod genus* Barbari *à uino & pane uippam uocant.* De quo Athenæus *libr.* 1. Deipnos. *sic ait:* πρωϊνὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν τοῦ προσέσθαι ψωμούς. *i. matutinum edulium siue ientaculum, quod nos* ἀκρατισμὸν *uocamus, propterea quòd panis buccellæ mero tingantur.* Lege de eo*dem Plutarchum in* Sympo.

DE DIAETA. CAP. LV.

OMnibus adsuetam iubeo seruare diætam.
Quod sic esse probo, ni sit mutare necesse.
Hippocrates testis, quoniam sequitur mala pestis.
Fortior hæc meta est medicinæ, certa diæta.
Quam si non cures, fatuè regis, & malè curas.

Was speiß vnd wie du essen pflegst/
Verander nicht/vnd wiß darnechst/
Daß die verandrung kranckheit brengt/
Doch wirt der not offt nachgehengt/

Cùm primus præcipuusq; non solùm morbi cu iusuis curandi, sed sanitatis etiam tuendæ scopus, ut in libro, qui de facilè parabilibus inscribitur, cap. 28. & in præsagio experientia confirmato ca. 5. & in libro de attenuante uictus ratione ca. 1. Galenus adserit, in exacta uictus ratione consistat: operæprecium fuit de ea etiam hîc aliquid præscribi. Præcipitur ergo inprimis, ut seruetur consueta diæta. Per quam sanè administratio sex rerum non naturalium modò intelligenda uenit. Et ratio quidem est, quòd transgreßio à consuetudine noceat nocumento magno. Consuetudo enim est altera natura: quia, ut lib. 1. cap. 11. rhetoricorum ad Theodecten, & lib. 7. cap. 10. Ethicorum, & cap. 2. de memoria & reminiscentia, ab Aristotele scribitur, consuetudo est eorum, quæ ut sæpe, siue utplurimum fiunt: natura eorum, quæ ut semper. Sæpe autem & semper sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam ferè transiuit: quemadmodũ igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinem, si laudabilis fuerit. Et quemadmodum cõsueta cibi & potus administratio, eadem ratione & aliarum rerum non naturalium obseruanda est. Vnde si quis consuetus multum laborare, uelit hanc consuetudinem immutare, ocioq; indulgere, minúsue laborare, uel aliud laboris genus adsumere, idq; alio & tempore & modo, ille pro

Diæta.

Consuetudo.

culdubiò

culdubiò multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu, somno & uigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus consuetudinem obseruare decet, & maximè quidem si sit laudabilis, uel ab hac non multum declinet, siue medium etiam locum inter bonam ac malam obtineat: respectu nimirum illius ad quod fieri debet permutatio. Porrò quãta sit uis consuetudinis, uel inde colligas, quòd debiles & senes consuetos labores facilius ferant, quàm fortes atq; iuuenes inconsuetos, quod profectò lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hisce uerbis confirmat: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus, atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit, inquit Philotheus, tale est: Sunt duo, hic quidem senex, ille autem in consistenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni contingit rectè fodere, illi autem, qui est in consistenti ætate, non rectè: seni quidem ob consuetudinem rectè, quamuis sit imbecillus, iuueni autem non rectè, cùm non adsuetus sit. In uniuersum enim oportet cognoscere, fortiores alijs fieri partes, quæ exercentur, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autẽ particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde uerò malam pestem, hoc est, maximum periculum ex repentina consuetæ diætæ permutatione se-

Mutatio subita nocet.

qui, confirmatur autoritate magni Hippocratis, nempe ex 2. lib. de uict. rat. in morb. acut. apho. 21. & 22. ubi sic inquit: Atqui facile est hoc addiscere, quòd simplex uictus cibi ac potus, ipse sibiipsi semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quàm si quis repentè ad alium meliorem magnam mutationem faciat. Nam & his, qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinæ mutationes noxas ac ægritudines inducunt. Et eos sanè qui prandere non adsueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros &c. Aelianus quoq; ab initio libri 5. de uaria historia, Tachi cuiusdam exemplo, admodum disertè nobis significauit, quàm periculosa sit repentina diætæ permutatio. Tachos Aegyptius, inquiens, donec usus est uernaculo uictu, & frugaliter uixit, omnium hominum fuit sanißimus, Postquam uerò ad P. rsas uenit, & in illorum luxum delapsus est, cùm non posset ferre insolentiā ciborū, uitam in dysenteria transegit, & luxuriam cum morte cōmutauit. Quanquam autem non sanis tantùm, sed ægris quoq; adsueta uictus ratio diligenter obseruanda præcipiatur, haud tamen rarò incidit eius permutandæ neceßitas: quando nimirum illaudabilis existit, ita ut, nisi permutetur, perniciosæ inde consequantur ægritudines. Talis autem eorum est, qui prandium aut cœnam

prauis

prauis terminare solent alimentis. Eiusmodi igitur consuetudinem necessarium est corrigi ac permutari, non quidem subitò, sed paulatim & ordinatè. Omnis enim subita permutatio uehementer nocet, maximè si à consueto ad inconsuetum transitus fiat. Hinc est quod in libro de natura hominis, ita scriptum reliquerit Hippocrates: Detrahendi sunt cibi ac potus, quibus uti cō sueuerunt, idq; paulatim facere oportet. Nam si quis citò diætam permutet, periculum est etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quinetiam laudabilem uictus rationem interdū mutari necesse est, quo, si quando necessitas inciderit, natura non offendatur insolentia, nouitateq;, neq; renuat, neq; recuset. Nam qui omni diætæ sese adsuefacit, minus læditur, cùm ad inconsueta transire cogitur. Eadem in alijs quoq; rebus nō naturalibus ratio est. Quod Hippocratis etiā testimonio confirmatur, qui li. 2. aph. 50. ita scriptum reliquit: Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sententiæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cùm enim quodq; ipsorū factū sit peculiare, minus lædit, quāuis ex sua natura molestū sit, si nondū in cōsuetudinē uenerit. Verbi causa solitus est aliquis manna comedere, hic si ad bonū cibū sumendū cōuertitur, læditur,

cùm adsuetus non sit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si præter consuetudinem bibat uinum, offenditur, quoniam cõsuetudo contemnitur. Oportet igitur ad insueta permutari, ut, si necesse sit, ea, quæ offeruntur, ferre poßimus. Vtentẽ enim copioso nutrimento, oportet etiam parum cibi quandoq; assumere, ut, si contingat, ferat etiam illius usum Hinc est, quòd Cornelius Celsus lib. 1. cap. 3. in hunc etiam modum scripserit: Nimis ociosa uita utilis non est, quia potest incidere laboris neceßitas. Neq; etiam ex nimio labore subitum ocium, neq; ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est. Huc igitur respiciens Hippocrates rectißimè consulit, consuetudinem esse mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuenda bona ualetudine, in hunc modum scribitur: Exacta illa & uehementer ad unguem, ut dici solet, obseruata uitæ ratio, simul & corpus formidulosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit uigorem. Quocirca cauere quisq; debet, quemadmodum lib. 4. cap. 10. ad Almans. prudentißimè Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam deinceps ipsum obseruare necesse sit. Exempli gratia: Si quis uno cibo consuetus sit uti, uel aliquo potu, uel omnino ab eis abstineat, uel dormire, uel moueri, uel egerere, Veneriue indulgere consuescat: & ab aliquo istorum impetuosè irritetur, maximum incurret

Consuetudo uarianda.

curret

currret nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisq; corpus suum debet ita præparare, ut caloris & frigoris patiens esse poßit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & ut somni & uigiliarum horas, atq; mansiones & domos sine læsione permutare queat. Fortaßis enim ex neceßitate id ipsum quandoque facere cogetur. Poterit autem commodè, si consuetudinem non obseruet ad unguem, sed interdũ ad insueta transeat. Porrò quo tempore, quóue modo consuetudo mutanda sit, copiosè admodum docent, Galenus lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de sanita. tuen. & lib. 8. cap. 9. metho. meden. Conciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus lib. 1. trac. 6. Contradic. 2. Tertio demum loco traditur, fortiorem ac potiorem medendi metam esse, certam diætam: Quam sanè si medicus curare noluerit, ac aliam quandam, eamq; non satis commodam administrauerit, stultè ægrum regere, ac malè curare meritò dicetur. Sciendum est autem, apud Galenum hæc alimentorum genera inueniri, copiosum, medium, tenue. Copiosum est sanorum cibus, qui non solùm uires conseruat, sed etiam auget. Medium ad sanos etiam spectat. Nam uires quidem conseruat, non tamen auget. Tenue, id est, quod uires quidem comminuit, eatenus tamen ut non exoluamur. Hoc ab autoribus in multas partes diuisum est, nempe in tenue

ſimpliciter, in tenue exquiſitè, in tenuißimum ci
tra adiectionem, & in tenuißimum in extremo.
Tenue ſimpliciter per pauca, aut ea quæ parum
nutriũt, edulia, fit, cuiuſmodi eſt ptiſanæ ſuccus,
mulſa, & ſorbitio ex alica. Tenue exquiſitè, ubi
ptiſanæ ſuccus exigua ſumitur quantitate. Tenu-
ißimum citra adiectionem, per mulſam aquam,
ſiue melicratum fit ſolum. Tenuißimum uerò in
extremo, per ſolam inediam ad iudicationem uſ-
que progreditur. Copioſum autem uel eſt, ubi to
ta ptiſana ſumitur, uel copioſius, ubi piſces, oua,
& ius carnium: uel copioſißimum, ubi caro: Me-
dium autem horum eſt, ut panis lotus, uel placen
ta. Sani homines non ſolùm conſeruandi, ſed au-
gendi etiam ſunt, propterea alimentum copioſum
illis competit. Qui uerò ægritudine longa labo-
rant, uires augere non debent, ſed bene conſerua
re: aliter uſq; ad finem non ſufficerent, propte-
rea hi medio uictu cibandi ſunt, qui etiam ſanis
conuenit, in quibus uires augere non cupimus,
ſed illas ſolùm conſeruare animo eſt, quas etiam
in longo morbo totis uiribus ſeruare ſtudemus.
Quum uerò ægritudo breui terminatura eſt, ſi
quarto die finire debeat, aliquid dare non eſt o-
pus, iuxta illud Hippocr. lib. 1. apho. 6. Extremis
morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt.
Imò ſi uires ſufficerent, & in ſeptimo terminatu
ra eſſet, nihil penitus dandum eſſet, niſi poſt illum
terminum.

terminum. Hac de re plura, & cognitu non indigna reperies apud Hippocratem lib. 1. aph. 4. 5. & 6. & ibidem apud Galenum & Philotheum in comment.

DE ADMINISTRATIONE *diætæ.* Cap. LVI.

Quale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi, recta
Debent hæc medico in uictus ratione notari,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Ein Artzt sehe auff der krancken speiß/
Was er jn geb/vnd welcher weiß/
Wie vil/wie offt/zu welcher zeit/
Vnd wie/daran nicht wenig leit.

Sex circumstantias medico in præscribenda uictus ratione cōsiderandas esse, hoc in loco traditur. Prima, quale: hoc est, cuius qualitatis cibus exhibēdus sit: quia in calida ægritudine cibus frigidus, in frigida calidus, in humida siccus, in sicca uerò humidus conuenit. Corpus tamen quod secundum naturam est, similem semper uictum postulat: quemadmodum quod præter naturam est, contrarium. Siquidem quod naturaliter se habet, custodire: quod præter naturam est, tollere oportet,

oportet. Sed de hoc plura Galenus cùm alibi ſæpe, tum maximè in Arte medicinali cap. 86. & li. 2. cap. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. ca. 9. meth. meden. Secunda, quid: id eſt, cuius ſubſtantiæ: Athletis enim ac ruſticis, iisq́;, qui quamlibet actionem fortem ac uehementem obediunt, cibus exhibendus eſt craſſus ac durus: quia facultatem concoctoriam poßident fortem, neq; tenuis ſubſtantiæ cibus, uelut eſt caro pullorum, caporũ, uitulorum, agnorum, hœdorum, & ſimilium, ipſis competit: quippe quæ in ipſis uel adureretur, uel, quàm par eſt, citius conficeretur, ita ut ſæpius ob id cibari cogerentur. Non temerè igitur inquit Gloſſa delectabilis in l. Seruis urbanis, in principio. ff. de leg. tertio. Ruſtici non debent uti pane albo, uel pullis, aut alijs delicatis cibarijs: ſed pane groſſo, caſeo, cæpis, & fabis. Porrò nobilibus atq; ocio deditis hominibus tenuis ſubſtantiæ cibus magis congruit: quippe qui uirtutem concoctricem habeant debiliorem, quàm ut craſſos cibos, cuiuſmodi ſunt ſalſæ ſuum atque boum carnes, & piſces ſole, aut uento, aut fumo indurati, ſuperare queant. Pari modo & in ægritudinibus acutis tenuiore utendũ eſt diæta, quàm in chronicis. i. longis, ſicuti quartanis. Tertia, quando, id eſt, quo potißimum diei tẽpore cibus adſumi debeat: in ſanis enim conſuetudo maximè obſeruanda eſt. Vnde hominibus manè ſurgentibus

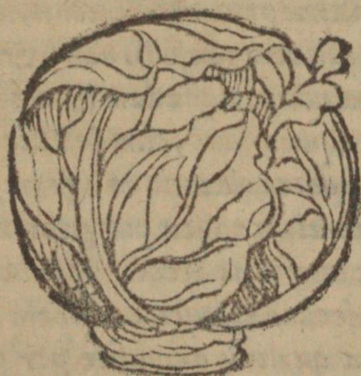
tibus, & bis tantùm in die cibum sumentibus, æstate quidem prandendum est hora decima, uel paulò antè, neq; differendum donec propinquet meridies, ut qui maximum æstum importare soleat: Cœnandum hora sexta, uel paulò pòst. Hyeme uerò iisdem ob somni prolixitatem prandendum est hora undecima, uel duodecima: Cœnandum horæ septima, uel paulò pòst: sed ita tamen, ne quid præter consuetudinem fiat. Quinetiam in ægris cibandis temporis habenda est ratio, præsertim in febricitantibus. Siquidem in ipsis paroxysmis, uel non multò ante futuram accessionem à cibis abstinendum est: quòd nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tum occupata est, cibus oblatus distrahat, atq; adeò humores morbū efficientes adaugeat. Neq; immediatè post paroxysmum cibus dandus est, quippe quem facultas à febris intemperie deiecta nondum superare queat. Quapropter tamdiu ante sequentis accessionis initium exhibendus est, ut prius quàm ea appropinquet, decenter in uentriculo coquatur, & ad inferiores partes descendat. Idq; in illis potissimùm ita obseruãdum, quibus uirtus adhuc satis ualida existit. Iis uerò, quibus uires prosternuntur, dandus est cibus quocunq; tempore, etiā in uigore. Cuius rei testis est Galenus, qui lib. 1. apho. commen. 9. ita scribit: Aliquando in ipso etiam morbi uigore, ubi symptoma aliquod interuenerit

uenerit

uenerit robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiam monstrat libro 10. cap. 3. & 5. meth. meden. Hæc omnia de paroxysmo Stephanus Atheniensis in primum librum Galeni ad Glauco. comment. 39. multo clarius in hunc modum exponit: Sciendum sanè est, naturam egere semper alimento, quod basim ac sedē illius, quod digestum est, ipsi replcat. Sed hoc ipsum alimentum præcipuè dandum est, quando ipsum concoquere, ac cōficere potest. Concoquit autem quando pura ac integra est, nec à febris caliditate uexatur. Quare in interuallo dandum id est. Si enim in accessione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta est, ipsum superare non potest. Alimentum autem non concoctum materia fit febris. Et hoc est, quod Hippocrates li. 1. aph. 11. ait: In accessionibus subtrahere oportet: nam addere nocuum est. Dandum igitur est alimentum in interuallis. Sed hæc dici possunt in intermittentibus. In cōtinuis uerò quid utiq; quis faceret? neque enim in his inuenire licet remissum ac quietū tēpus, uerùm cōtinua est febris. Tamen in his etiā fit μἐιοπυρεξία. i. febris diminutio, quæ interuallum imitatur: tunc q; alimentū dandū est, non quādo accedūt. Hæc ille. Plura & ad præsentē speculationem maximè facientia habentur apud Brudū Lusi. lib. 2. ca. 9. de uictu febricitantiū. Quarta, quantū. i. quantitas sumendi cibi: quæ profectò in
æstate,

æstate, ut sup. ca. 19. diximus, minuẽda est: quòd tũ ob immodicas resolutiões calor innatus debilior existat: Hyeme uerò augẽda, propterea quòd cõcoctoria facultas id tẽporis ob frigus ambiẽtis roboretur. Quinta, quoties, in die uidelicet cibus exhibẽdus sit. Est enim æstate quàm hyeme, autumno, aut uere, sæpius exhibẽdus, sed minori quantitate. Pari modo facultate cõcoctoria debili existente, sæpe sed parua quãtitate dandus est. Eadẽ uerò robusta existente, dandus est quidẽ quantitate magna, sed rarius. Sexta, ubi, id est, quo in loco: Cibus enim neq; in loco frigidiore, neq; calidiore sumendus est, sed temperato.

DE CAVLE. CAP. LVII.



IVs caulis soluit, cuius substantia
stringit,
Vtraq; quando datur, uenter laxare paratur,

Der sodt des krauts den leib erweicht/
Das kraut zu hertten hülffe reicht/
Nützestu aber beyds zuhauff/
So weichts vn̄ machts den maßdarm auff.

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum, quàm uulgare illud olus, quod Braun oder Blawköl *appellamus*, κράμβη *Græcis, Latinis uerò* Braßica *dicta: atq; hoc uel ex Martiale discere licet, qui xeniorum libro, eos caules per nitratam aquam uirides conseruari ait.*

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules,
Nitrata uiridis braßica fiat aqua.

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultates: Quarum prima quidem est, decoctum eorum, & maximè primæ ebullitionis, uentris soluendi uim obtinere: In folijs nanq; & exterioribus partibus nitrosa quædam & absterforia inest qualitas, quam sanè, cùm debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facilè deponit, eiq; potentiam adijcit purgatoriam. Atq; hinc adeò fit, ut ius primæ decoctionis aluum excellentius, quàm secundæ, deijciat. Nitrosa enim illa & absterforia qualitas exquisitè per primam segregatur, atq; in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiam communi siccantium ratione uentrem sistere magis, quàm ad deijciendum incitare: quia purgatoria potentia

per

per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrea sicca, quæ sumpta uentrem adstringit, idq; multò magis si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quantò exquisitius in aquam succum suum deposuerit, tantò et illi quidem maiorem purgandi uim adijciet, & reliquam sui substantiam, quæ uelut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio in beta, atq; adeò in omnibus fermè quibus sapor aut acris, aut nitrosus, aut salsus inest. Quippe & lenticula ipsa, tametsi satis magnam adstringendi potentiam gustu refert, tamen eiusmodi quid sortita est. Nam & huius decoctum, uentris soluendi uim obtinet. Verùm hic succus etiam si degustes, perspicuam misturam repræsentat, tanquam si nitroso austerum quid commisceas. Sed & conchularum maris, cæterorumq; ferè ostreorum succus planè tum salsus est, tum uentrem soluendi uim obtinet: quamuis eorum caro uentrem reprimat. Tertia est, utrunq;, nempe decoctum atq; substantiam simul uentris subductionem efficere: cùm enim uires suas ita retineant, abstergere etiam, & intestina ad expulsionem irritare, consentaneum est. Lege hac de re plura apud Galenum lib. 3. de simp. med. facult. cap. 14. & lib. 1. ca. 3 & 25. & lib. 2. cap. 44. de alim. facult. Proditum quoq; est, Braßicam naturali quadam facultate uino aduersari, & curare temulentiam:

Braßica temulentiam curat.

Vnde quærit Aristoteles, 3. Sec. proble. 17. Quid est cur braßica sedet crapulam? Nonnulli respondent, hoc euenire solitum, quòd ex esu eius fumi eleuentur admodum craßi, qui cùm uini uapores incrassent, ad cerebrum ascendere etiam prohibent. Aristoteles tamen aliam adsignat causam, nempe quòd quicquid humores uinosos undique et omni ex corporis parte ad se in aluum trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulam. Braßica autem est huiusmodi. Ergo braßica curat crapulam. Minor probatur, quia per succum eius humores, qui uinosi crudiq; tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipsa uerò substantia frigida, styptica, ac terrea, suprà in uentriculo remanens corpus refrigerat, quo fit, ut tenues humores ad uesicam labantur. Cùm igitur humor utrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per consequẽs à crapula liberatur. Euenit ad hæc, ut cùm humores deorsum se trahunt atq; excernũt, flatum etiam secum deducant: qui, si per uinum liceat, in caput se efferens grauitatem creat, & crapulam: sin autem deorsum se uertit, corpusq; ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipsa braßicæ folia, quemadmodum libr. 2. de composit. medic. local. cap. 1. Galenus attestatur, calida macerata, capitiq; circumposita ac obligata, naturaliter ebrietati resistunt. Porrò braßica, quæ edendo est, calfacit

calfacit & siccat primo abscessu. Prauum & melancholicum succum procreat. Aestiua tamen peior est quàm hyberna. Oculorum aciem hebetat, unde Græcis etiam κράμβη dicta censetur, quasi κορὰμβλη, quòd pupillas oculorum, quas illi κόρας uocant, obtundat, hebetetq;. Somnum per contraria insomnia interturbat. Stomachum malè habet, parumq; nutrit: at si cum pingui carne coquatur, plurimũ noxæ atq; uitij amittit. Vrinam ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones uocis iuuat: & si uulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaq; ulcera, & induratas inflammationes sanat. Plura Dioscorides libro 2. cap. 146. Plinius lib. 20. cap. 9. Galenus locis suprà citatis. Simeon Sethi in Syntagmate. Rhazes lib. 3. cap. 18. ad Almans. & Auicenna 2. Cano. cap. 142.

DE MALVA. Cap. LVIII.

Zagerardi

DIxerunt maluam ueteres, quòd molliat aluum,
Huius radices rasæ soluunt tibi fæces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe dederunt.



Der Bappeln name zeygt das an/
Daß sie den leib erweychen kan.
So auch jr wurtzel ist geschelt/
Ist sie zu stůl machn ausserwelt/

Vnd bringt der weiber fluß zurecht/
Vnd macht dasselbig leid wol schlecht.

Hic agitur de facultatibus maluæ: Et primo quidem uersu, qui ex lib. 2. cap. 36. Aemilij Macri huc adscitus est, ueteribus Latinis Maluam, ab eo molliendo aluo, dictam esse traditur. Cuius sanè rei testis etiam M. Varro, qui Maluam quasi moluam, quòd aluum molliat, dictam esse contendit: quippe quæ clysteribus infusa, uel in cibo accepta, uentrem facilè moueat. Quinetiam Græcis μαλάχη, ab emollienda aluo, nomen traxit. Siquidem ipsis μαλάττειν mollire significat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca, ad subducendā aluum, utebantur. Vnde Martialis libro 10. Epigrammatων:

Exoneraturas uentrem mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes.
Et alibi:
Vtere lactucis, & mollibus utere maluis.

Cæterùm hoc olus facilè subducitur, non modò propter humiditatem, uerumetiam propter genuinam uiscositatem, & potißimùm quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumpserit. Atq; ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clysteribus ad induratarum fæcum eductionem paßim utimur, primum locum sibi uendicauit. Porrò duplex malua est: Vna quidem floribus sanguineis, altera uerò candidis: &

in hac quàm illa maior emolliendi uis inest.

Secundo deinde uersu innuitur, radices maluæ rasas, fæcibus educendis esse accommodas: & maximè quidem, si inde, perinde atq; è radicibus mercurialis, βάλανοι, id est, glandes, siue suppositoria fiant.

Tertio demum uersu, Maluam menses ciere dicitur, quod & ipsum sanè ob manifestam humectandi facultatem ac genuinum lentorem præstat. Insessione nanq; uterum emollit, ita ut uenæ eius ab acri sanguine promptius fundantur. Quin etiam menses prouocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia maluæ trita cũ folijs salicis, omnibus emplastris cõmodiora sunt. Nam & inflammari non sinunt, & sanguinem sistunt, & recens uulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoq; & reptilium plagas curant folia eiusdem, si cepas & porrum triueris, eisq; miscueris, ac imposueris. Si quis uerò syluestris maluæ succo cũ oleo illinatur, à uespis & apibus non pungetur, sed & qui punctus iam est succo opem sentit, et folia maluæ contusa & imposita similiter percussum ab illis sanant. Similiter autem curat malua illita, lichenas, & occulta fœminarum uitia. Succus uerò eius auribus instillatus, dolorem aurium sedat. Cum melle acceptus thoracẽ, pulmonemq; iuuat, & raucam uocem lenit, hepaticos sanat,

&

& comitiali apprehensos resipiscere facit. Eodē modo & nephriticis & ischiaticis auxiliatur. At uerò decoctum ipsius potatum, difficultatem emittendi urinam emendat, lapides comterit, somnum conciliat, facilemq́; partum præstat. Prodest etiam erosionibus uesicæ, & intestinorum, uuluæ, sedisq́;, clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit, eaq́;, quæ indurata sunt, emollit. Plura Dioscorides libro 2. cap. 111. Plinius lib. 20. cap. 21. Galenus lib. 7. de simp. med. facult. cap. 95. & lib. 2. de alim. facult. cap. 42. Constantinus Cæsar lib. 12. de agricultura cap. 12. & Simeon Sethi in Syntag.

DE MENTHA. CA. LIX.

Mentitur mentha, si sit depellere lenta
Ventris lumbricos, stomachi uermesq́ nociuos.

Gerechte kraußmüntz bald vertreibt
Die würm im magen vnd im leib.

Menbam eo nomine non esse dignandam, nisi alui etiam lumbricos & stomachi uermes enecandi atq; expellendi facultatem obtineat, hoc loco adscritur. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum, & amaro quidem, non secus atque



absinthium, lumbricos interficit: acerbitate uerò si cum oxycrato bibatur, recentes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum autem decoctum eius, uelut absinthij quoq;, & non substantia. Est enim, ut si qua alia herba, tenuium partium, gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirum ordine excalfacientium, & secundo siccantium. Quare ut medicamento potius, quàm alimento ipsa utimur. Hepar enim frigidum & uentriculum iuuat,

uat, corroborat & stomachum, & concoctionem facit, sedat quoq; singultum, & uomitum phlegmaticum atq; sanguineum. Prodest quoq; ad cordis morsus, & appetitionem suscitat. Mediocriter item ad Venerem excitat: id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam continent. Aperitq; iecinoris ac splenis obstructiones. Verùm hac uesci ad satietatem non oportet: quoniam sanguinem extenuat, & serosum facit, & ipsum in flauam bilem permutat: deinde efficit ut sanguis, qui maximè est tenuium partium, discutiatur, & crassus ac melancholicus relinquatur: atq; idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sale, & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre. Arida uerò trita, & post cibum sumpta, ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum uino pota difficulter parienti succurrit. Ferunt etiã quòd mansa lippienti imposita, fiat remedium: quodq; eius decoctum absorptum, confestim sanguinem è faucibus eijcientes sanet. Coire lac densariq; in caseum non patitur, si folia potionibus lactis immergantur. In summa, stomacho utilis est, & in condimentis peculiarem gratiam habet. Huius semen uentrem purgat, & pulmonem lædit. Plura Dioscorides lib. 3. cap. 35. Plinius lib. 20. cap. 14. Galenus lib. 6. de simpl. medic. facul. cap. 136. Simeon Sethi in Syntag. & Auicenna 2. Cano. cap. 495.

DE SALVIA.

Cap. LX.



Salviegr

CVr moriatur homo, cui saluia crescit in horto?
Contra uim mortis, non est medicamen in hortis.

Saluia

Saluia confortat neruos, manuumq́ tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia, castoriumq́, lauendula, primula ueris,
Nasturt. Athanas. hæc sanant paralytica membra,
Saluia saluatrix, naturæ conciliatrix.

Wüchse ein kreutlin vor den todt/
Es wer fürwar die salb on spot/
Sie sterckt die adern/das zittern legt/
Das scharpffe febr zu fliehn bewegt/
Die sälb vnd andre stuck genant/
Thůn dem gichtbruch hülffe zuhand.
Die sälb kan hülff vnd rath geben/
Kan sterckn vnd lengern das leben.

Permagnam esse utilitatem Saluiæ hoc loco traditur: Ac primo quidem uersu per modum dubij quæritur, quî fiat, ut homo moriatur, cui saluia crescit in horto? ad quod ita respondetur secundo uersu: Quanquam medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni resistat, humiditatemq́; custodiat naturalem, ne citius quàm par est, dißipetur, nulla tamen inuenitur, quæ moriendi neceßitatem è medio tollat. Et hoc est, quod Auicenna 3.1. capite singulari ait: Ars quidem sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit.

cit, neq; corpus à foris incidentibus nocumentis munit, neq; unumquodq; corpus ad ultimam uitæ longitudinem, quæ est secundum hominem absolutè, perducit. Sed de duabus rebus securitatem præbet: putrefactionem enim penitus excludit, & humiditatem defendit naturalem, ne iusto citius resoluatur.

Secundo loco tres referuntur Saluiæ effectus: ac primò quidem, quòd neruos roboret: Siquidem manifestè calefacit, & leniter adstringit: humorum igitur copiam, qua nerui impediti relaxabãtur, exiccat, refrigeratosq; recalfacit. Deinde, quòd manuum tremorem tollat: Nam quicquid neruos roborat ac calfacit, tremorem etiã tollit. Tremor enim ex neruorum imbecillitate et frigiditate potißimùm accidit. Atq; hanc sanè ob causam senes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus suis folia saluiæ imponere solent.

Manuum tremor.

Tertiò, quòd acutam remoueat febrem: cuius hãc adsignaueris causam, nempe quòd humores exiccet, adeoq; putrefactionem, quam acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò saluia temperamento est euidenter excalfaciente & exiccante, atq; eam ob rem per se in uictus salubris ratione non temerè usurpanda. Attamen cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea homines infanitatis tutela uti consueuerunt. Aut enim inde parant ἐμβάμματα, id est, intinctus, quemad

modum

modum ostendimus suprà cap. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui uentriculus crudis, inconcoctis, ac prauis humoribus refertus fuerit.

Aut uinum ex ea etiam conficiunt, Saluiatum ipsis appellatum, quod in mensæ principio potissimum expetitur. Hoc cùm sibi qualitatem quandam à saluia calidam simul ac adstringentem, aromaticamq́; & exiccantem adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mirè conferre putandum est: præsertim si post purgationem ex epoto medicamento modicè sumatur. Quin & uentriculum, cerebrum, neruos, ac reliquas quoque corporis partes præ humiditate laxas, exiccat ac roborat, idq́; per hyemem maximè. Valet contra renum, uesicæ, & laterum dolores, reiectiones sanguinis, tußim, rupta, & uulsa. Difficili urinæ auxiliatur, & suppressos menses proritat, sed immoderatius: quocirca grauidis non nisi cũ timore exhibendum est, quippe quòd partus facilè enecet, & abortus faciat. Vaporosum est admodum, facileq́; caput ferit, & citò inebriat: quare caput debile habentibus, quibusq́; plurimum molestiæ catarrhus exhibet, ab ipso in roborando uentriculo cauendum est: ne, dum uni parti auxilium quærunt, reliquas offendant. Imò uerò nec aliàs immoderatius eo utendum est, neq; ad depellendam sitim, neq; ad deferendũ permiscendúmue cibum: quippe quòd uniuersum ita cibum ad extremam Saluiatũ uinum.

tremam

tremam promptißimè caliditatem ac ſiccitatem perduceret. Primùm enim per ſe calidum & ſiccum eſt uinum, deinde uerò & ſaluia ſat ſtrenuè excalfacit, deſiccatq́;, & tenuium eſt partium: quare quod inde fit uinum, ad immodicam haud dubiè caliditatem ac ſiccitatem inclinabit, atque ob id ſanitatis tutelæ minus conuenit: ut quod ingeſtum cibum præmaturè atq; ante perfectam eius concoctionem è uentriculo ac hepate ad cerebrum facilè & neruos deferret, obſtructionemq́; omnis putredinis matrem in humano corpore excitaret. Plura de hoc Magninus ca. 21. part. 3. Regiminis ſanitatis, & Ioan. Michaël Sauonarola, in maiori prac. trac. 2. ca. 4. rubri. 15. Duplex porrò ſaluia paßim in hortis ſpectatur: Vna magnis, latis, & aſperis folijs, quæ Germanis groß/ oder breyte Salbei dicitur: Altera uerò folijs minoribus, contractioribus, & læuioribus, quam ijdem klein/ ſpitz/ creutz oder edel Salbei uocant. Græci, quòd ipſa herba retorrida ſemper & exucca appareat, communi utranq; appellatione nuncuparunt ἐλελίσφακον, quòd quaſi in tabem, uel ſiderationem redacta uideatur.

Tertio loco ſex enumerantur medicamenta

Saluia. ſimplicia παραλύσῃ curandæ accommodatißima: nempe Saluia, Caſtorium, Lauendula, Primula ueris, Naſturtium, & Athanaſia. Hæc nanque omnia proprietate quadam membra paralytica

curant

curant ac sanant. De Saluia quidem ex modò di-
ctis satis constat: quippe quæ genuina caliditate
& siccitate sua pituitosum humorem, quo nerui
obstructi resoluebantur, facilè consumat, adeoq;
neruis ipsis robur addat. Castorium calfacit sic- Castoriũ.
catq; cum extenuandi uiribus eximijs, quibus
præter alias actiones, etiam neruorum, qui ex co
pia humorum malè habent, affectibus, nempe tre-
mori, stupori, conuulsioni, & paralysi, congruit,
& refrigeratos facilè recalfacit, & extrinsecus
applicatum, & potui datum, idq; ita, ut nullam
aliam offendat particulam, etiamsi mediocriter
febris affligat, quemadmodum in ueternis & ca-
taphoris, sed & mensibus retentis proficit, &
secundas expellit. Iuuat etiam, si quis suffitum e-
ius in prunis impositi inspiratione hauriat, ma-
ximè affectus in pulmone aut capite consistentes.
Frigidæ quoq; surditati, & auribus ob crassos
flatulentosq; spiritus dolentibus præclarè opitu
latur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardino
infusum. Oleum præterea castorij non minus
contra frigidos neruorum & iuncturarum affe-
ctus omnes ualet, quàm castoriũ ipsum, præsertim
si post materiæ euacuationem applicetur: residuũ
enim consumit, neruos roborat, paralysi, con-
uulsioni, ac tetano medetur, & acerrimos rigo-
res, & frigora febrium, si spina dorsi eo liniatur,
sedat. Porrò Castorium testiculus est animalis an
cipitis

cipitis uitæ, quod κάστωρ à Græcis, à Latinis Fiber, à Germanis uerò ein Biber appellatur. De quo Dioscorides lib. 2. cap. 23. Plinius lib. 8. ca. 30. & lib. 32. cap. 3. Galenus lib. 11. cap. 11. de simpl. med. facul. Paulus lib. 7. & Auicenna 2. Cano. ca. 125. Lauendula excalfacit & exiccat ordine secundo completo, uel tertio inchoante, uiribus à nardo Celtica non longè recedentibus. Confert omnibus Cerebri ægritudinibus à frigido prouenientibus, conuulsis, resolutisq; auxiliatur: uentriculum roborat, & iecur ab infarctu liberat: quin & obstructos lienes iuuat: uterum calfacit, & menses & secundas educit. Primula ueris calida est & sicca, neruos roborat, conuulsioni, tremori, apoplexiæ, paralysi, cæterisq; neruorum atq; articulorum uitijs frigidis & humidis auxiliatur: atq; inde arthritica etiam à nonnullis, & herba paralysis appellatur. Primula ueris autẽ dicitur, quòd scilicet uere inchoante mox erumpat, Germanicè Schlüssel blůmen. Per Nasturtium Sisymbrium aquaticũ hîc intelligitur, quod riguis gaudet, & in fontium riuis discurrentibus comite Sio nascitur, folijs primo exortu rotundis, cùm uerò adoleuerint, erucæ modo dissectis: odore ac sapore satiuo nasturtio proximis, atq; ob id καρδάμινη à nonnullis, id est, nasturtium, nominatur, Germanicè Brunnkreß. Ea herba cùm sicca est, tertij est ordinis excalfacientiũ & desiccantium:

Lauendula.

Primula ueris.

Nasturtium.

ſiccantium: cùm humida & uiridis, ſecundi: craſſos & pituitoſos humores extenuat, incîdit, & reſoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralyſisq; cauſam aufert. Atq; hinc ſanè præcipiunt Medici, ut in quadragenaria illa eccleſiæ abſtinentia, propter phlegmaticos cibos, qui per id tempus mandi ſolent, naſturtia quoq; ſubinde exhibeantur. Athanaſia, tanacetum etiam uocatur, & Germanicè Reinfarn/ quòd filicis ferè effigie in aquarum ripis naſcatur, uel alio nomine Wurmkraut/ quòd lumbricos è uentre pellat, ſiue foris impoſita, ſiue intrò in corpus aſſumpta. Ea parthenij ſpecies quædam exiſtit, purgandiq; phlegmatis facultate prædita eſt, neruos caliditate ſua exiccat, lumbricos, & materiam, unde illi generantur, ex uentre pellit. Plurimum igitur Galli primis ſanctum poſt Paſcha diebus Athanaſia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiunium quadragenarium ex eſu piſcium collecti eductionem utuntur: ne ſcilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam utuntur ad uentriculi & alui flatus diſcutiendos: item ad frangendos renum calculos, & ad ciendam urinam. Vltimo tandem uerſu traditur, Saluiam ſic dici, quòd ad multa ſit ſalutaris, præcipuè ad fœcunditatem. Athanaſia.

DE RVTA. CAP. LXI.



Nobilitas rutæ hæc, quòd lumina reddat acuta.

Auxilio rutę uir quippe uidebis acutè. *Ma. li. 1. cap. 12.*
Cruda comesta recens oculos caligine purgat.
Ruta uiris minuit Venerem, mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum.
Cocta & ruta facit de pulicibus loca tuta.

Die Raut die augen scherpfft/vnd wehrt
Der männer bgird/der weiber mehrt.
Sie gibet list/vnd wer sie seudt/
Den flöhn damit sein haus verbeut.

Quatuor hic recensentur facultates Rutæ: Ac prima quidem, quòd acutam reddat uidendi aciem: commanducata enim, ut testis est Dioscorides lib. 3. cap. 45. & post eum Auicenna 2. Cano. cap. 578. mirè opitulatur oculis, qui hebetudinem sensere. Præstat idem & succus eius cum succo fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoq; suprà cap. 13. & infrà cap. 79. *Visus.*

Secunda, quòd coëundi desiderium in uiris minuat, augeat uerò in mulieribus. Nam quum ex tertio sit ordine excalfacientium & siccantium, flatus strenuè discutit, abletq;, & semen uirile, quod tenue admodum & aëreũ est, resiccat, ac prorsum ne esse quidẽ permittit. Ex quo sanè

Veneris appetitum in uiris cohibet. Sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calfacit, incidit, & extenuat, quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, quòd astutiam siue calliditatem, id est, apprehensionem & medij alicuius in subtili causa facilem inuentionem, usurpantibus conciliet. Calfactione enim ac resiccatione extenuantur, & acuuntur spiritus, fouetur & illustratur ingenium.

Contra pulices.

Quarta, quòd decoctum ipsius, si domus eo respergatur, pulices depellat. Eos enim, ut uno ore Medici testantur, acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinum Cæsarem lib. 13. cap. 15. de Agricultura, longè plura aduersus pulicum molestias remedia enumerat. Scrobem, inquit, facito, & rhododaphnas contusas in ipsum mittito, isticq; omnes cõcurrent. Absinthium, aut cucumeris syluestris radix, aqua marina rigata ac respersa, pulices necant. Disperdit autem ipsos penitus Melanthium aquæ maceratum ac respersum. Aut conyzæ coctæ decoctum irroratum. Disperdit eosdem similiter semen sinapis & rhododaphnes, ambo feruefacta & in domo respersa. Calcem uiuam cribrato, & postquam locum uerreris inspergito, indeq; necabuntur. Idem continget ex amurca pauimentis aßiduè irroratis. Cyminum

item

no Cashy Comin

item ſylueſtre tritum ac aqua mixtum, & ſeminis cucumeris ſylueſtris drachmæ decem tritæ, & in aquam demiſſæ, indeq; domo reſperſa, pulices crepare faciunt. Item chamelææ radix, & populi nigræ folia tuſa & aqua macerata, & Wosyka tribolus ex aqua cocta. Pulices etiam muria acris Solna woda reſperſa, & aqua marina enecat. Quòd ſi in media domo quis peluim deponat, & circulum machæra penitus ferrea circumſcribat, & reliquã domum, præterquàm locum circumſcriptum, cremore ſtaphidis agriæ, aut lauri foliorum tuſorum conſpergat, aut etiam muria, aut aqua marina cocta, omnes pulices in peluim congregabit. Fictile quoq; uas defoſſum, ita ut labra æqualia pauimento habeat, & adipe taurino oblitum, omnes pulices in ſeſe congregabit, etiam eos, qui adhuc in pallijs deliteſcunt. Sub lecto paruulum ſcrobem facito, & in ipſum ſanguinem caprinum mittito, congregabitq; pulices iſthic, & ex alijs ueſtibus ad ſe illiciet ac uocabit. Cæterùm ex amphimallis & denſiſsimis tapetibus, in quibus plurimi pulices deliteſcunt, eximi ac euocari poſsint, ſi ſic in urna aut dolio ipſe ſanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna 6.4. Tract. 3. cap. 11. de effugatione pulicum hoc amplius addit: Quando, inquit, domus colocynthidos infuſione aſpergitur, ſaliunt pulices & fugiunt. & ſimiliter ex decocto rubi. Referunt quidam, quòd ſi li

gnum adipe erinacei oblinatur, isthic pulices statim omnes concurrent. Fugantur quoq; suffitu sulphuris. Est etiamnum herba quædam uulgaris notitiæ, Arabicè dicta Chichuanu, id est, herba pulicum, quæ in ciuitate Chaïri puluerizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriantur, stupidiq; fiunt pulices, & non lædunt. Porrò nihil æquè disperdit pulices, ac graueolentia, uelut ruta, mentha, mentastrum, & lupulus, præcipuè tamen fimus & urina equi. Enecat pulices seminis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini cornus suffitu pulices fugari perhibentur. Fama est, inquit Dioscorides libro quarto, cap. 65. si psyllium uirens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremò uerò nihil tam accommodum est comprehendendis pulicibus, quàm lecto imposita recens & candidißima lanugo xylina, quam Baumwoll Germanicè uocamus. In ea nanque congregati facilimè capiuntur. Plura Rhazes libro octauo, cap. 8. ad Almansorem.

DE CEPIS.
Cap. LXII.

Sunt Macri libr. 4 ca. 7.

DE cepis Medici non consentire uidentur,

Fellitis



Cybul

Fellitis non eſſe bonas, ait ipſe Galenus,
Phlegmaticis uerò multum putat eſſe ſalubreis.
Non modicum ſanas Aſclepius adſerit illas,
Præſertim ſtomacho, pulchrumq́; creare colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Von zwibeln ſchreibn die årtzt nicht gleich/
Sagt einr ſie bring der Cholre ſeuch/
Vnd ſei der feuchtn Complex geſundt/
Dem magn zwar / ferbt wangen vnnd mundt.

Mit zwibelsafft reib kale pletz/
Vnd sie also mit haar besetz.

Agitur hoc in loco de Cepis: Ac primò quidem dicitur, medicis de natura earum nondum satis constare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis ex usu esse tradunt, quidam uerò minimè. Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis uerò prodesse, ijs attestatur uerbis: Abstinendum ab aßiduo usu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potißimùm cùm is, qui ipsis uescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui uel succum pituitosum, uel crudum & crassum ac lentum aceruârint, cibi eiusmodi sunt accommodati. Siquidem cepæ, ut 2. Cano. cap. 122. Auicennæ placet, in tertio calfaciunt abscessu, sed Galenus lib. 7. de simp. medic. facult. cap. 58. quartum excalfacientium ordinem ipsis adsignat. Quo fit, ut calidis, quales cholerici cumprimis existunt, uehementer officiant. Rhazæ uerò lib. 3. ad Almansorem cap. 18. superfluos humores, & phlegma in stomacho generant. Quod de illis maximè intelligendum, quæ crudæ manduntur. Earum nanque essentia crassarum est partium, & mali succi.
Porrò per fellitos, quemadmodum Cornarius noster in cap. 7. lib. 1. Macri disertè admodum monuit, biliosos hoc loco accipere oportet, id est, τοὺς χολώδεις, sicut phlegmaticos pituitosos.

Deinde

Deinde uerò cepas phlegmaticis multum prodesse traditur. Corpus enim calfaciunt, humoresq; crassos ac glutinosos in ipso coaceruatos concoquunt, attenuant, incîdunt, & detergunt. Quin eadem etiam ratione stomacho frigidis, craßis, ac glutinosis humoribus grauato utiles sunt, & ad ualidum colorem, ueluti testis est apud Plinium libro 20. capite 5. Asclepiades, proficiunt. Neque enim fieri potest, ut uiuidus ac floridus sit faciei color, ubi uentriculus crudo, pituitoso, ac prauo succo refertus fuerit. Tertio demum loco adseritur, contritarum ceparum succo pilos, siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sæpius perfricentur: & maximè quidem, si ex densatis infarctisq; meatibus, & materiæ sub cute detentæ corruptela glabrities euenerit. Cepæ enim caliditate sua meatus aperiunt, materiamq; prauam sub cute detentam nō solùm digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiam in locum eius substituunt. Quapropter alopeciæ succo earum conuenientißimè perfricantur. Celerius enim, ut Dioscorides lib. 2. cap. 145. Galenus loco paulò antè citato, & Alexander Trallianus libr. 1. cap. 2. testantur, quàm Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem uocat, co reparari. Capitis porrò decor capilli sunt. Cepæ præterea semen genitale gignunt, & Vene-

Contra caluitiē.

rem stimulant, urinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant, sed largiore cibo capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam generant, & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis, & incipientibus suffusionibus auxiliatur. Quinetiam canis morsibus idem cum aceto, ruta, & melle illitus confert: quare hi quoq; duo uersus à quibusdam his additi sunt:

Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.

Plura de his suprà cap. 13. diximus, cùm de allijs ageremus.

DE SINAPI.
Cap. LXIII.



Est modicum granum, ſiccum, càlidum'q́ Sinapi,
Dat lachrymas, purgat'q́ caput, tollitque uenenum.

Der hitzig Senff macht augen rinn/
Macht reyn das haupt / thůt gifft bezwingn.

Duo hoc in loco potiſsimùm aguntur: Primò nanque perpuſillum illud granum, quod σίνηπι aut νάπυ Græci, Latini uerò ſinapi uocant, ad calfaciendum deſiccandumq́; efficax eſſe traditur: & hoc quidem, Galeno libro octauo, cap. 5. de ſimplic. medicamen. facul. teſte, in quarto abſceſſu. Deinde uerò tres eidem adſignantur facultates.

Prima, quòd lachrymas eliciat: excellenti enim caliditate ſua humiditates, quæ in cerebro ſunt, attenuat, incidit, liquefacit, & diſſoluit: illis itaq́; fluentibus, ſimul etiam lachrymæ proſiliunt.

Secunda, quòd caput purget: commanducatum enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quinetiam tritum, naribusq́; admotum, ſternutamenta ciet, quibus meatuum obſtructiones tolluntur, & cerebri uitia expelluntur: eaq́; ratione comitialibus & apoplecticis mirificè ſuccurrit. Caput purgare.

Tertia,

Tertia, quòd uenenum tollat: suffitum nanq; ac incensum, serpentes fugat, ad eorundem quoque & scorpionum ictus cum aceto tritum magna utilitate illinitur, fungorumq; uenena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, præterea & podagris à pituita factis. Officit uerò uisui & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partium adiuuat. Minuit quæ in uentriculo sunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccat. Si cum melle sumatur, tusses resoluit. Cum caricis uerò ischiadicis illitum, & lienosis, utile est: trahit enim quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscorides libro 2. cap. 148. Plinius libro 30. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PVRPVREA. Cap. LXIIII.

Mac. lib. 1. cd. 29.

Crapula discutitur, capitis dolor, atq; grauedo,
Purpuream uiolam dicunt curare caducos.

Die



Die Veiel bnimpt die trunckenheit/
Das wee des haupts/vnd fallendleydt.

Hic tres referuntur effectus nigræ purpu- reæue Violæ. Primus, quòd crapulam siue ebrie tatem dispellat ac sedet: Cuius sanè rei duæ ad- ferri solent rationes. Vna quidem, quòd tem- peratum, suauem, & cerebrum confortantem spiret odorem: Cerebrum uerò roboratum ac ualidum ebrietas non tam facilè, quàm imbecil- lum, tentet. Altera, quòd cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, a- deoq; uini uaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secundus, quòd κεφαλαλγίαν, id Ebrietas Caput.

est,

est, capitis dolorem discutiat: & hoc quidem si à causa calida, nempe à flaua bile, ortum habuerit: hanc enim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum effectuum meminit Plinius libro 21. capite 19. ubi de Violæ uiribus differit his uerbis: Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúue discutiunt. Meminit etiam Simeon Sethi in Syntagmate. Violæ, inquiens, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt potæ & odoratæ.

Epilepsia

Tertium, quòd curet caducos, id est, comitiali morbo correptos, à Symptomate accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem libro quarto capite 122. Cæterùm is non simpliciter hoc de purpurea uiola tradit, sed de parte ea, quæ in flore purpurea existit, uel purpurascit. Sic enim scribit: φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ᾽ ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν καὶ ἐπιληψίαις ταῖς ἐπὶ παίδων. Id est, Dicunt id quod in flore purpureum est, cum aqua potum anginis, & comitialibus puerorum morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendum esse de altero flore, qui in medio uiolæ instar capillamentorum inest. Sunt enim quidam flores, dicit Theophrastus libro primo capite 21. de historia plantarum, διανθεῖς, id est, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, uelut rosa, & lilium, &

uiola nigra. Lege doctißimas Iani Cornarij annotationes in caput uigesimum nonum libri primi Macri. Quinetiam Plinius loco iam citato idipsum sic tradidit: id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiusq; rei hæc adsignari potest ratio, quòd cerebrum uiolæ fragrantia roboret, ita ut à paruis nocumentis minimum lædatur, & sic in epilepsiam non facilè incidat. De Violis plura Galenus libro 6. capite 150. de simplic. medicamen. facult. Rhazes libro 3. ad Almansorem, capite 21. Auicenna 2. Cano. cap. 726. & Mesues libro 2. Sect. 1. cap. 11. de simpl. purgan.

DE VRTICA.
Cap. LXV.

AEgris dat somnum, uomitũ quoque tollit, & usum. Mac. li. 2. cap. 2.
Illius semen colicis cum melle medetur,
Et tussim ueterem curat, si sæpe bibatur.
Frigus pulmonis pellit, uentrisq; tumorem.
Omnibus & morbis ea subuenit articulorum.

Pokrzywa.



Die Nessel gibt den krancken schlaff/
Der sich bricht jr sehr wol bedarff.
Den alten hůstn des leibes grim/
Die kelt der lungn/vnd schwulst benimpt.
Des leibs/vnd alln glencken darbei/
Ist die Nessel ein gůt artznei.

Hic septem recensentur facultates Vrticæ.

Ac prima *quidem, quòd somnum ægrotantibus accersat: Crassos nanq; & pituitosos humores, quibus natura grauata somno destituebatur, extenuat, incidit, & priuatim expurgat.* Somnus.

Secunda, *quòd uomitum simulq; usum eius tollat: Lentam enim & frigidam materiam, qua stomachum imbuente nausea ac uomitus plurimū suboriri solent, incidit, exiccat, & dissoluit.* Vomitus

Tertia, *quòd colicis medeatur doloribus: nam extra hoc, quòd crassum pituitosumq; humorem incidit, & extenuat, crassos quoq; & flatulentos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, discutit & expellit.* Colica.

Quarta, *quòd ueterem curet tußim. Crassos enim uiscososq; humores è pectore pulmoneq; educit: qua ratione orthopnœæ quoq; & lateris doloribus prodest, & maximè quidem semen eius cum melle delinctum, quemadmodum 2. Cano. cap. 725. in eum propè modum scribens Auicenna attestatur:* Quando cum ptisana, siue aqua hordei, decocta bibitur, uitia pectoris extrahit, Tußis.

& folia eius cum aqua hordei decocta, thoracem à lentis craßisq; humoribus expurgant, sed semen cũ melle delinctum, ad omnia efficacius est.

Quinta, quòd frigora pulmonis pellat: humores nanq; frigidos ac pituitosos caliditate sua incidens simul & extenuans ex pectore pulmoneq; educit.

Sexta, quòd uentris tumorem discutiat atq; sedet: Crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus uenter distentus in tumorem attollebatur, dißipat, atq; resoluit.

Septima, quòd omnibus articulorum doloribus, arthritidi nimirum, ischiadi, & podagræ subueniat: præcipuè quidem, si prouenerint à lenta, crassa, ac frigida materia: eam enim urtica calfacit, incîdit, & extenuat. Ad hæc, urtica flatuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venerem extimulat, & maximè ubi cum passo aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potum & uuluæ ora patefacit, urinam ciet, renumq; doloribus medetur. Ventrem modicè subducit, ipsa duntaxat abstersione, ac ueluti titillatione, non purgatione crudum ac pituitosum humorem educens. Ducit fœminis præterea menses foliorum urticæ decoctum, addita exigua myrrha, potũ. Cauendum tamen ne linguam œsophagonq; lædat: nimium enim exurit: quod commodè quidem fieri poterit, si post sumptionem eius parum olei rosacei

Podagra

facei absorbeatur. Est autem urtica cum semine suo calida in principio tertij, sicca uerò in secundo: licet semen minore paulò, quàm herba ipsa, siccitate participet. Plura Dioscorides lib. 4. ca. 94. Plinius lib. 22. cap. 13. Galenus lib. 6. de simp. med. facul. ca. 13. Paulus li. 7. Rhazes lib. 3 ad Almansorem, cap. 28. & Auicenna loco citato.

DE HYSSOPO. Cap. LXVI.

Hyssopus purgans herba est è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur præstare colorem. Ma. li. 2. cap. 5.

Jsop reinigt die lung vnd brust/
Vnd gibt dem angsicht farb nach lust.

Hic agitur de hyssopi uiribus: Quod quidem desiccat & excalfacit ordine tertio, sed & tenuium est partium. Pituitam manifesto experimento expurgat, facitq; ad pituitosos tum cerebri, tum neruorum affectus, quòd non modò mundet, sed roboret quoq;. Quin & pectus, & pulmonem detergit, præsertim senibus, quorum pectora lenta, crassaq; pituita referta sunt: quo fit,



ut decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumq; peripneumonicis, diuturnæ tußi, suspiriosis, à capite in subiectas partes destillationibus, & orthopnoicis auxilietur. Ascarides reliquosque interaneorum uermes pari modi sumptum enecat.

enecat. Idem facit, si cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto multo epotum, crassum humorem per aluum extrahit. Ad subducendam aluum cum ficis uiridibus detritis manditur; uehementiusq; addita iri, nasturtio, aut irione, deijcit. Mesues exhibet eum iure, aut manna mistum, uel cum melle, aut uuis paßis purgatis, uel scilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lieni, & aquæ inter cutem cum fico utroq; emplastri modo imponitur. Inflammationibus quoq; ex uino illinitur. Cum feruente aqua impositum sugillata discutit. In anginis cum ficorum decocto optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto, dentium dolorem in collutione sedat. Hyssopi usus inflationes, auricularum præsertim, uaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, uisum acuit, menses & urinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinũ decoctionis eius uterum à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides lib. 3. cap. 30. Auicenna 2. Cano. cap. 365. & Mesues lib. 2. sec. 1. cap. 18. de medic. simp. purgantibus.

DE CHAEREFOLIO. Cap. LXVII.

APpositum cancris tritum cum melle medetur. Ma. li. 1. ca. 22.



Cum uino potum lateris sedare dolo-
rem
Sæpe solet, tritam si nectis desuper her
bam,
Sæpe solet uomitum, uentremq́ue tenere
solutum.

Dem

Dem krebs Kerbelkraut hülffe thůt/
Mit hong vnd wein ist sonst auch gůt.
Für weetag leibs/fürs vndäwen auch/
Vnd macht dir hart den weichen bauch.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolij. Prima, *quòd tritum & cum melle appositum cancrum curet. Est autem Cancer tumor durus, melancholicus, inæqualis, rotundus, uenosus, id est, uenas habēs in circuitu turgidas, & exaltatas, liuescens, siue fuscus, & colore magis, quàm inflammationes, nigricans, calidus, sed non adeò, ut inflammationes, subitò accrescens, ægros maximè fatigans, & perpetuo ferè dolore affligens, Græcè καρκῖνος & καρκίνωμα dicitur. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt tam Græci quàm Latini, à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur uenæ, cancrorum pedibus, à glomere illo corporis descendentibus, persimiles. Nonnulli uerò inde sic nuncupârunt, quòd difficillimè ab his partibus, quas obsederit, euellatur, quēadmodum cancer aquaticus animans. Hic enim loco, quem semel apprehēderit, pertinaciter hæret. Adde quòd hic tumor cancri animalis colorem repræsentat, nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus lib. 4. cap. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. instit.* Cancer.

Secunda, *quòd cum uino potum, lateris do-*

Tormina lorem sedet. Tormina quoq; uentris mitigat. Crassas enim inflationes, unde dolores isti proueniunt, discutit. Præterea stomachi atq; aliorum etiam uiscerum flatus dißipat, obstructionesq; tollit: ad quæ quidem omnia uinum quoq; per se sumptum singulare est.

Vomitus Tertia, quòd uomitus aluiq; profluuia sistat. Calfaciendi enim & exiccandi ui materiam eorum discutit atq; consumit, & maximè quidē si à frigido & pituitoso succo oriantur. Vrinam & menses ciet, lateris, renum, ac uesicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porrò Chærifolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba est quàm quæ uulgo nostrati Kerbel / corrupta, ut apparet, ex cerifolio uoce, appellatur. Cæterùm medicamenta, quæ hîc de chærefolio produntur, neq; apud Plinium, neq; apud ullum aliquem autorem Græcum reperiuntur, sed ex Plinio illo recentiore, et longè post Galenum autore omnia transsumpta sunt. Nam is hæc uerba de ipso tradit: Chærephyllon canceratis medetur, lateris dolores ex uino mitigat. Quidam illud oleo incoctum ἀνώποις, ad soluendam frigoris iniuriam, miscuerunt. Ex aqua mulsa pituitam resoluit. Ex aceto lumbricos & tænias perimit, urinam ciet, menstrua pellit. Tritum cum cera & axungia uetere parotidas discutit. Lege doctißimi uiri Iani Cornarij annotationes in caput 22. li. 1. Mac. Ad

Li. 4. ca. 37 de re medica.

hæc

hæc ſuccus ſiue ſtillatitius chærefolij liquor potus cum carbonibus tiliæ, & lapide ex cancrorum capitibus exempto, ſanguinem ob caſum, percuſſionem, uel contuſionem in grumos concretum, certo experimento diſſoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA. Cap. LXVIII.



woman

ENula campana reddit præcordia ſana,
Cum ſucco rutæ ſuccus ſi ſumitur eius, Ma.li.1. cap.20.

Affirmant ruptis quòd prosit potio
talis.

Der Alant ist der brust gesundt/
Vnd so sein safft zur rauten kompt/
Ist den zerbrochnen heylsam sehr/
Nach der ärtzte gemeiner leer.

Hîc duæ referuntur facultates herbæ, quam ἑλένιον Græci uocant, Latini Helenium, & Inulam, Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam, & Germani Alant.

Prima, quòd curet ac roboret præcordia: quo nomine iam exta in homine intelligenda ueniunt, nempe os uentriculi, membra spiritus, & quæcunq; cordi propinquiora sunt. Et hoc sanè radice potißimùm efficit. Ea enim calida & sicca atq; odorata est cum excrementitia humiditate, quapropter eclegmatis cum melle temperata crassos ac lentos humores pectori pulmoniq; infarctos educit, tußi orthopnϾq; prodest. Omnis iræ dolorisq; obliuionem inducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea uinum etiam conficitur, quod νεκταρίτης Græcis dicitur. Hoc contra stomachi & pectoris uitia, & cordis ex humiditate & frigiditate imbecillitatē efficax est, excrementa in uenis sanguini permista, per menses, ac urinas expellit.

Vinum enulatū.

Secunda,

Secunda, quòd succus eius cum rutæ succo permistus, herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina in scrotum deuoluuntur, admodum opituletur, & maximè quidem si hernia ex flatuum multitudine euenerit. Eos enim rutæ atq; helenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto utilis est in passo condîta, obstructionesq; iecoris atq; lienis tollit. Trita, potaq; ad cruentas excreationes singularis est, & serpentium morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnibus confert. Folia eius ex uino cocta utiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones, ἰσχιάδας uocant, & exiguæ aßiduæq; articulorum quorundam præ humiditate procidentiæ ac luxationes. Plura Dioscorides lib. 1. ca. 27. Galenus lib. 6. cap. 114. de simp. med. facul. & Auicenna 2. Cano. cap. 240.

DE PVLEGIO. CAP. LXIX.

CVm uino nigram choleram potata repellit,
Appositam ueterem dicunt sedare podagram. Mac. li. 2 cap. 4.

Polei getruncken mit gůtem wein/
Vertreibts verbrant geblůt vnd zipperlein.

Duo



Duo hoc in loco Pulegij recensentur effectus. Prior quidem, quòd atram bilem cũ uino expurget: eiusq; rei testis etiam est Dioscorides lib. 3. cap. 30. Atram, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter uerò, quòd peculiari proprietate quadam antiquam curet podagram. Crassos enim ui

scosósq; humores, unde podagra generari plurimum solet, uehementer calfacit, decoquit, extenuat, & emolitur. In tertio nanq; ordine calidum & siccum esse statuitur, quapropter podagris etiam per se subuenit, impositum usq; dum rubescat locus. Vi pollere corroborandi, ex bona fragrãtia eius satis liquet. Aperit quoq;, attrahit, & consumit, ratione tum essentiæ, tum qualitatum. Potum menstrua, secundas, ac partus eijcit. Pulmonis uitia ex melle & aloë potum extrahit, conuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositum leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusq; iniuriam, & à siti, traditur. Nauseas, stomachiq; erosiones ex posca permulcet. Bibitur in uino utilissimè contra serpentium morsus. Defectos animo recreat, cũ aceto naribus obiectum: Siccatũ præterea crematumq;, & in puluerem tritũ, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflammationes omnes sedat. Cum cerato uaros extinguit: lienosis cũ sale utiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat: & eadem utilitate insidentibus fœminis prodest, inflationes, durities, & muliebrium locorum conuersiones corrigens. Plura Dioscorides loco citato, Plinius lib. 20 cap. 14 Galenus lib. 6. cap. 93. de simpl. medic. facul. & Simeon Sethi in Syntag.

DE NASTVRTIO, CA. LXX.

Illius

Rerzicha tri rzafra [illegible]



ILlius succus crines retinere fluentes Mac. li. 1. cap. 18.
Illitus adseritur, dentis'q; leuare dolorem.
Lichenas succus purgat, cum melle perunctus.

Das fallend haar helt Brunnkreß safft/
Den zeen weetag/leibs schuppen macht.

Hîc agitur de hortis familiari herba, Nasturtio, quod κάρδαμον Græci uocãt. Germani Gartenkreß *Et referuntur tres ipsius facultates.*

Prima, *quòd succus eius siue stillatitius liquor, capiti illitus, aut potus etiam, capillorum defluuia sistat: præsertim si ex densatis infarctis'q; meatibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calfacit, incîdit, & extenuat.*

Secunda, *quòd dentium curet dolorem, præcipuè si à frigida materia prouenerit: Eam enim nasturtium discutit.*

Tertia, *quòd succus eius cum melle illitus, lichenas, id est, impetignes, siue squamas cuti adhærentes, abstergat. Nascuntur eæ ex phlegmate potißimùm salso, sed nasturtium intus assumptum omne phlegma pellit & expurgat: nam & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtij semẽ adurentis, seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis, & capitis dolores,*

atq;

atq; adeò quodcunq; aliud rubrificationem postulat, eo perinde atq; sinapi excalfaciunt. Miscetur quoq; remedijs, quæ exhibentur asthmaticis, tanquam scilicet id, quod crassos succos ualenter incidere ualeat, uelut & sinapi: nam per omnia ei simile est. Stomacho aduersatur, aluum turbat, uentris lumbricos pellit, lienem imminuit, partus exanimat, menses ciet, & Venerem stimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium uenenis potum resistit, atque eos suffitu fugat. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit: Coxendicibus cum polenta commodè ex aceto illinitur: tumores inflammationesq; discutit. Furunculos cum muria illitū emittit. Vomitum flauæ bilis citat, eãdemq; per inferna educit. Tradunt nonnulli, nasturtium uim uigorẽq; animi suscitare, ac proinde eos, qui ipsum esitauerint, ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium lib. 19. cap. 8. & Erasmi Chiliades in prouerbio, ἔσθιε κάρδαμον. Porrò & herba arefacta similem semini uim poßidet. Humida uerò adhuc, & uiridis propter aqueæ humiditatis admistionem, multò semine inferior est: adeoq; tunc mordacitas eius moderata est, ut cum pane ea uti liceat, ceu obsonio. Plura Dioscorides lib. 2. capite 149. Plinius lib. 20. cap. 13. Galenus lib. 7. cap. 8. de simpl. medic. facult. Simeon Sethi in Syntag. & Auicenna 2. Cano. cap. 513.

DE

DE CHELIDONIA. Cap. LXXI.

Celidoni



CAecatis pullis hac lumina mater hirundo

Ma. li. 2. cap. 29.

b

(Plinius ut scripsit) quamuis sint eruta, reddit.

Schelkraut ist den augen gesundt/
Das wirt vns von den schwalben kunde.

Notatu dignum est, quod hîc ex Plinio de chelidonia refertur: nempe ipsam pullis hirundinum uisum restituere. Locus est li.25.ca.8. ubi sic scriptum reliquit: Animalia quoq; inuenere herbas, inprimisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut quidam uolunt, etiam erutis oculis. Meminit eiusdē etiam lib.8.cap.27. his uerbis: Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, ut lib.2.cap.176. Dioscorides testatur, sibi uidetur uendicasse, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & discessu emarcescat. Sunt qui narrant, hirundines excæcatis pullis, admota herba, uisum restituere, inquit idem. Hinc cognitum est, succum eius hominũ oculis quoq; mederi, utiq; in quibus crassum quiddam in pupilla colligitur, digestione atq; discußione indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus ferè oculorum remedijs pro uisus claritate admiscere solēt. Herba est nota, crocei succi, cuius inuentionem hirundinibus obid quoq; attribuunt, quòd pulli earum sæpius, quàm ulli aliarũ auium cæcitatem incidāt.

Hirundi-

Hirundinum enim stercus chelidoniæ oppositum præstat: excæcat nanq;, si calidum in oculos decidat, & præcipuè matrum. Quod etiam sacræ testantur literæ, nam Tobiæ 2. seniorem illũ hoc stercore excæcatum fuisse legitur. Cor. Cel. lib. 6 cap. 6. fabulam putat, per parentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia tertij est ordinis absoluti iam, idq; tum in calfaciendo, tũ in siccando. Attrahit igitur, discutit, & consumit. Radix trita & in uino decocta, caput, columellamq; frigidorum humorum à capite descendentium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem, expurgat, si exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & uinum deinde gargarizet. Cum aniso, & uino albo pota, medetur regio morbo, & ulceribus quæ serpunt, imposita cum uino, aut manducata, dentium dolorem sedat. Plura Galenus libro octauo, cap. 172. de simplic. medic. facult.

DE SALICE. CA. LXXII.

AVribus infusus uermes succus necat eius. Ma. li. 1.
Cortex uerrucas in aceto cocta resoluit. ca. 16. & li. 2. ca 35
Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit Idem lib. 4. ca. 113



Inſtinctus Veneris cunctos acres ſtimu
lantes.
Et ſic deſiccat, ut nulla creatio fiat.

Der ſafft von Weidn die würm erſterbt/
Die dir dein ohren habn verderbt.
Die rind mit eſſig die wartzen mindrt/
Die blůt vnd frucht die gburt verhindrt.

Tria

Tria hoc loco de Salice traduntur.

Primum, quòd ſuccus eius auribus inſtillatus uermes interficiat, & maximè quidem, ſi is ſit ex folijs, & cortice expreſſus. Amarum enim quiddam in ſe habet & acerbum. Idem quoq; cũ roſaceo in calyce punici calfactus, aurium doloribus & saniei medetur.

Secundum, quòd cortex eius in aceto decoctus, uerrucas pellat. Hanc rem Dioſcorides lib. 1. cap. 117. ſic tradidit: Corticis cinis admiſto aceto maceratus, illitu clauos, & callos tollit. Eſt enim uis eius admodũ deſiccatoria, ſed ita tamen, ut morſu abſtineat: habet uerò etiam quandam adſtrictionem. Auicenna cap. 541. ſecundi Cano. eundem effectum portulacæ quoq; tribuit. Ex ea, inquiens, fricantur uerrucæ, & eradicat eas non qualitate, ſed naturali quadam facultate.

Tertium, quòd flos ſalicis conceptus prohibeat, & hoc certè ob uim deſiccatoriam, & adſtrictionem. Hoc ipſum autem ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι Dioſcorides dixit, hoc eſt, facere ut mulier non concipiat. Non autem ſolùm mulierum conceptus prohibet ſalicis ſemen, ſiue fructus, ſiue flos, uelut hîc appellatur, ſed etiam inſtinctus Veneris omnes congelat ac reſiccat, etiam in uiris, ut generare nequeant. Atq; hoc ipſum Democritus quoq; apud Conſtantinum Cæ-

ſarem libr.11 cap.14.tradit his uerbis: Qui fructus ſalicis appellatur, pabulo pecorũ ammixtus, ipſa pingue facit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine, ſteriles facit: ex quo & Homerus ὀδύσσ.κ. ait:

Κλήϊθροις αἴγειροίτε καὶ ἰτέα ὠλεσίκαρποι.

Id eſt:

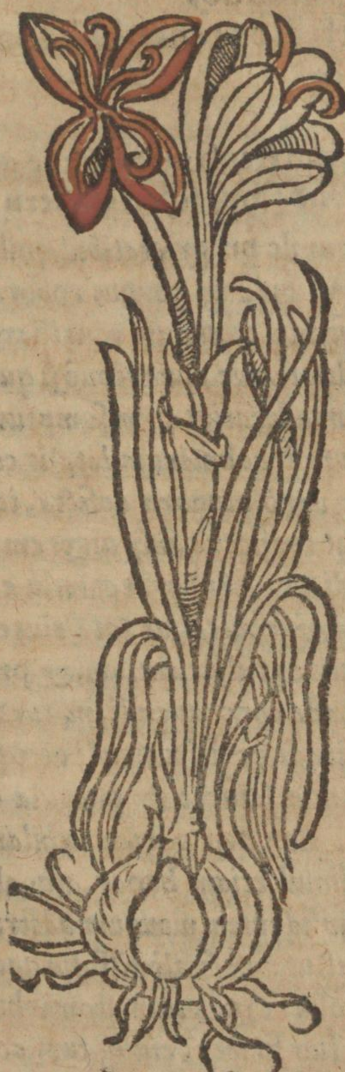
Et populi & ſalices plantæ fructum perimentes.

Verùm Theophraſtus lib.3.cap.2.de hiſtoria plantarum, & Plinius lib.16.cap.26.uocem ὠλεσίκαρπος non ſic accipiunt dictam ab Homero, ut ſignificet fructuum ac ſeminum humanorũ perditionem, ſed ipſius arboris. Plinij uerba hæc ſunt: Ocyßimè autem ſalix amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: ſecutaq; ætas ſcelere ſuo interpretata eſt ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentũ eſſe conſtat. Hæc ferè Ianus Cornarius in cap.11.lib.4. Macri. Didymus antiquißimus Homeri interpres, ita ex Theophraſto de ſalice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφανίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων. Id eſt, Fructus ſalicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice Galenus lib.6. de ſimp.med.facul.cap.155. & Auicenna 2.Cano.cap.686.

DE

DE CROCO. CA. LXXIII.

Zaffrano



COnfortare crocum dixerunt exhilarando,
Artus defectos reficitq́ꝫ, hepar reparatq́ꝫ.

Der Saffran freud vnd stercke gibt/
Der lebr vnd schwachen glidern liebt.

Hic agitur de proprietatibus quibusdam Croci: Ac primò quidem corpus roborare dicitur, eiq́; lætabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatémue, præcipuè si quis eo modicè utatur. Immoderatius enim sumptus, pondere nimirum trium drachmarum, letalis est.

Deinde uerò membra defecta, id est, debilia ac prostrata reficere, inq́; uigorem suum restituere, traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, ut tota eius essentia secūdi sit ordinis excalfacientium, & primi exiccantium: proinde concoquendi, maturandi, emolliendi, aperiendi, & discutiendi uim quandam habet, adiuuante scilicet & paucula quadam adstrictione. Cor non parum exhilarat, ipsumq́; adeò, ac simul etiam hepar, atq; alias corporis partes, ob insidentem nimirum adstrictionem, ita corroborat, ut non facilè dissolui queant, obstructionesq́; tollit. Quinetiam stomachum moderato calore suo firmat, eiusq́; tum concoquendi, tum distribuendi facultatem adiuuat. Immodicè

tamen illo utendum non est: quippe qui ita nauseam facilè moueat, & cibi inappetentiam, Græci ἀνορεξίαν uocant, efficiat: siquidem aciditatem in uentriculo extinguit, quæ præsertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter dispositionibus pectoris phthisicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum facilem reddit, eiusq; instrumenta corroborat. Nam si usus ipsius mediocris fuerit, facilem respirationem, & amabilem coloris bonitatem facit: sin uerò citra modum, pallorem inducit, cerebrum infestat, capitis dolorem commouet, sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus uehementer inebriat, adeoq; exhilarat, ut insaniam maximè alacrem lætabundámue pariat. Si quis uerò ex passo biberit, crapulam non sentiet. Additur in potiones, quæ interaneorum causa temperantur. Pituitosa uitia & lethargica sanat. Somnum conciliat. Venerem stimulat, menses & urinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus, in potu duarum drachmarum pondere exhibitus, partum accelerat. Illitus cum humano lacte uisum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium remedijs utilißimus est. Vergentes ad ignem sacrum inflammationes inunctus lenit. Vuluæ sedisq; cataplasmatibus utiliter inditur. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 25. Plinius lib. 21. cap. 20. Galenus li. 7. de simp. med. fac. ca. 57. Simeon Sethi in

Syntag. Serapion cap. 173. simplicium, & Auicenna lib. 2. Cano. cap. 129.

DE PORRO. CA. LXXIIII.



REddit fœcundas mansum persæpe puellas,
Ma.li.1. cap.6. Manantemq́ꝫ potes naris retinere cruorem,
Vngas si nares intus medicamine tali.

Der Lauch macht fruchtbar/so mann ißt/
Verstelt das blůt/das ist gewiß.

Duæ hoc in loco Porri referuntur proprietates.

tes. Ac prior quidem, quòd impraegnandi facilitatem utentibus mulieribus pariat: atq; ne abortiant grauidæ prohibeat. Quod sanè magni etiam Hippocratis autoritate, Plinius lib. 20. cap. 6. in hunc modum scribens confirmat: Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet, uuluasq; contractas aperiri putat. Fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Idq; nõ in cibo tantùm, siue potu: sed illitum quoq; & foris admotum, præstat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coma eius, decoctoq; illo insidentium fœminarũ præclusi duratiq; loci utiliter fouentur. Folia quoq; porri muliebres locos, qui nimio humore madescentes fœtum haud continere ualent, egregiè purgant. Item ex abortu profluuia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

Altera, quòd sanguinem è naribus erumpentem sistat: & maximè quidem succus eius cum aceto, addito thure, aut manna, uel galla, aut mentha. Idem quoq; sanguinem reijcientibus cum gallæ aut thuris farina, uel acacia, auxilio est. Quinetiam potæ seminis drachmæ duæ cum paribus myrti baccis ueteres sanguinis ex pectore reiectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum, & adstringendi aliquam uim, sed semen acrius est. Plura suprà cap. 13.

DE PIPERE. CAP. LXXV.

Quod



QVod piper est nigrum, non est
dissoluere pigrum.
Phlegmata purgabit, concoctricemq́ꝫ
iuuabit.
Leucopiper stomacho prodest, tussiq́ꝫ
doloriq́ꝫ
Vtile, præueniet motum, febrisq́ꝫ rigo-
rem.

Schwartzer pfeffer löset das marck/
Den schleim zertreibt/die däwung macht
starck.

Der weisse Pfeffer dient dem magn/
Thůt hůstn vnd schmertz der brust verjagn/
Nützstu jn vor dem kampff des kaltn/
Es wil dir deiner gsundtheit waltn.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo scilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, ut lib. 8. cap. 42. de simp. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum est piper, maturo humidius: humiditatis eius indicium est, quòd facilè repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed pòst paulò incipiat, uerùm plusculum duret. Fructus ueluti acerbus immaturusq́; album est piper, nigro quidē acrius. Nam illud iam quasi superassatum est, & superexiccatum. Longum quidem piper, μακρὸν Græci, Album λευκὸν, nigrum μέλαν πέπερι uocant. Sanè prioribus duobus uersibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, *quòd in dissoluendo non sit pigrum, hoc est, crassos, glutinosos, ac frigidos humores, flatuososq́; spiritus egregiè discutiat. Valenter enim tum excalfacit, tum desiccat, ordine nimirū tertio completo.*

Secunda, *quòd phlegmata expurget: Viscidam enim pituitam, quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone, & intestinis residet, cōcoquendo atq; extenuando dißipat expellitq́;.*

Tertia, *quòd plurimum adiumenti concoctio-*

riæ adferat facultati. Hoc ipsum Dioscorides etiam lib. 2. cap. 153. ijs confirmat uerbis: Somnum, inquiens, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: utunturq; ob id eo ad intinctus. Porrò ad eum usum melius est longum: quippe quod, Galeno libro 4. capite 10. de Sanitate tuenda, teste, flatuosi spiritus craßitudinem soluit, & quæ in præcordijs pigra cessant, ad uentrem depellit, et cõcoquendis quæ sumpseris subuenit.

Posterioribus duobus uersibus quinq; albi piperis referuntur utilitates.

Prima, quòd stomacho conferat: ipsum enim, ut Galenus eodem quo antea loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quòd linctu potuq; tußientibus opituletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tußis euenerit: eum nanq; piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis alijs frigidis, & à pituita ortis pectoris uitijs succurrit.

Tertia, quòd dolori subueniat: idq; intelligendum uel de dolore pectoris, ut iam dictũ est, uel de dolore flatuoso: Potum enim cum melle et recentibus lauri folijs, flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quòd præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, παροξυσμοὺς Græci uocant, auertat: & hoc quidem in febribus frigidis.

gidis. Earum namq; materiam excalfaciendo quodammodo dißipat & expellit.

Quinta, quòd febrium horroribus circuitu repetentibus, siue potu siue illitu subueniat: Neruos enim & musculos caliditate sua uehementer roborat, & in eis residentem materiam consumit. Hinc est quod lib. 3. cap. 1. Macer in hunc modum cecinerit:

Quodque mouere solet frigus, periodica febris
Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Quod 2. Cano. cap. 556. ijs uerbis Auicenna innuere etiam uoluit, inquiens: Fricando fit inunctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. Eiusq; rei exempla sunt apud eundem 1. 4. trac. 2. capite 12. Et hæ certè facultates non albo tantùm piperi, sed & reliquis quoq; generibus conueniunt. Liberalior piperis usus, quemadmodum est apud Aristotelem Sect. 1. problemate 44. urinas prolicit, parcior autem aluum deijcit: è contrario uerò scammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget: Serpentium morsibus auxiliatur: Anginæ co & melle conuenienter perunguntur: Cum uua passa mandu catum, pituitam à capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius li. 12. ca. 7. & Serapion ca 357. de sim. med. fac.

DE GRAVITATE AVDITVS. Cap. LXXVI.



ET mox post escam dormire, nimisq; moueri,
Ista grauare solent auditus, ebrietasq;.

Bald schlaffn vffs essn/vnd hart bewegn/
Auch truncken heit/thůts ghörs nit pflegn.

Hic tria recensentur, quibus auditus prægrauari solet.

Primum, *cibus quem somnus statim excipit, & maximè quidem si uentriculus eo distentus fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit.* Ex *inconcoctis uerò ac crudis in uentriculo cibis uiscosi, craßi, & flatuosi suscitantur fumi: qui in caput sublati, cùm exitum non inueniant, auditorios obstruūt meatus, auditumq; grauant.*

grauant. De hoc nonnihil etiam suprà capite 3.

Secundum, motus, siue labor uehementior illico post ingestum cibum susceptus: Cuius causam Galenus in commentario περὶ εὐχυμίας, καὶ κακοχυμίας ca. 5. hanc esse tradit. Nam sicuti, inquit, bonæ ualetudini ante cibum exercitatio maximum adfert commodum: sic qualiscunq; sumpto cibo motus noxius admodum est. Alimentum enim ex uentre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia per uenas aggeritur. Vnde crassi etiam ac flatuosi spiritus sursum elati meatus auditorios obturant. Idem quoq; lib. 6. de sanitate tuenda cap. 8. ijs testatur uerbis: Non leue incommodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo se exercitant. Nonnullis enim & caput impletur uaporibus, & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut utriusq; percipitur. Et lib. 2. cap. 9. de aliment. facul. Carnes, inquit, inanitæ rapiunt ex uentre succum non modò semicoctum, sed nonnunquàm etiam omnino crudũ atq; incoctũ, cùm cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eamq; causam ij grauissimis morbis postea prehenduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tamen post comestionem, uel suauiter deambulare, quo cibus ad fundum descendat uentriculi, multum expedit & confert, ob bonam ciborum concoctionem. Idq; uulgato etiã hoc comprobatur uersiculo:

Post cœnam stabis, aut passus mille meabis.

Tertium, *ebrietas*. Nam ex calidi uini temperatura multi omnino uapores ac fumi ad auditus ὄργανον promptè deferuntur, qui, cùm exitum non inueniant, spiritum eius insitum perturbant, & audiendi difficultatem, Græcis βαρυηκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariunt. Neque uerò auditui solùm, sed uisui quoq; ac reliquis sensuum instrumentis omnibus ebrietas nocet, quemadmodum 4.3. capite 2. Auicenna ijs testatur uerbis: Ex eis quidem, quæ nocent auri, & reliquis sensibus, sunt nauseosa satietas, & repletio, & propriè somnus super repletionem. In nonnullis exemplaribus hic etiam uersus adscriptus habebatur:

Balnea, sol, uomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem, siquidem & hæc auditum grauare, & aurium sonitus generare, 4. 3. capite 11. autor est Auicenna. Oportet, inquiens, ut omnes isti uitent solem, balneum, motum laboriosum, uomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & ut leniant naturas suas.

DE TINNITU SIVE SOnitu aurium. Cap. LXXVII.

MOtus, longa fames, uomitus, percussio, casus, Ebrie-

Ebrietas, frigus, tinnitũ causat in aure.

Vbung / kelt / hungr / vndäwng / vbrig trãck / Verletzung haupts / macht ohren klangk.

Septem hoc in loco enumerantur sonitus, siue tinnitus aurium causæ.

Prima, *motus, immoderatior scilicet:* Humores *enim & spiritus uehementiore atq; inordinato corporis motu concitati crassos uentososq; generant flatus, quibus sursum uergentibus cùm facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur.* Ac plu*rimum sanè ob uentosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.*

Secunda, *fames, siue longior ultra consuetam edendi horam abstinentia.* Cuius Auicenna 4. 3. cap. 9. *hanc tradit esse causam:* Nempe quòd *humores per corporis molem dispersi ac quiescentes longiore fame exagitentur.* Natura *enim cibo, in quem agat, destituta, ad humores conuertitur, eosq; resoluit & commouet.*

Tertia, *uomitus uiolentus & multus.* In hoc *enim motus accidit uehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur: quo fit, ut oculi nonnunquam ac facies rubescant, uisusq; debilitetur, nonnunquàm uerò uapores ac uentosi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitumq; excitent.*

Quarta, prægressa plaga, siue percußio sphærulæ capitis, & maximè qua parte aures sitæ sunt. Innato enim auditus aëri uehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo læso, quemadmodum in lib. de renum affec. dignot. & cura. ca. 12. Galenus testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturæ uehicula, eò concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, casus, præsertim supra caput, Cuius eadem cum præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu uehementer exagitantur.

Sexta, ebrietas, & maximè quidem ex largo uini potu. Inde enim caput fumis repletur ac uaporibus, quibus ad auditorios meatus uergentibus, innatus eorum aër commouetur, & sonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum, et naturalis cerebri calor dibilitantur, ut flatuosos generent spiritus: quibus ad aures penetrantib. tinnitus facilè elicitur. Neq; ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam non paucas sonitus in auribus fiunt: Nempe ob flatuosum spiritum in capite generatum ac commotum. Ex sonitu saniei, quæ in ipsa fortaßis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu uermium in auditorijs meatibus sæpenume

rò eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem: sicuti in febribus ferè & paroxysmorum principijs contingit: Aut ob superfluam in corpore repletionem, præsertim in capite: Aut ex lenta et crassa materia in uentosos flatus resoluta: Aliquando ob pharmacorum auricularium usum sonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus sonitus fiunt, minimè interturbandi sunt, ut plurimum enim statim sedantur. Plura Galenus lib. 3. de compositione Pharmacorum secundum locos, ca. 1. de sonitu in auribus. Serapion trac. 2. ca. 12. de surditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS. Cap. LXXVIII.



Balnea, uina, Venus, uentus, piper, allia, fumus,
Porrum cum cepis, faba, lens, fletusq;, sinapi,
Sol, coitusq;, ignis, labor, ictus, acumina, puluis,
Ista nocent oculis, sed uigilare magis.

Wein/bad/windt/vnkeusch/pfeffer/ lauch/
Knoblauch/zwibeln/weinen vnd rauch/
Senff/linsen/bonn/sonn/fewer erbt/
Haben vieln jr augen verderbt/
Verletzung/staub vnd scharpffe speiß/
Wachen zuuil/hat auch die weiß.

Vnum & uiginti numero hic referuntur, quæ noxam oculis important. Ac primum quidem Balneum, idq; tam humidum, quàm siccum, hoc Stupha Barbaris, Latinis Aëreum dicitur: Illud uerò Tina uulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine utrunq; oculis officit. Primùm quidem immodicè excalfaciendo temperaturas eorum destruit. Natura enim, uelut suprà ostendimus, frigidi sunt & aquei. Deinde uerò tenuiores humiditates, quibus uisiui, ijq; ignei temperantur, refocillanturq; spiritus, resoluit et exiccat. Atq; hinc adeò prope Rhenum, ubi plurimus utriusq; balnei usus est, non pauci paßim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatam uictus rationem multi leprosi.

Secundum, uinum, & maximè quidem si immodicè bibatur. Cùm enim caput, ut sæpius iam dictum est, uaporibus ac fumis repleat, non oculos tantùm ac uisum, sed reliquos etiam sensus omnes immoderatiore usu hebetare putandum est.

Tertium, Venus, immodica scilicet. Hanc e-
nim

nim obtundere oculorum aciem, Medici omnes uno ore prædicant. Cuius causam Petrus Aponensis Sectione 4. problematum Aristotelis, comment. 3. hanc esse tradit: Nempe quòd coitu auferatur id, quod commodũ est oculis, humidũ scilicet, aqueum & subtile, quo spiritus fulciuntur uisiui. Oculus enim, ut libro 5. capite 1. de generatione animalium, & alibi sæpius Aristoteles adseruit, humidus est, & de natura aquæ. Iam uerò euulsis atq; euacuatis humidis, partes superiores necessariò exiccantur. Quo fit, ut oculi, qui humiditate uigent, à sua decedant natura, hebetioresq; fiant. Meritò autem humiditate uigent: nisi enim ea sustentarentur, per igneos facilè spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerent. Atq; hinc sanè constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, uisusq; aciem hebetari: Humores enim deorsum trahuntur.

Quartum, Ventus, & præcipuè Austrinus: De quo lib. 3. aph. 5. Hippocrates. Νότοι, inquit, βαρυήκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοί, hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auster enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tempestates adfert, quare etiam τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα ἀποσβεννύσι, quemadmodum Philotheus ait, id est, sensuum instrumenta

implet, & obtundit. Cæterùm uox ἀχλυώδεες bifariàm interpretari potest. Primùm, ut ad austros ipsos referatur, qui caliginem aëris efficiunt iis enim flatibus aër fit turbidus, crassus, caliginosus, & tenebrosus. Secundò, ut ad oculos ipsos potius hæc uox referatur, qui flatibus austris caliginosi redduntur, minusq; acutè uident. Vt enim reliqua omnia sensuum instrumenta nō satis probè suo funguntur munere, sic etiam oculi ipsi ab austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. Tempestate. 1. apho. 8.

Quintum, piper: Hoc enim cùm impensius exiccet, acres omnino uapores frequenti esu generat, qui ubi ad caput ascenderint, oculos mordicant & exiccant.

Sextum, Allium: quod acrimonia sanè et uaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Suprà cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè, quòd mordacißimus sit, nimiumq; exiccet, infestißimus est oculis. Aristoteles proble. 22. Sect. 31.

Octauum, porrū: hinc enim craßi ac melancholici generantur fumi, qui sursum elati, oculorum aciem hebetem faciunt, si quis eo frequentius utatur. Suprà cap. 13.

Nonum, cepæ: horum nanq; esu acres similiter ad caput submittuntur fumi, qui non uisum tantùm,

tantùm, sed ut quidam uolunt, rationalem etiam animæ partem lædunt. Simeon Sethi.

Decimum, faba: flatuosum enim crassumq; & melancholicum generat fumum, qui horrenda et terribilia parit somnia, mentem perturbat, ingeniiq; aciem obtundit, & spiritus uisiuos obtenebrat. Gale. lib. 1. de alim. fac. cap 26. & Simeon Sethi in Synt.

Vndecimum, lens: Ea uisum integrum & inculpatũ hebetat, ipsum immoderatè exiccans. Gale. lib. 1. de aliment. facul. cap. 25.

Duodecimum, fletus: præsertim immodicus: Hic enim cùm retentricem oculorum facultatem imbecilliorem reddat, uisum uehementer oblædit, & sanam oculorum aciem nimio plus siccando hebetat.

Decimum & tertium, sinapi: quod acrimonia sua uisum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conspectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius splendorẽ ac nitorem, quibus uisum destrui, manifesta constat experientia & ratione. Sensibilium enim exuperationes, ut lib. 2. de anima cap. 12. Aristoteles adstruit, sensuum instrumenta corrumpunt. Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de usu part. cap. 3. in hunc modum scribens approbat: Solem ipsum, inquiens, si quis oculis inconniuentibus uelit intueri, oculos celeriter perdet: multiq; in so-

iis defectibus,cùm eum affectum, qui soli acciderat,planius nosse cuperent,fixis oculis solem intuentes, imprudentes prorsus fuerunt occæcati. At enim per niuem iter facere quàm oculis sit perniciosum, si minus Xenophonti credis,experientia tibi discere id licet: Sin uerò naturalius quidpiam audire sustines,ubi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in sole luculento cõstitueris,cernes eam protinus marcescere, atque etiam si prope quamlibet flammam magnam ellychnium posueris, uel aliam quamuis flammam minorem, repentè extinguetur: Cùm quæ minor lux est à maiore uincatur semper ac dißipetur. Lege eundem etiam libro 1.de causis sympto.capite 6.

Decimum & quintum,coitus:& maximè quidem intempestiuus ac immoderatior. Hũc enim paulò antè capiti,oculis,omnibusq; sensuum instrumentis,plurimum nocere ostendimus.

Decimum & sextum,Ignis: Cuius frequens inspectio & splendor uehementer exiccat oculos,uisumq; debilitat. Quo fit,ut fabri ferrarij,& quicunq; artes suas, quibus se suosq; sustentant, ad ignem exercent, rubros ferè, & debiles habeant oculos.

Decimum & septimum,Labor:immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam

tam

tam cutem indurat, ergo uel eam, qua pupilla integitur, itaq; uis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit. Aristoteles proble. sec. 31. proble. 14.

Decimum & octauum, ictus siue percussio capitis, & maximè quidem qua parte oculi sunt. Cùm enim sanguis inde, sicuti praecedente capite ostendimus, ad oculos rapiatur, accidit ut spiritus uisiui perturbentur, adeoq; uisus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrium rerum usus: cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt, quae fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigesimum, puluis, siue ambulatio per loca pulueruleta: puluis enim ad oculos pertingens uisum maximè obscurat.

Vigesimum primum, immodicae uigiliae, quae non oculos tantùm, sed totum etiam corporis habitum impensius exiccant, & extabefaciunt.

Ad haec, nocet oculis quaelibet repletio: & quicquid naturam exiccat, quicquid item sanguinem conturbat, siue ex rebus sit salsis, siue acribus, siue etiam alijs: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo se habet: confert enim quatenus uentriculum expurgat, nocet uerò quatenus cerebro insidentes materias commouet, adq;

oculos

oculos defluere facit. Quòd si necessarius fuerit, cum facilitate à sumpto cibo prouocandus est. Somnus quoq; superfluus, quiq; repletionem mox subsequitur, infestus admodũ est oculis. Sic quoq; copiosa sanguinis detractio. Potißimùm uerò, quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3.3.trac.1.cap.5. & 3.3 trac.4.cap.4.

DE CORROBORANTIBVS *uisum.* Cap. LXXIX.

FOeniculus, uerbena, rosa, & chelidonia, ruta,
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Nam ex istis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Fenchel/eisenkraut/rosen/rautten/
Schelkraut/macht die augen lauter.

Quinq; hoc loco recensentur herbæ, quarum succo, & stillatitio liquore, siue aqua, uisus reficitur ac recreatur.

Prima, *fœniculus: succus nanq; caule & folijs expressus, siue destillatus, quemadmodum lib. 3. ad Alman. cap. 47. Rhazes testatur; & nos su-* pra

prà cap. 49. abundè oſtendimus, ad excitandam oculorum aciem præſtantiſſimus habetur.

Secunda, Verbena, ſiue Verbenaca: περιστερεῶνα, καὶ ἱερὰν βοτάνην Græci, Germani uerò Eiſenkraut/ uocant. Huius ſtillatitius liquor ſemel aut bis oculis quotidie admotus, ipſorum uitijs mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remedijs plurimum miſceri ſolet. Semen eius, ut in Pandectis Syluaticus refert, cum ſucco fœniculi impoſitum, oculos emundat.

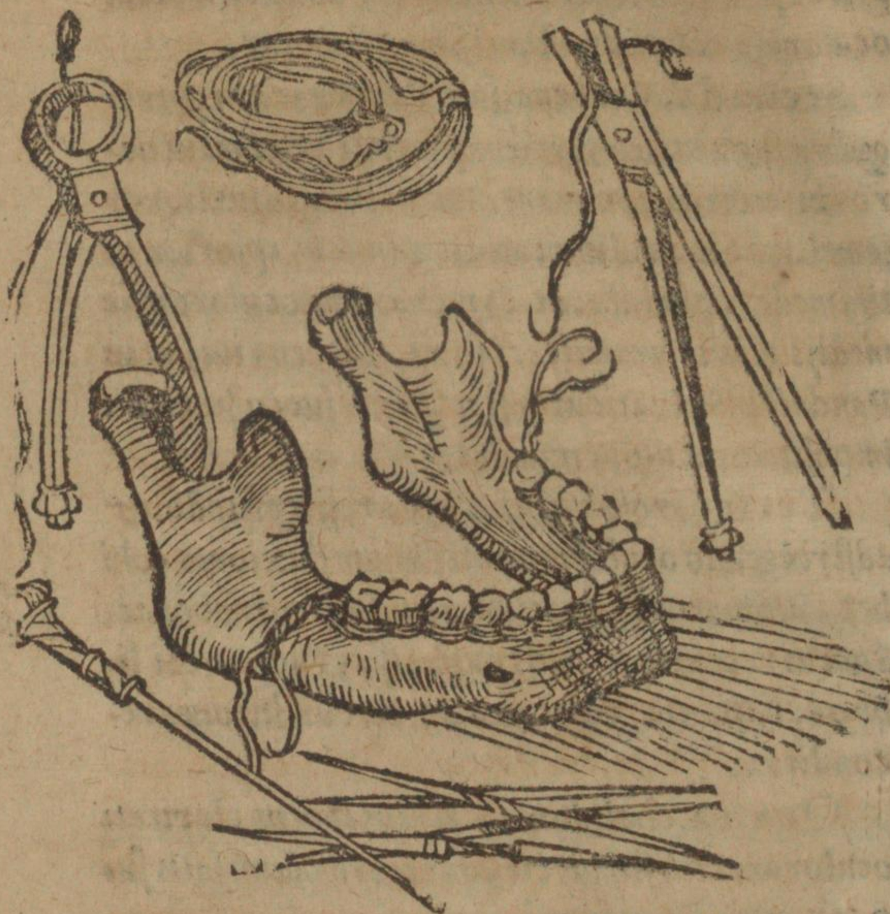
Tertia, roſa: Cuius aqua refrigerando, & adſtringendo oculorum potiſſimùm fluxiones cohibet, animalemq; ſpiritum ac uiſum corroborat. Succus recentibus folijs expreſſus Dioſcoridi libro 1. cap. 112. ad oculorum circumlitiones reconditur.

Quarta, chelidonia. Huius ſuccus claritati oculorum utiliſſimus eſt, quemadmodum ſatis ſuperq; oſtendimus ſuprà, cap. 71.

Quinta, ruta: herba uulgo cognita, quæ uiſus aciem excitat, grauesq; oculorum dolores emplaſtri modo impoſita cum polenta mitigat. Plura ſuprà cap. 61.

DE DOLORE DENTIVM ſedando. Cap. LXXX.

SIc dentes ſerua, porrorum collige grana,



Vrecum hyoscyamo simul, utere iure decenti.
Per sic chonion & fumum cape dente remotum.

Wiltu dein zeen in gût behafft/
Nimm samn des lauchs vnd bilsen safft/
Verbrens vnd fahe den rauch dauon/
Vnd laß durchziehn den bösen zan.

Remedium hoc in loco traditur efficacißimũ

ad ſedandum dentis ex eroſione dolorem. Quod conſtat ſeminis hyoſcyami albi, & porri ſingulorum partib. iiij. et ſeminis cepæ partibus ij. S. Primum optimè præmundato dente, ſemina ſimul cõburantur, exurgentemq́; hinc fumum æger admittat, infundibulo adhibito, ad affectũ dentem. Lege de hoc plura apud Aeginetam lib. 3. ca. 26. Aëtium. li. 8. ca. 33. Auicen. 7. 3. ca. 19. et Meſuen de ægritudinibus oris, titulo, de uermibus dentium. Hyoſcyami natura eſt ἀνώδυνος, quæ doloris leuamentum adeò præſtat, ut uix percipi quidem amplius poßit. Fumus uerò ſeminum porri atque cepæ, Auicen. 2. Can. ca. 547. teſte, accommodatißimus eſt necandis eijciendisq́; uermibus, qui in eroſis nõnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoſcyamus, ut li. 4. ca. 64. à Dioſco. deſcribitur, frutex eſt caules emittens craſſos: folia lata, oblõga, diuiſa, nigra, hirſuta: flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, ſcutulis ſepti ſeminum plenis, ut papaueris, Germanicè Bilſenkraut. ἡ ῥίζα μετ᾽ ὄξους ἑψηθεῖσα, ὀδονταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα. id eſt, radice eius in aceto elixa, utiliter in dolore dentes colluuntur. Quod Macer etiam lib. 2. cap. 35. hiſce uerſibus confirmat:

Ore diu tepidum ſi contineatur acetum,
Quo ſint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò

Porrò χώνιον, quod in emboti locum substitui mus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuum est, & signifi cat infundibulum.

DE RAVCEDINE VOCIS. Cap. LXXXI.

NVx, oleum, frigus capitisq;, anguillaq; potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Des hauptes kelte/ nuß vnd öl/
Groß trünck/ roh obs/ macht rauch die kel.

Sex causæ raucedinis hîc recensentur.

Prima, Nux: ea enim cùm uehementer exiccet, uocem exasperat, gruumq; clangoribus similem efficit.

Secunda, Oleum: & maximè quidem quod ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim glutinosa quædam pars, dum in ore continetur, ad asperam delabitur arteriam, ipsamq; diuturnè inhærendo stringit & exasperat. Omne præterea oleum in biliosis corporib. promptè accenditur, quare uocalem sæpe arteriam ipsis exasperat, raucedinemq; parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryine, quod è nucibus conf ici-

conficitur iuglandibus, intelligi potest.

Tertia, frigus capitis, ipsum enim caput comprimit ac stringit: quo fit, ut humores, qui sunt in cerebro, deorsum ad asperam arteriam defluant, eamq; immodicè humectando raucedinem excitent.

Quarta, anguilla: De ea satis suprà cap. 31. dictum est.

Quinta, potus: nimius scilicet, & maximè quidem, si instante nocte, atq; hora somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodicè rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium sententia potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco ueniunt. Quatenus enim crudi existunt, phlegmatis generant multitudinem. Quòd si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinemq; pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Auicenna 10.3. Trac.2.ca.1.

RHEVMATIS REMEDIA. Cap. LXXXII.

Ryma

IEiuna, uigila, caleas dape, tuq; labora,
Inspira calidum, modicum bibe, comprime flatum.

Hæc bene tu serua, si uis depellere rheu-
ma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catar
rhus:
Si ad fauces, branchos, si ad nareis, esto
coryza.

Ryma

Wiltu gern sein des schnuppen loß/
So fast vnd wach/thů arbeit groß/
Brauch warme lufft/vnnd warme speiß/
Den athem halt/vnd trinck auch leiß.
Der fluß auch andere namen hat/
Nach dem er geht an dreirlei stat.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia.

Primum, *fames, siue ieiunium* : *per hoc e-nim ipsius consumitur materia. Fames enim, ut aphor.59.libro 7. Hippocrates adserit, corpora exiccat. Et hoc quidem ex accidenti. Nam cùm famescimus, si in fame perseueremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo, in quod agat, destitutus, carnium humiditatem exiccat. Quare rheumatis quoq; materiam concoquendo ac difflando consumit.*

Secundum, *uigiliæ: quæ & ipsæ sanè cùm totum corporis habitum, quemadmodum lib.7.ca. 6.methodi meden.& comment.28.lib.2.aph. Galenus testatur, sufficienter exiccent, rheumatis*

etiam

etiam causam, nempe cerebri humiditates, necessariò consumunt, uaporumq; copiam ad caput transmitti prohibent.

Tertium, *cibi calidi: præsertim si à frigida materia ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.*

Quartum, *labor:* Hic *enim sicuti libro 2. de diæta* Hipp. *adserit, suapte natura superflua demit. Cuius deinde hanc adfert causam: nempe quod corpus siccet. Corpora enim laborantium calefiunt: quibus calefactis attenuatur & depurgatur id, quod in ipsis superfluum est: sed reuera hoc est, quia calor ille exiccat.*

Quintum, *calidi aëris inspiratio:* Et *maximè quidem, si ex frigida materia sit rheuma. Ea nanq; per calidi aëris attractionem incalescit ac maturatur.*

Sextum, *moderatio potus.* Nam *& hæc corpora, perinde ac fames, exiccat; adeoq; rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.*

Septimum, *cohibitio, siue retentio spiritus:* Ea *frigido potissimùm auxiliatur catarrho: frigefactas nanque pectoris particulas, Aëtio lib. 8. ca. 54. teste, calfacit, materiamq; catarrhi pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit.* Galeno *lib. 3. ca. 3. de sanitate tuen.* τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις di-

citur. His amplius, oportet ut is, qui catarrhum patitur, caput suum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præsertim, tueatur: & maximè quidem post diutinos Austri flatus. Siquidem caput, ut comment. 12. lib. 3. apho. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atq; humida Austrina constitutione. Frigus autem Septentrionis superueniens, ceu manus quædam extrinseca capiens ac premens cerebrum, ueluti spongiam quandam exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem. Hæc uerò delata aliàs ad alium locum, ex ijs qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen sub dio solaribus radijs nudum exponendum est, neq; ad luculentum ignem diutius commorando excalfaciendum. Eo nanq; modo rheumata augentur. Multam quoq; ciborum ingestionem, præsertim uaporosorum, ac uini potum fugiat: imò uerò quoad fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiam à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea supinum cubitum uitet, ne peccans humor in posteriorem partem & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars cùm manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculũ est, ne ad neruos penetrans conuulsionẽ aut paralysin generet. Somnũ item fugiat diurnum, quantumq; potest uigilet: quoniã est radix curæ. Hæc ferè Rhazes lib. 9. cap. 14. ad Almanso. & Auicenna 3. 3. tract. 1. ca. 13.

Vltimi duo uerſus differentiam inter catarrhum, branchon, & coryzam continent. Rheuma autem nomen eſt generale ad quemlibet materiæ defluxum, ἀπὸ τοῦ ῥέω, quod eſt fluo. Eius ſpecies ſiue membra ſunt catarrhus, branchus, & coryza, de quibus ſuprà ca. 3.

Porrò rheumatis generatio imbrium generationi ſimilis eſt, quemadmodum libr. 2. de parti. animalium cap. 7. Ariſtoteles docet. Cùm enim ex terra uapor exhalat, efferturq́; in ſublime à calore, ubi ſupernum aërem ſubierit frigidum, conſiſtit: denuò in aquam propter refrigerationem conuertitur, atq; in terram defluit. Fluxiones etiam ſic ex capite oriuntur in ijs corporibus, quibus cerebrum frigidius eſt, quàm temperamentum modicum poſtulet. Cùm enim alimentum per uenas ſurſum reſpirat, ubi excrementum ob eius loci uim refrigeratum eſt, fluxiones pituitæ, ſanieiq́; mouet. Hactenus Ariſtoteles.

DE CVRATIONE FISTVlæ. Cap. LXXXIII.

AVripigmentum, ſulphur miſcere memento,
His decet apponi calcem, coniunge ſaponi.

Quatuor hæc misce, commixtis quatuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longè optimum: quod, ut præter quotidianam experientiam recentiorum ferè omnium scripta testantur, neminem unquam fefellit, Nempe ut fistulis infundenda collyria, siue penicilla, ex auripigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem comprimis necessaria est.

Auripigmentum, siue arsenicum, facultatis est causticæ, siue urentis, idq́; tam combustum, quàm ustionis expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum uehementi uredine & uiolento morsu excitat. Reprimit quæ excrescunt, & capillos euellit. Quod uerò sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me tangere, fistulam, & omnes tales peßimos morbos, prima die occîdit, & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calfaciendi & ipsum uim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit, & discutit.

Calx omnis communiter habet feruidam uim, erodit, urit, & ignium modo crustas inducit. Calx uerò in aqua elota absq; morsu desiccat: ac si bis terq́;, aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis expers constituitur, ac strenuè absq; mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiam σμῆγμα dicitur, est pingue illud album, siue nigrum, quo uestes mulierculæ lauant, abstergunt, & emundant. Calfacit quidem & desiccat, sed reliquis paulò remißius. Aptißimus est ad emolliendos tumores in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit ca. 11.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porrò fistula (quæ Græcis σύριγξ nominatur) arctus oblongusq́;, & callosus est sinus, aliquatenus indolens, aßiduè & periodicè, id est, secundum diuersa tempora, siue lunationes, ut uocant, fluens. Qui magna parte ex absceßib. parũ dextrè curatis oritur, sed & ex alijs nonunquam ulcerum generib. ac sinubus perperam curatis, nascitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fistularum tralatione. Quandoquidem in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinum cauitatibus similis. Plura Corne. Celsus libro 5. cap. 8. Paulus Aegineta libr. 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. tract. 4. ca. 11. & Ioannes Tagaultius libr. 3. chirurg. institu. cap. 18.

DE DOLORIBVS CAPITIS. Cap. LXXXIIII.

SI capitis dolor est ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si uertex capitis, uel frons æstu tribulentur,
Tempora, fronsq; simul moderatè sæpe fricentur,
Morella cocta nec non calidaq; lauentur.
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Thůt dir nach sauffen wee dein haupt/
Ein wassertrunck sei dir erlaubt.
So jemandt am haupt böß hitz hat/
Der reibs vnnd waschs mit nachtschattn sodt.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, *si cuipiam ex nimio uini, uel alterius cuiuslibet liquoris inebriãtis potu, dolor accidat capitis, ut is in potu aqua utatur frigida. Ea nanq; frigiditate ac craßitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac lædant.* Secundum,

Secundum, *si cuipiam uertex capitis, siue frons nimio calore æstuet, ut ei tempora & frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.*

Porrò Morella, *siue* Maurella, *ut disertè admodum* Ianus Cornarius *in cap.34.lib.2.* Macri *exponit, dicitur solatrum* Officinis *appellatum, ob atrum acinorum colorem* Mauros *referentem:* Græci στρύχνον κηπαῖον, Latini *uerò* Solanum *uocant hortense,* Germanicè Nachtschatt. *Notum est omnibus, utunturq́; ad omnia ea, quæ refrigerari adstringiq́; postulant.* Potest *enim hæc duo ordine secundo,* Galeno *lib.8. cap. 144. de simp. med. facu. teste.* Folia *per se trita & imposita, capitis dolores sanant.* Dioscor. *lib. 4. ca. 66.*

DE QVATVOR ANNI TEMporibus. Cap. LXXXV.

Temporis æstiui ieiunia corpora siccant.
Quolibet in mense & confert uomitus, quoq; purgat
Humores nocuos, stomachus quos cõtinet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aestas, dominantur in anno.

Ver. Aestas.





Autumnus. Hyems.





Tempore uernali calidusq́ʒ aër, madidusq́ʒ,
Et nullum tempus melius est phlebotomiæ.
Vsus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, uentrisq́ʒ solutio, sudor,

Balnea,

Balnea, purgentur tũc corpora per medicinas.
Aestas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoq; præcipuè choleram rubrã dominari,
Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extrà,
Balnea non prosunt, sint raræ phlebotomiæ,
Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

Das fastn im Sommer macht dich hagr/
All Mondt sich brechen/hilfft dem magn/
Das Jar hat vier theyl vnd gestalt/
Ist Lenz/Herbst/Sommer/Winter kalt.
Der Lenz ist messig/feucht vnd warm/
Denn solstu lassn/vnd reingn den darm/
Bewegn den leib/vnd badn mit schweiß/
Bůlen mit maß/purgirn mit fleiß/
Der Sommer ist heiß/vnd treugt sehr/
Darinn sich viel der Cholra mehrt.
Nicht bůel/iß feucht vnd kalte speiß/
Nicht bad/noch laß/hab růh/trinck leiß.

Plurima hisce uersibus comprehenduntur.
Ac primum *quidem, quòd ieiunia corpus per*
æstatem

æstatem ualidißimè exiccent. Aestas enim cùm calida sit ac sicca, necessariò talem etiam uim, nempe calidam & siccam, in corpore exercet. Cutem igitur efficit rariorem, poros aperit, sudoremq; elicit: Quo fit, ut humoribus largè discußis ac consumptis corpus uehementer exiccetur. Superueniente autem insuper & ieiunio, magis omnino exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor, ut ca. 82. ostendimus, humido destitutus cibali, in propriam agit carniũ humiditatem, ipsamq; exhaurit & exiccat Fames enim corpora siccat.

Secundum, quòd uomitus singulis mensibus semel aut bis prouocatus, plurimum tuendæ sanitati adferat emolumenti: Ventriculum enim à bile & pituita, cæterisq; prauis ac uitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atq; hoc quidem de Hippocratis consilio constat. Nam in lib. de salubri diæta ita scriptum reliquit: Melius est, ut is qui singulis mensibus uomere consueuit, continuo biduo hoc agat, quàm interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiam de insomnijs repetitur. Galenus quoq; libro 5. de usu partium cap. 4. hanc Hippocratis sententiam ijs confirmat uerbis: Rectè igitur ueteres medici uomitus à cibis in singulos menses repeti præcipiebant, alij quidem semel, alij

uerò bis. Omnes autem hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres atq; abstersorias deligere consulunt, ut pituita omnis è uentriculo purgetur, neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam suprà ca. 15. Cur uerò arte uomitum interdum moliri oporteat, Auicen. 4.1.ca. 13. hanc potissimùm adsignat causam: Nempè quòd uentriculo à natura nihil ordinatũ sit, quo irritante sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, quæ descendens ipsa facilè & abstergit & emundat. Idem eodem in loco quàm plurima etiam uomitus recenset commoda, si quidem rectè fiat, & uomens suapte natura facilè ferat.

Ac primum quidem, quòd capitis grauitatem tollat: idq́; maximè si ex humorum ac uaporum multitudine è uentriculo ac membris inferioribus sursum uergente contracta sit: si uerò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitatem augere magis soleat.

Secundum, quòd uisus aciem subtiliorem reddat: præsertim si uisus ob uaporum copiam è uentriculo sursum ascendentem obscuratus fuerit: aliàs enim offendit potius.

Tertium, quòd nauseosam auferat satietatem: humorem enim in uentriculi spacio innatantem, ac nauseam excitantem, euacuat.

Quartum,

Quartum, quòd illi etiam, ad cuius uentriculum flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quòd stomachi subuersionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum esu contractam submoueat.

Sextum, quòd ἀνορεξίαν, id est, appetentiæ amißionem, & corruptum ipsius uentriculi desiderium, quo nimirum acria solùm, aut acida, aut pontica appetuntur, curet: Vomitus nanque eiusmodi affectionum causas omnes remouet: remotis uerò causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quòd corporis ex humorum redundantia laßitudini conueniat: euacuata enim materia uires corporis omnes alleuantur & recreantur.

Octauum, quòd renum ac uesicæ ulceribus succurrat: materiam nanq; eò corruentem ad oppositam abducit partem.

Nonum, quòd lepræ auxilietur: & maximè quidem si cum uehementi uomitiuo, quale ueratrum cumprimis existit, eliciatur. Hoc enim lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis subducit. Quinetiam primæ concoctionis errata corrigit: quo fit, ut & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepræ enim origo

est

est ex concoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, *quòd corporis colorem ex uitioso aliquo humore deprauatum emendet: ipsum enim à cute aliò deriuat.*

Vndecimum, *quòd epilepsiam ex uentriculi cum cerebro sympathia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è uentriculo expellit.*

Duodecimum, *quòd ictero, illi præsertim, qui ab obstructionibus initium ducit, medeatur: uehementiore siquidem uomendi conamine obstructionum materiæ à locis, quos obsidebant, auertuntur: Ad hæc materia etiam pituitosa, quæ eiusmodi ferè parit obstructiones, uomitu educitur.*

Decimumtertium, *quòd asthmati subueniat: causam enim eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calfaciendo superfluitates absumit, unde asthma gignebatur.*

Decimum quartum, *quòd tremorem atque paralysin curet: harum enim paßionum materiam aufert.*

Decimumquintum, *quòd magna & nigra ulcera in extremis partibus, et impetiginem, materiam diuertendo, curet.*

Quanquam *uerò uomitus ritè prouocatus dictorum commodorum omnium sit autor,*

cauendum

cauendum tamen unicè erit, ne is qui ualere & senescere uolet, ut uomat quotidianum habeat. Nam eius frequentia aßiduusq; usus stomachum sentinam & lacunam facit omnium superfluitatum. Præterea surditatem etiam inducit, uisui obest, thoracis pulmonisq; uenas disrumpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maximè si non ex uentriculi uitio orti sint. Cæterùm in eliciendo uomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad uomendum faciles, quiq; difficiles futuri sint. Difficulter enim uomentes, ad uomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficulter enim uomentibus, ubi eos ad uomendum urseris, uenarum quæ in thorace sunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad uomendum sunt mediocriter carnosi, & angusto thorace præditi. Contrà uerò faciles & idonei, qui tenues gracilesq; natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ singula Hippocrates libro 4. aphorismo. 6. & 7. ita scribens confirmat: Graciles, & ad uomendum faciles, per superiora purgare conuenit. Qui uerò ad uomendum difficiles sunt, & mediocriter carnosi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus uomitioni aptißimum est æstas, utpote in qua biliosi potißimùm humores generantur, qui facilè sursum feruntur, & per uomitum sine negocio eijciuntur. Quod Hippo-

Auicenna 4. 1. cap. 14.

Hippocrates etiam libro 4. aphoris. 4. ita scribens confirmat: Aestate quidem superiores magis uentres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare conuenit. Neq; obstat quod Hippocrates in libro de diæta salubri aphor. 15. contrarium adstruere uideatur, sex hybernis mensibus uomere utile esse tradens: & Celsus libro 1. capite 3 uomitum utiliorem hyeme quàm æstate esse scribat: quòd uterq; in ijs locis de pituitæ uacuatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in uentriculo pituita generatur, necesse est ut illam uomitibus expurgemus. Verùm uniuersum corpus si purgare instituamus, æstate per superiorem uentrem, hyeme per inferiorem, ut est in aphorismis relatum, purgabimus. Quid multa? uniuersum corpus æstate per superiora & uomitum magis purgandum, hyeme uerò per inferiora. Pituitam uerò in uentriculo tantùm coaceruatam hyeme, uomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimùm confert. Porrò quid ex eis quæ per uomitum quouis tempore eijciuntur, prædicere liceat, Hippocrates libro secundo prognost. aphor. 38. & sequentib. & post eum in suis commentarijs Galenus, abundè docuerunt. Lege plura apud Leonhartum Fuchsium cap. 30. methodi perueniendi ad medicinam.

Tertium ex ijs, quæ in præscriptis notan-

tur uersibus, est, quòd quatuor sint anni tempora, Ver scilicet, Aestas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per se sit omnis excessus planè in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite septimo, Galenus testatur, respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus sangui ni mittendo accommodatißimum est: siquidem æquale est, atq; adeò neq; nimis calidum, neq; supra modum frigidum: ut rectißimè ab Hippocrate libro septimo aphorismo 54. dictum sit: Quibus sanguinem è uenis detrahere confert, ijs uere sanguinem mittere prodest. Hoc item tempore sanguis in corporibus augetur. Conuenit autem ut in uere, ad imminuendam repletionem, Venus, motus, uentris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, ut libro sexto aphorismo. 47. Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quòd æstas calfaciat atq; exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis utendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et nisi neceßitas cogat, rara sit phlebotómia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exiccat.

iccat. Potu utendum moderato, præsertim frigido: superfluam nanq; frigidi potus sumptionem ob pororum apertionem, subita nonnunquam corporis infrigidatio, uel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra cap. 19. & 56.

DE NVMERO OSSIVM, DENtium, & uenarum in humano corpore. Caput LXXXVI.

Ossibus ex denis bis centenisq; nouenis,
Constat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Ex tercentenis decies sex quinqueq; uenis.

Der Mensch hat an jm groß vnd klein/
Zweihundert vnd noch neunzehn gbein/
Vnd hat der zeen wol zwen vnd dreissg/
Dreihundert adern fünff vnd sechzg.

Traditur hoc in loco, quot in uniuersum sint ossa, dentes ac uenæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cùm id quod est craßissimum, à calido urente induratur, sicut lapides

coquuntur à calido urente. Sunt autem ossa uelu ti truncus sustinens reliquum corpus. De quorum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur. Ioannes Tagaultius excellentißimus nostri æui Medicus, ducenta & quadraginta sex hoc disticho complexus est:

Adde quater denis, bis centum, senaq;, habebis
Quàm sis multiplici conditus osse semel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Alman ducenta & quadraginta octo ea esse, Galeni autoritate probat. Cùm omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint, prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam uulgatißimus hic uersiculus:

Ossa ducentena, atq; quater sunt & duodena.

Dentes. Secundo deinde loco dicitur, homini inesse 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, ut quælibet maxilla, tam superior, quàm inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores, siue aduersi, τομεῖς & τομικοὶ Græcis nominantur, item γελάσινοι, quòd inter ridendum retegantur, Latinis incisores, siue incisorij, quia cibum in os primò allatum confringant & incidant: singulis tantùm radicibus nituntur. Horum uerò lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (unde κυνόδοντες uocati)

uocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorũ munus est, morsu diuidere escas, atq; eas discriminare. Simplici radice constant, quemadmodum incisorij. Sed caninorum, qui superiores sunt, longißimas habent radices, ut ad oculorum orbẽ ferè pertingant, neruisq; qui labri superioris motores, ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum uicini sint. Vnde fit, ut altero ex his dentibus auulso, periculum nonnunquam immineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter uulgo dentes ocularij dicti. Magnum, dum nascuntur, dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingiuæ partem insederit, in quam implantantur (uel natu grandioribus) totius genæ et oculi dolorem pulsatorium non sine febre suscitant. Intimis porrò dentibus atteritur cibus, ijs maxillaribus, siue molaribus nomen est inditum, Græci γομφίυς, et μύλας, siue μυλίτας uocant, quòd cibos iam incisos et confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: asperi enim sunt, duri, & ampli, ut incisa à tomicis, & confracta à caninis, in læuorem exactum terant. Sunt autem uiginti: superius quidem decem, in utroq; latere caninorũ siti, totidemq; inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplici radice, interdum etiam quadruplici nituntur: alij uerò duplici, & nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex ijs aduersi &

anteriores magis sunt: tertius enim perrarò huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditißimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quòd scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψιγόνοι, id est, serotini, & κραντῆρες, quòd ætatem perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimũ & uicesimum annum latent, unde Hippocrates in lib. de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin et in quarto septenario dentes enascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam ad octogesimum annum, teste Plinio lib. 11. cap. 37. Plura Galenus in lib. de oßibus, cap. 5 & lib. 11. cap. 8 de usu part. Auicenna prima 1. doct. 5. sum. 1 cap. 5. Andreas Vesalius libro 1 cap. 11. de humani corpo. fabrica. Carolus Stephanus libr. 1. cap. 11. de dissectione, & Leonhartus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corp. fabrica, lib. 1. cap. 14.

Tertio demum loco traditur, humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque uenis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

DE QVATVOR HVMORIbus humani corporis. Caput LXXXVII.

Quatuor



QVatuor humores in humano corpore constant.
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, Aqua confertur pituitæ,
Aër Sanguineis, ignea uis Choleræ.

Die vier Complex im menschen sind/
Der Erden gleich/ Fewr/ Wasser/ Windt.

Hîc de humoribus, qui ad humani corporis cõstitutionem necessariò concurrunt, cumprimis agitur. Sunt autem ij numero quatuor: sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis, siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida ac sicca est, & terræ respondet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aëri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sanè uulgatis hisce uersiculis maiores nostri innuere etiam uoluerunt:

Humidus est sanguis, calet, est uis aëris illi.
Alget phlegma, humetq́; illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni fit similata.
Frigens sicca melancholia est, terræ adsimilata.

Sanguis omnium humorum facilè præstantissimus est: uel quòd materia sit spirituum, in quibus consistit uita, & omnis actio, naturalis scilicet, uitalis, & animalis: uel quòd uitæ principijs conformis existat Est enim temperatè calidus ac humidus: uel certè quòd præcipuus ipsius usus sit, ut nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, ut multis in locis testatur Galenus, nutriun-

nutriuntur. Et ut uerbo dicam, Sanguis naturæ thesaurus & uitæ fomes est: ut quo affatim effuso, mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem Anima Hebræis uitam. Hanc cùm dicit in sanguine esse, uult sanguinem uehiculum esse uitæ. Sanguis.

Phlegma secundum probitatis locum sibi uendicat. Hic humor, ut testis est comment. 39. libri de natura hum. Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus existit, & concoctione in sanguinem mutatur. Quapropter quum sit ueluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expurget proprium instrumentum natura machinata est. Quippe in uentriculo generata pituita, quia fertur simul cum ijs, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, concocta iam sanguis euadit. Quod autem pituitæ in uenas fertur, animali etiam ex usu est. Desiderat itaq; talis humor non utiq; euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod uerò in intestinis relinquitur, à bile ex iocinore in ea defluente abstersum, commodißimè ac celerrimè per sedem eijcitur, ut libr. 5. de usu part. corpo. hum. cap. 4. fusius Galenus ostendit. Porrò excrementum, quod à cerebro destillat, ueluti Galenus lib. 2. de natura. facul. cap. ultimo attestatur, propriè non rectè appellatur pituita, sed Græcè βλέννα καὶ κόρυζα, Latinè Muccus. Phlegma

Flaua pallidáue bilis, sic à colore, qui est flauus pallidúsue, appellationem accepit, simpliciterq; Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam capite 10. teste, χολὴ dicitur. Reliquas uerò omnes biles, cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hepate, ibidemq; cum sanguine miscetur. Necessarium autem fuit, ut ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haud secus quàm in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam sedem machinata est, uesicam nimirum quæ iecori subest, & bilem ex eo ad se per conuenientem meatum trahit. Vsus autem bilis flauæ est, ut intestina à pituitosis excrementis repurget, & abstergat, atque eorundem excretionem adiuuet. Ad intestina autem defertur bilis per meatum duodeno insertum.

Atra bilis naturalis, uelutí fæx ac sedimentum sanguinis est, ideo colore, quod nomen satis indicat, nigra. Hæc autem, si uolumus exquisitè loqui, Galeno sect. 6. apho. comment. 53. attestante, nondum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necesse uerò est ab hoc humore expurgari iecur, ideoq; instrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui si minus quàm oporteat, melancholicum humorem ad se trahit, ut inde sanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam per-

ſpicuum omnibus ſit, eum humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vſus autem atræ bilis naturalis eſt, Galeno libro 5. de uſu part. huma. corpo. cap. 4. atteſtante, ut uentriculi actiones iuuet. Ipſa enim cùm acerba & acida ſit, uentriculum intendit, & in ſeipſum contrahit, & exquiſitè comprehendere cibos cogit, ac retinere, quouſq; plenè concoquantur.

Verumenimuerò cùm exacta humorum cognitio utiliſſima cumprimis ſit, & oppidò quàm neceſſaria, de ipſis latius nonnihil dicemus.

Sanguis igitur, ut comprehenſum eſt, humor eſt calidus & humidus ex temperatiori parte ipſius chyli progenitus. Et hic quidem duplex eſt, iuxta neotericorum diuiſionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, eſt humor calidus & humidus, ſubſtantia quidem mediocris, colore uerò multum rubens, odore autem & ſapore dulcis, mitis, ac benignus.

Verùm non naturalis ille dicitur, qui ab iſto nuper deſcripto deflexit, degenerauitq́; intra tamen ſuæ latitudinis terminos: quos ſi tranſgreditur, non iam ſanguis, ſed alius humor uenit appellandus. Hoc autem (ſanguinem inquam degenerare à propria ſua natura) contingit dupliciter. Vno modo (ut aiunt) in ſe, hoc eſt, ratione ſui, permutata propria eius ſubſtantia, citra al-

terius

sterius admistionem. Altero modo per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariàm, nempe, uel quia eius substantia craßior est, aut tenuior quàm debeat: uel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est, in flauam bilem mutatur: quod uerò craßius, in atram, idq; absq; separatione. Alterius uerò ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariàm contingere potest, prout scilicet uariæ species bilis, pituitæ, aut melancholiæ, cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariàm à naturali etiam differt. Ac primò quidem substantia: craßior enim est, & turbidior, cùm ipsi miscetur melancholia: tenuior cùm flaua bilis, aut aquositas. Secundò, colore: pituitæ nanq; ratione declinat ad albedinem: flauæ bilis ad pallorem: melancholiæ uerò ad nigredinem. Tertiò odore: fœtet enim cui humores admisti sunt putridi: omnino uerò expers odoris est, cui crudi. Quartò, sapore: flauæ bilis nanq; admistione ad amaritudinem: melancholiæ ad aciditatem, pituitæ uerò ad insipiditatem uergit. Auicenna 1.1. doc.4.cap.1. & Ioannes Tagaultius libr.1.instit. chirurg.cap.6.

Phlegma, quod Latini pituitam uocant, in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundum sanguinem, quàm aliorum humorum. Est autem pituita duplex,

duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore uergens ad quandam albedinem, sapore uerò, & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed nondum exquisitè concoctus. Est quoq; modus quidam pituitæ dulcis, quæ non existit ualde frigida: imò si cum corpore conferatur, paucæ admodum frigiditatis uidebitur esse particeps: sin uerò cum sanguine ac flaua bile, non modò frigida, sed naturaliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc nomine ad omnes sapores, qui delectationem gustui pariunt: Aliàs enim naturalis pituita ἄποιος ἢ ὑδατώδης, id est, qualitatis expers, insipida, & aquosa, hoc est, aquæ sapori ualde aßimilis est. Huic natura, ut dictum est, proprium instrumentum, ueluti flauæ bili, & melancholiæ, machinata non est, sed simul cũ sanguine fertur, ut in ipsum opportuno tempore facilè commutari queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam atq; propinquam habet. Huius quidem pituitæ duplex est neceßitas, & una utilitas. Ac prior quidem neceßitas est, ut in hoc iuxta membra sit, quo facultates eorum caliditate sua naturali in ipsa concoquenda ac distribuenda operentur, ex eaq; tempore indigentiæ nutriamur, cum proprio uidelicet

delicet alimento, quod est sanguis mitis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ sanguineæ, destituta fuerint: eam enim à uentriculo nonnunquam atq; hepate ex accidenti quopiam retineri contingit. Altera necessitas est, ut sanguini misceatur, ipsumq; adeò membris phlegmaticæ constitutionis, siue temperaturæ, quale cerebrum cũ primis existit, atq; spinæ medulla, à Galeno νωτιαῖος μυελός, ab Arabibus uerò Nucha appellata, nutriendis accommodet. Horum nanq; sanguini pituitam actu admisceri oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit. Vtilitas porrò eius est, ut articulos ac membra, quæ in cõtinua sunt atq; iugi motione, humectet: ut scilicet melius inuerti possint: quia ubi nõ sint partes humectatæ, sed siccæ, difficiles sunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & collisione proficiscitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita, est ea, quæ à modò descripta degenerat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos si forsan pertranseat, non iam amplius phlegma pituitáue, sed alius humor dici debet. Contingit autem bifariàm pituitam ipsam à propria sua natura degenerare. Vno quidem modo in se, quando scilicet in propria suiipsius substantia, citra alterius admistionem permutatur. Quod sanè multifariàm contingit. Alia enim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, craßitie ac tenuitate partium suarum diuersa

uersa apparet: eaq́ à similitudine muccilaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur, muccilaginosa dicitur. Alia in substantia secundum sensus iudicium æqualis apparet, cùm reuera tamen in partibus suis sit diuersa: eaq́ pituita est cruda: quæ in uentriculo potißimùm atq́ intestinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in uentriculo residet, Hippocrates in lib. de salubri diæta, singulis mensibus bis uomitu expellere præcipit. Ad alterius uerò excretionem, quæ in intestinis congeritur, à natura constitutum est, ut flaua bilis è uesicula fellis, quæ χοληδόχος Græcis dicitur, ad ieiunum, reliquaq́ inferiora intestina deferatur, eaq́ à pituitosis excrementis repurget, & abstergat, ipsorumq́ expulsionem iuuet. Hæc eadem interim in uenis quoq́, senum præsertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem, coaceruatur, ibidemq́ diutius hærendo augetur ac crassescit: Cuius molestiā cùm ulterius natura nō ferat, ipsámque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è poßibilibus quod melius est, repellitq́ à corde ac reliquis internis mēbris nobilioribus ad exteriora, eaq́ ignobilia, et præcipuè ad tibias: quo naturaliter alioquin ob grauitatē suā tendit. Eaque causa tibiæ senū inflantur nonnunquā, adeoq́ in tumorē attolluntur, ut pressæ digitis fossuiā repræsentent: & maximè quidē appropinquāte nocte. Idē euenire nonnunquā pinguib, etiā atq́ obe

fis

sis solet, quiq; humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis ualde est & aquosa, aquæ nimirum paululum admodum densatæ similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in saliuis haud raro ac sputis illorum uisitur, qui cibos minus bellè conficiunt, quiq; largius bibunt: Consueuit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares destillare. Hæc eadem per decoctionem indurata, pituita euadit crassa aut muccilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem quod tenue erat ob diuturniorem in iuncturis moram, euanuit: crassum uerò inspissatum ac conglutinatum mansit, ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, ut Ouidius testatur, ferè incurabilis. Sic enim li. 1. de Ponto, elegia 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia uerò pituita densa & crassa est, colore & lentore, pondereq; fuso ac liquefacto uitro similis: quæ ob id paßim etiam apud rei medicæ scriptores uitrea appellatur. De qua copiosè admodum Galenus libro 2. cap. 7 de sanita. tuend & libro 1. cap. 8. de Sympto. causis. & libro 2. ca. 6. de differen. febr. & libro 2. cap. 5. de loc. affe. & lib. 12. cap. 8. methodi meden. Altero modo pituita efficitur non naturalis, per admistionem. Quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus

trinsecus accedit, uerbi gratia, uel sanguis, uel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitæ permisceatur, hæc dulcis efficitur: fiuntq; ex ea, sicuti in libro de multitudine, cap. 17. Galenus testatur, somnolenti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ propter infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi fastidium parit, perindeq; ac dulcis pituita apertè somniculosos facit. Si flaua bilis, salsa: hæc mordacior certè, sicciorq;, ac leuior cæteris pituitæ generibus inuenitur: nam flaua quoq; bilis mordax, sicca, & leuis est. Quæ quidem ex sapore sputi facilè iudicari potest, & in corporibus intemperantium, qui fortia uina bibunt, & salsis uescuntur cibis, nascitur copiosius: ac inde perniciosi oriuntur catarrhi: Longiori tempore in uentriculo residens, intolerabilem nonnunquam excitat sitim: Diutius uerò huc illuc per intestina discurrens ipsa ferè exulcerat dysenteriamq; generat, & tenesmon. Si melancholia pituitæ permisceatur, ea acida efficitur, sæpiusq; in imbecillo uentriculo, quàm in alijs corporis partibus reperitur: melancholia enim naturaliter defertur ad os uentriculi, ut coctionem eius adiuuet, famemq; ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igitur subsidendo nonnunquam pituitæ miscetur, ipsamq; reddit acidam: Quæ ex acido certè ructu iudicari facilè potest: fiuntq; ex ea in corporibus redũdante famelici, Quinetiã pituita

per se nonnunquam in uentriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admistionem: nẽ pe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, nõ secus ac dulcibus fructuum quorundam succis solet. Primùm enim illi feruent atq; ebulliunt, deinde acescunt. Postremò uerò pituita quædam melancholiæ ponticæ admistione, pontica etiam efficitur: minus sæpe tamen, ob eius melancholiæ raritatem inuenitur. Talis autem melãcholia oritur quandoq; ex uehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem uertatur, neq; fortis, qui coquendo in sanguinem mutet) congelascit, & ad terream nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, uulgo aũt Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiori & calidiori parte chyli, uel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoq; duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore uerò flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu flauitiem: sapore uero exactè amarus, non autem acutus, siue acris, ut quidam malè affirmârunt. Hæc quidem in hepate generata, in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad uenas defertur: altera ad κύστιν, id est, uesiculam fellis transmittitur.

tur. Quæ quidem cum ſanguine defertur, neceßi tatis & iuuamenti cauſa cum eo tranſit. Neceſ- ſitatis quidem, ut ſanguini permiſceatur pro nu- tritione membri, in cuius temperatura conuenien tem flauæ bilis partem eſſe oportet iuxta menſu- ram, quam materiæ neceßitas requirit. Galenus lib. 5. de uſu part. hum. corp. cap. 6. de pulmone. Iuuamenti uerò, ut ſanguinem, quo commodius per anguſtos uenarum meatus ad nutriendum pe netret, ſubtiliorem reddat. Quæ uerò de ea cola- ta ad cyſtim fellis tranſit, ob neceßitatem itidem ac utilitatem eò tranſmittitur. Neceßitas autem, uel eſt ratione totius corporis, nempe ut ipſum à pituitoſis ac bilioſis excrementis repurget & abſtergat: uel unius cuiuſdam membri, ut nimirũ uaſa fellis nutriat. Vtilitatis uerò duo ſunt iuua- menta, unum, ut inteſtina ab inhærentibus fæci- bus & uiſcoſo phlegmate abluat & expurget: alterum, ut inteſtina & ani muſculos pungat at- que irritet ad excernendum, quod ipſis noxium ineſt. Propterea, quando porus, qui à ueſica fel- lis ad inteſtina protenditur, obſtructus eſt, malè habent inteſtina in expulſione excrementorum, & colica ſæpe accidit paßio.

Non naturalis uerò bilis dicitur, quæ à prædi- cto humore uerè bilioſo degenerauit, intra termi nos tamen ſuæ latitudinis continetur, quos ſi egrediatur, non iam bilis, ſed alius humor repu-

tabitur. Hoc autem (*bilem inquam egredi limites suæ latitudinis*) *contingit bifariàm : uno modo* (*ut sic dicatur*) *per se*, & *in se*. Altero modo *per admistionem*. Per *admistionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cùm alius humor illi extrinsecus accedit*. Et *hoc quidem fit multifariàm*. Alia *enim est, cui pituita admiscetur: quæ, quòd frequentius generari soleat, nota & famosa, siue maioris famæ uulgo appellatur: hinc sæpe tertiana notha oritur*. Alia *uerò est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ*. Bilis *autem, siue cholera maioris famæ, duplex est, citrina & uitellina*. Quando *enim bilis naturalis cũ pituita tenui et aquea miscetur, appellatur bilis citrina : quando uerò cum crassa pituita miscetur, uitellina bilis appellari solet, quòd ouorum uitellis, tum colore, tum craßitudine sit similis*. Et *hæc quidem uitellina rursum duplex est, sicuti uitellorum ouorum duplex est color*. Quidam *enim magis alijs albicãt, alij rufiores uidentur*. Bilis *autem quæ rufioribus est similis, per assationem fit*. Minoris *quoq; famæ bilis duplex est*. Aut *enim cholera naturalis miscetur atræ bili ex bilis naturalis assatione facta, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum alijs humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed non clarus, neq; floridus,*

floridus, imò sanguini, qui in uenis est, similior.
Bilis uerò non naturalis per se, & in se, id est, secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem eius, quod tenuius inest in sanguine. Crassum enim in melancholiam uertitur. Alia uerò in uentriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: uel ex alijs humoribus in uenis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, prasinam etiam uocant, quæ porri uirorem præfert, generatur ex uitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera uitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mista, generatur uiriditas. Altera est æruginosa, quæ æruginis colorem imitatur, & gignitur ex porracea, quando eousq; aduritur, donec humiditas eius exiccetur, & ob siccitatem albescat. Et hæ duæ extremè quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Auicenna loco suprà citato, & Ioannes Tagaultius lib. 1 cap. 8 Instit. chirur.
Melancholia, si in uniuersum definiatur, humor est frigidus, et siccus, ex craßiore ipsius chyli portione progenitus. Hæc quoq; duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fæx, ac ueluti limosa quædam superfluitas, hoc est, craßior quidem sanguis, cuius color niger est, sapor uerò acerbus, uel acidus, ut uomentibus eum non rarò innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa san-

guinaria (in qua humores uniuersi continentur) generata in duas statim deducitur partes. Vna enim cum sanguine ad uenas defertur, altera ad lienem trahitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum ipso transit. Necessitatis quidem, ut sanguini permisceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit: sicuti sunt, lien, ossa, & omnia mẽbra terrestria. Vtilitatis uerò, siue iuuamenti, ut nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousq; restringat, firmet, ac condenset, dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Altera pars, nempe crassior, magisq; terrea, quæ non satis commodè à naturali calore alterari potuit, ob necessitatem pari modo ac utilitatem ad lienem seiungitur. Necessitas autem, uel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à melancholica superfluitate expurgetur, uel unius cuiusdam membri, nimirum ut lienem nutriat. Vtilitas uerò eius est, quòd ad os uentriculi profluens, inuenias ibidem humiditates exprimat, nõ aliter quàm mulierculæ lac mulgendo è uaccarum uberibus solent. Et huius quidem utilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, quòd contrahat uentriculum

triculum ac constringat: & cùm acerba sit atq; acida, non modò non lædat actiones eius, sed multò magis etiam promoueat. Nam uentriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitq; cibos ad unguem circumplecti, ac retinere quousq; fuerint concocti. Alterum, quòd acredine sua commotionem ac corrugationem in uentriculo faciat, quibus uentriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem uirtus excitata fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os uentriculi, qui corrugando partem illam facit famem: ob id igitur succus melancholicus utilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modò descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus, qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur, in propria sua essentia torretur, aduriturue, & putrescit, fitq; bilis atra exquisitè. Talis enim, ut lib. 14. cap. 9. Therap. method. & libro de atra bile cap. 3 & comment. 21. lib. 4. aphor. Galenus ait, ex humore atro supra modum adusto conflatur, habetq; splendidũ aliquid, ueluti bitumen, &

pix. Hæc autem (uerè inquam atq; exquisitè atra bilis nominata) acida est, & in terram effusa uelut acetum feruet, & ipsam fermenti ritu eleuat, tum omni animanti iniucūda, adeò, ut ne mures quidem ipsi, aut muscæ eam gustauerint, non magis quidem, quàm copiosum salem, in quo nullum animans uitam peragit, ut mare, quod Mortuum appellatur, indicat. Porrò tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cùm ille ueluti sanguinis limus (quam melancholiā naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem sensibilem effluxum, neq; occultum excernitur: uerùm transmutatur, corrumpitur, & putrescit. Siquidem hic humor, ubi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus li. 14. cap. 9. method meden. Quæ quidem frigida est, quia terrestris, sed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum, apparetq; dum per aluum (ut contingit aliquando dysentericis) excernitur, splendidior, ac nigrior ipso sanguine craßiore, & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim ueluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum uocant.

Secunda species seu differentia bilis atræ non naturalis est, quæ ex adustione aliorum humorū nascitur, ut illa quæ fit ex flaua bile uehementer

usta. Quæ etiamnum tantæ est malitiæ, ut & ter ram radat, & eam, more bilis exquisitè atræ, in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus, quàm uerè nigram bilem, refugiunt. Si sanguis quoq;, aut pituita in corpore uehementer incaluerint, & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis, per adustionem dictus, ut uoluit Auicenna. Verùm duæ istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus comment. 29. lib. 3. prædic. Hippoc. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile uehementer assata generatur, deteriorem esse quàm ea, quæ ex craßiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio uini fæculæ aut amurcæ, hoc est, fæci olei proportione respondet. Hæc enim mitior est, sed potißimùm, quoties traxit nondum in animali moram, cum aliquo calore abundanti præter naturam. Verùm priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primò in uitellinam, secundò in porraceam, tertiò in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam concretione, ut cùm ab imperitis Medicis uel Chirurgis erysipelata, & inflammationes (quas Græci φλεγμονὰς uocant) aut quiuis alij tumores ex naturalibus humorib. procreati, admotis extrin-

ſecus præſidijs, nimis uehementer refrigerantur, adſtringunturq́; : uel cum ijſdem tumoribus, ea quæ ualenter nimis trahunt, digeruntq́; medicamenta, applicantur. Tunc enim toto, quod in eis ſubtiliſsimum erat, diſsipato, id quod reliquum eſt (nempe craſsius) plus iuſto deſiccatum, lapidis duritiem conſequetur, atq; in melancholicum humorem uertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipſi melancholiæ naturali permiſcetur. Quod dum fit, dulcoratur, ac miteſcit magis, niſi dum alterutra bilis adusta, huic commiſcetur. Siquidem tunc uel aceſcit, uel amareſcit, & eroſionis non modicè particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libr. 1. cap. 14. inſtit. chirurg. Plura Ioannes Baptiſta Montanus in 1. 1. doc. 4. cap. 1. Auicennæ, & Leonhartus Fuchſius ca. 11. meth. perueniendi ad Medicinam.

DE TEMPERATVRA, SIue complexione Sanguinea, Cap. LXXXVIII.

Natura pingues iſti ſunt atque iocantes,
Rumoresq́; nouos cupiunt audire frequenter.

Hos



Hos Venus & Bacchus delectant, fercula, risus.
Et facit hos hilares, & dulcia uerba loquentes.
Omnibus hi studijs habiles sunt, & magis apti.
Qualibet ex causa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeiq; coloris,
Cantans, carnosus, satis audax, atq; benignus.

Der erſtn Compler Sanguiner ſindt/
Beim wein/bůlſchafften mann ſie findt/
Seind wol beleibt/kõnn ſchimpff vnnd
ſchertz/
Milt/luſtig/vnd faſt wol behertzt/
Seind rõßlich/ſingen vnd lachen gern/
Gůtig/vnd gneigt zu newen mehrn.

Signa, quibus ſanguinea temperatura facilè di-gnoſci queat, hic recenſentur.

Ac primum quidem, quòd ſanguinei ſint pin-gues: quod de pinguitudine propriè dicta mini-mè hoc in loco accipiendum eſt: Ea enim ſicuti Galenus lib. 2. cap. 9. de temper. & poſt eum Aui cenna 2. 1. doct. 3. cap. 3. atteſtantur, ex habitus fri giditate gignitur: ſed de pinguitudine ad medio-crem corpulentiam, ſiue carnis abundantiam extenſa, quam εὐσαρκίαν *Græci uocant. Siqui dem rubræ carnis cum decenti firmitate abundã tia calidæ ac humidæ, hoc eſt, ſanguineæ tempe-raturæ, nota eſt. Quibus enim plus eſt carnis ru bræ, ij uirtutem aßimilatiuam habent potentem, & ſanguine abundant: quippe quæ, Galeno loco iam citato teſte, uigeant inualeſcantq; calido at-que humido. Corpulentia, inquit, ſiue abundan-tia carnis ex ſanguinis copia naſcitur. Cùm enim calori intra debitos fines manenti boni ſanguinis accedit copia, neceſſe eſt, ut corpulentia ſequa-tur. Idem innuere etiam his uerbis Auicenna uo luit:*

luit: Corpus carnosum absq; multo adipe & pinguedine, est calidũ & humidũ, id est, sanguineũ.

Secundum, quòd Sanguinei sint uel iocantes, ut qui multa iucunditate, magnoq; iocandi lepôre amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant: uel læti, hoc est, alacri & erecto animo: idq; maximè ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quòd facetiarum, iocosarumq; fabularum, & nouarum rerum auditione, eandem ob causam, mirificè capiantur.

Quartum, quòd proni admodum sint in Venerem: Nimia enim Venus, ac intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinem genituræ, quæ ex sanguinis copia potißimum nascitur.

Quintum & Sextum, quòd conuiuia appetant, uino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis atq; exquisitißimis: scilicet similibus, & quibus seruari poßint: seruantur enim similia similibus.

Septimum, quòd ridibundi sint, hoc est, facilè rideant: quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de præparatione hominis, ita scriptum reliquit: Quibus concessum est puriore sanguine frui, frequenter ij rident, & florida facie apparent, omnes colore uenusto.

Octauum, quòd hilares sint ac læto uultu:

idq;

idq; ob uiuidum maximè ac floridum colorem & uenustatem corporis: hæc enim omnia sanguinē qui temperatus est, consequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunq; & auditu iucunda uerba ab ipsorum ore profluant. quod & ipsum utiq; ob sanguinis benignitatem eueniare putandum est. οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingeniosi, hoc est, artibus quibuslibet addiscendis idonei sint: nimirum ob uigorem et insitam ingenij ex sanguine uim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus, ita scripsisse uidetur: Opinor inter omnia, quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm sanguinem.

Vndecimum, quòd non facilè excandescant, præcipitesq; in iram ferantur: reprimit enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanè flauæ bilis frenum ab Auicenna 4.1.cap.20.dicitur.

Postremis duobus uersibus non solùm ex iam dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum quidem est, quòd sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus sint dediti.

Tertium, quòd hilares sint, & iucundo ac læto uultu.

Quartum, *quòd ridibundi. Quæ omnia sanguinis benignitate eueniunt.*

Quintum, *quòd rubei sint coloris:* Humor *enim cuti colorem adfert, quemadmodum libr. 1. aphor. comment. 2. Galenus adserit.* Et Auicenna *2. 1. doct. 3. cap. 3.* Color, *inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat.* Quod *intelligendum maximè de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & non qualis in facie eorum uisitur, qui fortia potant uina, & in cibo salsis atq; acribus utuntur speciebus: nempe rubeus fuscedine quadam permistus: hic enim lepram portendit.*

Sextum, *quòd cantionibus & musicis delectentur harmonijs: quippe quæ & ipsæ, autore* Theophilo Citharœdo *apud* Athenæum *lib. 14.* δειπνο. *perinde atq; sanguis temperatior,* εὐηθίαν, *id est, bonos ac candidos mores pariant.* Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε. ἡ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς καὶ τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, *quòd sint corpulenti.*

Octauum, *quòd sint audaces: idq; ob sanguinis caliditatem.*

Nonum, *quòd sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis, & benignus.*

DE TEMPERATVRA CHOlerica, *siue biliosa.* Caput LXXXIX.



EST humor choleræ, qui competit
impetuosis,
Hoc genus est hominum cupiens præ-
cellere cunctis.
Hi leuiter discunt, multum comedunt,
citò crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa
petentes.

Hirsutus,

Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax.
Astutus, gracilis, siccus, croceiq; coloris.
Die andern seind Cholerici/
Sie meinn niemandts könns baß dann sie.
Sie lernen bald/vnd essen sehr/
Si wachsen schnell/vnd stehn nach ehr;
Milt/stoltz/falsch/tückisch/zornig/kün/
Rauch/mager/gelb/vnd vngestüm.

Biliosæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac prima quidē, quòd biliosi siue cholerici, quos χολώδεις Græci uocant, prompti admodū sint ad operationes: sed impetu animi potius quàm cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent calorem, qui impetum & agilitatem ad motiones præstat. Hinc 2.1.doc.3.cap.3. ita ferè ab Auicenna scribitur: Cùm operationes plenè ac perfectè naturali cursu procedunt, temperaturæ æqualitatem indicant: cùm uerò ad superfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, quòd ambitiosi sint & honorum cupidi, primasq; in concilijs ac consessibus expetant cathedras, adeoq; præferri omnibus uelint: perinde atq; ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaq; locum sibi quærit in arce. Exu-

perans enim ille calor animos ad insolentiam plerunq; & arrogantiam excitat atq; inflammat.

Tertia, quòd celeris sint mentis, ingenijq;, & facilè discant: ob calidam nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas citò ac facilè suscipit. Hinc non temerè mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, comment. 40. de natu. humana Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem cap. 12. artis medicinalis, & Auicen. loco aliquoties iam citato.

Quarta, quòd edaces sint, & multiuori. primùm enim fortem habent calorem cõcoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aërem euacuatur, quàm alijs corporibus.

Quinta, quòd citò adolescant, & corporis incrementum consequantur: ualidißimum enim habent calorem innatum: hic uerò omnes actiones naturales adauget, ergo uel eam, qua corpus ad summum incrementum (ἀκμὴν Græci uocant) perducitur. Galenus comment. 14. aphor. lib. 1. & lib. 5. cap. 8. de simp. med. fac.

Sexta, quòd magnanimi sint, illatasq; iniurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idq; maximè ob caliditatis exuperantiã. Parum enim ab unaquaq; re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima,

Septima, quòd largi, benefici, ac liberales sint: præsertim in eos, unde honores se consecuturos sperant.

Octaua, quòd summa petant, id est, ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectent uiam.

Nona, quòd sint hirsuti: calida enim & sicca intemperies, sicut Galenus libro 2. cap. 10. de tempera. testatur, hirsuta est: uerùm ea in summo. Quippe per omnem cutem difflatur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris nonnihil ad cutem aufert, unde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiosè admodum ibidem docet.

Decima, quòd uersuti, fallaces, & deceptores sint.

Vndecima, quòd præcipites sint in iram, acerbè nonnunquam uehementerq; excandescāt, & irascantur: ob animosæ nimirum facultatis uehementiam, magnum caliditatis excessum, facilē bilis commotionem, et caloris in corde feruorem. Lege Galenum cap. 29. & 33. artis medicinal. li. 2, cap. 16. de sani. tuen. & in lib. de causis morb. cap. 2.

Duodecima, quòd sint prodigi, in eos potissimùm, à quibus se ad summos dignitatū gradus promouendos sperant.

Decimatertia, quòd audaces, fortes, ac a-

nimosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent, Galeno libr. 2. cap. 11. de temperament. teste.

Decimaquarta, quòd sint astuti, & hoc sanè ob flauæ bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quòd graciles, id est, macilenti ac raræ sint corpulentiæ: ob exuperantē nimirum & immodicè difflantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galenus comment. 6. lib. 4 apho.

Decimasexta, quòd sicci sint, id est, macri: eadem ratione.

Decimaseptima, quòd crocei sint coloris, id est, pallidi aut flaui. Certißima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est effectū, pituitosūm abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flauius, biliosum: ita sicubi adrubicundius quàm pro natura est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: sicubi adnigrius, nigram superesse bilem ostendit. Ita Galenus libr. 4. cap. 7. de sanita. tuend. Lege eundem comment. 2. libr. 1. aphor.

DE TEMPERATVRA phlegmatica, siue pituitosa. Cap. XC.

Phlegma



PHlegma dabit uires modicas, latosque breuesq́ꝫ,
Phlegma facit pingueis, sanguis reddit mediocres,
Ocia non studio tradunt, sed corpora somno.
Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus,
Hic somnolentus, piger, & sputamine plenus.

Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Phlegmatici sinds dritt geschlecht/
Feyst vnd grob/vernemen nicht recht/
Sind dick vnd kurtz/vnd vbn sich nicht/
Langsam vnd faul/zu schlaffn gericht.
Haben weiß farb/steht jn nicht wol/
Seind vnlusts vnd der speichel vol.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, *quòd phlegmatici uiribus sint infirmis ac inualidis: cùm enim phlegma frigidißimũ ac humidißimum sit omnium, quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes, magna ex parte obtũdit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumq; corpus ad naturæ actiones omnes reddit:* Humiditatis *uerò ratione neruos omnes relaxat, languidosq; facit: quo fit, ut phlegmatici, in quibus hic humor præualet, in omnibus motibus uoluntarijs pigritiam sentiant.*

Secunda, *quòd sint lati, sed breuioris staturæ, ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non potest, porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.*

Tertia, *quòd pingues sint & obesi, nimirum*

rum ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim uel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leue, & tenue est, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus seruatur. Cumq; id uenæ extra se transmiserint, ubi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ sunt, in ijs concrescit, & in adipem, siue pinguedinem conuertitur. Galenus lib. 2. cap. 9. de tempera. Sequitur deinde, sanguineos esse staturæ mediocris. Quicunq; enim corporum habitus & temperati natura sunt, & mediocri exercitatione utuntur, hos necesse est εὐσάρκους esse, id uerò est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quòd ad ocia, quàm studia propensiores sint: instrumentis nimirum ueluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de sympto. causis, cap. 3.

Quinta, quòd sint somnolenti, idq; ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem uim ad procreandum somnum, quàm humiditas obtinet. Galenus ca. 22. artis medicinal.

Sexta, quòd tardi ac hebetis sint ingenij: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχίνοια Græcis dicta, & discendi facilitas, quam εὐμά-

Θειαϰν ijdem uocant, à caliditate & ſiccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrarijs, nempe à frigiditate & humiditate exordium ſuſcipiunt. Galenus cap. 12. 16. 18. & 22. artis medicinal.

Septima, quòd tardi ſint motus: & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione: frigidi enim proprium eſt non mouere: humidi uerò, relaxare.

Octaua, quòd ſint pigri.

Nona, quòd ſint ſomniculoſiores: quorum omnium cauſæ ex iam dictis ſatis conſtant.

Poſtremis duobus uerſibus repetuntur notæ prædictæ cum quibuſdam alijs.

Prima, quòd ſint ſomnolenti.

Secunda, quòd pigri ac tardi ſint ad quamlibet operationem.

Tertia, quòd multi ſputi: frigiditas enim improbè concoquit ac digerit: proinde multa in corpore excrementa relinquit.

Quarta, quòd ſenſibus minimè uigeant. Galenus cap. 22. artis medic.

Quinta, quòd ſint pingues.

Sexta, quòd album habeant faciei colorem, de quo ſatis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATVRA Melancholica. Caput XCI.

Reſtat



REstat adhuc tristis choleræ substantia nigræ,
Quæ reddit prauos, pertristes, pauca loquentes.
Hi uigilant studijs, nec mens est dedita somno,
Seruant propositum, sibi nil reputant fore tutum.
Inuidus, & tristis, cupidus, dextræq; tenacis,
Non expers fraudis, timidus, luteiq; coloris.

Die vierdt Complex Melancholei/
Macht boßhafft/traurig/still darbei/
Sie wachn vnd lern/getrawn nicht wol/
Sein eigensins/forcht vnd neidts vol/
Seind geitzig/karg/vnd nicht on list/
Ihr farb fast schwartz/vnd erdfarb ist.

Signa melancholicæ temperaturæ hoc in loco referuntur. Ac primum *quidem, quòd melancholici sint praui, hoc est, malis, feris, ac perditis moribus, ut qui eò mœstitiæ facilè inducantur, ut mortem desiderent, iugulariq; se optent, & odio prosequantur omnes quotquot uiderint.* Galenus *lib. 3. de loc. affect. cap. 7.*

Secundum, *quòd tristes admodum sint, insidiasq; sibi tendi in omni uita suspicentur. Ob turbidos nimirum & tenebricosos, qui ex melancholico humore procreantur, spiritus. Quemadmodum enim puri ac tenues spiritus lætitiam, ita è contrario turbulenti ac crassi tristitiam cōtrahunt.*

Tertium, *quòd taciturni sint, & paucorum uerborum: ut enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.*

Quartum, *quòd ad bonarum artium studia apti, habiles, atq; accommodati sint, propter solitudines nimirum, & secreta, quæ ferè petunt, loca. Nam, ut lib. 2. epist. ultima* Horatius *ait:*

Scripto-

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.

Eandem sententiam sic extulit Ouidius libr. 1. eleg. 1. Tristium:

Carmina secessum scribentis, & ocia quærunt.

Hinc est, quòd Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenem ita scriptum reliquerit: Non insaniam, sed quandam excellentem mentis sanitatem uir ille declarat, dum neq; liberorum, neq; uxoris, neq; cognatorum, neq; rei familiaris, neq; omnino alicuius curam gerit, sed et diu & noctu apud seipsum consistit, & priuatam uitam degit, plerunq; in antris & solitudinibus, aut sub arborum umbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Contingunt igitur talia plerunq; atra bile percitis. Taciturni enim aliquando sunt, & solitarij, ac deserti amantes, & rerum familiarium conspectum auersantur, alienum putantes. Nec uerò dissimile uero est, etiam his, qui circa disciplinas uersantur, ab una erga sapientiam adfectione, alias curas exclusas esse. Lege Aristotelem problemate 1. sect. 30. Ciceronem libr. 1. Tuscula. quæstio. & Quintilianum lib. 10. cap. 3.

Quintum, quòd breuibus admodum minimeq; profundis pertententur somnis. Nam ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est:

est: hic enim concoqui expeditè potest, indeq; ad caput uapores surriguntur, à quibus subinde somnus inducitur. Quod si deest, exiguusq; humor, aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur. Qua de causa post cibum somnolentißimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos uerò & uehementer æstuantes insomnia tenet. Alteros, quia refrigeratus humor penitus est. Alteros, quia nullus est, aut certè minimus. Horribilia etiam uisa melancholicis per quietem obijciuntur, quibus maturius è somno excitantur. Galenus libr. 1. cap. 8. de sympto. cau. Et Cælius Rhodiginus lib. 16. ca. 36. & 37. lect. antiq.

Sextum, quòd constantes ac stabiles admodum sint in rebus gerendis, ægerrimeq; dimoueantur ab eo quod menti semel hæserit, adeoq; difficulter etiam, siquando offendantur, in ueterem gratiam restitui poßint: Et hoc certè siccitatis occasione: quæ non sinit propositum facilè immutari.

Septimum, quòd nil sibi tutum fore putent, eoq; semper timeant: Hinc est quòd Galenus lib. 2. cap. 7. de sympto. causis, ita scriptum reliquerit: Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ speciebus cōmune esse uidetur. Si timor & mœstitia multo tempore durant, melancholicum eiusmodi symptoma est. Sunt enim omnes sine causa mœsti. Nec si roges quamobrem

Libro 6. aphor. apho. 23.

mœreant,

mœreant, reddere causam poßint. Timent autem eorum nonnulli, tum mortem, tum alia quæ minimè sunt timenda. Non desunt & qui mori uehementer expetant. Cæterùm quòd ex atra bile, cùm principium rationalis animæ occupauit, timor, mœrorq́; ac mortis expectatio accidant, nihil mirum: Siquidem etiam eorum quæ extra corpus sunt, nihil uidemus quod nos perinde terreat ac tenebræ. Ergo cùm tenebræ rationalis animæ parti sunt circunfusæ, necesse est hominem timere: ut qui semper unà cum corpore suo timoris causam circumferat. Quod enim nobis extrinsecus fit, altißimis tenebris circundatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ uitio laborantibus, ab interno, & ipso corpore contingit: scilicet uel ipsa nigra bile cerebrum occupante, uel aliqua melancholici halitus exhalatione, ueluti in morbo quem flatuosum & hypochondriacon uocant. Idem libro tertio, capite septimo, de locis affectis, iam citatam sententiam ijs ferè repetit uerbis Differunt autem inter se melancholici. Nam omnes timent, mœrent, uitam damnant, odio habent homines, sed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholiæ caput est, quòd mortem pertimescunt. Quosdam etiam alieno admodum, atque extraneo uidebis animo; utpote qui simul & mortem metuant,

tuant, & tamen mortem sibi consciscant. Proinde rectè uidetur Hippocrates omnia ipsorum accidentia in duo hæc coëgisse, metum & mœstitiam. Mœstitia nimirum eos inducit, ut odio prosequantur omnes, quotquot uiderint, nunquam non tristitiam præ se ferentes: ac terrentur, ut in tenebris pueri, atq; ex adultis indocti. Sanè quemadmodum externæ tenebræ omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi uel audaces admodum uel edocti fuerint: sic atræ bilis color, mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit. Etenim summis tum medicis, tum philosophis in confesso est, & humores, & omnino corporis temperantiam animæ actiones uariare posse. Postremis duobus uersibus repetuntur quædam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quòd sint inuidi: Est enim inuidia tristitiæ species.

Secundum, quòd tristes.

Tertium, quòd auari.

Quartum, quòd tenaces.

Quintum, quòd fraudulenti.

Sextum, quòd ualde timidi.

Septimum, quòd lutei, id est, terrei, siue fusci coloris sint: Color enim purè fuscus, qui uiriditati propinquus est, melancholiæ dominium ostendit, teste Rhaze lib. 2. cap. 1. ad Almansorem.

DE COLORIBVS,
Cap. XCII.

HI sunt humores, qui præstant cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus.
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

Indicia redundantis *sanguinis.*

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,
Inflantur genæ, corpus nimiumq́ꝫ grauatur,
Est pulsusq́ꝫ frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
In primis frontis, fit constipatio uentris,
Siccaq́ꝫ lingua, sitis, sunt somnia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæqꝫ.

Den farbn da ist gesaget von/
Folgn nach die vier Complexion.

Daß du aber wissen mügest/
Wenn du dir die ader schlügest/
Mercke so des geblüts ist vil/
Daß es einn außgang haben wil/
Das zeigt des angsichts röt vnd schwulst/
Des volln/weichen vnd springend puls/
Es bschwert den leib/die augn zutreibt/
Macht hauptweetag/vnd hart im leib/
Es ist kein tranck der den durst büß/
Dir träumbt von blůt/der speichl ist süß.

Hîc cuiusq; temperaturæ ex coloribus indicia præscribuntur. Phlegmatici enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flaui: sanguinei rubri: melancholici uerò fusci: qui propriè, Galeno li. 14. cap. 9. Therapeu. meth. teste, color est inter rubrum & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis, omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor namque exuberantis sanguinis ipsos dilatat ac flatu distendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem est ratio.

Quarta, uniuersi corporis cum distentione grauitas: Natura enim, cùm contentum humorem, moderari

moderari nequeat, corpusq; multitudine grauatum sustinere minus ualeat, supplantatur ac deijcitur.

Quinta, pulsus creber, propter caliditatem, quæ sanguinis multitudinem sequitur.

Sexta, pulsus plenus: ob calidorum & humidorum uaporum copiam.

Septima, pulsus mollis: nimia enim sanguinis exuberantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maximè quidem circa frontem: ob sanguinis in plexu reticulari, ut quibusdam placet, augmentum.

Nona, uentris constipatio: nimia enim caliditate fæces exiccantur & indurantur.

Decima, siccitas linguæ ob eandem causam.

Vndecima, uehementia sitis: orificium enim stomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, somnia plena rubore: Nam quæ in somnis uisuntur, agiq; putantur, magna ex parte corporis affectionem, humorumq; naturam, plenitudinem, defectum, ac qualitatem testantur. Nam qui ægrè se moueri putant, aut grauia onera portare, aut in ea re impediri, quam se efficere somniant, animalē facultatem ex plenitudine, aut craßitie, aut uiscositate humorum, deprauatè habere cōijciendū est. Contrà qui se uel uolare, uel currere ocyßimè credunt, humores paucos eosq; leues minimeq; excremētosos habere

uerisimile est. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali semine abundare. Ad eundem modum qui in locis fœtentibus, sordidis, ac immundis se uolutari putant, illos in corpore materiam putrem, corruptamq́;, ac grauiter olentem habere suspicio est, quemadmodum contrà qui in locis odoris se esse autumant, materiam probam, suauiterq; olentem: & cui accensus ignis apparet, hunc à flaua bile infestari. Cui uerò fumus, aut caligo, aut profundæ tenebræ, ab atra bili: Imbres autem frigidum humorem abundare testantur, nix uerò & glacies, & grando, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quædam, sanguinem exuperare. Luctatorem qui sibi uisus fuit in sanguinis solio stare, & uix supereminere, multo sanguine abundare Galenus coniectauit, & euacuatione opus habere. Hæc ferè Galenus comment. 3. in libro 1. epidemio. aphor. 1. & in libello de dinotione ex insomnijs. Lege & Rhazen libro 2. capite 24. ad Almanso. & Auicennam 2 1. doct. 3. capite 7.

Decimatertia, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes libr. 2. cap. 20. ad Almansorem.

Indicia exuberantis Choleræ, siue flauæ bilis.

Accusat

Accuſat choleram dextrę dolor, aſpera lingua,
Tinnitus, uomitusq́ frequens, uigilantia multa.
Multa ſitis, pinguisq́ egeſtio, tormina uentris.
Nauſea fit, morſus cordis, langueſcit orexis.
Pulſus adeſt gracilis, durus, uelox q́, caleſcens.
Aret, amareſcitq́, incendia ſomnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazen libro 2. capite 1. ad Almanſorem, & Auicennam 2.1. doct. 3. capite 7.

Indicia redundantis
phlegmatis.

Phlegma ſupergrediēs proprias in corpore leges,
Os facit inſipidum, faſtidia crebra, ſaliuas,
Coſtarum, ſtomachi, ſimul occipitisq́ dolores.
Pulſus adeſt rarus, tardus, mollis, quoque inanis,

Præcedit fallax phantaſmata ſomnus aquoſa.

Rhazes lib.2.ca.23.ad Almanſorem, & Auicenna 2.1.doct.3.ca.7.

Indicia abundantis Me- *lancholiæ.*

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis,durus pulſus,tenuiſq; urina.
Sollicitudo, timor, triſtitia,ſomnia tetra.
Coaceſcunt ructus,ſapor et ſputaminis æquè,
Leuaq; præcipuè tinnit uel ſibilat auris.

Rhazes lib.2.cap.22.ad Almanſo.& Auicenna 2.1.doct.3.ca.7.

DE PHLEBOTOMIA, AC *primò quidem de ætate phlebotomiæ. Cap.* XCIII.

DEnus ſeptenus uix phlebbotomon petit annus.



Spiritus uberiorq́ exit per phlebbotomian.
Spiritus ex potu uini mox multiplicatur,
Humorumq́ cibo damnum lentè reparatur.
Lumina clarificat, syncerat phlebbotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachū, uentremq́ coërcet,
Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.
Auditus, uocem, uires producit & auget.

Vor sibentzen jarn nicht adern laß/
Die lebendig krafft entgeht durch das/

Die doch der wein bald widerbringt/
Mit weicher speiß dir auch gelingt/
Das aderlassn istn augn nicht arg/
Scherpfft hirn vnnd můt/vnnd wermbt das
marck/
Es hilfft die därm/vnd schleußt den magn/
Den leib/thůt auch vnlust verjagn/
Macht süssen schlaff vnd reine sinn/
Hilfft ohrn vnd krefft/gibt gůte stimm.

De uenæ sectione, quam φλεβοτομίαν Græci uocant, iam agitur: Ac primò quidem huic rei accommodata ostenditur ætas, annus nimirùm decimusseptimus, uel, ut alijs placet, decimusquartus: Pueris nanque usque ad quartumdecimum ætatis annum sanguis mittendus non est. Carnem enim habent teneram & facilè perspirabilem. Quod Galenus libro nono capite 17. metho. meden. ijs testatur uerbis: Puerorum, inquit, substantia omnium facillimè digeritur, ac dißipatur, propterea quòd est omnium humidißima. Nullius uerò quæ frigidißima existit. Quo minus uacuantis præsidij eget, cùm habeat ex seipsa unde naturaliter uacuetur. Idem etiam lib. 11. capite 14. eiusdem operis de synocho loquens confirmat. Si in puerum incidat, qui quartumdecimum annum hactenus non attigit, mitti illi sanguis non debebit, propterea quòd tātillis, cùm præsertim calidi ac humidi

humidi sint, plurimum corporis substantiæ quotidie defluat, ac digeratur. Ita quod ex inciden da uena moliendum nobis fuerat, id ultrò nobis ex curati corporis natura præstatur. Quanquam Auenzoarus memoriæ dederit, se filiolo trimo uenam dissecuisse, atq; hunc à morte tali remedio liberasse. Quòd si corpus decimumquartũ annum excesserit, æstimandũ est qualisnam eius natura sit, num gracilis, & spissa, & dura, & copiosi sanguinis, an contrà. Atq; ita in priori missionem sanguinis adhibebis: in secunda nequaquam. Senibus quoque post septuagesimum annum, si multi sanguinis fuerint, uiresq; robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, uenam secabis. Quòd si in hac ætate constitutis, uires parum ualidæ sint, & sanguine non admodum abundent, in totum ab huiusmodi euacuatione arcendi sunt. In his enim cùm, Galeno lib. 4. capite 10. de sanitat. tuend. teste, sanguis bonus exiguus sit, crudi uerò humores plurimi, incisa uena bonum sanguinem emittit: malum qui in primis maximè uenis circa iecur, & quod mesenterium uocant, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco unicum innuitur ex phlebotomia incommodum: nempe quòd uberior per ipsam exhaletur spiritus. Quod certè Galenus in libello de scarificatione ijs ostendit uerbis: Venam incidere sæpe in anno, minimè commodum

puto. Nam unà cum multo ſanguine uitalis ſpiritus excernitur. Hoc autem frequentius conſumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur uenæ ſectio maturam ſenectam, & hanc morbis grauioribus obnoxiã reddit. Cuiuſmodi ſunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralyſis, & apoplexia. Impenſius enim refrigerato natiuo calore, humidoq; primogenio imminuto, uiſcera langueſcunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum cauſa fit atq; origo.

Tertio uerſu traditur remediũ reparandorũ ſpirituũ, potus nimirum uini. Hoc enim ex omnib. celeriter ac ſubitò nutrientib. uelut ſuprà cap. 8. & 11. oſtendimus, principem obtinet locũ. Quin ex cibo quoq; ut quarto docetur uerſu, ſpiritus recuperantur, ſed lentè, hoc eſt, tardius. Vbi ſciendum cumprimis, quòd exhibendus ſit à uenæ ſectione cibus concoctu facilis, optimi ſucci, ac plurimi nutrimenti, uelut oua ſorbilia, & eiuſmodi. Eo moderatius tamen, ut lib. 7. cap. 21. ad Almanſorem Rhazes præcipit, primo ac ſecundo die utendum eſt, quippe concoctoria facultas ſanguinis eductione debilis, multum ſuperare cibum nequit. Hinc Iſaacus in diætis ita fermè ſcriptum reliquit: Cibus ipſis minuendus, ſed potus augendus, reſpectu nimirùm cibi, & non conſuetudinis: imò uerò quàm ante phlebotomiam minus bibendum

dum

dum est, quòd uirtus concoctrix debilior adhuc sit, quàm ut copiam eius ferat.

Quarto demùm loco undecim moderatæ atq; tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur cõmoda.

Primum, quòd uisus aciem roboret, clarioremq; reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obscurabatur, uisus necessariò roboratur ac reficitur.

Secundum, quòd cerebrum expurget, integritatem menti restituat, & ingenij excitet aciem: idq; consimilem omnino ob causam.

Tertium, quòd medullas excalfaciat: superfluas nanq; humiditates, quarum confluxu infrigidabantur, absumit.

Quartum, quòd uiscera, id est, interiora expurget: leuata nanq; quæ corpus nostrum regit natura, exonerataq; sanguine, quo uelut sarcina premebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quòd uomitus & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna 4.1. capite 20. ita scriptum est: Phlebotomia propterea quòd ad diuersum trahit, naturam secundum plurimum retinet. Vbi tamen silentio prætereundum non est, quòd in alui profluuio cubiti uena incidenda ueniat: ut quæ citißimè conspicuam

nonnunquam adferat utilitatem, quòd si contrà se ces, nempe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamen aliquando, ut aluus uenæ sectione fluida magis fiat, idq; duobus maximè modis. Vno quidem, quòd naturæ onere per phlebotomiam sublato, uirtus roboretur, adeoq; alias haud rarò incitet euacuationes. Altero uerò, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim uenæ sectione augetur: quo fit, ut uenter magis proritetur.

Sextum, quòd sensus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, unde sensus turbantur, imminuit.

Septimum, quòd immodicis cōferat uigilijs: siquidem humorum exundantiam, unde acres sub inde atq; diuersi sursum feruntur fumi, somnumq; impediunt, euacuat.

Octauum, quòd tædia, id est, nimiam corporis grauitatem, segnitiemq;, siue laßitudinem tollat, leuat nanq; quæ corpus nostrum regit naturam, exoneratq; humorum multitudine, quibus uelut onere quodam grauißimo premebatur. Melancholia quoq;, quæ præcipua quædam tædiorum ac grauitatum causa existit atq; origo, unà cum sanguine educitur, quippe fæx eius est & sedimentum.

Nonum, quòd audiendi difficultatem corrigat: imminuit enim redundātiam humorū, unde

craßi ac flatuosi sursum euecti spiritus auditorios obturant meatus.

Decimum, *quòd uoci confert: subtrahit nanq; superfluas humiditates, quibus uocalis arteria immodicè irrigata raucas edebat uoces.*

Vndecimum, *quòd uires reficiat augeatq;, siquidem corpore humorum exonerato multitudine, uires recreantur & augentur.*

QVIBVS MENSIBVS CONueniat quibúsue noceat phlebotomia. Cap. XCIIII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis,
Et sunt Lunares, sunt uelut Hydra dies.
Prima dies primi, postremaq; posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris uti.
Sit senium atq; iuuenta licet, si sanguis abundat,
Omni mense probè confert incisio uenæ.
Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, ut longo tempore uiuas.

Der

Der Meye/Weinmon/vnd April/
Sein erwelt/wer da lassen wil.
Wiewol ein jtzlichr hat einen tag/
Darin ich gantz nicht lassen mag.
Seind jung oder alt von vil geblůts/
Jhm ist all mon ein lassen nütz.

Tria hoc in loco traduntur.

Ac primum *quidem, quòd tres menses sint lunares, nempè Maius, Aprilis, & September, ipsisq; dies quidam insint, quibus uenam incidere nefas habeatur: Maij scilicet primus, & reliquorum trigesimus. Idq; uulgo quidem ita creditur, cùm reuera fictum, atq; à ueritate alienum sit. Siquidem & his ipsis diebus, modò constellatio non deterreat, uenam secare nihil impedit. Vanum item ac errore plenum est, & quod de anserum esu subiungitur, magisq; sortilegio tribuendum, uel tractum fortè à Iudæorum consuetudine.*

Secundum, *quòd senibus æquè atq; iuuenibus singulo quoq; mense, modò in uenis sanguis abundet, ac morbus ita iubeat, sanguinem subtrahere fas sit: ut in quibus non facilè digeratur dißipeturq; substantia, & boni sanguinis adsit copia*

Tertium, *quòd phlebotomia pro conseruanda sanitate administranda sit in aliquo horum*

trium

trium mensium: in Aprili scilicet, aut Maio, aut Septembri: differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda uenit, ob exundantem nimirum sanguinis copiam: est enim tempus uernum. In Septembri uerò lienaris: siquidem per id tempus, cùm sit autumnale, atra bilis nonnullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS PHLEbotomiæ. Cap. XCV.

FRigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, post coitum, minor ætas, atq; senilis,
Morbus prolixus, repletio potus & escæ.
Si fragilis, uel subtilis sensus stomachi sit.
Et fastiditi tibi nō sunt phlebbotomandi.

Auß zwelfferley vrsach lassen meid/
Kalt complex/ Kalt ort oder zeit/
Das badt/ vnkeusch/ vnd lange feucht/
Nach füllen/ mich lassn schendtlich deucht/
Zu alt oddr jung vnd schwacher krafft/
Vnd den verdrossenheit behafft/

Oder

Oder des magen nichts leiden kan/
Sol das lassn vnderwegen lan.

Duodecim hic recensentur impedimenta phlebotomiæ.

Primum, *frigida hominis natura: quippe quæ uenæ sectione augeatur. Fundamentum enim caloris innati sanguis est: hoc igitur per phlebotomiam imminuto, & calorem innatum imminui, totumq; corpus grauiter refrigerari, necesse est. Galen. cap. 6. de curan. rat. per sang. mißio.*

Secundum, *regio impensè frigida: Hæc enim largam uacuationem, qualis phlebotomia est, haud sustinet: quòd corpus, detracto cum sanguine natiuo calore, satis antea refrigeratum, magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio uenæ sectionem tolerat: quòd sua caliditate uires dissoluat, ac humores discutiat. Tempus etiam anni in mittendo sanguine expendendum, num scilicet calidum sit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur, ideóque sanguinis mißionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abundè satis refrigeratum, sanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbè uacuati syncope et resolutione intereunt. Quippè calor ambientis è corpore forâs euocatum spiritum digerit, resiccatq; corporis habitũ, & imbecilliorẽ reddit, Quocirca tum*

omnino

omnino à sanguinis mißione abstinendum erit. Quod Galenus libr.11.cap.14.metho.meden. ijs uerbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis, conditio.

Tertium, dolor ingens: sub quo & nimia corporis inflammatio comprehenditur. In his enim secta uena multam seditionem, & agitationem in humoribus excitat: phlebotomia nimirum attrahente ac uacuante humores, dolore uerò atque inflammatione contranitentibus, adq; se rapientibus. Siquidem dolor omnis et calor attrahunt, influxumq; humorum efficiunt: quo fit, ut inflammatio augeatur, & natura magis debilitetur. Et hoc quidem ubi temperatior & artificialis fuerit phlebotomia. Si uerò aceruatim, uel ad animi deliquium usque fiat, in prædictis casibus plurimum adfert emolumenti. Quippe hoc præsidio feruentis sanguinis copia in maximis inflammationibus educitur, & laborans phlegmone pars refrigeratur. In uehementißimis autē doloribus ideò sanguinis mißio confert, quòd sanguinis confluxum, dolorem rescindendo, inhibet. Accedit, quòd excretoria facultas causam dolorem excitantem eijcere properans, phlegmonen interdum excitet. Quum enim primis suis conatibus nihil proficit, uehementius aggressa

quod

quod infestat expellere, sanguinis aliquid ex superpositis partibus in afflictam simul exprimit, ut copiosè libro 13. methodi meden. capite 3. Galenus ostendit. Quapropter ne id accidat, sanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni comment. 23. libro. 1. aphorismo. ubi sic scriptum reliquit: In ardentißimis febribus si usq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis uerò doloribus nullum maius noui remedium, quàm usq; ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem libro 9. metho. med. capite 4. & in libro de curan. rat. per sang. mißionem, capite 11. & Leonhartum Fuchsium capite 28. methodi perueniendi ad medicinam.

Quartum, Balneum: & maximè quidem διαφορητικόν, id est, resolutiuum. Hoc enim, cùm, Galeno in libro de utilitate respirationis capite 7. teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeoq; uires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repentè euacuare periculosum est, inquit Hippocrates libro secundo aphorismo. 51.

Quintum, coitus: post quem prohibetur incisio uenæ, quòd is corpus iamdudum plus æquo excalfecerit, uires deiecerit, ac debilitarit. Porrò quonam modo Venere uires dissoluantur,

diserté

disertè admodum Galenus libro primo de semine capite 25. ijs demonstrat uerbis: Circa tempus, inquit, concubitus testes ex uenis seminarium humorem, quantum eius in ipsis continetur, trahunt. Est autem modicus hic, & ad roris similitudinem sanguini ammixtus: huiusmodi autem illæ opus habent. Violenter igitur eo, per testiculos utpote potentiori facultate præditos quàm uenæ sunt, detracto, uenæ ipsæ rursus à suprapositis reuellunt, hæ uerò rursus ab his quæ deinceps sitæ sunt, deinde hæ rursus à uicinis, atque hoc fieri non cessat, donec ad omnem corporis particulam transsumptio perueniat, adeò ut omnes totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit enim semper id quod perfectè est euacuatum, ab eo quod plus habet uelut uiolenter eripiens. Hoc igitur quum semper fiat, & omnia uelut in choro inter se mutuo participent, in tantum sanè omnia uasa ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortißima ex omnibus pars expleatur. Neque uerò solam seminariam humiditatem ab omnibus animalis partibus auferri cōtinget hoc tempore, sed etiam spiritum uitalem. Nam & hic ex arterijs unà cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu utentes imbecilliores reddi, à toto corpore utroq; syncerißimo ablato, accedente insuper uoluptate, quæ

ipsa per se sufficiens est uitalem firmitatem dissoluere, adeò ut iam quosdam ex nimia uoluptate ac iucunditate mortuos esse constet. Quæ omnia Marsilius Ficinus libro primo de sanitate tuenda, capite septimo, ijs etiam confirmat uerbis: Venereus, inquit, coitus si uel paululum uires excesserit, subitò exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat stomachum atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Cúrnam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit, tantumq; obest, ut Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid spermatis suprà quàm natura toleret, coitu profluat, obesse magis, quàm si quadragies tantundem sanguinis emanârit, ut non iniuria prisci Musas atque Mineruam uirgines esse uoluerint. Plura de hoc lege apud Galenum capite 86. artis medicinalis. Paulum Aeginetam libro 1. capite 35. & Aëtium libro 3. capite 8.

Sextum, ætas, uel maior uel minor quàm phlebotomia requirit: qualis est infantiæ, & senij. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20. in eum fermè modum scribens: Cauere debes à uenæ sectione in complexione uehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum

resolu-

resolutiuum, & post coitum, & in ætate quæ est minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate senum quanto magis poteris: nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum, & uenarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos nanq; ex adolescentibus, & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: uirtus enim temporis tractu exoluta non tolerat uenæ sectionem, ut quæ à morbo plus satis iam debilitata phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curan. rat. per sang. miss. cap. 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat. In corporibus, inquiens, quæ prolixas perpessa sunt ægritudines, abstinendum à uenæ sectione, nisi sanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat: quoniam tunc sanguinis subtractione uteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingestio: sub qua inconcoctio, siue cruditas etiam comprehenditur: causa horum omnium est, ut ex Auicenna 1. 1. doc. 6. ca. 3. colligitur, quòd tria sint materiam attrahentia, loca scilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si sic affectis mitteretur, uenæ proprio & commo

do destitutæ nutrimento, quod nondum in uentriculo ac hepate concoctum est, attraherent. Hoc itaq; in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, ut Galenus autor est, non emendat erratum secundæ, nec secunda primæ. Atq; interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire necesse est. Tanto igitur tempore differenda est phlebotomia, quantum satisfacere tum ad eorum concoctionem, tum ut excrementa descendant, uidebitur.

Præstiterit tamen in intemperantibus, uinosisq́; ac uentri gulæq́; deditis, ut cap. 6. libri de curan. rat. per sang. miß. Galeno uisum est, à uenæ sectione in totum abstinere: ut quos neq; purgatione, neq; sanguinis mißione magnoperè adiuueris. Nam per uitæ intemperantiam, crudorum humorum copiam ocißimè colligunt: uerùm his ne manum quidem admouere tentandum est. Quorsum enim attinet, apud uulgum infamare præsidia, quæ multis fuere salutis? Galen. libr. 11. cap. 9. metho. meden.

Decimum, fragilitas, id est, debilitas uirtutis: quippe sanguine misso uirtus semper ijs extremè concidit, nec postea reuocari, recolligiq́; potest. Galen. cap. 6. de curan. rat. per sang. miss. & lib. 11. cap. 14. meth med.

Vndecimum, os uentriculi supra modum sensile:

sensile: sub quo imbecillum etiam comprehenditur, & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in uenæ sectione ante iustam uacuationem per initia statim animo destituuntur.

Porrò os uentriculi magno sensu præditum esse, ex eo maximè conijcitur, inquit Auicenna, quòd acria mordaciaq; citra offensionem non facilè transglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potusq; appetentia: amaræ uerò bilis redundantiam, oris amaritudo, nauseæq; perseuerantes, & bilis frequentiores uomitus ostendunt. Hæ itaque indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidem humores uenæ sectione exagitati sic affectis ad os uentriculi haud rarò, ceu ad consuetum locum confluunt: sed cùm id membrum debilius iam sit, quàm ut tali humorum confluxui resistat, multa omnino sanguinis mißione contrahunt mala. Et hæc una causa est, cur multi ex ipsis animo linquantur. Bilis nanq; in stomachum refusa, morsu suo cor nonnunquam ac cerebrum εἰς συμπάθειαν, id est, consensum, trahit, syncopenq; parit, quandoq; uerò subitam etiam adfert mortem. Galenus libro 9. cap. 5. metho. meden. & Auicenna loco citato.

Duodecimum, *nausea: in hac enim si sanguis mitteretur, uenæ exhaustæ prauam illam ac nauseosam ad se facilè attraherent materiam.*

Neq; ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primò quidem ob αἱμοῤῥοΐδων mensiumq; fluxum. Quod certè Galenus lib. 9. ca. 5. metho. meden. ijs innuere uerbis uoluit: Si tempore, inquit, mittendi sanguinis menses moueri contigerit, siue etiam hæmorrhois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu, ipse satis fore uidebitur qui solus, quod requiris, uacuet, naturæ rem omnem permittes: sin minus, tantum ipse detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur quod postulas. Nonnunquam tamen reuulsionis etiam causa in immodicis sanguinis è naribus, utero, sede, aut thorace, eruptionibus, uenæ sectio citißimè conspicuam adfert utilitatem.

Deinde ob corporeæ constitutionis raritatem, hoc est, humidam calidamq; temperaturam. Eius enim substantia celerrimè in ambientem dißipatur, aliàs in halitum sensibilem, aliàs in perspirationes, quæ uisum fugiant, sed ratione deprehendantur. Itaq; etiam huius causa aut prorsus uenam non secabimus, aut parum detrahemus. Galen. lib. 9. cap. 17. metho. med.

Tertiò, ob lentorem ac cruditatem humorũ: hæc enim uenæ sectione augentur. Vnde in diutinis morbis sanguinis mißione utendum non est: ne cruditas scilicet augeatur, uirtus debilitetur, & morbus eousq; producatur, ut nequaquam postea

curari

curari queat. Hinc præcipit Auicenna, ut in morbis chronicis pharmacia uenæ sectioni præmittatur, & non contrà, licet utraq; opus habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorum duabus potißimum de causis accidere solet. Primùm quidem ob aggrauantem humorum copiam; quæ innatum calorem uelut suffocando in tantum debilitat, ut ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia uti licet, quemadmodum idipsum Alexander Trallianus lib. 9. cap. 2. in curatione Anasarcæ ijs confirmat uerbis: Omnium curatio à uacuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dicti, aut Tympaniæ à sola purgatione. Cui autem Anasarca nomen est, ea uenæ sectionem interdum requirit, ut quæ ex sanguine frigido nascatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa non indiget, sed quoniam copiæ detractio naturam leuat, ut hæc minorem illam effectam facilè superet, non alienum, sed rationi consentaneum est hîc quoq; uenæ sectione uti. Videmus enim quòd etiam ignis externus, cùm à lignis uiridibus propemodum extinguitur, refocillatur rursus, si illa, quæ ipsum suffocabant, auferantur. Deinde uerò ob caloris innati debilitatem, ut in hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualescentes cumprimis sunt, & senes. His phlebotomia ex usu non est. Subtracto enim sanguine, qui fomes

natiui caloris ac uitæ thesaurus est, necesse est, ut corpus uehementius refrigeretur, humorumq; cruditas augeatur. Sanguis igitur ipsis, ut humores concoquat & euincat, relinquendus est. Quinetiam post χολέραν, diutinos uomitus, διάῤῥοιαν, inediam, uigilias, labores uehementiores, & uno uerbo, post omnia quæ corpus impensius calfaciunt, exiccantq; ac uires dissoluunt, à uenæ sectione abstinendum, ut copiosè admodum docet Rhazes lib. 7. ca. 21. ad Alman.

QVAE CIRCA VENAE SE-*ctionem obseruanda.* Cap. XCVI.

HAec faciēda tibi, quādo uis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris uel quando minutus,
Unctio, siue lauacrum, & potus, fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula mente teneri.

Wiltu lassen / thůs langst vorm bad /
Gehe vor vnd nach / ist auch nit schadt.
Gedenck dabei auff gůten wein /
Die bind vnd salb auch da sol sein.

Quinque

Quinque in sanguinis mißione obseruanda esse hoc loco traditur: & ex ipsis alia quidem prius quàm uena tundatur, quædam interea dum sanguis emittitur, nonnulla uerò eo iam subtracto.

Primum, unctio: alàs enim membrum incidendæ uenæ oleo irrigatum fricamus, ut tepore eius sanguis reddatur fluxilis: Interdum ipsi etiam φλεβοτόμῳ, siue scalpello olei nonnihil allinimus, ut inflictũ dolorem mitiget. Quandoq; uerò & uulneri olei cuiuspiam parum illinimus, quo nimirùm cicatrice tardius obducatur, humoresq; in uenis relicti liberius expirent, & mali fumi discutiantur.

Secundum, potus: & præcipuè quidem uini. Hoc enim cùm in ipsa sectione, si syncope obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem, spirituumq; recuperationem conuenientißimè exhibetur. Suprà cap. 8. & 10.

Tertium, lauacrum, id est, balneum, quo certè per biduum aut triduum ante & post sanguinis mißionem uti conceditur, nequaquam uerò eodem die: Ante quidem in illis, quos crassorum humorum copia aggrauari suspicio est: hos enim balneum incidit, mobilesq; facit, ob eandem etiam causam paululum dimoueri ante phlebotomiam conuenit, & assumere nonnihil syrupi acetosi. Eodem quoq; tempore membrum incidendæ

uenæ fricandum est, ut humores è propinquis uenis ad locum sectioni destinatum alliciantur, & ad exitum properent. Post uerò emißionem sanguinis ualet ad humorum uaporumq; reliquias discutiendas. Verùm eo supersedere in ipso die oportet: cutem enim nimis reddit mollem, quo fit ut plagæ facillimè cedat, quod non est citra periculum.

Quartum, fasciæ, hoc est, ligaturæ, ex pannis scilicet lineis, easq; tam ante, quàm post uenæ sectionem administrari oportet. Ante quidem, & ut inde uenæ incrassescant, conspicuæq; magis fiant, & ut humores ad constitutum incisioni locum facilius prolectentur. Post uerò, ad sistendum reprimendumq; fluxum.

Quintum, motio siue inambulatio, moderata nimirùm ac tranquilla: eaq; & ante, & post uenæ incisionem, uti conuenit: ante quidem, ut humores dissoluantur, extenuenturq;: post uerò, ad dißipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud uulgum inualuit consuetudo, ut uenæ ieiuno ferè ac uacuo incidantur stomacho: sed hoc ipsum doctorib. quibusdã minus probatur, ut quibus conducibilius esse uideatur, ut ouum molliusculum siue sorbile, cum haustulo uini prius exhibeatur, idq; circiter horam nonam, uel decimam ante meridiem, ac confestim deinde uena incidatur. Natura enim stomacho existente uacuo,

tuacuo, ne alimento destituatur, sanguinem pertinacißimè retinet. Contrà uerò, pauculo, eoq; exigua mole plurimum nutriente, cuiusmodi uinũ & oua sorbilia cumprimis habentur, ingesto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porrò quod ad diei, in quo fit uenæ sectio, tempus attinet, sciendum sanguini mittendo conuenire maximè tempus matutinum, sic tamen ut non protinus excitis è somno, sed horam unam antea uigilantibus uena secetur. Quibusdam etiam posteaquàm rerum solitarũ quidpiam obierunt, siue in ludo literario, siue in officina, siue in foro, siue in ædibus, sanguinem auferre expedit. Aegris autem nullum est uenæ sectionis præscriptum tempus, quamobrem nec per noctem sanguinem mittere ijs, si morbus sic expetat, uerearis. Sic Galenus in libr. de curan. rat. per sang. miss. capite 13. & 20. & in præsagio experientia comprobato ca. 4.

Annotatiuncula. Vt uocem phlebotomiam uersus ferant, geminato ubiq; bb. phlebbotomiam, in hoc opere legere oportet.

DE QVIBVSDAM PHLEBOtomiæ effectibus. Cap. XCVII.

EXhilarat tristes, iratos placat, amantes
Ne sint amentes, phlebbotomia facit.

Das lassen leſcht des zornes hitz/
Gibt traurigen freud/den ſinnloſſn witz.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quòd contriſtatos exhilaret, ac lætos reddat.

Secundus, quòd animos iratorum placet, reconcilietq́;. Ac utriuſq; quidem cauſa eſt, quòd hæc maximè fiat, cùm ſanguini admiſcetur multum flauæ bilis, illa uerò cùm multum melancholiæ: ſed horum humorum uterq; unà cum ſanguine per phlebotomiam educitur: ergo &c.

Tertius, quòd præcaueat, ne amantes ob rabidos quoſdam appetitus ad inſaniam adigantur: humores enim à capite ad partes ſubiectas reuellens expellit.

Ob quinq; porrò cauſas uenæ ſectio adhiberi ſolet. Quarum una tantùm directa eſt, reliquæ uerò omnes indirectæ.

Directa ſanè adhibetur ſanguinis uacuandi cauſa: ſed cùm is utilis ſit naturæ, probè hanc administrari conuenit, ſic ut quod inutile naturæ ſit emittat. Fit autem ſanguis naturæ inutilis bifariam: uel cùm propriam qualitatem ad unguem non ſeruat, nec amplius nutrire ſicut prius, cùm utilis eſſet, poteſt: uel ita multitudine creuit, ut aut uires premat, aut tum uenas, tum arterias, uel diſtendat, uel findat, uel obſtruat. Ac in his quidem

quidem mißio sanguinis utilis est, ceu uacuantium præsidiorum una. Differenter tamen adhibenda est: Siquidem in sanguinis multitudine copiosè detrahere, in reliquis uerò pauca uacuatione uti oportet. Hinc est quod libro 9. capite 10. metho. meden. Galenus in eum propè modum scriptum reliquerit: Si sanguis uitiosus in corpore fuerit, paulatim quod uitiosum est uacuare oportet, & paulatim inuicem quod salubre est, pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi uitiosi succi curationem Græcè ἐπίκρασιν. Cui subscribit Alexander etiam Trallianus libro 9. capite 2. ijs uerbis: At hoc non una uice faciundum est, ne uires deijciantur. Etenim quamuis id quod uacuatur, recrementitium est, tamen uniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim & tutò euacuare, quàm festinando perturbandoq; unà cum morbo etiam ægrum è medio tollere. Atq; hinc certè liquet, quàm peruersè phlebotomia abutantur, qui uitiosum sanguinem studiosè auferunt tam diu, dum bonus effluere cœperit: cùm uniuersus fortè sanguis citius erupturus sit, quàm bonus appareat. Paucam igitur esse decet, &, ut Galenus præcipit, in eiusmodi casibus ante uenæ incisionem ἐπικράσει utendum est, hoc est, cibus exhibendus est, probum generans sanguinem: quo nimirum in uitiosi locum bonus succedat: ac paulò pòst sanguis

guis extrahendus est modicus. Hæc quidem directa dicitur phlebotomia: quòd per se fiat, ad euacuationem illius, quod per se uenæ sectione euacuari debet, nempè ad multitudinis humorum, siue sanguinis euacuationem: principaliter tamē, secundum quod cum eo sunt alij humores.

Reliquæ 4. dicuntur indirectæ: & administrantur ut humorum uehementiorem impetū ad diuersam reuocent partem, uel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinem morbi, siue uehementiorem apostematis cuiuspiam inflammationem. Nam in apostemate uehementis inflammationis, in febribus, & doloribus maximis, non inuenitur excellentius remedium, quàm sectio uenæ, teste Galeno lib 1. apho. comment. 23.

Secunda, ut materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda est: unde in mensium atque hæmorrhoïdων suppreßione saphena aperienda est, quemadmodum in libro de curan. rat. per sang. mißio. capite 9. in hunc scribens modum Galenus attestatur: Plenitudines à suppressis mensibus ortas, omnino per crura euacuabis, siue uenam secare oporteat, siue scarificare. Sectæ enim in cubito uenæ mulierum reuellere purgationem assolent.

Tertia, ut humores deriuentur ad partem oppositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: et hoc

hoc quidem ut materia à membro, in quod confertim ingruit, auocetur reuellaturq́;: & propterea in immoderatiore mensium fluxu secamus basilicam, id est interiorem cubiti uenam, quæ hepatites etiam uocatur, ut reuulsa materia ad locum oppositum à fluxu suo diuertatur.

Quarta, ut portiuncula materiæ quapiam per uenæ incisionem euacuata, natura residuum euincere ualeat. Atq; ita tandem uenam incidere conuenit, ubi repletio in corpore fuerit, ne generetur apostema, uirtute scilicet imbecilliore existente, quàm ut uniuersam illam humorum redundantiam simul moderetur ac regat. Ideò portiunculam eius emittimus, ne ob naturæ impotentiam imbecillitatemq́; in debiliores partes ingruens, inibi abscessus, aut tumores præter naturam excitet.

DE SCISSVRAE QVANTItate. Cap. XCVIII.

FAc plagam largam mediocriter, ut citò fumus
Exeat uberius, liberiusq́; cruor.

Schlag die ader wol zu maß vff/
Das blůt vnd dunst můß haben lufft.

Hic unicum habetur præceptum de fissuræ quantitate

quantitatem in uenæ sectione: nempè ut ea mediocriter sit ampla: quo nimirum craßior sanguis ac fumi liberius exeant. Fissura enim stricta existente, tenuior sanguis duntaxat effluit, crasso intus remanente. Vbi hoc quoq; sciendum, quòd in uenæ sectione aliquando amplum, nõnunquam uerò arctum infligere uulnus oporteat: Et amplum quidẽ tribus maximè de causis. Primò cũ humores sunt craßi, & craßior sanguis educendus est: ut facilius exire queat. Hinc melancholicis etiam amplum infligendum est. Secundò, ob temporis ac regionis frigiditatem: per eam enim humores crassescunt: quare per hyemem, sic neceßitate iubente, amplo potius utendum est uulnere. Tertiò, ob redundantiam humorũ: qui melius certè amplo, quàm arcto, euacuantur uulnere. Contrà uerò arctum uulnus magis conuenit, cùm uirtus imbecilla est: ne scilicet immodicè spiritus excernantur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadem habenda est ratio in calido tempore, & cùm sanguis subtilis ac tenuis euacuatur.

QVAE IN VENAE SECTIONE considerandа. Caput XCIX.

Sanguine subtracto, sex horis est uigilandum,

Ne

Ne somni fumus lædat tibi sensile corpus,
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas protinus escas.

Nach sechs stunden dem lassen nach/
Zum schädlichn schlaff sei dir nicht gach.
Der hart durchauß schlegt den fleuch/
Darnach auch mit dem essn verzeuch.

Tria in uenæ sectione consideranda esse hoc in loco traditur:

Primum, *ut is, cui uena secta est, non dormiat illicò post phlebotomiam, nisi sex ad minus horæ præterierint: ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti cerebrum offendãt. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ. Ac prima quidem, ne æger uertendo sese inter dormiendum supra membrum uolutatur, in quo uena secta est, itaq; læsionem percipiat. Secunda, ne inter dormiendum humores transfluant in partem ex scalpelli ictu dolentem, ibiq; apostema generent. Siquidem partes dolentes, ut capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan. rat. per sang. miss. cap. 7. Galenus asserit, natura solent fluxionem suscipere: & præcipuè quidem in somno. Auicenna uerò hanc adfert cau-* *Somnus.*

k

ſam, nempe quòd ex dormitione phlebotomiæ propinqua, plerunq; accidat in membris confractio. Dum enim huc & illuc inordinato, atq; inopinatò uoluuntur reuoluunturq; motu, faſciæ diſſoluuntur: quo ſit, ut retectæ, & adhuc à recenti ſectione hiantes plagæ immodicam nonnunquam ſanguinis uim inſcientibus effundant: quod quàm ſit uitæ diſcrimini coniunctum, nemo eſt qui ignoret. Adhæc fumida quoq; excrementa per ſomnũ intrò rurſum ad principalia reuocantur membra. Quinetiam ſpiritus, ſanguis, & calor uenæ ſectione ad exteriora prolectati, ſomno ad centrum retrahuntur: atq; ita certè haud rarò, cùm ob uenæ ſectione excitatam commotionem, tum ſomni quoq; retractionem, ebullitio in humoribus contingit, ac inde febris tandem accenditur. Satis igitur liquet, confeſtim à uenæ ſectione nõ eſſe dormiendum: præſertim ſi interea nihildum cibi ingeſtum fuerit: quòd ſi uerò à cibi ſumptione in unam atq; alteram horam, imò & in pluſculas (ſi ita patitur animus) ſomno indulgeatur, nihil, aut parum admodum offendit. Siquidem exagitatio humorum tanto temporis ſpacio ad plenum contrahi ſedariq; poteſt. Satius tamen fuerit à ſomno abſtinere, aut certè ſi qua neceßitas dormire omnino cogat, quàm breuißimo uti ſomno, adhibita ſemper cautione quadam, ne diſcinctæ faſciæ ægrotantes in uitæ diſcrimen adducant. Nonnulli hanc

hanc quoq; adsignant causam, nemqe quòd materia per somnum crassescat, confractioq; in membris eueniat, perinde atq; in quartanæ typo ob materiæ craßitiem frigiditatemq; solet. Tum nerui præterea atq; lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur, qui sic refrigeratus & craßior effectus, frigiditatem quoq; & craßitiem, siue confractionem cum membris communicat. Simile nanq; à simili facilè afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & nō de remotiore intelligenda ueniunt.

Secundum, ne uenæ sector profundam nimis incutiat plagam, ita ut scalpello neruum, aut arteriam uenæ iunctam attingat. Nerui enim punctura ob sentiendi præstantiam, ob idq; quòd cum principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accersit, quem necessariò comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex neceßitate deinde, non solius quidem puncti nerui, sed totius etiam instrumenti consequitur conuulsio, & inde acerbißima tandem mors, uel ad minus membri, ut pote brachij, aut digiti &c. amißio. Quod Cornelius Celsus lib. 2. cap. 10. ijs etiam uerbis significare uoluit. Iuncta est, inquiens, uena arterijs, his nerui. Ita si neruū scalpellus attigit, sequitur neruorum distentio;

est quæ hominem crudeliter consumit. Lege Galenum cap. 92. artis medicinalis, & lib. 1. cap. 2. de motu musculorum, & lib. 6. cap 2. method. medendi. Porrò ex arteriæ punctura fluxus sequitur sanguinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertium, ne is, cui uena secta est, protinus à mißione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum humorum exagitatio sedetur, ne cibus nondum concoctus ad subueniendum membro læso cum sanguine simul attrahatur. De hoc Galenus lib. 4. cap. 10. de sanit. tuenda.

QVAE POST PHLEBOTOMIAM UITANDA. CAPUT C.

Omnia de lacte uitabis ritè minutus,
Et uitet potum phlebbotomatus homo.
Frigida uitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritque minutis nubilus aër.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus sæpe nociuus.

Milch

Milchspeise/vnd vil trinckens meid/
Bei kaltem trincken durst du leid.
Dem lassen schadt fast alle kelt/
Die zeit sei schön/hell vnd erwelt/
Das macht dir freies vnd frisches blůt/
Groß bwegnus ist böß/die růh gůt.

Hîc quinq; ab incisa modò uena cauenda esse præcipitur.

Primum, *Lac & lacticinia omnia. Siquidē ex humoribus uenæ sectione agitatis ac commotis sæpe in uentriculum nonnihil transfluit. Lac igitur, quod per se alioqui corruptioni obnoxiū est, sumptum, dictisq; humoribus admistum, facillimè omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione inconcoctum ac crudum ab inanitis uenis attrahitur. Suprà cap. 7.* *Lacticinia.*

Secundum, *Potus: quippe qui & ipse pari modo inconcoctus facilè ab ijsdem abripiatur. Suprà cap. 95.* *Potus.*

Tertium, *frigida omnia, tam intrò sumenda quàm foris admouenda: Eiusmodi autem cumprimis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambientis nos aëris frigiditas, uestium exilitas, super petram nuda seßio, capitis ac pedum frigiditas. Hinc enim corpus, calore nimirū innato, plus satis iam uenæ sectione imminuto, præter modum refrigeraretur.* *Frigida.*

Quartum, *ne is, cui uena secta est, uersetur*

Nebulæ. ſiue ambulet in aëre turbido ac nebuloſo. Hic enim eſt qui, ut ſuprà cap. 14. oſtendimus, ſanguinem melancholicum efficiens, animam contriſtat. Sed uerſetur potius incedatq; in aëre lucido, claro, atq; ſereno. Inde enim ſpiritus recreantur omnes, & iucundiſsima quadam uoluptate diſtracti ad ſimilem protenduntur.

Quies. Quintum, ut idem temperatam amplectatur quietem, motionemq; uitet. Hæc enim humores uenæ ſectione agitatos, magis adhuc commouet, & uires uſquequaque debilitat: illa uerò cōmotionem contrahit ac ſedat.

Sunt qui tradant, cauendum etiam eſſe à ſalitorum piſcium uſu, poſtquam uena alicui inciſa eſt: ἀλφοὺς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν, id eſt, uitiligines enim & ſcabiem ſæpe numerò gignunt. Simeon Sethi in Syntag. de piſcibus.

QVIBVS MORBIS ET AETAtibus phlebotomia conueniat, & quantum ſanguinis quoq; tempore detrahendum. Cap. CI.

PRincipio minuas in acutis, perperacutis,
Aetatis mediæ multum de ſanguine tolle,

Sit puer atq; senex, tollet uterq; parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi simplum.

Im anfang hefftigr kranckheit laß/
Im stehnden alter offt vnd baß.
Den altn vnd jungn ist nicht so gůt/
Die adrn im Mey gebn zwifach blůt.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

Primum, *ut in principio acutorum & per acutorum morborum uena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia, sciendum initio, peracutum morbum esse duplicem.* Exquisitè *peracutum, qui ultra quartum non producitur diem.* Hunc *recentiores* Medici, *barbaram sectantes medicinam, per peracutum uocare solent.* Non *exquisitè peracutum, cuius uigor in septimo futurus est.* Hi *itaq; morbi cùm breues sint, ac statim summos, id est, maximos obtineant labores, neq; inducias concedant, illicò per initia curandi sunt.* Iidem *porrò, quòd à calidis magna ex parte humoribus, sanguine nimirum & flaua bile nascantur, uenæ sectionem potißimùm exposcunt.* Hinc *non temerè* Hippocrates *lib. 4. de uictus ratio. in morb. acu. apho. 19. ita scriptum reliquit:* In *acutis morbis sanguinem detrahes, si uehemens morbus uideatur, florueritq; ægrotami ætas, et uiriũ adfuerit robur.*

Secundum, quòd in ætate media, siue florenti, ab anno nimirum 30 ad 45. uel 50. copiosius, quàm in alijs, sanguis detrahendus sit. Etenim hic corpus solidum esse incipit, quod nequaquam tantum sanguinis, quantum solebat, in se traducit, sed plus solito in uenis relinquit. Quo fit, ut eius subtractio incrementum non impediat, neq; uirium robur dissoluat. Corpus nanq; in ea ætate neq; augeri sensibiliter, nec imminui, sed ueluti stare uidetur.

Tertium, quòd senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit, ut per pueros intelligamus etiam eos, qui pubertatis, hoc est, 14. ætatis annum excesserunt. Nam usq; ad pubertatis initium tota illa ætas pueritiæ mollis est, & tenerior, quàm quæ phlebotomiam toleret: quoniam licet concoctio & nutricatio in ijs liberalis, tamen spiritus & sanguis modicus, utpote qui continuè, atq; affatim in corpus transsumitur, neq; natura citra inopiam illius uacuationem sustinere potest. Nam esto, quòd natura nostra in solidis habitet, tamen ad immodicam omnem euacuationem labefactatur, aut interit. Pubertas ergo primùm sanguinis mißionem tolerat. Hîc igitur pro mutatione naturæ sanguinem mittere licebit, neque tamen id facere decet affatim, sed admodum breuiter.

Porrò per senes eos inaudire oportet, qui ad huc

huc in prima atq; secunda senectute consistunt. In his enim audacia mittendi sanguinis paulatim decrescit, adeò ut in decrepitis, hoc est, post 70. annum ob uirtutis imbecillitatem uix liceat. Plura Galenus in 4. lib. Hippoc. de uict. rat. in morb. acu. com. 19. & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum, quòd dupla sanguinis portio, respectu nimirum reliquorum temporum, uere detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maximè crescere in corporibus nostris, apud omnes medicinæ scriptores in confesso est. Cæterùm quod ad primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis mißionem obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, ut ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus enim, ut cap. 87. artis medicin. & comment. 22. lib. 4. apho. Galenus adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquã in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, ullam uacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi, dum adhuc omnia cruda sunt, uacuationem ullam moliri debet. Cruda enim cùm uacuationi non obediant, grauia ea de causa symptomata excitant. Galenus comment. 22. lib. 1. apho.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Primo, quando noxij humores turgent, hoc est, sua sponte concitati ad excretionem nos adducunt;

tum enim in principio etiam morbi nondum coctis humoribus uacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles, & ab una parte ad aliam sine ordine moti, ad principem aliquam partem decumbant. Rarò autem accidit, ut humores mobiles ab una parte ad aliã transfluant, sed plerunque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoq; non est in principijs morborum uacuandum, nisi rarißimè, hoc est, quando humores turgent. Hinc non temerè 4.1.cap.20.& 21.3.tract.2.cap.7. ab Auicenna præcipitur, ut in principijs morborum uenæ incisio penitus dimittatur, ut quæ superfluitates extenuet, ut per corpus fluant, ac sano sanguini permisceantur, non extrahat tamen quod extrahi necesse erat: quo fit, ut post temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat: interim eodem die, interim postridie. Atque hinc profectò uires nimium debilitantur.

Secundò, in materiæ multitudine: hîc enim circa principia quandoq;, quemadmodum commen. 29.lib.2.apho. Galenus testatur, uenæ sectionem, nonnunquam uerò & purgationem adhibere oportet, quo minorem iam factam materiam natura poßit concoquere.

Tertiò, in morbi magnitudine ac uehementia, ut in magno uehementißimoq; doloris apostemate: licet non sit multa in corpore materia, scilicet antecedens. Nam repellendus humor est, ne

apostema

apostema citius, quàm par est, crepet, aut aperiatur. Venæ igitur sectio, ut magna hæc & praua symptomata euitentur, circa initia statim adhibenda est. Quod Galenus lib. 13. cap. 20. meth. meden. ijs innuere uerbis uoluit, inquiens: Itaq; incidenda in talibus affectibus uena statim ab initio, si modò tam ualens uirtus sit, ut sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secanda uena retulimus, sicuti uel crudi humoris copia, uel puerilis ætas, uel anni tempus, uel regio, in qua sit extremus calor, aut frigus. Non solùm autem in morbis acutis, atque adeò inflammationibus, uerumetiam in uulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, sanguis ex opposita parte mittendus est, ut inflammatio prohibeatur, etiamsi sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, uelut in crisi: ut in qua neq; uenæ sectio, neq; aliqua alia uacuatio tentanda sit: ne materia scilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipsam, ut excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiam tentandum est: rectéq; comment. 29. lib. 2. apho. Galenus præcipit, ut morbo iam consistente, neq; uenæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones morborum tunc maximè fiant: quæ melius in quiete, quàm motu perficiuntur. Cæterùm sicut se habet status ad

ad integrum morbum, ita & paroxysmus respe-
ctu dierum ἀπυρεξίας, id est, intermißionis:
quemadmodum igitur in statu non est uacuandũ,
ita nec in paroxysmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia statim
morborum fiat, quando crisis adhuc remota est:
Sanguis enim insiti caloris fundamentũ est, ipsum
nimirum sustinens, licet cor generet, & spiritus
deferat: sed sanguis est fundamentum eius: ex i-
pso enim ut materia natiuus calor gignitur: per
sanguinis igitur subtractionem, calor, qui coque-
re materiam morbi debebat, uacuatur: quo fit, ut
morbus in longum protrahatur, uiriumq; robur
deijciatur, ut timendum sit, ne ob morbi diuturni
tatem, ac uirium imbecillitatem natura succum-
bat.

Quarta, ne in corpore, cui stercus multum
inter intestina cohibetur, phlebotomia adhibea-
tur. Tria enim sunt, uelut suprà cap 95. ostendi-
mus, attrahentia: loca scilicet inanita, membro-
rum caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ
igitur sanguinis mißione exhaustæ è membris rur
sum propinquis attrahunt, quemadmodum & me
seraicæ è uentriculo: quo fit, ut aluus magis cohi
beatur, & materia in uenis contenta corrumpa
tur. Meseraicæ enim humiditatem è stercore pe-
nitus exugentes ipsum exiccant. Proinde molli cly
stere, aut subiecta glande, æger prius uacuandus
est,

est, ne uenæ putridam quampiam superfluitatum essentiam ab intestinis uenentur attrahantq́;. Galenus in præsagio experientia confirmato, cap. 5.

Quinta, ne frequens ac multa phlebotomia fiat: Hinc enim circa senium multi ac mali generantur morbi, sicut est epilepsia, apoplexia, & paralysis: siquidem ob sanguinis & caloris imminutionem multæ generantur phlegmaticæ superfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temerè uulgò dici solet: Qui in iuuentute phlebotomiam exercent, hoc est, sanguinis mißione citra neceßitatem sæpius utuntur, senectutem deflebunt.

Sexta, ne uenæ sectio adhibeatur mulieri, cui menses fluunt, aut utero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: Calor enim cibum concoquens uenæ sectione diminuitur, & alimentum fœtui subtrahitur, & maximè quidem si is auctior fuerit. Nam fœtus ex mensibus nutritur, cùm autem non inueniat unde nutriatur, fame cōficitur, & mouetur, & dissoluitur, exciditq́; ex naturalibus uinculis: magis autem hoc contingit, si maior sit fœtus, nam maiori indiget alimento. Non inuenit autem ipso sanguine misso. Plura de hoc Leonhartus Fuchsius comment. 31. libr. 5. aphor. Hippoc. Cui uerò menses fluunt, naturaliter scilicet, & secundum reuolutionem mensis, uena secāda non est, nisi in immoderatiore fluxu,

nempe

nempe ad reuellendam materiam. Sed quando naturaliter & secundum debitum naturæ cursum erumpunt, naturæ res omnis permittenda est. Suprà cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immodicam uentriculi perturbationem infrà & suprà factam; quam χολέραν Græci, Latini choleram etiam appellant, Barbaram sectantes medicinam, Cholericam & choliricam paßionem nominant. Cùm enim uenæ sectione humores cõmoueantur, timendum ne per hoc biliosus humor in uentriculum transfluens, ipsum inflammet. Plura suprà circa finem capitis 95.

Postremò uidendum etiam est, quibus hominibus phlebotomia conueniat: Cui sanè rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ sunt.

Ac prima quidem, quòd hominibus delicatis, ociosis, desidiosam uitam agentibus, ualde corpulentis, & multum nutriente cibo utentibus, potißimùm conueniat.

Secunda, quòd illis etiam, qui sanguine abundant: Quod quidem per urinæ craßitiem cognoscitur: abundantia enim sanguinis eam efficit crassam, flauæ uerò bilis tenuem.

Tertia, quòd ijs quoq; ex usu sit, qui melancholico abundant succo: unde multa melancholia naturali cum sanguine per corpus discurrente, quòd ab ea sanguis in hepate ad amußim non depure-

depuretur, purgationem antecedere debet phlebotomia, sequi uerò purgatio. Duplex porrò melancholia est, naturalis scilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum sanguine simul discurrit, quare ad eius euacuationem, primùm quidem uenæ sectio adhibenda est: ab eodē enim calore, temperato nimirum, sanguis & melancholia generantur: deinde uerò post temporis aliquod interuallum, nempe post concoctionem, purgatio phlebotomiæ succedet.

Quarta, quòd illis cumprimis etiam conferat, in quibus periculū est, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio, & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam sæpenumerò falluntur. Quando enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicati, uenæ sectione statim utuntur, cùm ex flauæ bilis feruore & incensione hoc interim accidere etiam poßit. In qua sanè tantum abest, ut calfactio & ebullitio per uenæ incisionem cohibeatur, ut magis etiam incitentur & augescant. Phlebotomia enim humores commouet, ut maiore deinceps impetu per corpus discurrant. In tali igitur casu phlebotomia utendum non est, nisi sit ex humorum redundantia: quod quidem ex sudoris multitudine dignoscitur, & præcipuè cùm is matutino tempore oboritur. Aliqui enim non sudant, nisi cùm euacuatione opus habent.

Quinta,

Quinta, quòd uenæ sectio illis potißimum adhibenda sit, quibus uires adhuc firmæ sunt, quiq; sanguineæ, & non frigidæ ac siccæ sunt temperaturæ. Hinc Rhazes libro 7. ad Almanso. capite 21. Corpora, inquit, quæ uenas habent amplas & conspicuas, quæq; hirsuta sunt, & colore inter rubrum fuscumq; medio, adolescentium nimirum, iuuenum, et senum nondum decrepitorũ, phlebotomiæ præsidia magis tolerare possunt. Pueris uerò & infirmis uena secanda non est, nisi maxima incumbente neceßitate.

QVAE MEMBRA QVOQVE tempore uenæ Sectione uacuanda. Caput CII.

VEr, æstas, dextras, autumnus hyemsq; sinistras.
Quatuor hæc membra, hepar, pes, cepha, cor, uacuanda.
Aestas hepar habet, uer cor, sicq; ordo sequetur.

Lentz/Sommer/wöln die recht hand habn/
Herbst/Winter/nimpt der lincken abn.
Der Lentz dem hertzn/der Sommer der lebr/
So fort der Herbst den füssn gegebn.

Hic ostenditur, quæ membra quoq; tempore per phlebotomiam sint uacuanda.

Ac primo quidem dicitur, Vere & æstate uenas dextræ partis esse secandas: dextræ scilicet manus, brachij, uel pedis. Sed Autumno ac hyeme sinistras: sinistræ nimirum manus, brachij, uel pedis. Vere enim crescit atq; augetur in corpore sanguis, æstate uerò flaua bilis: quo fit, ut in uere ac æstate uacuandæ sint uenæ quæ sanguine & flaua bile magis abundant: tales autem cumprimis sunt uenæ dextræ. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrum sanguificationis, nempe hepar, & χολιδόχος, id est, folliculus flauæ bilis. In Autumno uerò humor generatur melancholicus, qui aceruatur etiam, nec dissoluitur per hyemem: unde autumno & hyeme illæ uenæ potißimùm secandæ sunt, in quibus melancholia magis dominatur, suntq; uenæ sinistræ: Nam in sinistra corporis parte situs est lien, receptaculũ melancholiæ.

Secundo deinde loco traditur, quatuor hæc membra, nempe κεφαλὴν, id est, caput, cor, pedem, & hepar, uacuanda esse iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem uere, hepar æstate, caput hyeme, & pedes autumno.

DE COMMODIS EX SECTIONE Saluatellæ. Caput CIII.

EX saluatella tibi plurima dona minuta,

Splenem, hepar, pectus, uocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Ein ader gnant die Saluatell/
Hilfft der lebr vnd miltz / macht dstim̃ hell.
Sie reinigt vmb die brust vnd hertz/
Dauon vertreibt sie offt den schmertz.

Sex commoda hoc loco recensentur sectionis uenæ, quam saluatellam uulgo uocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admodum & sepißimè inciditur. Alius incisionis eius locus est, ut uulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac Primum *quidem eius commodum, quòd*
Lien. *lienem expurget.*

Secundum, *quòd iecur emundet.*

Tertium, *quòd pectus purificet.*

Quartum, *quòd uocis auferat incommoda.*

Quintum, *quòd à nocumento tueatur, ac conseruet præcordia: quo nomine os uentriculi, membra spiritus, & quæcunq; cordi uicina, hîc intelligenda sunt.*

Sextum, *quòd non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium est, quòd huius uenæ sectio, ut latius paulò pòst declarabitur,*

ab omnibus illis locis sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia, primò quidem sciendum est, aperiri nonnunquam uenas, nonnunquàm uerò arterias. Verùm propter difficilem fluxus arteriæ compreßionem, arterias medici incidere metuunt, quippe cùm si quis in secanda fortè uena arteriam uulnerârit, ægrè statim sanguinis eruptionem compescat, ac ubi res optimè cadat, ad cicatricem perducta diuisione, tamen ἀνεύρισμα, hoc est, arteriæ incisæ dilatatio existat, teste Galeno in lib. de curan. rat. per sang. mißio. cap. 21. & 22. Difficilis porrò est fluxus arteriæ compreßio, partim quidem ob arterialis sanguinis feruorē. Hic enim promptißimè mouetur, arteriamq; dilatando aperit: quare sanguinis eiaculationē in arteriæ incisione admodum iuuat: Partim uerò, quòd motus arteriarum, ut lib. 2. cap. 20. de sanita. tuend. Galenus attestatur, nunquàm intermittatur, quo fit, ut ipsarum uulnera tardius etiam curentur: cùm utiq; quietem requirant ea, quæ sananda sunt. Galen. lib. 5. ca. 8. metho. meden. & comment. 6. lib. 6. apho. Prodest autem arteriæ incisio, quando corpus redundat sanguine tenuiore, aut flatuoso, aut feruidißimo. Sedes enim sanguinis subtilis ac tenuis, unde calor naturalis & spiritus procreantur, & item flatuosi, in arterijs est. Quin feruidißimus etiam sanguis, qui à calidißi-

mo membro, corde ſcilicet, perficitur, inq; ſingu la corporis membra digeritur, in arterijs continetur. Craßioris uerò, quo membra nutriuntur, receptaculum in uenis eſt. Sanè uerò quæ Galeno occaſio extiterit ſecandæ arteriæ, ipſe ca. 22. de curandi rat. per ſang. mißio. edifferit. Monitus, inquit, per quædam inſomnia, quorum duo perſpicuè mihi uiſa ſunt, acceßi ad dextræ manus arteriam inter indicem ac pollicem ſitam: ſiuiq; fluere donec ſpontè ſanguis reſiſteret: nam ita ſomnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subitò itaq; diuturnus extinctus dolor eſt, in illa maximè parte fixus, qua iecur ſepto tranſuerſo committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenili euenit. At miniſter Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus eſt arteria in ſumma manu inciſa, aggreſſus & ipſe illud inſomnij monitu.

Secundo uerò loco ſciendum, quòd uenæ ſectio multis admodum membris adhiberi ſoleat: Aliquando quidem brachio, ſiue manui magnæ, nonnunquam paruæ, quandoq; pedi, interdum naſo, aliquando fronti, nonnunquam labijs, quandoq; linguæ ſiue palato, eſt cùm etiam angulis oculorum frontem uerſus. Quinq; uenæ ſecandæ ueniunt in manu magna, per quam intelligitur apud Medicos totum brachium cum ſumma manu, ut per pedem totum crus, hoc eſt, quicquid ab iſchio

uſq;

usq; ad plantas pedum est, quemadmodum docuit Rhazes libr. 7. ad Alman. cap. 21. & Auicenna 4.1. cap. 20.

Vna uocatur humeraria siue humeralis, Græcè ὠμιαῖα, quòd per humerum in manum feratur: uel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: Vel κεφαλική, id est, uena capitis.

Altera interior cubiti uena, quæ ἡπατίτις Græcis dicitur, Latinis iecorariam & lienarem, hodie facientes medicinam Basilicam uocant.

Tertia Media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communem, uel Cardiacam, uel nigram, uel matrem, nuncupant. Barbari uerò Medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachij, quæ est ramus cephalicæ descendentis. In minori siue summa manu est Sceilen, siue saluatella. Et ita in manu sex uenæ secandæ ueniunt.

Cephalica incidenda est, ubi superiores pectore partes, facies nimirum, aut caput malè afficiuntur: quare confert paßionibus capitis, ut hemicraniæ, maniæ, & similibus. Galen. cap. 16. de curan. rat. per sangu. mißio. Cephalica.

Basilica à partibus statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, uerbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut uentriculo. Basilica.

Communis situ & compositione inter duas iã

Media-na. dictas media est. Nam ea ex fißione utriusq; oritur. Est etiam in uacuando media: undiq; enim uacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicē, à collo, & supra collū. Vnde exquisitißima omnium humorum & uniuersalis toti corpori per huius uenæ sectionem fit euacuatio. Vniuersalis quidem, non, ut quibusdam placet, quòd à corde oriatur, sed quòd sit ramus cephalicæ & basilicæ. Sanguinem igitur è cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potius quàm basilicam secabis. Quòd si nec basilica se ostenderit, ad mediam potius, quàm ad cephalicam confugies.

Saluatella. Saluatella siue salubris, Sceilen Auicennæ 1. 1. doct. 5. sum. 5. ca. 4. appellatur, & est uena sub annulari et medio digito exporrecta. Verùm aliàs subinde apud Arabes & Barbaros illā Sceilen uocari obseruatur, quæ iuxta brachiale ab humerariæ ramo & axillaris uenæ propagine constituitur, cui eadem, quæ axillari medicorum uulgus nomina imponit, hanc quoq; saluatellam & salubrem uocans. Hæc obstructo hepate in dextra manu, liene uerò in sinistra incidi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porrò manus illius, cui hæc uena secatur, in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conspicuusq; fiat: secta autem iam uena, iterum in a-

quam

quam ponenda est, ideò ut ſanguis citò eiaculetur, ſi eius eruptio debilis fuerit, ſicuti ſolet in pluribus eorum, quibus per hanc uenam ſanguis extrahitur, & ne ſanguis in ore uenæ coagulatus illicò reſtringatur. Cùm autem ex ea, quantum uolueris, emanârit, parum olei ac ſalis imponendum eſt, ne iuſto citius uulnus cicatrice obducatur. Rhazes lib. 7. ca. 21. ad Alman. & Auicenna 4. 1. ca. 20.

Axillaris ramus eſt baſilicæ, & apparet in curuatura brachij uerſus inferiora: de hac idem quod de baſilica iudicium eſt. Axillaris

Funis brachij ſimilis eſt cephalicæ: eſt enim ramus eius. Quanquam autem uenæ ſectione, quemadmodum idipſum à Galeno & Auicenna adſeritur, uniuerſalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus uenis æqualiter, ſed tantùm ex communibus, ut uiſum eſt. Licet etiam uenæ è toto corpore uacuent, non tamen æqualis in omnibus eſt timor. Imò cephalica Rhazæ eſt ſecurior, baſilica uerò & cardiaca magis timendæ, quanquam hæc quàm illa minus.

Cephalica omnium minus eſt noxia, quòd nullus neruus, nulla arteria, nullus etiam tẽdo ſub ea uena procurrens ſectionem impediat.

Cardiacæ ſiue medianæ inciſio admodum difficilis ac periculoſa eſt, propter ſubiacentem neruum, ac tendinem; maximè ſi in ipſo brachij ſi-

nu profundius incidatur. Periculum id ἀνδύρισμα, ut paulò antè dictum est, Græci uocant. Nam is est præcipuè locus difficilis, qui tamen quotidie administratur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimam habet sectionem: tum propter arteriam, quæ subiacet, tum etiam propter incertum & uarium neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachij plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen, siue saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, unde cõuenit, ut in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erũpat sanguis.

In pede tres uenæ sunt, ischiatica scilicet, saphena, & uena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, ut in mensium prouocatione.

Pedis uenæ.

Sed in hoc uena poplitis, iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiatica: propinquior enim est utero, unde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphenæ sectio à renibus, ab utero, testiculis, & uirga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa, renibus & membris uersus exteriorem partem sitis melius trahit. Iuuamentum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, uarice, & elephantiasi.

Saphena

Saphena ab utero trahit, & membris uersus interiorem partẽ sitis, licet eiusdem uenæ sint rami: menses prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

In media fronte inter duo supercilia sita est uena, cuius incisio confert grauitati capitis, et præcipuè illi, quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei uitijs, nempe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica. Frontis uenæ.

Est in naso quoq; uena, in cuius incisione collũ sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescant, & uena conspicua fiat. Idem etiam in sectione uenæ frontis faciendum. Nasi.

Inter labra item & gingiuas uenæ sunt, quæ propter oris, aut gingiuarum abscessus scindi solent, cephalica tamen prius incisa. Labiorũ

In palato uenæ sunt quatuor, quarum incisio confert fluxioni rheumatis ad dentes, ac in eis dolorem excitantis. Suntq; omnes conspicuæ, & incidendæ potißimùm post concoctam materiam.

Sunt quoq; uenæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem uersus, quæ inciduntur in paßionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, secta prius cephalica. Oculorũ

Præterea uenæ quæ sub lingua conspiciuntur, possunt in multis affectibus incìdi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica. Linguæ.

Quinetiam in temporibus iuxta aures uenæ sunt, quæ incidũtur propter uertiginẽ, hemicraniam, uehementem capitis dolorem, & ægritudinem diuturnã: sed hæc incisio, ut in lib. de genitu. & in lib. de aëre, aquis, & locis, Hippocrates autor est, hominẽ reddit sterilem. Quibuscunq;, inquit, iuxta aures uenæ sectæ sunt, hi coẽunt quidem, & genituram emittunt, uerùm modicam, & debilem, ac infœcundam. Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit. Ipse autem genituræ meatus, cicatrice sectioni inducta, obstruitur. Et proceres Scytharum, incisis iuxta aures uenis, sterilescere affirmat. Auicenna eas iuueniles uocat.

Temporum.

In collo etiam uenæ sunt, quas Græci σφαγίτιδας, Latini iugulares, id est, uenas faucium & gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, Apoplecticas, & somni uenas appellant, quòd pressæ, ligatæ, & complicatæ, afferant κάρον, id est, somnum ueternosum, & torporem quendã apoplecticum. Vulgo den Juden greiff uocare solent. Hæ inciduntur, cùm anhelitus in principio lepræ maximè constringitur coarctaturq́;, & in principio fortis anginæ, in asthmate acuto, in raucedine uocis, in abscessu pulmonis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine calido, & in ægritudinibus splenis ac laterũ. Plura in lib. anatomiæ uiuorũ Galeno adscripto, ca. 28. et apud Rhazen et Auicennã locis citatis.

Colli.

DE

DE RATIONE VICTVS salutaris post incisam uenam, & emissum Sanguinem, Ad Armatum Epigramma Anastasij.

Venam Armate tibi medici incidêre, timenti
  Nescio uentriculi qualia damna mali.
Nunc quo uita modo fuso peragenda cruore,
  Sitq; diæta tibi qualis habenda, rogas.
Illi morborum dicant Armate periti,
  Hæc non est nostra falce metenda seges,
Non missum facis, & cupio ex te audire diserti
  Atq; aliquid tua quod Pieris ornet, ais.
Accipe, quandoquidem nugas ad seria ducis,
  Quæ facias, octo uersibus, octo dies.
Prima cœna die sit misso sanguine parca,
  Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placidæ debetur tota quieti:
  Quarta & quinta sibi mollius esse uolunt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras,
  Fertq; uagos circum rura nemusq; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
  Antè fuit, uitam restituisse solet.

VICTVS ET CVLTVS

ratio, exposita quatuor in singulos men
ses uersibus, Per Ioachimum
Camerarium.

Ianuarius.

Mensis amat tepido Iani decurrere uictu,
Et refici grato sæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores,
Sed calida fas est mergere corpus aqua.

Februarius.

Februa olus, uolucresq́; cibis odere palustres,
Esseq́; inertifica febre timenda solent.
Pharmaca tūc hauri, tunc scinde in pollice uenā,
Et calido multum flumine membra foue.

Martius.

Martius humores & terræ & corporis auget,
Tunc ratio est puri magna tenenda cibi.
Dulcia tum prosunt acri condita sapore,
Pharmaca non prosunt, uenam aperire nocet.

Aprilis.

Frigore uim lentæ reuocat telluris Aprilis,
Tunc etiam est tenuis perq́; forata cutis.
Tūc intus sunt aucta magis, suntq́; omnia plena:
Soluere se uenter, uena aperire iubet.

Maius.

Omnia iam florent, iam formosißimus annus,
Iamq́; sibi cuncti mollius esse uolunt.

Balnea

Balnea nũc cole, nũc ſit pharmaca ſumere cura,
Et tibi nunc miſſo ſanguine uena fluat.

Iunius.

Iunius & gaudet gelidis, & paſcitur herbis:
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentem blanda uolu-
ptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

Iulius ſiue Quintilis.

Aëris ignifluos intendit Iulius æſtus,
Hoc breuior ſomno tempore danda quies.
Balnea uitentur, nec uenam tangere ferro,
Nec dominæ petulans accubuiſſe uelis.

Auguſtus ſiue Sextilis.

Ipſe etiam Auguſtus ſomnum reſtringit & eſcas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre uetat.
Pharmaca nemo bibat, laceret neq; corpora fer-
Nec gelidas intra delicietur aquas. (ro,

September.

Poma dat et gratos Septẽber ab arbore fructus,
Tunc etiam preſſo paſcere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tũc ſumere, ſcindere ue-
Nec tuus externũ uitet aroma cibus. (nã,

October.

Octobri offertur uenatio, uina, uolucres:
Vtere, nec dubites non tenuiſſe modum.
Sic tamen ut ne oneres nimio præcordia uictu,
Cumq; modo ſtudeas non tenuiſſe modum.

Nouember.

Nouember.

Esse salutaris perhibetur mulsa Nouembri,
Gingiber & dulci fißile melle natans.
Tum neq; sæpe laues, Veneris neq; sacra frequentes,
Ante senex tempus ne uideare suum.

December.

Iuxta mense focum calidis utare Decembri,
Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis.
Incîdas capitis defensi à frigore uenam,
Cinnameoq; tuus fragret odore calix.

DE

DE ELECTIONE MELIORVM SIMPLICIVM, AC Specierum Medicinalium, Rhythmi M. Othonis Cremonensis.

Aloë.

Est aloës lignum melius, sit hoc tibi signum,
Quod nigredo parum dat fragile, subamarum,
Sit graue, nodosum, subdurum, sit preciosum.

Aloë epaticum,

Est aloë carum simplex, res una bonarum,
Subrufum, clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Res frangi præsto, preciosus Agaricus esto,
Candidus et splendens, libramine leueq́; pendens.

Alumen.

Si petis lumen, albedine lucet alumen,
Et fit pars oris salsi compuncta saporis,
Mordicat, ac sputum præterea reddit acutum,
Laus huic detur, præstantius illa medetur.

Asa fœtida.

Quò mage fœtorem facit Assa, tu dic meliorem.

Armoniacum.

Est precium pendens Armoniacum bene candens,
Quò magis est purum, precij plus est ualiturum.

Antimonium.

Multi splendoris antimonium est melioris,
Et signum stagni si splendet imagine magni,

Et manibus teritur, sic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, leuis est & dentib. hæres,
Diues odore, foris gypsi sunt signa coloris.

Amylum.

Laus est albentis amyli fœcunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi sunt meliores,

Ammi, Ameos.

Vt sibi laus detur ameos, aurumq; meretur,
Si tibi gustatum mordet pungitq; palatum.

Anisum.

Copia dulcoris anisi sit melioris.

Asphaltum.

Grandi fœtore, leuitate, nigro colore,
Hæc per signa potes asphalti discere dotes.

Alcanna.

Quisquis ea gaudes, Alcannæ collige laudes,
Quam color obfuscat subrufus, laude coruscat,
Laus augmentatur, leuitas si consociatur.

Anethum.

Non tibi sit spretum, si linguam pungit anethum.

Acetum.

In terra fusum si spumat, cedat ad usum,
Gestans impletum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

De bonitate boli spem tu tibi ponere noli,

Qui

Qui frangi nescit, qui partim uixq; rubescit,
Quo non uiscatur dens, si cum dente teratur.

Balsamum.

Laudari digna, sic sint tibi balsami signa,
Cui fructus citri, color est lux splendida uitri,
Cui mos ut linges, capitis turbare maringes.
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum,
Quod si ponatur in aqua non submergatur.
Vasis in extrema media uel parte suprema,
Si dimittatur, illic immota moratur,
Quod multum clarum citrinum sit tibi charum.

Borax.

Si tibi mordacem mens est nouisse boracem,
Elige candentem, duram, sine sorde nitentem.

Camphora.

Camphora candore nimis æmula, suauis odore,
Lucida fulgens candens, sit hæc tibi menti.

Cardamomum.

Sic Cardamomi precium tibi collige pomi,
In morsu dentis si linguam pungere sentis,
Non sine dulcore, rufo rutilante colore.

Casia lignea.

Tolle, uenalis si Caßia lignea talis,
Rufa, iuuans gustum, dat quæuis fractio frustum.

Coloquintida, Colocynthis.

Seminibus pulpa, Coloquintida sit sine culpa,
Non residens mota per plurima, candida tota.

Cubebe.

His laudem præbe, quæ ſpirant lene Cubebæ,
De precio tutus ſis, cùm ſapor adſit acutus.

Caſtoreum.

Guſtibus exoſum graue Caſtoreum precioſum,
Nigrũ, neruoſum, ſimul atq; recens, glutinoſum.

Coſtus.

Coſtum guſtate, ſi ſit cum ponticitate,
Et ſi lingua parum guſtu dignoſcit amarum,
Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis.

Sit tibi Capparus ſolidus, rubeus, ſubamarus.

Corallus.

Forma Corallorum ſic ſit tibi notá bonorum,
Si ſolidi, plani, ſpe non laudantur inani.
Si großi, clari, ſint digni laude notari.

Calamus.

Parte candeſcit Calamus, ſic laus ſua creſcit,
Si iuuat olfactus, nec abundat puluere, fractus.

Diagrydion.

Sputo clareſcens Scammonea ſitq; nigreſcens,
In guſtu grata, frangi leuis albificata.

Tragantum.

Commendat tantum uiuax ſplendor eſſe Tragantum,
Quò minus obſcurũ laudem magis eſt habiturũ,
Album, frigoris ſomes, ruffiq; coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, et per hæc ſigna probantur:

Quæ si pertundat unguis, liquor intus abundat.
Si tumor adsit ei coniunctus großitici.
Quod cùm mordetur, bene mordicat, æra mere-
Galanga. *(tur.*
Huic laudes pange, quæ sit subruffa, Galangæ.
Si sit acuta, grauis, odoratus, minimè suauis.
Gummi Arabicum.
Gummi si splendet, quia laus ex hoc sibi pendet,
Quod mittunt Arabes, non culpat insita labes.
Galbanum.
Hæc tibi sit cura, quia splendent Galbana pura.
Hermodactylus.
Laus detur iure tibi Hermodactyle dure,
Integer absq; poris tibi sit, albiq; coloris.
Liquiritia, Glycyrrhiza.
Sit tibi probata Liquiritia puluerisata,
Et si tundatur, sit rufa, croco simulatur.
Laudanum.
Ex precij merito laudanum laudabile scito.
Molle laudari, leue nigrum, neq; grauari.
Myrobalani. *(lanum*
Quod grauitate manum premit, eligo Myroba-
Intus splendorem gummosa luce nitorem.
Qui magis est clarus in acumine sit subamarus.
Macis, Macer,
Est precio sacer, si mordet acumine macer.
Vtq; scias dignum, rubedo sit tibi signum.
Mastix.

Maſtix labe caret, ſi candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrham laudate, ſi groſſa caret grauitate,
Quod potius præſtat, iubar in rubedine geſtat.

Manna.

Sunt uilia grana, niſi dulcis, candida, Manna.

Mumia.

Nigra uendetur, ſi mumia clara probetur.

Oppoponax.

Oppoponax clarum, ſubrufum ſit tibi charum.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra, dura, pionia cara.

Reubarbara.

Libram oſtendat, ſi quis Reubarbara uendat,
Rufa ſapore parum, ſub acuto ſi quid amarum.

Salnitri.

Nitri ſumma ſalis laus eſt albedo niualis.

Sarcocolla.

Albam, ſpumoſam, ſarcocollam precioſam
Collige maiorem precio multo meliorem.
Mixtus candori modicus uiror in meliori.

Spodium.

E Spodio nota laus eſt grauitate remota.

Squinantum.

Candor Squinanti ſignum eſt inſigne probanti.

Tamariſcus.

Mollis, nigreſcẽs bonus eſt Tamariſcus areſcẽs.
Is qui clareſcit candens contagia neſcit.

Panis,

Panis, & cætera cibaria.

Panis habens oculos, non monstrans caseus ullos,
Et pulli stulti, piscesq; senes & adulti,
Et saliens uinum, lentum piper atq; cuminum,
Talis pastura non est sanis nocitura.

FINIS.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI MELANTH. IN LIBRO

de Anima, de moderatione cibi & potus, item somni & uigiliarum.

1. *Modus organorũ hortatur ad temperantiã. Cùm enim immodicè onerantur, non potest coctio perfici. Et uitia primæ coctionis deinde non possunt corrigi in alijs coctionibus. Quare cibo immodico ingesto, cùm fit malus chylus, etiam postea fit insuaue nutrimentum, & corpus uitiosis humoribus impletur.*

2. *Traditur utilißima regula: Vitium prioris coctionis non potest corrigi in posteriore. Quare, cùm uentriculus non facit suum officium, nunquam fiet ex crudo chylo sanguis bonus. Ideò intemperantes, qui non concedunt ocium primæ coctioni, replent corpus uitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosternuntur uires uentriculi, ac deinde epatis.*

Labores, cibi, potus, somni, omnia sint moderata.

3. Sæpe citatur dictum Hippocratis, in quo complexus est & res utiles corpori, & earum modum & ordinem: πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Primum locũ tribuit labori, qui propter multas causas præcedere cibos debet. Excitatur enim calor, superfluitates consumuntur & expelluntur, quod utile est antequàm ingerantur alij cibi. Vt enim, si ad focum calfacias aquam, & iam feruenti infundas frigidã, rursus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cùm rursus cibi ac potus ingerũtur crudi: Id cauere iubet Aphorismus, τὰ μὴ καθαρὰ σώματα, ὅσῳ ἂν θρέψεις, μᾶλλον βλάψεις. Sunt aũt utiliora exercitia, in quibus agitantur brachia, & thorax panditur, ut discutiantur superfluitates in pectore & pulmone, & motus calorq; diaphragmatis uentriculo prosunt. Post cibum cauendi sunt omnes uehementiores motus corporis & animi, cauenda & uocis intentio. Tribuenda est enim quies uentriculo amplexo iam cibum, qui cùm agitatur, non potest integrè concoqui. Motus enim aperit orificium, ubi exhalant calor & spiritus, aperit & pylorum, ubi crudus chylus ante tempus effunditur. Ac interdum subitum exitium afferunt illi uehementiores motus post cibũ. Nec quisquam est, qui non experiatur, sibi tales contentiones nocere. Itaq; uidemus natura etiam pecudibus hunc sensum inditum esse, quietem

Non pura corpora, quantò plus nutries, tãtò plus lædes.

ut

ut ament postquàm pastæ sunt. Qualis est autem immanitas, homines prorsus contemnere ordinem à natura institutum, utilem uitæ & conseruandis non solùm uentris, sed etiam ingenij uiribus? Est etiam quædam diligentia, quæ eruditos decet, cibi & potus discrimina considerare, qui iuuent aut offendant corpus, ut calidis & siccis minimè prosunt calida aromata, & pleniora uina. Ad somnum conciliandum prosunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obseruet igitur quisque qualibus cibis opus habeat.

De Somno.

4. Conducit quies ad recreãdas tres uirtutes: Ad rigationem cerebri, ad generandos spiritus, & ad perficiendum officium uentriculi & epatis. Verè igitur Ouidius: Is quoq; qui gracili cibus est in corpore somnus. Et Vergil. Fessos sopor irrigat artus. Nam cùm coctio rectè perfecta est, omnibus mẽbris distribuitur nutrimentũ, quod mẽbra irrigat, gignuntur spiritus, qui nouas uires addunt, & tamen æstus corporis ipsa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadam utili & suaui rigatione ex cerebro. Recipit et cerebrum uires, unde fiunt nerui uiuaciores.

De ordine cibi & somni.

5. Nec inanes suauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguũ sit interuallum ad somnum. Molli ambula-

tione cibus ex orificio uentriculi descendit, et orificium clauditur. Deinde quies gratißima est uentriculo, ac primùm in dextro latere cubandũ est, ne hiet os uentriculi. Fit igitur collecto calore in somno coctio, prohibetur cruditas, conseruatur calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & uirium & coloris bonitas. Nec dubium est, certißimam esse perniciem uirium corporis & ingenij, extendere uigilias post cœnam in multam noctem. Quia non tantùm cruditas sequitur, sed dißipatur calor naturalis, languescit uirtus uentriculi, gignitur sanguis impurus, corpus uitiosis humorib. repletur, sequitur aut κακοχυμία, aut macies, accedunt pallor, conturbatio spirituum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est iuuentus, non modò ne conuiuia producat in multam noctem, sed etiam, ut lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus constitutũ omnibus animantibus, transferat ad exitiosos labores.

6. Est etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item sanguinis ac spirituum æstus in metu, mœstitia, ira, nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec sinunt cor uacare huic actioni naturali.

POLY-

POLYBIVS DE SALVBRI VICTVS RATIONE PRIuatorum, Guinterio Ioanne Andernaco interprete.

PRiuatos hanc uiuendi rationem sequi oportet. Hyeme plus esse, minus bibere conuenit. Sed potioni uinum quàm meracissimum, esui panis exhibendus est. Carne potius assa, modicè oleribus utendum. Huiusmodi nanq; alimentis corpus & siccum & calidum euadet. Hyeme.

At Vere potioni adijciendum, sed paulatim tamen et dilutius bibendum est. Cibo demendum, eóque molli, pulte uidelicet magis quàm pane, magis oleribus utendum est. Eadem lege transeundum paulatim ab aßis ad elixa. Vere.

Aestate uerò cibo minus duro, & elixis, & oleribus tum crudis, tum coctis, potione multa corpus eget, cauendum tamen, ne magna subitò dictorũ fiat mutatio. Eo tẽpore aptißima sunt pulticula mollis, caro elixa, potio quàm dilutißima. Atq; hæc ita obseruanda sunt, ut corpus molle sit, & frigidum. Nam in calido anni tempore, & sicco, exuritur, squalidũq; redditur. Itaq; his rationibus tueri oportet. Pari autem modo ex Vere in Aestatem, sicut ex Hyeme in uer constituere, cibis demendo, adijciendoq; potioni: Rursus ex Aestate in Hyemem traducere, dum annus absoluatur, expedit. Aestate.

Per Autumnum cibo paulò pleniore, & siccio re uti licet, minus, sed meracius bibere. Quemadmodum, ubi Hyems bona contigerit, meraca etiã magis & exigua potione, cibo pleniore, & uehementer sicco uti. Ita enim hoc frigido admodum & humido tempore optima ualetudine frueris, minusq; frigus senties.

Autũno.

Quod ad habitus & ætates attinet: plenis, mollibus, rubicundulis ob temperaturæ humiditatem siccior uictus ex usu est. Gracilibus, duris, rufis, & nigris humidior. Nam huiusmodi corpora sicca sunt. Iuuenibus autem rarior & humidior, quorum ætas sicca est, et corpora magis induruerunt. Senibus magna ex parte siccior aptus est: Siquidem humidi, molles & frigidi sunt. Proinde habita & ætatis, & temporis anni ratione, uitæ modum instituere oportet, qui præsentibus et calori, & frigori cõtrarius existat. Sic enim potius sani degemus. Per hyemem celeriter ambulandũ, æstate conquiescendum est, aut non in sole ambulandum. Obesis cita ambulatio, gracilibus lenta conuenit. Per æstatem frequenti balneo, hyeme raro utendum est: idq; magis tenuibus, quàm plenis. Eo quoq; tempore corpus ueste pura, per æstum uili lacerna uelandum est.

Obesi, qui graciles fieri cupiunt, labores uniuersos ieiuni subibunt, & sudantes adhuc, necdũ refrigerati cibum assument, uinum temperatum, &

& non perfrigidum prius bibent, epulæ, sesamum atq; id genus alimenta dulcia sunto, eaq́; copiosa. Sic enim uel paucißimis bellarijs saturantur. Semel die cibus assumptus, rarũ balneum, lectus per æstatem terra, hyeme durum cubile, sine uestibus obambulatio, quãta maximè fieri potest, cõducit.

Qui tenues se implere uolunt, præter alia, quæ plenis contraria facient, modicè ieiuni exerceri debent.

Vomitu uerò, & uentris deiectione à medicamento petita sic utendum est: Sex hybernis mensibus uomere utile est. Nam & pituitæ plus, & capitis grauitas subest. Adhæc dolor præcordia exercet. Deiectionis æstate usus est. Tũ enim æstus biliosum corpus reddit, grauitates lumbos fatigant, & genua calore infestantur, uentris oriuntur tormina, & distorsiones. Iam uerò superiores corporis partes per inferiores purgãdæ sunt. Deiectio autem plenioribus & humidioribus à medicamento magis salso: siccioribus autem & tenuioribus, & imbecillis à pinguiore, craßioreq́; petatur. Pingue igitur & crassum est lac, aqua ex cicere cocta, atq; hoc genus alia: tenue & salsum olus, aqua marina, reliquaq́; huiusmodi.

Vomitus prouocandi hoc pacto sunt: Craßiores ieiuni, et cursu, citaq́; ambulatione exercitati medio die uomere debent. Potui sumãt, hyssopi sesquicyathum, aquæ congio intriti, eumq́; totũ bibant,

bibant, aceto saleq; adiecto, quò edulcescat. Primum lentè, mox citius potandum est. Tenuiores, magisq; imbecilli à cibo uomitum ita mouebunt. Loti calida, meri cyathos tres bibent, dein epulas uarias assument, uerùm sine potione: neq; post has bibendum est, nisi tanto interuallo, quanto stadia quatuordecim expedias, pòst uinis tribus com mistis utendum est, austero, dulci, & acri. Primùm meracius & modicè paulatimq; bibere, postea dilutius, liberalius, & citius conuenit. Qui uomere bis in mense uult, melius consulet, si biduo continuari, quàm si post quintumdecimum diem uomuerit. Alij secus faciunt. Qui post epulas uomere uolunt, uel quibus aluus astricta est, his omnibus die sæpius uariosq; cibos esse, tum uina bina, aut terna bibere expedit. Quibus uomitus nõ est utilis, uenter autem sanus est, his contraria superioribus conueniunt.

Pueris calida lauatio longo tempore apta est, uinum dilutius, neq; omnino frigidum. Hoc autem exhibendum est, quod uentrem minimè attollit perturbatq;, & inflationes parit. Quæ omnia cõducunt ne conflictentur, sed maiores, coloratioresq; fiant.

Mulieribus siccior uictus ex usu est. Etenim cibus siccus, potio meracior, carne mollibus idonea est, ad hoc secũdis, et fœtui nutriendo potior est.

Qui corpus exercent, per Hyemem currere

&

& colluctari debent. Aestate luctandum modicè, currendum nihil est. In frigore multa ambulatio conuenit. Qui cursu fatigantur, luctari debent. Qui ex luctu fatigationem sentiunt, his currendum est. Quibus exercitatis, uentris profluuia oboriuntur, & cruda incoctaq; deijciuntur ijs exercitiorum pars tertia, ciborum dimidia prorsus demenda est. Quippe uenter eorum copiam continendo non est. Ad hoc panem quàm maximè assum ex uino esse oportet, bibere uerò nimis quā modicè, sed meracius. Semper autem post cibum conquiescere, qui semel die tunc assumendus est. Hac enim ratione uenter sibi commissa maximè consouet, mutatq;. Accidunt huiusmodi profluuia potißimùm ijs, qui ex uictus cōsuetudine carnem densam acquisierunt: Nam uenæ densiores alimenta non recipiunt. Atqui tales in eodem habitu subsistere diu non possunt, sed in alterutram partem declinant.

Qui rariores cute sunt, & hirsuti magis, carnis esum ex facili admittunt, labores magis sustinent, diuq; bono corporis statu fruuntur. Qui cibos postero die eructant, & præcordijs dolent, ijs ueluti crudis adhuc cibis, diutius dormiendum est, nouum genus laboris subeundum est. Vinum meracius, largiusq; bibere oportet, cibis uti paucißimis. Quippe constat uentriculum imbecillitatis frigorisq; uitio ciborum copiam concoquendo non

non esse. Qui siti premuntur, parcius edent, minusq; laborabunt, uinum dilutum, simul & frigidissimum bibent. Quos dolores uiscerũ infestant, uel ex labore uel alia quadam ambulatione, sine cibis recreandi sunt, modica potio conuenit, maximeq; ea quæ moueat urinam, quò uenæ ex uisceribus prodeuntes, repletæ non distendantur. Nam hinc inflationes febresq; oriuntur.

FINIS.

FRANCOFORTI APVD HAEredes Christiani Egenolphi, Anno M. D. LIX.



